

BIBLIOTECA NAZ.

Vittorio Emanuele III

XLVIII

10

41

NAPOLI

AUGERII
GISLENI
BUSBEQUII

Omnia quæ extant. ..

2

AUGERII GISLENI, BUSBEQUII

Omnia quæ extant

- I. *Legationis Turcicæ Epistolæ quatuor.*
 - II. *Exclamatio sive de re militari contra Turcam instituenda Consilium.*
 - III. *Solimanni Turcarum Imp. Legatio ad Ferdinandum Roman. Cæsarem. an. cdo 10 lxxii.*
 - IV. *Busbequii Legationis Gallicæ ad Rudolphum II. Imp. Epistolæ LIII.*
- Præmissa est vita Auctoris.
-

Summa cum fide ac diligentia denuò recognita & aucta locupletissimo
Indice.

B A S I L E Æ,

Typis JO. BRANDMULLERI,
M DCC XL.

BIBLIOPOLÆ

benevolo Lectori S.

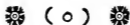
PRodeunt, benevole Lector, ex officina nostra Amplissimi viri *Augerii Gislénii Busbequii* omnia, cum ejus diu multumque desideratis Epistolis ad Rudolphum II. Imperatorem, opera; quæ quod hæctenus separata in lucem prodierunt, nos à doctissimis viris tum sæpe rogati, tum quam grata & utilia sint certiores facti, uno volumine typis ea damus excusa, ne multorum desiderio, aut literarum commodo deesse videamur; sed potius ut operâ & propensâ nostrâ ad literas ornandas voluntate res literaria, quantum in nobis est, melior politiorque reddatur. Vale, & labore nostro feliciter fruire.

L. CARRIO
NICOLAO MICAVTIO
INDEVELDII D. R. M.
in Concilio secretiori Consi-
liario S. D.

IN morte filii tui Maximiliani, V. Cl.
ab Arnaldo Grisperio optimo & do-
ctissimo viro mihi nuntiata, lachry-
mas non tenui: cui illa pleno gradu
ad veram laudem properanti nuper Aure-
liani nimis immature manum iniecit. Et
tamen, si verum fateri volumus, in hac
fatali universæ prope dixerim Europæ con-
versione, ita hodie fluunt tempora, ut,
si unquam alias, tam verissimum sit dice-
re, *Optimum* esse non nasci, proximum
quam citissime denasci: utque eorum,
qui apud plures sunt, non tam vicem do-
lere, quam vivorum conditionem habea-
mus necesse deplorare. Quæ etsi, in ani-
mo

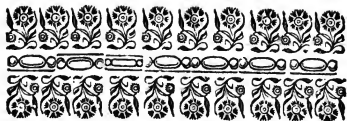
mo non nimis ad dolorem molli, sed infinitis multorum annorum exemplis probe confirmato, ad consolandum non parum videantur valere; mihi tamen neque dicta, neque dies, neque ulla omnino alia eum luctum minuere potuerunt. Cui luctui testando hæc ad te V. Cl. mitto, utque iis legendis in memoria antiquissimæ amicitiae conquiescens, à rerum tristissimarum recordatione paulatim abducaris: & quæ olim, dum fiebant, recens cognoscebas, ea jam longo post tempore tandem legens, non sine voluptate recognoscas. Est enim Epistola Augerii Busbequii de itinere suo tam Byzantino quam Asiatico ad te olim, ni fallor, scripta. Cujus rei ex eo conjecturam facio, quod de utroque vestrum sæpe meminerim audire, cum Busbequius nomine Imp. Ferdinandi & Maximiliani apud Turcam oratoris partes ageret; tuque apud Lusitanos Reginarum legatus esses; vos ultro citroque res, ut quæque illarum iis in locis erant memorabiles, perscripsisse; & quasi libros commentarios contexisse. Addidi ejusdem Busbequii de acie contra Turcam, cum tempus ferret, instruenda consilium: quod & hoc non tantum lecturis jucundum esse, sed etiam reipublicæ salutare posse videretur. Sunt hæc

hæc quidem, quod non ignoras, non in hoc ab eo scripta ut in publicum emitterentur (alia longe ab eo viro, cujus famæ nulla nullius commendatione quicquam potest accedere, nulla nullius reprehensione decedere, sunt expectanda) sed tamen qualia qualia sunt, cum in manus meas incidissent, & fructum, si quis inde ad rempublicam, cujus Busbequius aman- tissimus est, pervenire posset, cum aliis communicari eum non nolle certe scirem: operæ pretium putavi hæc typis Plantini committere. Quod ipsum etiam Busbe- quium non nimis ægre laturum spero, si tu editionis hujus periculum in te receperis. Quod ut facias te etiam atque etiam vehe- menter oro. Vale, Avarici Biturigum. 1. Febr. clō. Id. LXXXI.

AUGE-

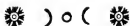
AUGERII GISLENII BUSBEQUII

V I T A.

Augerius Gislenius Busbequius Cominii
Flandriæ oppido natus est; unde &
Philippo Cominæo, Historicorum no-
stratium Principi, cognomen. Pater Ægi-
dus Gislenius, Busbequæ, ad Lysam flu-
vium sitæ, Toparcha, pervetusto & nobili
apud Flandros genere. Juvenis in paternis
ædibus educatus, Lovanii, Lutetiæ, Venetiis
Joanni Bapt. Egnatio, post Bononiæ & Batavii
bonis literis operam dedit. Patre è vivis sub-
lato, in Angliam à D. Petro Lasso, Ferdi-
nandi Imperatoris oratore, evocatus, aliquan-
diu in ejus contubernio hæsit; dein in patriam
reversus, ab ipso Imperatore, adnitente potissi-
mum Jo. Van der Aa Belga, qui tum eidem
Imperatori à Secretis, Viennam vocatus, huic

ipsi & Maximiliano filio virtutis ac prudentiæ gratiâ ita se probavit, ut nullius fere magis consilio Cæsares niterentur, illumque moribus taque Aulae Matthiæ, Maximiliani, Alberti & Venceslai, Archiducibus Austriae, Maximiliani jam dicti filiis, præficerent. Legationibus claruit; quarum prima Asiatica fuit, quando Jo. Mariæ Maluezio susceptus, magnâ animi modestiâ atque constantiâ, mitigato Solimanno, octennii inducias impetravit, prout latius è Legationis Turcicæ epistolis patet. Altera Anasiana fuit; quam itidem scripto complexus est. Atque utraque Antverpiæ iterata editione, procurante L. Carrione, dein an. MDCCXX. Monachii à Sadelerio, sed auctior, & ornatiores impressa; qui Ferdinando II. Imperatori dedicat, epistolasque illas dignas ait, quæ millies edantur, & ab omnibus evolvantur. Plurimas quoque antiquas inscriptiones è Græcia Asiaque illi debent antiquitatis cultores, quas viris doctis communicavit, ut Ancyranam And. Schotto contubernali suo, pluresque alias tum Græcas tum Latinas L. Lipsio, per quem insertæ sunt veterum Roman. inscriptionibus, à Smetio & Grutero promulgatis. Quanti eum fecerit Lipsius, liquet tum ex Saturnalium librorum præfatione ipsi inscripta, tum ex Epistolis XVIII & LXIII. Epistol. selectar. Centuriæ primæ. Verum Byzantio

zantio reversus Isabellam Austriam Carolo IX. Regi Gallorum nuptui datam in Galliam duxit, aulae ejus Praefectus, & post Rudolphi Caesaris Legatus, ad quem durante ea Legatione epistolas hasce scripsit, quas haecenus desideratas posteritati consecramus. At cum jam septuagennarius semestre spatium à Caesare impetrasset ut patriam amicosque inviseret, per Normanniam bellis civilibus vexatam in Belgium tendens, dum in vico Callia hospitatur, violenta militum manu ex proximo castro advolante abripitur. Verum cum ille, qua erat animi constantia & magnitudine, quereretur vim sibi fieri., & contra jus gentium praedam de Legato agi, neque Rothomagensis Praefecti jussu (ut jactabant praedones) sed rapinae causa scrinia sua auferri, terri & sibi male conscii milites eum diluculo in integrum restituumt, protinusque diffugiunt. Praefecto vero Rothomagensi factum excusanti & vindictam promittenti, respondit sese magis animi quietem quam injuriae vindictam exoptere. Et cum lethalem sibi morbum praesagiret, in vicinas aedes lectiss. feminae Toparchae Maillouensis ad fanum D. Germani deferri se jubet, ibique undecimo post die anno Cl. D. XCII. v. Kal. Novemb. fatis concessit. Corpus in D. Germani honorifice conditum: cor in lamina plumbea inclusum Busbequam magnifico majorum monumento illatum est. Ultra quatuor illas Epistolas

ſolas Turcicas , quarum duas edidit Plantinus ſub titulo itinerum Conſtantinopolitani & Amaſiani , ſcripſit etiam conſilium de re militari contra Turcam inſtituenda , quod una cum præcedentibus legitur ; item librum de vera nobilitate , quem periſſe ferunt ; & demum literas hæce legationis ſuæ Gallicanæ , quas in lucem proferimus. Epitaphium amico ſcripſit V. C. I. Lipſius , quod ſubjungo.

A Ugerius iſthic eſt ſitus Buſbequius ,
Quis ille ? quem virtutis & prudentiæ ,
Habuere carum , gratiâ , ipſi Cæſare ,
Hunc aula eorum vidit , aula & extera
Aſiæ Tyranni. Quæ viri felicitas !
Probavit hæc , & illa. In omni tempore ,
In munere omni , Neſtorem ſe præbuit
Lingua atque mente. Jam quies eum ſibi
Et patria hæc ſpondebat ; ecce ſuſtulit
Viam per ipſam miles incertum , an latro.
Sed ſuſtulit , ſimulque ſidus Belgicæ ,
Quod nunc choreas fulget inter aſtricas.

*Juſtus Lipſius magno amico exiguum
monumentum P.*

AUGE-

AUGERII GISLENII BUSBEQUII

D. Legationis Turcicae

Epistola prima.

QUOD tibi discedens promiseram, fore, ut de toto itinere meo Constantinopolitano certior à me fieres, in eo fidem liberare volo, & quidem (ni fallor) liberabo cumulatè. Nam ad iter Constantinopolitanum accedet Amasianum, illo haud paulò minus tritum minusque vulgare. Tu, si qua mihi jucunda evenisse intelliges, tuam partem voluptatis feres, quod pro veteri necessitudine nostra nihil habeam quod mihi non sit commune te-

A

CURR

cum. Sin qua evenerunt, quod in tanta itineris magnitudine & difficultate fuit necesse, molestiora, nihil ad te pertinere judicabis; quod ea præterita, quò fuerunt in experiundo graviora, eò mihi ipsi nunc fiant recordanti jucundiora. Non te fugit cum essem ex Anglia domum reversus, à Regis Philippi & Reginae Mariæ nuptiis, ubi fueram inter comites Don Petri Lassi, quem honoris causa eò Romanorum Rex Ferdinandus, dominus meus clementissimus, legaverat, quemadmodum idem Ferdinandus me per literas ad hoc iter evocarit. Quas cum Insulis 3. Novembris accepissem, tantum moræ interposui dum ad Busbequium deflecterem, patrique & amicis valedicerem. Inde factò per Tornacum itinere mox Bruxellam properavi. Bruxellæ conveni ipsum Don Petrum, qui currenti, quod ajunt, calcar addidit, Regis ad se literis ostensis, quibus ei mandabat ut mihi quam maturrimè proficiscendi auctor esset. Itaque conjicio me in equos dispositos, quantaque possum festinatione Viennam contendo. Non defuit jam huic itineri suus labor, cum propter incommodæ equitationis insolentiam, tum propter anni tempus ob foedas aëris tempestates & lutum, diesque contractiores, faciendo itineri non parum alienum: ut mihi necesse

cesse esset pleramque noctis partem eodem assumere, & per densas tenebrarum caligines via propè invia non sine periculo currere. Ut verò Viennam veni, per Jo. Van der Aa ad Ferdinandum, cui is erat à secretis, introductus, cum ea benevolentiae significatione excipior, qua is Rex uti solet erga eos, quorum de fide & probitate opinionem aliquam concepit. Prolixè commemorat, quid sibi de me promiserit; quantopere sua intersit me hoc legationis munus non refugere, profectionemve diutius non differri: se ita Bassæ Budensi recepisse, oratorem, quem missurus esset, sub initium mensis Decembris sine dubio Budæ futurum: nolle se Turcas, si dies servata non sit, causam habere cur ipsi quæ promiserint vicissim non servent. Supererant ad id tempus vix dies XII. spatium parvo itineri, nedum tam longo apparando exiguum: & tamen de eo quoque dies aliquot refecandi erant, dum Commaronium ad Jo. Mariam Maluegium de auctoritate & sententia Regis excurrerem. Magni enim referre Rex putabat, ut ego, qui neque prudentia neque usu aliquam rerum Turcicarum cognitionem mihi comparassem, Maluegium prius convenirem, & de moribus ingenioque ejus gentis nonnulla cognoscerem, & præcepta, quæ huc facerent, ex ejus ore haurirem. Fuerat is

aliquot annis Ferdinandi apud Suleimanum orator: ab eo nimirum tempore, quo Cæsar Carolus magnus de causis per Gerardum Velduvickium inducias cum Turca fecerat. Nam tum quoque Regis Ferdinandi nomine cum eo de induciis octo annorum convenerat. Et fuerat Maluezius in Velduvickii comitatu; quem ex eo itinere reversum Ferdinandus Constantinopolim remiserat, ut oratoris partes ageret, quo commodius Turcarum in regno Hungariæ grassationibus occurreretur; cum esset, qui apud eum Principem de suorum præfectorum injuriis, coram expostularet, & satisfactionem exigeret. Sed accidit haud ita multò post, ut, cum occasione, quæ se offerebat, Transilvaniæ cum reliqua Hungaria reconciliandæ, Hungaris ipsis, ut fieret, vehementer contententibus, quod ad ejus regni dignitatem pertinere judicarent, deesse nollet, Ferdinandus cum vidua & filia Jo. Veyvodæ, qui aliquando nomen regium in Hungaria usurpavit, transigeret: Transilvaniamque cum aliis provinciis permutatam reciperet: cumque his de rebus, ut erat necesse, aliquid interdum ad aures Turcarum permaneret; solebat Maluezium ad se vocare Rustanus (erat is Suleimanni gener, consiliariorum, quos Bassas Visirios vocant, princeps) ex eoque quærere num vera essent

fent quæ nuntiarentur. Quæ ille falsa esse constantissimè perseverabat: neque verò, si fecus rem sese habere compertum esset, cuius supplicio caput suum obligare dubitabat. Sed cum jam potito totius Transilvaniæ Ferdinando certa res esset, neque dissimulationi locus relinqueretur: vehementer Turcarum Imperator in Rustanum, quod affirmationi Maluezii tantum fidei habuisset, multò etiam magis in Maluezium Rustanus, cujus se fraude circumventum clamabat, excanduerunt. Ne longior sim: Maluezius in carcerem compingitur: pecunia familiaque publicantur. Quo in carcere sub arctissima custodia pænè biennium habitus morbum ex urinæ difficultate contraxit, qui ei postmodum lethalis fuit. Neque enim quicquam introferri licebat, quo morbo mederi posset: & sunt Turcæ alioqui in utramque partem nimii; sive indulgentia, cum pro amicis probare volunt; sive acerbitate, si irati sunt. Sed cum res eorum propter domesticas discordias pacis & quietis magis quam belli egeret, repetitæque per arma Transilvaniæ negotium minus procederet, facilè adducti sunt, ut, positis armis, de compositione per disceptationem ageretur. De Transilvania, Turcæ in integrum restitui volebant: Ferdinandus pacta, quæ nec vi nec

dolo cum Veyvoda inita fuerant, irrita fieri volebat: neque Transilvaniam dimittebat. Quæ ut Turcis probarentur, missi eò Antonius Wrantzius Dalmata Episcopus Agriensis, & Franciscus Zay, earum navium, quas Hungari Nassadas vocant, Trierarcha: uterque propter fidem & industriam inprimis Regi acceptus. Quorum adventu carcere liberatus Maluezius eum Suleimanni litteris ad Ferdinandum remittitur. A quo, non multò post, cum responso jubetur redire Constantinopolim, facta pace ordinarii oratoris loco futurus. Sed ut in eo itinere Commaronium attigit, (quæ arx est ad confluentem Danubii & Vagæ fluminum, nostræ conditionis contra Turcam ultima) morbus, quem ei carcer attulerat, sic recrudit, ut de salute diffusus subsisteret; Ferdinandumque per litteras rogaret, ut hujus legationis munus ab se in alium translatum vellet. Ferdinandus Maluezio neque planè fidem habebat, neque omninò derogabat: propius tamen erat, ut suspicaretur memoria præteritarum ærumnarum metuque imminentium magis, quam morbi magnitudine, ab hoc legationis munere retro fugere: & tamen hominem benè de se deque republ. meritum nequaquam honestum arbitrabatur tergiversantem eo velle cogere. Mors Malvezii
pau-

paucis post mensibus confecta, fatis docuit eum morbo neque ficto neque ad tempus simulato laborasse. Itaque ego in Maluezii locum suffectus sum. Sed cum usum nullum nec rerum nec morum Turcicorum haberem: visum est (ut dixi) Regi, è re fore, si ad Maluezium proficiscerem, ejusque præceptis & monitis adversus Turcarum captiones fierem cautior. Igitur biduo cum Maluezio versatus, quantum temporis brevitatis patitur, quæ mihi in consuetudine quotidiana cum Turcis sequenda, quæ cavenda essent, disco. Celeriter in Viennam reversus res ad iter necessarias omni diligentia comparare incipio. Sed ea fuit negotiorum multitudo, eæ temporis angustia, ut cum præfinita discessui dies venisset, neque Rex profectionem urgere desineret, & ego à quarta vigilia totum diem negotiisque & sarcinis componendis vacassem; vix prima noctis sequentis vigilia ad iter accinctus essem, referatisque Viennæ portis, quas ea noctis hora consuetudo clauferat, proficiscerem. Cæsar, cum eo die ad venationem exiret, se non dubitare dicebat, quin antequam vespere domum redisset, ego jam in itinere futurus essem. Quod quidem ita evenit, ut tamen ejus reditum meus discessus non magno intervallo anteverteret. Hora noctis

ctis undecima venimus Ficiminum Hungariæ municipium, quatuor à Vienna milliaribus: ubi coenam sumpſimus. Nam incoenati propter feſtinationem diſceſſeramus. Inde Commaronium verſus interfecimus. Erat in mandatis Cæſaris, ut Commaronio quendam Paulum Palinai, hominem rapinarium & populationum, quas Turcæ facerent, probè gnarum, necum Budam ducerem, illoque ſuggerente commodius de iis cum Baſſa expoſtularem, & ſatiſfactionem peterem. Sed is nihil minus ſuſpicans quam diem diſceſſus mei ſic ad amuſſim ſervatum iri, domo ſe nondum moverat: neque erat quiſquam qui ſe ſcire aut audiſſe diceret, quando affuturus eſſet. Quod mihi permoleſtum accidebat. Facio ea de re Ferdinandum certiorem, & ſequentem diem illi meo comiti præſtolando Commaronii do. At die tertio, trajecto Vaga iter Strigonium verſus proſequor, primam Turcicæ ditionis arcem. Adjunxerat mihi præfectus Commaronii Jo. Paxius tutelæ cauſa, equites XVI. de iis, quos Huſarones vocant Hungari: iisque mandarat, ne me relinquerent donec cuſtodes Turcici conſpicerentur. Strigonii præfectus ſuos medio itinere præſto mihi futuros ſignificarat. Cum jam per vaſtam planiciem tribus, plus minus, horis iter habuiſ-

buiffem , ostendunt se procul equites Turcæ IV. neque eo fecius comitari desinunt Hungari; donec eos, ut se reciperent, admonerem, veritus ne quid forte, si propius esset accessum, molestæ velitationis incidere. Ubi Turcæ me vident appropinquare; adequitant, adsistunt ad currum, salutant. Sic aliquantum itineris progressi, inter sermones mutuos (erat enim mihi puer interpres) cum præterea nullum alium comitatum expectarem, descendimus in locum aliquanto depressiorem: ubi me derepente ala equitum circiter CL. cinctum video: jucundum sanè spectaculum homini insolenti, clypei hastæque pictæ, gemmati acinaces, versicolores plumæ, capitis tegmina candidissimis spiris aptata, vestes ferè purpureæ aut ferrugineæ, equi egregii, phaleræ pulcherrimæ. Accedunt præfecti, meque comiter excipiunt: adventum gratulantur: quam fuerit iter ex sententia, percunctantur, respondeo quæ visum est. Sic deducor Strigonium. Quo nomine arx in colle sita, cujus pedem Danubius alluit, & oppidum vicinum, quod in planicie jacet, designantur. In oppidum diverto. Ejus loci Archiepiscopus inter Hungariæ Magnates cum dignitatis auctoritate tum divitiarum amplitudine primatum obtinet. Accipior hospitio planè militarem in mo-

dum. Pro lectis sternuntur super afferes crassioris generis villosi tapetes; culcitrae nullae, nulla linteamina; ita hic primum mea familia deliciis Turcicis imbui coepit: nam mihi lectus circumferebatur. Postridie non destitit urgere ut ad se venirem ejus loci Singiaccus; sic Turcae praefectum vocant, cui *Singiaccus*, hoc est globus aereus deauratus in summo hastili equitum Turmae signum praemittitur. Ad quem etsi nihil neque litterarum neque mandatorum haberem, ea tamen fuit per vicacia, eundum ut fuerit. Nec sane aliud volebat, quam me videre, officiose salutare, rogare quid ferrem, ad pacem hortari, iter prosperum precari. Miratus sum, dum eo proficiscor, mense Decembri, caelo frigido, coaxantes ranas. Id faciunt sulfure tepentes aquae quae iis locis stagnant. Egredior Strigonio Budam versus, sumpto jentaculo, prandi vicem futuro. Neque enim erat ubi subsisterem antequam Budam pervenirem. Egreditur una, deducendi causa cum omni familia equitatuque cui praerat Singiaccus: quem impedire non potui quin hoc officio defungeretur. Portis effusi equites ludibundi concurrant, projecta in solum pilea equis celerrimo cursu incitatis hastarum cuspidibus attollunt, aliaque hujuscemodi ludicra factitant. Erat inter reliquos Tartarus

tarus promissa & densa coma : quem semper aperto esse capite , neque ulla tempestate aut proelio , adversus coeli injuriam telorumve casum alio quam capillorum praesidio caput munire affirmabant. Singiacus , cum ei visum est , accepta reditaque salute domum revertit , ducibus itineris in comitatu meo relictis. Budam venienti pauci Turcae ex eo genere quos Chiaufos vocant , obviam fuerunt. Hi vicem accensorum apparitorumque implent , & mandata pleraque omnia seu principis Turcarum seu Bassarum ferunt. Estque inprimis honorificum apud eam gentem officium. Deducor ad civem Hungarum in hospitium ; ubi sarcinis , curribus & equis melius quam mihi fuit. Id enim inprimis curae habent Turcae , ut equi , currus , impedimenta in tuto sint : hominibus , extra coeli injuriam , caetera fati consultum putant. Misit ad me Bassa qui viferet & saluaret. Is Tuigon vocabatur , nomine Turcarum sermone illi cum ciconia communi. Per eum excusari volebat si diebus plusculis aditum non daret , quod gravi morbo detineretur : simul ac convaluisset , operam mihi daturum. Casus hic effecit , ne mora Palinai quid adferret incommodi , neu graviori culpa imputaretur. Qui quidem summa usus diligentia , ne sero veniret,

niret, haud multò post affuit. Bassæ morbus diu me Budæ detinuit : quom quidem ex animi ægritudine, accepto de grandi pecunia, quam nescio quo loco condiderat, furto sublatâ nuntio, contraxisse credebatur. Attentior enim ad rem pænè fordidus vulgo audiebat. Interea vero, cum medicum habere me Guiliel mum Quacquelbenum virum cum in omni philosophia versatissimum, tum artis medicinæ scientissimum intelligeret, magno à me conatu cœpit contendere ad se ut mitterem, qui sibi medicinam faceret. Concessi non difficulter. Sed nihil propius affuit, quam ut me hujus facilitatis pœniteret. Cum enim Bassæ morbus indies ingravesceret, neque citra mortis periculum videretur ægrotare: non parum verebar ne, si ad suum Mahumetem migraret, Turcæ à meo medico interfectum calumniarentur. Ex quo bono illi viro periculum crearetur; mihi verò, veluti conscio, magna parata esset infamia; sed hac me cura Bassæ sanitate reddita Deus liberavit. Budæ primum mihi visi sunt Gianizari. Sic Turcæ prætorianum peditem vocant. Eorum, cum plenissimus est numerus, rex Turcarum habet XII. millia. Per omnes ferè ejus imperii fines, vel præsidio munitionibus adversus hostem, vel tutelæ Christianis Judæisque

que adversus injurias multitudinis futuri, sparguntur. Neque ullus est paulo frequentior pagus, municipium, oppidumve, in quo non sint aliquot Gianizari, qui Christianos & Judæos reliquosque opis indigos ab improborum petulantia defendant. Budæ in arce perpetuum Gianizarorum præsidium est: vestitu utuntur ad talos demisso: capitis tegmen habent ex penulæ manica (nam inde, ut ipsi memorant, duxit originem) cujus parti caput insertum sit, pars retro propendens cervicem verberat. A fronte surgit oblongus argenteus conus deauratus gemmisque elaboratus, sed vulgaribus. Hi Gianizari fere bini ad me veniebant ubi in coenaculum erant admissi, capite demisso me salutabant; inde properè & pænè cursim accedentes vestem mihi aut manum, veluti deosculaturi, tangebant: fasciculumque Hyacinthorum vel Narcissorum obtrudebant: & mox pari fere celeritate recessim ad fores, ne mihi tergum obverterent, regrediebantur. Id enim institutis eorum habetur indecorum. Ibi summa cum modestia compositis ante sinum manibus terramque intuentes taciti adstabant: magis ut in iis monachos nostros agnoscas, quam milites. Ubi vero nummulos aliquot (quod unum captabant) acceperant, inclinatis denuo capitibus, actisque
clara

clara voce gratis, omnia fausta precantes
ominantesque abibant. Et sane ni Gianizaros esse præmonitus fuisssem, monachorum Turcicorum genus aliquod, aut collegii nescio cujus sodales esse facile credidisssem. Hi tamen illi sunt *Gianizari*, qui tantum terroris secum quocunque circumferunt. Erant Budæ frequentes mecum in cœna Turcæ, vini dulcedine illecti. Cujus quo minorem habent copiam, eo sunt avidiores, eoque largius se ingurgitant, ubi semel contigerit habere, in multam noctem fiebant invitationes. Post, ubi me ludi tædebat, surgebam à mensa, meque in cubiculum recipiebam: illi, quod vino nondum obruti ire etiam poterant, tristes abibant. Sed mox puer aderat qui nomine ipsorum rogaret, ut iis vini copiam facerem, scyphosque argenteos commodarem: velle, si permittam, in aliquo angulo noctem potando extrahere. Ego vero quantum vellent vini itemque vasa, quæ petebant, jubebam præberi. Illi ante potandi finem non faciebant, quam mero sopiti humi sternerentur. Vini potus Turcis magno crimini datur, præsertim ætate provectoribus: juniores cum majore veniæ & excusationis spe peccare consueverunt. Cum vero non minores pœnas post hanc vitam sibi paratas arbitrentur, si vini minimum biberint

rint quam si plurimum ; ubi semel vinum gustaverint, potare pergunt : quod veluti poena jam commissa peccent impunè, ebrietatemque in lucro ponant. Hujusmodi illi circa vini potum habent opiniones, & his etiam absurdiores. Vidi senem quendam Constantinopoli : qui cum calicem sumisset in manum ut biberet, magnos prius clamores edebat. Rogati à nobis amici cur ita faceret, respondebant eum his clamoribus commonitam velle animam, ut se reciperet in aliquem corporis angulum, aut profus emigraret, ne rea fieret ejus delicti, quod ipse erat admissurus ; neu vino, quod infusus erat, pollueretur. Jam vero de civitate Buda longum esset omnia dicere. Ne plane taceam, dicam quod satis erit non librum scribenti, sed epistolam. Jacet plane Buda loco amoenissimo, fertilissimaque regione, in collis dorsum porrecta : ita ut una ex parte vitiferi colles eam contingant, ex altera Danubium præterfluentem, & trans Danubium Pæstum latissimosque campos despectet. Locus videtur de industria imperio Hungariæ delectus. Ea urbs quondam splendidissimis optimatum Hungariæ domibus ornabatur : quæ jam partim aut conciderunt, aut crebro tibiae suffultæ adversus ruinam muniuntur. Habitantur fere militibus Turcis :

cis: quibus cum diurnum stipendium vita sit, nihil suppetit, quod tantis ædibus farciendis tegendisve impendatur. Igitur num tectum perpluat, num vitium faciat paries, non magnopere laborant; modo sit ubi in sicco equum collocent, & sibi lectum sternant: quæ supra se, nihil ad se pertinere putant, & quantumvis superiorem ædium partem mustelis & muribus habitandam relinquunt. Huc accedit, quod instituti sit Turcici, ut ab ædificationis magnificentia abhorreant: quod superbi elatique neque se suo modulo metientis animi esse judicent, studere magnificis ædibus, ut si quis sibi immortalitatem & perpetuam mansionem in hac vita polliceatur; se ita domibus uti, quemadmodum peregrinantes diverforiis; in quibus si sint à latronibus, à frigore, à sole, ab imbre tuti, reliquas opportunitates non requirunt. Itaque non facile totâ Turciâ, quamvis magni, quamvis divitis viri, paulo elegantius ædificium reperiatis. Vulgò tuguria & casæ habitantur. Magnates hortis student & balneis; & ut pro multitudine familiæ, laxas habeant ædes. Cæterum ibi nec porticus luculenta, nec visendum atrium, nec aliud quicquam magnificum aut admirandum. In quo eadem ferè illis, quæ Hungaris, est ratio. Excepta enim urbe Buda, & (si vis,) Pau-

Pausonio, vix ullam tota Hungaria paulo splendidioribus ædificiis constructam urbem videas. Quam consuetudinem ex vetustate retineri puto. Militiæ & castris & longinquis bellis assueta gens, ædificandi curam neglexit: nec urbes aliter coluit, quam si mox relictura. Illud quoque, dum eram Budæ, videre juvit, fontem qui est extra portam, qua iter est Constantinopolim, in summo mire ferventem: in cuius tamen fundo natantes despicias pisces, quos inde nisi coctos eximi posse non putes. Ad Bassam vix tandem VII. Decembris à morbo confirmatum introducimur: demulcemus muneribus: querimur de insolentia & maleficiis militum Turcicorum: repetimus quæ contra fidem induciarum nobis ablata sunt, quæ se restitutum Regi meo, modo oratorem nitteret, per litteras receperat. Ille nihilo leviores querimonias regerit, de damnis & injuriis quibus se à nostris affectum contendebat. De locis vero, quæ reddere debebat, hoc se dilemmate tuebatur: aut non promisi me quicquam redditurum, eaque de causa nec debeo: aut si promisi, eo es iudicio ut intelligas, me quod promisi nec posse nec debere præstare: mihi enim à domino meo augendi ejus imperii, non

minuendi partes commissæ: neque mihi licet conditionem ejus facere deteriore; ejus, non meum negotium agitur: quod visum fuerit, petere ab eo poteris, ubi ad eum veneris. Adjiciebat, veluti pro corollario, non debere me sibi etiamnum ex morbo languenti longa & inani disputatione molestum esse. Quo veluti jure dicto, ire licuit; re nulla confecta, nisi pactis induciis, dum esset relatum à Suleimanno responsum. Animadverti, cum ad Bassam introduceremur, manere apud eos morem Romanum acclamandi, FELICITER, faustisque omnibus prosequendi; item digniorem apud eos haberi locum sinistrum, nisi quid aliud obstaret: cujus rei causam afferunt, quod eam partem gladius honestet; & qui sit in parte dextera, quodammodo gladium habeat sub manu ejus qui sinistrum latus claudit; ille vero eum gestet liberum & expeditum. Rebus ita Budæ, quantum poterat, transactis, comes meus ad Regem revertitur. Ego paratas in Danubio naves conscendo, equis curribusque atque omni familia impositis. Ita Belgradum secundo flumine deportamur. Erat hoc cum ad securitatem, tum ad brevitatem itineris aptius. Nam id temporis iter pedibus Belgradum mihi, ut minimum, XII. dierum

rum futurum erat, præsertim impedi-
 mentis gravi. Præterea metuendi erant hey-
 donum incurfus, latrociniaque. *Heydo-*
nes vocant Hungari ex armentariis milites
 sive prædones. Flumine nec metuebantur
 heydones, & V. diebus hoc spatium
 transmittebatur. Navis, qua ego vehebar,
 remulco actuariæ trahebatur: in qua erant
 XXIV. remiges: reliquæ binis remis
 grandioribus agebantur: nulla neque diei
 neque noctis pars à navigatione intermit-
 tebatur, exceptis iis paucis horis, qui-
 bus à continuo labore cibo & quiete mi-
 feri remiges nautæque reficiebantur. In
 quo mihi animadvertenda videbatur Tur-
 carum temeritas; qui cœlo caliginoso, no-
 cte illuni, ventis vehementioribus navi-
 gare non dubitarent; cum molæ frumen-
 tariæ truncique arborum & rami in ripis
 eminentes magno cum periculo passim
 occurrerent. Itaque non raro fiebat, ut
 magnitudine venti compulsæ ad ripam
 navis stipitibus arboribusque in flumen
 propendentibus ita illideretur, ut jamjam
 in partes scindenda videretur. Certe ali-
 quot de tecto tabulæ magno cum fragore
 detergebantur. Quâ re excitatus lecto desi-
 liebam; nautasque admonebam, agerent
 cautius. Illi sublato clamore, aliud nihil
 respondebant quam, *Alaure*: hoc est,

Deum futurum auxilio. Sic mihi licebat redire ad lectum & somnum repetere, si poteram. Equidem vaticinari hoc auisim, futurum aliquando ut hujusmodi navigatio alicui parum feliciter eveniat. Vidimus in eo itinere Tolnam, non ignobile Hungariæ municipium, nobis ob albi vini præstantiam & humanitatem incolarum non tacendum. Vidimus item edito loco sitam arcem Valpovar, aliaque castella & oppida; & qua parte Dravus, & qua Tibiscus ex altera in Danubium influit. Ipsum Belgradum situm est ad confluentem Savii & Danubii: in eoque veluti in extremo promontorii angulo, urbs vetus exstat antiqua structura, multis turribus & duplici muro munita duab. ex partibus, iis quæ dixi, fluminibus alluitur. At ea parte, qua terræ jungitur, editiore loco bene firmam habet arcem ex pluribus & excelsis turribus lapide quadrato constructis. Ante urbem ingens ædificiorum congeries, suburbiaque amplissima, in quibus variæ habitant nationes, Turcæ, Græci, Judæi, Hungari, Dalmatæ, aliæ item plures. Sunt vero fere per omnes Turcicæ ditionis fines ipsis oppidis majora suburbia: quæ utraque simul juncta magnarum civitatum speciem referunt. Hic primum nobis ob-
lata

lata sunt antiqua numifinata: è quibus (ut scis) magnam soleo capere voluptatem. Quo in studio conjunctissimum habeo & ad meum sensum nire factum, quem antea nominavi, Guilielmum Quacquelbenum: invenimus non paucos nummos, in quorum altera parte miles erat Romanus, inter taurum & equum (nam iis locis stativa castra habuisse Mœsiæ superioris legiones satis constat) cum inscriptione TAURUNUM. Hæc urbs avorum nostrorum memoria magna vi bis fuit à Turcis oppugnata: primum ab Amurate, deinde à Mahomete Constantinopolis expugnatore: sed propugnantibus Hungaris & cruce signatis irriti ceciderunt barbarorum conatus. Tandem anno 1529. cum Suleimannus initio imperii eò magnis cum copiis venisset, invenissetque Ludovici Regis adolescentis negligentia, factiosorumque Hungariæ procerum discordiis justo præsidio destitutam, ac proinde expugnationi opportunam, non magno negotio in suam ditionem redegit. Qua veluti porta patefacta satis patet malorum agmen, quo nunc vexatur, irrupisse in Hungariam: hoc aditu cæsum Regem Ludovicum captam Budam, mancipatam Transilvaniam, afflictum regnum florentissimum, non sine

metu ejusdem calamitatis nationum vicinarum. Quo exemplo admoneri debent Christiani principes, ne munitionibus & arcibus contra tantum hostem, si rem salvam velint, fatis unquam provisum putent. Sunt enim Turcæ magnis fluminibus in eo non dissimiles; quæ aquis inflata, si quam aggeris, quo continentur, partem percellere potuerint, longè latèque evagantur, infinitamque dant stragem. Ita Turcæ, & quidem longè perniciosius, ubi semel quæ sibi obstabant repagula disjecerint, longè latèque cum incredibili strage grassantur. Sed nos Belgradum redeamus, ut illinc porro recta Constantinopolim proficiscamur. Postquam in ea urbe, quæ ad iter pedibus deesse videbantur, comparavimus: relicta ad manum sinistram in ripa Danubii Symandria arce quondam Despotarum Serviaë, Nissam versus iter facere coepimus. Ostendebant nobis, tametsi procul ex locis editioribus, Turcæ albicantes Transilvaniaë montes: & quo ferè loco reliquæ pilæ pontis Traiani exstabant, indicibus digitis designabant. Transgressi fluvium ab incolis Moravam dictum, devertimus in pagum Servianorum Jagodnam; ubi ejus gentis ritus funebres vidimus multum à nostris abhorrentes.

Erat

Erat cadaver in templo positum detecta facie: juxta erant apposita edulia, panis & caro, & vini cantharus: adstabant conjux, & filia melioribus ornata vestibus, filiae galerus erat ex plumis pavonis. Supremum munus, quo maritum jam conclamatum uxor donavit, pileolum fuit purpureum, cujusmodi virgines nobiles illic gestare solent. Inde lessum audivimus & nœniam lamentabilesque voces, quibus mortuum percunctabantur: Quid de eo tantum meruissent, quæ res, quod obsequium, quod solatium ei defuisset? cur se solas & miseras relinqueret? & hujus generis alia. Sacerdotes funeri præerant religionis Græcæ. Erant in cœmiterio erectæ in palos aut longurios pleræque cervorum & hinnulorum, & simiium ferarum de ligno dedolatae effigies: cumque causam quæreremus, aiebant maritos vel patres eo monumento, voluisse testari conjugum aut filiarum in obeundis domesticis officiis celeritatem & diligentiam. Erant item ad plura sepulchra appensæ comæ; quas mulieres aut puellæ in funere necessariorum luctûs indicium posuerant. Morem quoque esse in ea regione audiebamus, ut, postquam inter majores de nuptiis juvenis

& puellæ convenerat, sponſi puellas raperent; neque enim decorum videri, conſentire in primos concubitus virginem. Haud magno intervallo à Jagodna occurrit nobis fluviolus, quem accolæ Niſſum vocant: habuimusque eum ferè ad dexteram manum comitem, donec Niſſam veniremus: & poſt aliquanto vidimus in ejus ripa (ubi veteris viæ Romanæ veſtigia ſupererant) etiamnum exiſtente marmoream columellam litteris inſcriptam Latinis; ſed ita mutilatis ut legi non poſſent. Eſt autem Niſſa non ignobile neque infrequens illis gentibus oppidulum. Tempus eſt, ut de diverſoris, quibus utebatur, aliquid dicam: nam id quidem fortaffe jamdudum requiris. Hic diverti in diverſorium publicum. *Caravaſarai* Turcæ vocant. Hoc genus in ea regione uſitatiffimum: vaſtum eſt ædificium, longius aliquanto quam latius: in cujus medio patet area ponendis farcinis & camelis, mulis carriſque collocandis. Hanc aream plerumque circumcirca murus ambit, tres plus minus pedes altus; parieti, quo totum ædificium clauditur, hærens, & inædificatus. Ejus muri ſumma ſuperficies æqua eſt patetque in latitudinem pedes circiter quatuor. Hic Turçarum cubilia ſunt; hic cœnacula; hic

hic rem expediunt culinariam (nam in pariete, quo totum ædificium contineri dixi, foci subinde sunt inædificati) nulla re à camelis, equis, reliquisque jumentis alia sejuncti, quam ejus muri spatium. Quinimo ad muri ~~pedem~~ ita ligatos habent equos, ut capite & tota cervice supra eum emineant; dominisque se calefacientibus aut etiam cœnantibus adstent, velut ministri; interdum panem vel malum, sive quid aliud, de manu eorum capiant. In eodem muro lectos sibi sternunt: tapetem imprimis explicant, quem ea de causa aptatum ephippiis ferè circumferunt, huic injiciunt penulam: cervical præbet equestri sella: veste talari pellibus suffulta, qua vestiuntur diu, teguntur noctu. Sic illi somnum capiunt nullis laceffitum blandimentis. Nihil ibi secreti: omnia fiunt in propatulo: neque quicquam ab omnium conspectu, nisi noctis tenebris, submovetur. Ab hoc diversorii genere abhorrebam, ut à qua re maxime: quod Turcarum omnium oculi in nos conjicerentur, nostros ritus nostramque consuetudinem admirantium. Itaque operam dabam, ut potius miselli alicujus hominis Christiani tecto reciperer. Sed tantæ sunt tuguriorum illorum angustiae, ut sæpe collocando lecto deesset spatium,

Itaque quietem capiebam modo sub tentorio, modo in meo curru, aliquando divertebam ad Turcica xenodochia: quæ sane commodissima sunt, non ineleganter constructa, suisque distincta cubiculis. Neque enim ab iis arcetur quisquam sive Christianus, sive Judæus, seu dives seu mendicus sit. Ex æquo patent omnibus. Bassæ quoque & Singiaci, cum peregrinantur, illis utuntur. In his tanquam in aliquo regio palatio magnifice mihi videbar accipi. Mos ita fert illorum, ut singulis qui eo divertunt, cibum præbeant; ergo, ubi venerat cœnæ tempus, aderat minister cum ingenti ligneo disco, qui mensæ instar videri poterat. In cujus medio patina erat plena decocti ad cremorem ordei, addito carnis frusto; circumque eam patinam aliquot panes, & nonnunquam favi aliquid. Primo verecundabar accipere, & mihi cœnam meam parari dicebam admonens ut ea darentur egenis; instabat ille, ne tenuem apparatus fastidirem: hæc Bassis quoque solita præberi: ita ferre loci consuetudinem: superesse quod distribueretur egentibus. Si ipse nollem, famulis relinquerem. Ita, nisi parum commodus haberi vellem, necesse erat accipere. Agebam ergo gratias, & gustabam aliquando. Neque displicebat,
Nam

Nam id genus pultis , præterquam quod, veluti valde salubre , commendatur à Galeno ; gustu insuave non est. Fas est peregrinantibus , illis epulis eoque apparatu toto triduo frui , post illa mutare hospitium necesse est. In hæc (ut dixi) commodissime divertebam. Sed ea non occurrunt passim. Interdum , si domus deerat ubi hospitarer ; stabulabar. Quærebatur aliquod stabulum amplum & capax , in cujus parte altera focus & caminus erat ; altera pars armento & pecori erat destinata. Ita enim ferè est illorum stabulorum ratio , ut sub eodem agant tecto armentum sive grex & ejus custodes. Hanc partem , ubi focus erat , parietibus tentorii mei à reliqua discludebam. Ibi collocata ad ignem mensa lectuloque , Persarum vivebam rege beatior. Familia , reliqua stabuli parte , in multo mundoque stramine volutabatur. Nonnullos apud ignem , ad quem in orto aut prato coena cocta erat , somnus opprimebat. Hi præsidio ignis cum nocturno frigore contendebant. Neque minor illis cautio erat , ne exstingeretur , quam olim Romæ virginibus Vestalibus. Subibit fortassis hic percunctari , quonam solatio familia tam incommoda hospitia toleraverit. Suspiciaberis vini , quod malorum

rum noctium solet esse remedium; nobis in media Turcia copiam non nimiam fuisse. Neque sane absurde. Nam neque vinum passim reperitur omnibus in pagis, & vero minime omnium, ubi non incolunt homines Christiani. Fit enim sæpe, ut insolentiæ fastusque Turcarum pertæsi à via regia se subducant in loca avia, minus fertilia quidem illa, sed securiora; meliorumque possessione potentioribus cedant. Hujusmodi locis vino defectis ubi nos appropinquare videbant Turcæ, monebant desideratum iri vinum. Itaque pridie nittebatur dispensator, adjuncto Turca, qui peteret è proximis Christianorum pagis. Sic Familiæ miseriarum lenimen non deerat: mollesque culcitæ & pulvinaria, & quicquid præterea conciliando somno quæritur, in vino appor-
tabatur. Nam me lagenæ, quas in meo curru melioris notæ vini plenas habebam, quod biberem desiderare non patiebantur. Sic erat de vino & mihi & meis provisum. Restabat unum incommodum, vini penuria pene gravius, quod nobis somnus misere interrompebatur. Cum surgendum esset benè manè, & quidem aliquanto ante lucem, ut possemus ad opportuniores stationes maturè pervenire; fiebat ut duces nostri Turcæ, splendore
lunæ

lunæ diluculum mentientis decepti; non multo post mediam noctem magno tumultu nos excitarent. Neque enim horæ sunt Turcis, quibus temporum, neque milliaria, quibus locorum spatia distinguant. *Talismanos* habent hominum genus templorum ministerio dicatum; hi mensuris utuntur ex aqua. Quibus postquam adventari auroram cognoverunt, clamorem tollunt è celsa turri in eum usum constructa; quo homines ad venerandum Deum hortantur & accerfunt. Idem faciunt medio tempore inter exortum solis & meridiem: & item inter meridiem & occasum: postremo, sole occidente, voce utuntur acutissima; eam non injucunda modulatione vibrantes; quæ longius, quam credi possit, exauditur. Sic totus dies Turcis in quatuor spatia dividitur, majora aut contractiora; ut anni fert tempus. Noctis omne tempus incertum est. Decepti (ut dixi) fulgore lunæ nostri duces, cum procul abesset solis exortus, vasa conclamabant. Surgebamus propere, ne essemus in mora, neve nobis imputari posset si quid evenisset sinistra. Sarcinæ colligebantur; lectus, tentoria, conjiciebantur in currum, equi jungentur, accincti paratique profectionis veluti signum expectabamus. At nostri
 Tur-

Turcæ, animadverso errore, sua cubilia fominumque repetierant, cumque aliquandiu expectassemus, neque illi venirent, mittebam qui nunciaret parata nobis esse omnia; ipsos morari. Referebant, quos miseram; Turcas denuo se in suos tapetes reclinasse; dicere à luna deceptos perperam de discessu indicasse; longe abesse proficiscendi tempus; suadere ut nos quoque redormiremus. Sic mihi magno molinine erant retexenda omnia, quæ erant composita: aut pleraque noctis pars in gravi frigore, magna cum molestia, traducenda. Huic malo ut occurrerem, interdico Turcis ne mihi dcinceps molesti sint: mihi fore curæ ut suo tempore evigilemus, modo pridie tempus profectionis indicent; habere me horologia quæ non fallerent; ea me explicaturum; dormirent ipsi meo periculo; neque dubitarent surgendi negotium curæ meæ relinquere. His illi quidem acquiescebant; sed tamen sollicitudinem deponere non poterant. Aderant manè; expergefactum cubicularium meum; rogabant, ut ad me viseret, videretque quid illi temporis indices loquerentur. Quod cum ille fecisset, significabat eis pro eo ac poterat, aut multum aut parum superesse temporis ad exortum solem. Cui cum semel atque iterum

rum fidem habuissent, neque falsi essent, nostro deinceps stabant arbitrio, fidemque horologiorum admirabantur. Nobis vero licebat somno integro, nullo tumultu interrupto frui. Nilsá venimus Sophiam, itinere & coelo, pro anni tempore, tolerabili. Satis illud magnum incolisque & peregrinis frequens oppidum; & olim fuit regum Bulgarorum, post (nisi fallor) Despotarum Servix, dum domus illa manebat, neque dum Turcarum armis conciderat. Post hæc pluribus diebus fecimus iter per amoenas & non infrugiferas Bulgarorum convalles; quo ferè tempore panes uti fumus subcinericio. *Fugacias* vocant. Eum puellæ mulieresque vendunt: neque enim sunt in ea regione pistores. Illæ ubi hospites advenisse sentiunt, unde lucelli quid sperent, subactam subito cum aqua sine fermento farinam calidis cineribus subjiciunt; atque ita ferventes etiamnum à foco panes parvo pretio venales circumferunt. Sunt illic & reliqua edulia satis vilia. Vervex XXXV. asperis, singuli pulli gallinacei gallinæque singulis comparantur. Asperi L. coronatum constituunt. Non est prætermittendus illarum mulierum ornatus. Ferè solis indusiis sive interulis vestiuntur. Ea linea sunt, filo haud subtiliore quam quo apud nos sacci texuntur:

sed

fed multiplici acus p̄ictura variis coloribus rudi & ridendo opere elaborata. Quo tamen mirum in modum sibi placent. Itaque cum nostra indusia intuerentur, tamen ex præstantissima tela; tamen mirari se ajebant tantam in nobis modestiam, quod simplicibus nullo colore neque opere variatis indusiis uteremur. Sed nihil tam novum occurrebat, quam turritum caput, & galeri (si sic vocari potest) plane inusitata forma. Est ille ex stramine, inducta tela; figura planè contraria ei, qua apud nos utuntur rusticanæ mulieres. Hic enim in humeros demittitur, & qua infimus, ibi latissimus est, deinde in pyramidem fastigiatur: contra ille infima parte est angustissimus; deinde supra caput surgit in turbinem, ferè ad dodrantem; qua verò supinus coelum spectat, capacissimus est, & apertus, ut non minus videatur ad imbrem & solem accipiendum factus, quam noster ad arcendum. Eo vero spatio quod est inter ejus inferiorem & superiorem oram, nummuli & imagunculæ & frustra vitri diversi coloris, & quicquid nitet, quamvis vile, pro ornamento dependet. Hujusmodi galeri cum ad proceritatem adjuvant, tum ad gravitatem, quamvis levi jactatione ad casum faciles & parati. Ita ergo se inferunt, ut Clytemnæstram aliquam

quam aut Hecubam (sed Troja florente) in scenam prodire putes. Hic mihi in mentem venit, quam levis & infirma res sit, quæ vulgo perhibetur, nobilitas. Nam cum de puellis quibusdam, quæ liberaliore erant forma, scire vellem, num quæ essent genere: audiebam eas à summis ejus gentis satrapis originem ducere, aut etiam regium esse genus, jam bubulco aut opilioni desponsas. Sic in regno Turcarum jacet nobilitas. Vidi item postea aliis locis Catacuzenorum & Palæologorum imperatorii generis, reliquias, contemptius inter Turcas degentes quam vixit Dionysius Corinthi. Nam Turcæ neminem, ne suorum quidem, nisi ex se pendunt: sola domo Othomanorum excepta, quæ suis censetur natalibus. Gentem Bulgarorum, à flumine Scytharum Volga, cum pleræque nationes aut sponte aut vi coactæ, sedes mutarent, huc commigrasse existimant, dictosque Bulgaros tanquam Volgaros, ab eo, quem dixi, fluvio. Montes Hæmi, qui sunt inter Sophiam & Philippopolim, infederunt; loca sanè natura munita: ubi diu Græcorum imperatorum potentiam contempserunt; Balduinum majorem Flandriæ comitem Constantinopolis imperio potitum tumultuario prælio captum interfecerunt. Turcarum vim ferre non potuerunt,

tuerunt, à quibus devicti miserrimæ servitutis jugum subjerunt. Lingua utuntur Illyrica, ut Serviani & Raziani. Antequam in eam planitiem descendatur, quæ Philippopoli objacet, per saltum asperrimumque montis jugum evadendum est. Hunc saltum Turcæ CAPI DERVENT vocant, quasi dicas portam angustiaram. In ea, quam dixi, planicie fluvijs Hebrus mox occurrit, haud procul à Rhodope ducta origine. Cujus quidem montis verticem alta nive rigentem, antequam eas (quas dixi) angustias superaremus, spectavimus. Quem quidem accolæ, ni fallor, *Rullam*, vocant. Ex hoc, ut attestatur Plinius, fuit Hebrus; quod ex illo Ovidii carmine notum est.

*Qua patet umbrosam Rhodope glacialis ad
Hæmum,*

Et sacer amissas exigit Hebrus aquas.

Quo videtur poëta fluminis ejus brevitate & aquæ inopiam innuere voluisse. Nam etsi magnus & celebris fluvijs, tamen plerumque vadofus est. Ac memini, cum rediremus, proxime Philippopolim nos Hebrum vado trajecere, ut transiremus in insulam: in qua & pernoctavimus sub tentoriis. Sed aquis ea nocte auctis, postridie non sine molestia rursus eo transmissis in
viam

viam redivimus. Sita est Philippopolis in uno ex tribus collibus, à reliquis montibus disjunctis & tanquam divulsis; quibus quidem collibus ea urbe tanquam corona imposita quæsitus honos videtur. Fuimus Philippopoli, vidimus in locis palustribus & aquosis orizam instar tritici crescentem. Est ea tota planicies tumulis terrestribus veluti confita: quos Turcæ de industria excitatos fabulantur, ut essent monumenta pugnarum, quas olim crebras iis in campis fuisse pugnatas credi volunt, hominumque quos belli furor hausit sepulchra. Ita ferè secuti Hebri ripam aliquandiu à dextera nos prosequentis, Hæmoque ad sinistram dimisso, qui in Pontum excurrit, ac demum per præclarum Mustaphæ pontem Hebro transmissio venimus Hadrianopolim, Turcis *Endrene* dictam. Hæc urbs priusquam ab Imperatore Hadriano nomen & incrementum acciperet, Oresta vocabatur. Sita est ad confluentes Marizæ sive Hebri & fluviolorum Tunfæ & Hardæ: qui simul deinde suum cursum in mare Ægæum deflectunt. Ne hujus quidem urbis, quantum mœnibus antiquis continetur, capacitas maxima est; suburbiiis tumet iisque ædificiis, quæ Turcæ adjecerunt, in molam excrescit. Unum diem Hadrianopoli commorati progredimur

mur Constantinopolim versus jam propinquam, veluti extremum nostri itineris actum confecturi. Per hæc loca transeuntibus ingens ubique florum copia offerebatur, Narcissorum, Hyacinthorum, & eorum quos Turcæ *Tulipan* vocant: non sine magna admiratione nostra, propter anni tempus, media plane hieme, floribus minime amicis. Narcissis & Hyacinthis abundat Græcia miro fragrantibus odore. Sic ut, cum multi sint, odorum hujusmodi infuetis caput offendant, Tulipanti aut nullus aut exiguus est odor; à coloris varietate & pulchritudine commendatur. Turcæ flores valde excolunt: neque dubitant, alioqui minime prodigi, in eximio flore aliquot asperorum sumptum facere. Mihi quoque illi flores eaque dona non parvo constabant. Erant enim semper aliquot aspèri promendi, quos contra rependerem. Neque aliter rationem instituere oportet eum, qui sit cum Turcis versaturus, quam ut simul ac eorum fines ingressus sit, aperiat marsupium; neque ante claudat, quam jam illinc egressus: interea perpetuam nummorum sementem faciat, utinam ne infrugiferam! Sed tamen ut alius fructus desit, hæc una ratio est, Turcarum ingenia fera & à reliquis averfa gentibus, mitigandi. Hoc veluti cantu Turcæ
 con-

confopiantur : alioqui non futuri tractabiles. Absque hoc foret ; non magis ea loca externis hominibus frequentari possent, quam quæ propter ninium æstum aut frigus perpetuæ solitudini damnata creduntur. Medio ferè inter Constantinopolim & Hadrianopolim itinere oppidulum est quod Chiurli vocant; memorabile adversa Selimi cum patre Bajazete pugna, quo ex prælio equi beneficio, quem Carabouluck, hoc est nubem nigram, vocarunt, Selimus servatus est, versa ad Tartaros Procopienses, ubi focer dominabatur, fuga. Antequam veniremus Selimbriam, quod est ea via oppidulum ad mare situm ; vidimus non obscura veteris aggeris & fossæ vestigia, quæ ab illo mari ad Danubium usque à posterioribus Græcorum Imperatoribus ea de causa perducta ferunt ; ut quæ intra eam munitionem continerentur agri, possessionesque Constantinopolitarum, tuta essent ab incursu barbarorum. Quo tempore memorant senem quendam dixisse, se non tam existimare ea extra periculum barbarorum, quæ essent intra ambitum ejus aggeris, quam, quæ extra essent, barbaris prodi; quod major iis animus ad ea oppugnanda Græcis vero ad defendenda minor futurus esset. Selimbriæ tenuit nos jucundus placidi maris aspectus, juvitque alludentibus

undis in littore conchas legere , & delphinorum spectare choros , cœlique illius tempore frui. Nam dici non potest, quæ fuerit ibi temperies , quam nite clemensque cœlum : Chiurli quidem usque , horridior aliquanto , nescio quid Threicium spirans aura : inde incredibilis cœli clementia. Proxime Constantinopolim duos amœnissimos maris sinus ponte trajecimus , quibus locis si qua cultura accederet , naturaque artis auxilio paullulum modo juvaretur , haud scio an nihil pulchrius sol aspiceret. Sed videntur illa suam lugere sortem , quod barbaro domino fastidiente negligantur. Implemur hic sapidissimis marinis piscibus , nostro in conspectu captis. Cum in Xenodochiis , quæ Turcæ Imaret vocant , hospitarer ; animadverti forte plures schedas parietum rimis insertas ; quas dum curiosius exemissem , non temere hoc fieri suspicans , libuit ex Turcis meis sciscitari , quid continerent. Sed comperi , nihil habere cur ita reponi mererentur. Eo avidior cognoscendi fio , qua tamen re ibi fervarentur. Nam antea quoque pluribus locis id factum videram. Turcæ nihil mihi respondere , nec causam velle indicare ; an quod puderet rem narrare , fidem apud me non habituram , an quod tantum mysterium homini profano aperiri nollent.

Postea

Postea ex iis, quibus factus sum familiarior, cognovi, Turcas multum honoris deferre chartæ, quod in ea Dei nomen scribatur, itaque chartulam nullam humi jacere patiuntur, & si in aliquam incidunt, subito attollunt rimæque alicui aut foramini indunt, ne pedibus proteratur. In quo fortasse nihil est hætenus quod reprehendas. Sed audi reliqua. Supremi iudicii tempore, cum Mahumetes suos sectatores ex iis locis, ubi pro admittis criminibus pœnas dant, in cœlum vocabit, ut sempiternæ beatitudinis participes faciat: alia ad eum via nulla patebit, quam per ingentem ferream createm igne fervefactam & candentem: per quam nudis pedibus incedendum erit, quo dolore, tu cogita: & tibi ob oculos pone gallum galinaceum per prunas subsultim currentem. Ecce vero hic (mirabile dictu) charta illa omnis, quam ita ab iis à contumelia pedum asservatam diximus, improvisa aderit, seque eorum soleis substernet, magno futura auxilio, quominus noxam cadentis ferri sentiant: tantum erit meritum vindicatæ ab injuria chartæ. Et memini, cum aliquando meis famulis graviter duces nostri irascerentur, quod eos viderent ad fordidissima quæque ministeria charta uti, idque ad me tanquam magnum flagitium

deferrent: quibus ego nihil id mirum esse respondi in meis famulis; quippe qui fuis-
 lis etiam carnibus vesci consuevissent. Ta-
 les quidem in sua Religione sunt Turcæ,
 immane apud eos piaculum, si quis eorum
 vel imprudens Alcorano (qui divinæ legis
 habetur liber) infideat; homini vero Chri-
 stiano etiam capitale. Sed nec rosarum
 folia humi jacere patiuntur: quod ut ve-
 teres rosam ex sanguine Veneris, sic isti ex
 sudore Mahumetis natam sibi persuaserint.
 Sed jam desino, ne tibi in his nugis nimius
 videar. Constantinopolim veni ad diem
 XX. Januarii, ibique collegas reperi, quos
 dixi supra, Antonium Wrantium & Fran-
 ciscum Zay. Eo tempore aberat cum ex-
 exercitu Turcarum princeps in Asia: nec
 erat quisquam relictus Constantinopoli
 præter Ebrahimum Bassam Eunuchum,
 qui urbi præesset, & Rustanum sed ho-
 nore abactum: quem nos nihilominus &
 veteris auctoritatis & jam speratæ brevique
 redituræ memores, officiose invisimus, fa-
 lutavimus & donis honestavimus. Non
 erit fortasse ab hoc loco alienum referre,
 quæ fuerit causa cur sic Rustanus muneris
 dignitate privaretur. Sustulerat Suleiman-
 nus ex concubina (ni fallor) Bosphorona,
 filium nomine Mustapham, qui tum æta-
 tis flore & militari gloria maxime vige-
 bat.

Sed

Sed erant eidem Suleimanno complures alii liberi ex Roxolana : quam ita amabat, ut in uxoris haberet loco, dicta etiam dote; ex quo Turcis certa matrimonii fides : & hoc quidem præter morem superiorum Imperatorum ; quorum nullus à Bajazete majore, justam in matrimonio conjugem habuit. Nam cum ille prælio victus in Tamberlanis potestatem una cum uxore venisset, multa quidem intoleranda tulit ; sed nihil visum est indignius, quam ludibria & contumeliæ, quibus in ejus oculis uxor afficiebatur. Cujus quidem rei memoria Imperatores, qui Bajazeti in imperium successerunt, ad hunc usque omnes à ducendis uxoribus se abstinuerunt : ut quicumque casus incidisset, similem fortunam ne paterentur : tantumque liberos, ex fervilis conditionis mulieribus, in quas minus injuriæ cadere, quam in uxores legitimas videbatur, susceperunt. Neque vero Turcæ minus honoris deferunt natis ex concubinis aut pellicibus quam ex uxoribus ; neque illi minus in bona paterna juris habent. Cum ergo Mustapha propter egregiam indolem ætatisque opportunitatem, gratia militum, & populi suffragio post mortem patris jam senescentis haud dubius imperii successor designaretur : ut liberis regnum assereret, contra nitebatur

noverca ; studebatque Mustaphæ virtutem & ætatis prærogativam auctoritate matrimonii elevare. Quam in rem adjutore & consiliario utebatur Rustano ; cum quo illi fortuna communis : quod ejus filiam ex Suleimanno susceptam Rustanus haberet in matrimonio ; ut nihil alteri ab altero separatim posset evenire. Idem Rustanus inter Bassas , apud Suleimannum principem gratiæ & auctoritatis locum tenebat ; vir acri ingenio præditus , & perspicaci , magnum Suleimanni laudis instrumentum. Si de natalibus quæres , subulcus : nec tamen indignus eo dignitatis gradu , si nullis avaritiæ fordibus contaminaretur. Hoc uno nomine ipsi imperatori suspectus , ceteroque carus & probatus , quanquam id ipsum vitium domino in bonum vertit , jussus procurare fiscum , & rem pecuniariam tractare : à qua plerumque laborabat Suleimannus. In ea procuratione nullo lucro , quamvis minimo , neglecto , dum etiam ex herbis , rosis & violis , quæ in hortis principalibus erant , pecuniam corradit ; dum cujusque captivi galeam , loriam , equum divendit , ceteraque pari ratione administrat ; id consecutus est , ut magnos nummorum acervos conderet ; ærarium Suleimanno amplum conficeret , planeque rem ejus ea parte constabiliret.

Qua

Qua etiam de causa memini, quod in Turca mirere, magnum quendam virum Rustano vehementer infensum ita dicere; se Rustano, etiamsi posset, nocere tamen nequaquam velle, quod ejus cura, studio & labore, res pecuniaria domino suo constituta esset. Camera est in regia peculiaris, ubi hujusmodi pecuniæ servantur, cum hoc titulo; *Pecuniæ Rustani diligentia acquisita*. Hic Rustanus cum esset Visiriorum primus, penes quem rerum Turcicarum administrationis summa est, nullo negotio quam in partem vellet, ut consiliorum omnium auctor, animum voluntatemque sui regis poterat impellere. Unde ea Turcarum mentibus inhæsit opinio, cum Rustani criminationibus, tum uxoris Roxolanæ veneficiis, quorum infamia laborabat, ita abalienatum à filio Mustapha patrem fuisse, ut de eo tollendo consilium caperet. Pauci credunt Mustapham, cum Rustani consilia novercæque artes non ignoraret, ultro occupare voluisse; patrisque imperio & vitæ infidiatum. Nihil est omnino miserius Turcicorum imperatorum filiis: è quibus, si quis patri successit, reliquos inevitabilis mortis necessitas manet. Nam neque Turcæ imperii æmulos ferunt; nec per milites prætorianos omnino ferre possunt. Qui si quis forte fratrum sit, præter eum
qui

qui regnat, superstes; congiariorum petendorum nullum finem faciunt; si reculantur, statim audis; *Salvus frater sit. Fratrem Deus nobis servet.* Quo verbo designari illum imperio non est obscurum; adeo ut fratrum sanguine manus polluere, & à parricidio regnum auspicari Turcis imperatoribus sit necesse. Hunc casum in se timentem Mustapham, aut Roxolanam à liberis suis in Mustapham cupientem avertere, Suleimanno parricidii occasionem dedisse consentaneum est. Erat ei bellum cum Rege Persarum Sagthama, quo missus erat cum summa imperii Rustanus. Is cum ad Persarum fines appropinquaret, subito constitit: Suleimannumque per literas trepide certiozem fecit, rem in magno versari discrimine: omnia esse insidiarum plena: corruptos militum animos uni Mustaphæ studere; illum imperio, se non esse malo parem; ejus præsentiam atque auctoritatem requiri; veniret, si salvum vellet imperium. His litteris turbatus Suleimannus, subito advolat, Mustapham per literas arcessit; utque de criminibus, de quibus in suspicionem vocabatur, & jam palam accusabatur, satisfaciat, monet; si id fiat, nihil manere periculi. Anceps deliberatio Mustaphæ: si ad patrem insensum veniat & inimicum; discrimen certum: sin de-

detrectet ; manifesta cogitati criminis confessio. Vicit ea sententia , in qua animi & periculi erat amplius. Profectus Amasiâ cui præerat , venit ad patrem , cujus non longe castra erant , innocentia sua fretus , an quod confideret præfente exercitu nihil sibi eventurum mali : certe ad ineluctabile exitium venit. Sententiam de filii morte domo conceptam Suleimannus attulerat , consulto prius , ne religio neglecta videretur , suo *Muffti*. Is est apud Turcas sacerdotum supremus ; ut apud nos Romanus pontifex. Eum vero , ne quid ad gratiam responderet , hunc in modum fuerat aggressus : Constantinopoli quendam haud postremi inter mercatores loci , cum domo aliquandiu esset abfuturus , servum , cui præcipue indulserat , rei suæ familiæque toti præposuisse , uxoremque & liberos ejus fidei credidisse : illum vero statim absentis domini rem intervertere , capitibus uxoris & liberorum insidiari cœpisse : quin ipsimet domino certam perniciem machinatum esse : se , quid in illum jure statui posset , velle ab eo intelligere. Respondit *Muffti* : *illum ut per cruciatum necaretur videri meruisse ; id , sive ex animi sui sententia ita dixerit , sive Rustani Roxolænæ fraudibus in hoc allegatus , certe vehementer animum Suleimanni confirmavit , ultro jam in necem filii propendentis.* Non enim

Aug. Busbequii

enim minus in se filii scelus quam servi illius in dominum, esse existimabat. Cum ergo venisset Mustapha in castra, suspensa expectatione eventus magnopere exercitu: introducitur in patris tentorium. Ubi pacata videbantur omnia: nullus miles, spiculator nullus, nullus licitor, insidiarum nihil, quod timeri posset. At erant muti aliquot, quos Turcæ habent in deliciis, validi & robusti homines, ad cædem ejus destinati; qui receptum in tentorium interius, magno impetu aggrediuntur, laqueumque illi omni vi injicere conantur. Ille strenue se defendere (neque enim erat invalidus) & non modo de vita, sed etiam de imperio contendere; cum dubium non esset, quin, si periculo elapsus inter Gianizaros se conjecisset, illi rei indignitate & misericordia ejus, quem summe amabant, commoti non modo servaturi, verum etiam imperatorem fuerint salutaturi. Hoc ipsum metuens Suleimannus, qui linteis modo tentorii parietibus theatro, in quo illa agebatur tragoedia, disjungebatur, cum præter spem incepto suo moram injectam videret: ea tentorii parte caput exierens, torvos & minaces oculos in mutos torquet: illorumque segnitiem atrocibus signis graviter increpat. Tum vero muti, redintegratis terrore viribus, miserum Mustapham
ster-

sternunt, injectoque nervo gulam ei frangunt: moxque in tapete porrectum, ante tentorium explicant; ut esset Gianizaris videre, quem habere imperatorem expetivissent. Quæ res ubi per castra vulgata est, commiseratio & dolor omnem exercitum pervasit: neque fuit quisquam, qui ad tam triste spectaculum non accederet; præsertim Gianizarorum; quorum ea fuit consternatio & rabies, ut ad quodvis facinus impelli possent, dux modo adesset. Nam quem ducem speraverant, eum sensu cassum, humi videbant jacere. Unum supererat; moderate ut ferrent, quod mutari non poterat. Igitur mœsti silentesque & lachrymarum pleni se in sua tabernacula referebant: ubi quantum libebat, licebat infelicis juvenis casum miserari. Imprimis ut delirum & insanum senem Suleimannum accusabant; modo fraudem & crudelitatem novercæ, modo Rustani scelus detestabantur, quod tantum lumen Othomannicæ domus extinxissent. Sic illum diem jejunii, ne aqua quidem gustata, traduxerunt, neque defuerunt qui inediam diutius etiam continuarent. Certe totis castris luctus, pluribus diebus, frequentavit: quin neque desiderii neque lugendi modus futurus videbatur, nisi Suleimannus Rustanum de illius ipsius (ut est credibile) consilio
exu-

exutum dignitate, privatunq̄ue Constantinopolim relegasset. In cujus locum suffectus est Achmat Bassa; qui tenente principem locum Rustano inter Visirios secundus, majoris animi vir quam consilii fuerat. Quæ rerum mutatio luctum minuit, militumque animos mitigavit, quibus facile probabatur, ut est vulgus credulum, Suleimannum scelera Rustani & philtra conjugis deprehendisse; & jam, quamvis fero, resipiscere Rustanumque ea de causa exegisse, ac ne conjugi quidem parfurum, ubi Constantinopolim rediisset. Rustanum quidem magnam tristitiam præ se ferentem & tanquam omni spe recuperandæ dignitatis destitutum ipsi Constantinopoli conveniunt. At vero non fatis Roxolanæ fuit sublatum esse è medio Mustapham; ni etiam filius (quem relinquerat unicum) adhuc impubes exstingueretur: neque enim suæ liberorumque securitati fatis consultum arbitrabatur, quamdiu ex illo proles superesset. Sed tamen causæ alicujus obtentum ad eam rem videbat desiderari, neque vero difficile eam invenire. Defertur ad Suleimannum, quoties nepos ejus Prusiade (nam illic educabatur) prodiret in publicum, solere illius civitatis pueros omnia ei fausta precari optareque ut diu patri superstes viveret, neque id alio

alio pertinere, nisi ut imperio avi & patris vindictæ destinaretur: non enim defuturos filio Mustaphæ Gianizaros: ita nihil ejus mortem ad regni & status tranquillitatem contulisse: religione nihil esse debere cuiquam antiquius, ne liberorum quidem salutem: religionem Musulmanam (sic illi suam ut optimam vocant) tutela regni & dominatu Othomannicæ familiæ contineri: qua domo afflictâ religionem stare non posse. A re vero nulla certiozem imminere illi domui ruinam, quam à domestica discordia: ut ergo & domus & imperium ac proinde religio conservarentur, quacumque ratione vel cum parricidio liberorum discordiis intestinis occurrendum esse, magni nec ducendam liberorum jacturam, quæ religionis incolumitate compensetur: Mustaphæ filio eo minus parcendum, quod contagione paterni sceleris jam nocens esse cœpisset: neque dubitari debere, quin se mox ducem paternæ causæ daturus esset. His rationibus impulsus Suleimannus, facile in cædem nepotis subscripsit, deditque Ebrahimò Bassæ negotium, ut Prusiam ad infantis pueri exitium properaret. Is postquam eo venit, imprimis sibi dandam operam putavit, ut pueri mater deciperetur. Nimis enim facinus inhumanum videbatur, sciente matre, & pœne in ejus

D

oculis

oculis filium necari. Quin etiam motus aliquis populi atque ex eo impedimentum timeri poterat. Hoc ergo mulierem circumvenit artificio. Fingit se venisse à Suleimanno, qui & ipsam & filium ejus visat: quem quidem Suleimannum non optimis usum consiliis in occidendo Mustapha fuisse; quod ipse jam sed sero deprehenderit: eo tamen sibi cariorem fore ejus filium, quo in patrem fuisset injustior. Multa addit hujus generis, quo fidem faciat credulæ matri, jam præsertim Rustani casu non nihil confirmatæ. Blanditiæ postremo munusculis cumulantur. Post unum atque alterum diem injicitur sermo de prodeundo extra urbem, mutandi coeli, liberiorisque aëris fruendi causa. Suadet Eunuchus, ut postridie in suburbanum proficiscantur, ipsa curru veniat; filius in equo currum præcedat. Res extra omnem fraudis suspicionem videbatur. Assentitur illa. Instruitur currus; sed ita composito axe, ut, cum ad aspera quædam ventum esset, frangi eum necesse esset. Sic illa inauspicatum iter ingressa extra urbem venit. Eunuchus cum puero, veluti per occasionem colloquii, longius antecedit. Sequitur, quanta potest festinatione, mater. Sed ubi ad salebras illas ventum est; impacta vehementius faxis rota axis rumpitur. Quo
 illa,

illa, ut pessimo augurio perterrita, diu retineri non potuit, quin curru relicto, natum pedes sequeretur, aliquot ancillis tantum comitata. Sed jam quo volebat pervenerat Eunuchus. Qui non moratus diutius, quam dum subiret limen destinatæ ad cædem domus, funestam sententiam pronunciat: mandatum esse imperatoris ut moriatur. Ad quæ puer, ex disciplina gentis, respondisse dicitur; non se hoc ut jussum imperatoris, sed ut Dei, cui parere sit necesse, accipere. Itaque cervicem laqueo offert. Sic summæ spei innocens puer strangulatur. Quo perpetrato, Eunuchus postico elabitur, & quantum potest profugit. Mox adest mater, ejus quod jam evenerat, præfaga; fores pulsat; ubi commodum est, admittitur; invenit filium etiamnum calentem à vita, palpantem, & tantum non spirantem; sed hoc loco velum obtendere melius est. Nam qui fuerit materni animi, in illo filii casu, affectus, cogitari facilius potest quam exprimi. Pruliadem deinde se recipere coacta, venit eo passis capillis, scissa veste, magno ejulatu, magnisque lamentis omnia complens. Accurrunt undique Prusienses matres, liberæ, ancillæque: & audito tam sævo facinore, in rabiem aguntur, Bacchantumque in morem conternatæ

portis effunduntur; unum Eunuchum requirunt, unum sibi offerri optant, dira in eum, si detur, exempla edituræ. Verum ille futuri providus, veritasque ne alter Orpheus frustatim à furentibus illis conciperetur, nihil in fuga diligentia prætermisit. Sed jam ad institutum revertor. Nuncius cum literis de meo adventu ad Suleimanum mittitur. Interim vero dum responsum expectatur, urbis Constantinopolis per otium inspiciendæ facultas fuit. Inprimis divæ Sophiæ templum adire placuit: quo tamen non nisi singulari beneficio sum admittus. Turcæ sua templa prophanari credunt, si quis Christianus ingrediatur: est ea sane moles magnifica, & digna quæ spectetur; maximo cum fornice sive hemisphærio in medio, quod à solo impluvio lumen habet. Ad hujus templi formam omnia fere Turcarum templa sunt constructa. Sunt qui fuisse multo majus, multisque appendicibus late se extendisse, easque jampridem recisas omnes, & adyta sola, quodque fuit in templo medium, remansisse asserant. Jam ad ipsius urbis situm quod attinet, videtur urbi dominaturæ facta à natura, sedes. Est in Europa; habet in conspectu Asiam, Ægyptum, Africamque à dextra; quæ tametsi contiguæ non sunt, maris tamen navigandique commoditate veluti junguntur.

A si-

A sinistra verò Pontus est Euxinus, & palus Mæotis; quæ circumcirca multis gentibus habitantur, & multis undique fluminibus frequentantur; nihil ut longe lateque iis in regionibus ad usum humanum nascatur, cujus non sit maxima Constantinopolim navibus vehendi opportunitas. Ab una parte mari alluitur Propontide: ex altera portum efficit flumen; quod à similitudine *cornu aureum* vocat Strabo. Tertia reliquo continenti jungitur, ut fere peninsulæ similitudinem quandam referat, & perpetuo promontorii dorso in mare sinumque, quem à fluvio marique eo recedente fieri dixi, excurrat. Igitur è media Constantinopoli jucundissimus est in mare, alben-temque perpetuis nivibus Olympum Asiæ prospectus. Mare piscibus omni ex parte refertissimum, modo demittentibus se ex Mæotide Pontoque per Bosphorum & Propontidem in mare Ægeum mediterraneumque; modo ex illo subeuntibus in ipsum Pontum, sicuti natura fert piscium: tantis agminibus tamque densis, ut interdum etiam manibus capiantur. Itaque frequentissima est scombrorum, pelamydum, capitonum, synodontum, xiphiorum iis locis piscatio, in qua se præcipue exercent Græci, magis quidem quam Turcæ: tametsi nec isti positos in mensa

pisces aspernantur, modo ex eo sint genere quos mundos putant, alios non magis attingunt, quam venenum lethale. Nam (ut hoc quidem obiter dicam) sibi linguam potius aut dentes evelli patiantur, quam quicquam gustent quod immundum esse sibi persuaserint: veluti ranam, limacem, vel testudinem. Qua in re pari superstitione laborant Græci. Receperam in familiam puerum religionis Græcæ, quo dispensatore utebar. Hunc reliqui famuli nunquam inducere potuerant, ut cochleis vesceretur. Tandem vero ita coctas cōditasque apposuerunt, ut ille aliud piscium existimans esse genus, avidissime se illis expleret. Sed postquam de rifi & cachinnatione reliquorum, projectis etiam testis, sibi fuisse illusum cognovit, dici non potest quantopere commotus, se in cubiculum recepit: ibique vomendi flendique & sese afflicti finem nullum fecit: vix duorum mensium salarium satis hujus peccati veniæ redimendæ futurum. Nam hunc morem habent sacerdotes Græci, ut pro genere & magnitudine delictorum majus minusve absolutionis pretium iis, qui sua peccata sunt confessi, statuunt: nec absolutos nisi, quantum stipulati sint, abstulerint, eos pronunciant. In extremo eo, quod dixi, pro-

promontorio, palatium est Regum Turcorum, haud ulla, quantum videtur, structurae magnificentia aut operis artificio visendum: nam ipse eo quidem nondum sum ingressus. Sub palatio, loco demissiore atque adeo in ipso littore, eorundem principum horti mari prætenduntur: qua maxime in parte fuisse olim vetus Byzantium arbitrantur. Noli hic expectare ut tibi narrem, cur olim dicti fuerint cæci Chalcedonienses, qui sedem è regione Byzantii habuerunt; quorum hodie vix exstant parietinæ: neque de natura ejus maris perpetuo agmine defluentis, neque unquam reciprocantis; neque item de salisfamentis, quæ Constantinopolim à Mæotide advehuntur, quæ Itali *moronellas*, *botargas*, & *caviarum* vocant: neque enim hæc epistolæ sunt, cujus jam nunc justum modum sum egressus; & alioqui tam ex antiquis quam hujus temporis æqualibus scriptoribus cognosci possunt. Nunc ad situm Constantinopolis revertor; quo nihil vel ad aspectum jucundius, vel ad usum opportunius esse potest. Ædificiorum elegantiam (ut dixi) in urbibus Turcarum frustra requiras, uti etiam platearum: quippe angustiores amœnitatem omnem excludunt. Sunt multis in locis non contemnendæ veterum monumentorum reliquiæ:

nec tamen tam multæ, ut potius mirandum non sit tot à Constantino Româ allatis non superesse plures. De quibus singulatim dicere non est præsentis instituti. Pauca tantum attingam. Erat veteris hippodromi area: ubi gemini serpentes ænei visuntur. Est itidem insignis obeliscus. Item duo visuntur Constantinopoli memorabiles columnæ. Altera est è regione *Caravasarai*, ubi nos hospitabamur: altera in foro quod Turcæ *Auratbasar* vocant, hoc est, forum mulierum: ei ab imo ad summum insculpta est historia cujusdam expeditionis Archadii, qui eam construxit, cujusque diu in summo positam statuam habuit. Quam tamen cochleam rectius dixeris, quam columnam: propter structuram graduum, quibus intus ad summum ascenditur. Ea penes me depicta est. At columna, quæ sita est ex adverso diversorii, in quo Cæsareos oratores hospitari mos est, ea tota præter basim & epistylium constat octo lapidibus solidis porphyreticis, ita conjunctis, ut unum saxum videatur: quemadmodum etiam vulgo creditur. Nam ubi lapis lapidi committitur; fertum prominet laureatum, quod integram ambit columnam: quo inferne spectantibus compaginis adspectus occultatur. Ea columna crebris terræ motibus

con-

concussa, & vicino incendio ustulata, multis locis agit rimas, & ne defiliat, crebris circulis ferreis revincitur. In ea ferunt aliquando fuisse Apollinis, deinde Constantini, postremo Theodosii senioris statuas, sed omnes vi ventorum, aut terræ motu dejectas. De obelisco, cujus supra memini, qui est in hippodromo, sic Græci commemorant: à basi convulsum multis à sæculis jacuisse humi: tempore posteriorum Imperatorum repertum architectum, qui operam suam in eo suæ basi restituendo deferret: illumque, postquam de pretio conventum esset, ingentem apparatus organorum ex trochleis & funibus præsertim instituisse; quibus lapidem illum ingentem erexerit, sublimemque eo evexerit, ut uno tantum digito abesset à dorso astragalorum, quibus imponi debebat: tum judicasse populum spectatorem oleum illi & operam tanti apparatus periisse, magnisque denuo laboribus & impensis opus instaurandum; at illum minime diffisum, petito à rerum naturalium scientia subsidio jussisse afferri immensam aquæ vim: qua multis horis in machinam illam injecta funes, quibus obeliscus librabatur, sensim madefactos rigentesque (ut eorum est natura) se contraxisse: sic ut obeliscam altius sublatum in astragalis

statuerent; magna cum admiratione & plausu vulgi. Vidi Constantinopoli diversi generis feras, lynces, sylvestres felles, pantheras, leopardos, & leones, adeo quidem domitos & cicures, ut me spectante, objectam pecudem unus sibi à magistro ex ore pateretur eripi; rictuque modo cruore delibuto placaretur. Vidi etiam elephantum plane juvenem, mire lepidum: ut qui saltaret & pila luderet. Hic credo, vix temperabis risu. Elephantum, inquires, ludentem pila & saltantem? qui minus quam funambulū Senecæ, itemque Græcarum literarum peritum, Plinii testimonio notos? sed audi tamen, ne me quicquam fingere existimes, aut perperam intelligas. Cum saltare juberetur, movebat ita alternis pedes toto corpore coruscans, ut non obscure tripudiare velle videretur. Pila vero palmaria ita ludebat; ut pilam in se coniectam proboscide scite exciperet, longeque repercuteret, quod nos palma facimus; si tibi hoc non est satis, ut dici possit saltasse, & pila lusitasse, quærendus est qui planius, & magis diserte fabuletur. Fuerat & camelopardalis inter eas feras, paulo antequam venirem Constantinopolim, sed ea jam exspiraverat. Ossa tamen, quæ sub terra condebantur, eruenda curavi, ut inspicerem.

Est

Est hoc animal longe in antica parte procerius quam in postica ; ut vel ferendo oneri vel portando homini ea de causa non sit aptum. Quod caput & cervicem camelo similem habeat, pellem vero pardi instar maculis sparsam, camelopardalim vocant. Non vidisse Pontum, cum eò navigandi daretur facultas, nimiae desidiae imputari potuit ; quando non minoris negotii esse veteribus vidisse Pontum quam Corinthum navigasse credebatur. Eo itaque jucundissima navigatione profectus, admissus sum in aliquot principis domos voluptati & oblectationi dicatas : in quarum unius valvis spectavi opere tessellato graphice redditam claram illam Solimi cum Ismaele Persarum rege pugnam. Vidi item compluria in amoenissimis convallibus principis vireta, minimum arti debentia, naturæ fere omnia. O Nympharum domos ! ó fedes Musarum ! ó loca literatis apta secessibus ! ea mehercle (ut paulo ante dixi) lugere nunc videntur & operam cultumque Christianorum requirere. Sed multo magis ipsa Constantinopolis, vel tota potius Græcia : quæ quondam florentissima, nunc indigna premitur servitute : bonarum olim artium omnisque liberalioris doctrinæ inventrix humanitatem, quam nobis tradidit, reposcere videtur, & opem
pro

pro jure communium sacrorum adversus Scythicam barbariem implorare: sed frustra, euntibus in alia omnium Principum Christianorum animis. Neque vero graviore imperio Turcæ Græcos premunt, quam nobis dominantur vitia, luxus, crapula, desidia, libido, superbia, ambitio, avaritia, odium, invidia, æmulatio: quæ nostros animos ita depresso & sepultos tenent, ut neque coelum suspicere, neque præclarum quicquam meditari, & ad rem magnam aspirare valeant. Debuerat quidem nos pietas & officium impellere, ut afflictis sociorum rebus succurreremus. Sed si nec laudis nec honesti pulchritudo animos torpentes inflamavit; certe utilitas, cujus hodie prima ratio ducitur, movere potuit, ut loca tam præclara tantisque commoditatibus & opportunitatibus plena, Barbaris erepta à nobis potius, quam ab illis vellemus possideri. Nunc per immensa maris spatia Indiæ petuntur & Antipodes. Quia enim facilis ibi præda opimæque exuviæ sine sanguine hominibus incallidis & simplicibus detrahuntur, pietas obtenditur, aurum quæritur. Longe aliter majores nostri: qui nequaquam sibi, tanquam si mercatores essent, ea loca duxerunt quærenda, ubi auri plurimum; sed ubi virtutis officique exer-

exercendi major facultas offerebatur. Laboris & periculorum & longinquæ expeditionis præmium non utilitas erat, sed honor. Neque illis è bellis locupletior quisquam sed gloria cumulatior domum revertebatur. Sed hæc tibi, ne quis sit fortasse qui nefas esse existimet, quicquam in sæculi nostri moribus desiderare. Utcumque tamen erit, acui sagittas in nostram perniciem video; metuoque futurum, ut si pro gloria nolimus, de salute tandem cogamur dimicare. Redeo nunc in Pontum, quem Turcæ *Caradenis* vocant, hoc est mare nigrum. Demittit se per angustas fauces in Bosphorum Thracium; ubi multis vorticibus & flexibus occursum promontiorum agitur, itinere unius diei, descendit Constantinopolim; ibique paribus pœne angustiis erumpit in Propontidem. In medio ostio, quo in Bosphorum influit, saxum est cum columna; in cuius basi nomen Romani cujusdam Octaviani (si memini) Latine inscriptum extat, inde in littore Eutropæo edita turris est, quæ noctu lumen navigantibus præluere solet: *Pharum* dicunt. A quo loco non ita procul fluviolus in mare labitur; in cuius alveo lapillos onychibus sardonichibusque haud multo deteriores legimus. Certe eundem fere, si expoliantur, nitorem

rem referunt. Paucis ab eo, quod dixi, ostio milliaribus angustiae monstrantur, quibus Darius exercitum contra Scythas Europæos trajecit. At medio circiter spatium inter utraque Bosphori fauces arces duæ sunt: quarum una in Europa est, altera ex opposito in Asia; hanc diu ante oppugnatam Constantinopolim habuerunt Turcæ: illa validis turribus est ædificata à Mahumete, paucis aliquot, antequam Constantinopolim expugnaret, annis. Hodie Turcæ pro carcere insignium captivorum utuntur. Ex ea paulo ante elapsus retractusque Lazarus ductor Epirota apud Castrum novum una cum Hispanis captus, conto ab anu in humeros transfixus, dederat crudeles poenas: quas tamen summa animi æquitate pertulit. Voles fortasse hoc loco, ut tibi aliquid de natantibus insulis Cyaneis sive Symplegadibus referam. Ingenuè fateor, me paucis iis horis, quibus sum ibi versatus, nullas insulas Cyaneas (nescio an alio quopiam tunc defluerint) cognoscere potuisse. De quibus sic curiosior es, à Petro Gyllio istarum omnium rerum exacto investigatore mox certiora disces. Mihi obvia modo & exposita commemorare fatis est. Illud nefas reticere, valde falli Polybium, variis argumentis colligentem fore, ut labentibus
annis

annis Pontus arenarum cumulis ita exaggeretur, ut propter illuviem, quam Danubius, Borysthenes aliaque flumina in ipsum invehunt, navigationi reddatur inutilis. Neque enim hodie^o pilo minus navigabilis Pontus est, quam fuit olim tempore Polybii. Sic sæpe sententias, quæ nullis rationibus refelli posse videbantur, dies atque usus refellit. Quis olim ratiocinantibus inhabitabiles esse terras sub zona torrida non assensit? cum tamen satis constet ex narratione eorum, qui ea loca adierunt, haud fere minus eas quam alias habitari: quinimo eo ipso tempore, cum iis sol est altissimus, radiosque ad perpendicularum in terram dimittit, æstum tum maxime pluviarum perpetuitate, quibus ea loca adumbrentur refrigerenturque, temperari. Postquam (ut dixi) de meo adventu Turcarum imperator certior factus est: litteræ ad præfectum Constantinopolitanum afferuntur, quibus nos in Asiam trajicere, & Amasiam, sive, (ut est in antiquis numismatibus) Amazeiam, mittere jubetur. Itaque rebus ad iter compositis & acceptis ducibus, die Martii 9. transfisimus in Natoliam. Sic enim Turcæ hodie Asiam vocant. Nec sumus eo die longius, quam Scutarium usque progressi. Is pagus est in littore Asiatico, veteri Byzantio

zantio oppositus, eo loci ubi olim, aut certe paullo superius, Chalcedonem nobilem civitatem fuisse existimatur. Quod equos, currus, impedimenta, familiam, & nos eo die trajeceamus, satis itineris confecisse Turcis visi sumus: maxime quod è propinquo, si quid (ut solet) Constantinopoli quod ad iter pertineret, neglectum aut omissum esset, facile posset repeti. Inde postridie digressi per campos herbis odoriferis ac præsertim Stœcade refertos iter fecimus: magnamque vidimus iis locis errantem, sine metu maximarum testudinum multitudinem. Erat ea nobis grata futura præda, nisi Turcis, quos comites habebamus, parcere maluissemus, siquidem illi, si eas attigissent, aut omnino in mensam nostram inferri vidissent, adeo pollui sese existimassent, ut nullis aquis satis possent ablui. Dixi enim jam ante, quanta cum superstitione cum Græci tum Turcæ ab hujusmodi animalium contactu refugiant: unde fit; ut, cum bestię minime maleficæ nemo tendat insidias, testudinum ibi plena sint omnia. Ex quibus unam bicipitem pluribus diebus alui; victuram etiam diutius, nisi mea culpa interiisset. Eo die ventum est in pagum quem *Cartali* vocant. Non enim me pigebit deinceps omnium mansionum
 nostra-

nostrarum nomina adscribere. Constantinopolitanum quidem iter jam plerisque est usurpatum; Amasiamum hactenus, quod sciam, nostrum nulli. Ex Cartali venimus *Gebise*, Bithyniæ oppidum: quod olim Libyssam fuisse putant, Hannibalis sepulchro celebrem. Inde jucundissimus patet in mare sinumque Nicomediensem prospectus, ubi etiam admirandæ proceritatis & crassitie cupressi visuntur. Quarta, postquam Constantinopoli discesseramus, mansione venimus Nicomediam; vetus & fama clarum oppidum, in quo nihil vidimus spectatu dignum, præter parietinas & rudera, hoc est, epistyliorum & columnarum fragmenta sola ex veteri splendore reliqua. Arx est integrior in colle sita. Paulo antequam eo veniremus, longus ex candido marmore murus sub terra fodientibus detectus fuerat, pars (ut opinor) antiquæ Regum Bithyniæ domus. Nicomediâ transmissio montis Olympii iugo in pagum Kasockli venimus; ex hoc Nicæam; sed serius coepta jam prima vigilia. Non procul inde audio magnum clamorem & veluti hominum irradientium insultantiumque voces. Interrogo quid sit; & num fortasse qui nautæ (nam ripa lacus Ascanii haud longe aberat) nos irriderent, quod præter eorum consuetudinem

dinem id noctis iter faceremus. Narrant mihi ululatum esse bestiarum, quas Turcæ *Ciacales* vocant. Lupi sunt vulpibus majores, communibus lupis minores; voracitate tamen edendique ingluvie pares: gregatim incedunt; hominibus armentisque innoxii: furto magis & dolo quam vi victum quærentes. Ab harum ferarum ingenio Turcæ homines fraudulentos & verlipelles, maxime Asiaticos, *Ciacales* vocant. Tentoria Turcarum aut etiam domos noctu subeunt; in quibus, quicquid inveniunt esculentum, vorant. Quod si aliud deest; quicquid est operis coriacei rodunt, veluti calceos, ocreas, cingula, gladiatorum vaginas, & quicquid est hujus generis. Neque deest ad furtum solertia, nisi (quod ridiculum est) suo se proderent indicio. Nam cum maxime sunt in ipso furto occupati, si quis forte gregalium; qui foris remansit, ululare incipiat; mox ipsi idem faciunt, parum memores ubi versentur. Quo clamore expergefatti homines, arreptis armis fures manifestarios male mulctant. Nicææ sequenti die mansimus. Puto me eadem in aula quievisse, in qua olim habitum fuit concilium Nicænum. Jacet Nicæa in ripa lacus Ascanii; oppidi ejus mœnia & portæ satis integræ sunt. Quatuor sunt omnino, quæ ex medio

dio

dio foro despici possunt: in quarum singulis veteres sunt inscriptiones Latinæ, quæ ab Antonino, quo non memini, sed certe ab Antonino Imperatore urbem eam instauratam testantur. Eiusdem quoque extant thermarum reliquiæ, è quibus dum Turcæ lapidem eruerent, struendis Constantinopoli publicis ædificiis, cum adessemus, statuam invenerant egregiam pœneque integram armati militis: sed eam mox malleorum ictibus deformarunt. Quod cum ægre nos ferre ostenderemus; deridiculo habebamur, rogantibus operis, num eam venerari & adorare, ut noster esset mos, vellemus? Profecti Nicæâ venimus Jenyfar: ex Jenyfar, Ackbyuck, inde Bazargyck: ex Bazargyck Bosovick sive Casumbasa, in arctissimis angustiis montis Olympi situm. Nam à Nicæa fere hactenus per clivos montis Olympi nobis iter fuit. Hic divertimus in Turcicum Xenodochium. E regione saxum erat paullo editius: in quo altius excisa erat quadrata scrobs, eaque ampla: à cuius imo canalus in viam publicam perducebatur. Hanc scrobem veteres illi incolæ hiberno tempore nivibus complebant, ut per eum, quem dixi, canalem demissa in viam stillans ex nivibus aqua perquam frigida prætereuntium siti subveniret. Huiusmodi opera

Turcæ pulcherrimas eleemosynas judicant; ut quæ publice & in commune profint. Non procul ab hoc loco Otmanlik ad dextram ostenditur receptaculum (ut puto) Othomanni illius, qui princeps Othomanam domum nobilitavit. Ex his angustiis in latissimos campos descendimus; in quibus primam noctem sub tentoriis egimus. Id enim visum ad tolerandum calorem aptius. Locus dicebatur *Chiausada*. Vidimus hîc subterraneam domum, cui per solum impluvium lumen infundebatur. Vidimus item capras illas, ex quarum vellere sive pilo (ne de lana caprina mihi controversia sit) pannus ille textitur, quem cymatilem sive undulatum vocant. Est earum tenuissimus mireque nitens pilus, ad terram usque propendens. Hunc non tondent, sed depectunt caprarii, non multum pulchritudine cedentem serico. Capræ sæpius in fluminibus lavantur, gramine pascuntur per eos campos exili & sicco; quod ad lanæ tenuitatem multum conferre certum est. Nam constat alio translatis non manere eandem, sed una cum pabulo mutari; totasque ita generare capras, ut vix agnoscantur. Deductum ex hujusmodi vellere ab ejus regionis mulieribus filum Ancyram portatur Galatiæ urbem, ubi & textitur & tingitur, ut posterius

Iterius dicetur. Est quoque frequens iisdem locis genus illud ovium (neque enim ex alio fere constant greges) quod pinguem & ponderosam caudam trahit; quæ modo trium aut quatuor, modo etiam octo aut decem librarum est. Quinimo in eam aliquando magnitudinem excrescit in ovibus vetustioribus, ut duas rotulas cum media tabella subjici necesse sit, in quam illa recumbat ut oves trahant quod ferre non possunt. Hoc tu fortasse vix credes: nec tamen quicquam mentior. Quamquam, ut non negaverim talibus caudis non deesse suum usum propter copiam pinguedinis, caro tamen reliqua mihi durior & infuavior, quam sit ovium nostrarum, videtur. Qui his gregibus pastores præsumt, noctem & diem degunt in campis; uxoresque & liberos circumvectant in curribus, quibus pro domiciliis utuntur: nisi quod aliquando exigua tabernacula tendant; longe vero lateque vagantur, modo campos, modo editiora loca, modo valles, ut ratio temporis & pabuli postulat, persequentes. Videor mihi deprehendisse in ea regione aves nonnullas nobis invisas adeoque incognitas: inter alias, genus est anatum, quod non immerito quis inter cornicines retulerit. Ita voce cornuum sonitum ini-

tantur, quæ inflare solent per dispositos equos iter facientium duces. Est ea avis, quamvis inermis, audax & strenua: quam etiam malos dæmones terrere Turcis persuasum est: certe libertatis adeo retinens, ut etiam per totum triennium in corte nutrita, facultatem nacta, libertatem faginæ anteponat; sedesque naturales & fuetos alveos volatu repetat. Ex Chiaufada venimus in Karaly; ex hoc in Hazdengri, deinde in Mazotthoy: ex Mazotthoy transmissio Sangario fluvio, qui defluit in Pontum, ex Phrygia, venimus in Mahathli; ex eo in Zugli; inde Chilancyck: ex Chylancyck in Jalanchich: ex Jalanchich in Potughin: inde attigimus Ancyram, quam Turcæ *Angur* vocant. Ancyrae mansimus unam diem. In magnis caloribus parum properabamus, nec causæ esse credebant Turcæ, cur amplius festinarem, morante adhuc oratore Regis Persarum; cum quo nos eodem fere tempore volebant venire Amasiam. In tot pagis, quot supra nominavimus, nihil admodum vidimus admiratione dignum; nisi quod inter sepulchra Turcarum nonnunquam incidimus in columnas aut lapides antiquos ex egregio marmore: in quibus inscriptionum Romanarum aut Græcarum extabant vestigia, sed ita mutila, ut legi nequirent.

Nam

Nam in eo quidem omnis oblectatio mea consumebatur, cum attigeram hospitium, quod vel inscriptiones antiquas, vel numismata Romana aut Græca, vel certe rariores plantas inquirebam. Solent vero Turcæ procul comportatis ingentibus faxis sepulchra suorum, alioqui inania, nulla injecta terra, tegere; ea quidem de causa, ut malo dæmone accusante & rationem vitæ à mortuo exigente (nam ita credunt) defendente vero bono Genio, locus sit ubi mortuus federe, & se causæ commodius dicendæ possit erigere. Idcirco vero gravis lapis injicitur, ut tutiora sint cadavera à canum, luporum, reliquarumque bestiarum injuriis: in quibus imprimis est hyæna, regionibus iis satis frequens, illa sepulchra suffodit, extrahitque cadavera, portatque ad suam speluncam: juxta quam videre est ingentem cumulum ossium humanorum, veterinariorum & reliquorum omne genus animalium. Bestia est hyæna lupo aliquanto humilior; sed nihilo brevior: pellem habet lupi similem, nisi quod pilo sit horridiore & grandibus maculis nigris distinguatur, caput ei spinæ dorsi contiguum; sine ullis vertebrais: ut cum respicere velit, totam se vertere necesse habeat. Pro dentibus os habere dicunt continuum. In anatoriis ei vim magnam

Turcæ, ut etiam veteres, tribuunt. Cumque essent duæ eo tempore Constantino-
 poli, mihi tamen vendere gravabantur,
 quod se Sultanæ, hoc est, principis uxori,
 eas reservare dicerent. Quippe quas
 philtris & magicis artibus animum mariti
 retinere, recepta in vulgus (ut dixi) opi-
 nio est. Fallitur vero Bellonus, qui hyæ-
 nam putat, quem Cattum sive felem Zi-
 bettum vocant. Jam ride quantum lubet,
 si unquam risisti. Fabulam audies, quam
 ex ore populi referam. Ajunt hyænam,
 quam ipsi *Zirtlan* vocant, sermonem in-
 telligere humanum (veteres etiam imitari
 dixerunt) proptereaque à venatoribus
 hunc in modum capi. Accedunt ad ejus
 cavernam: quam ex ossium (ut dixi) cu-
 mulo deprehendi facile est. Subit unus
 cum fune: cujus partem extremam fociis
 tenendam foris relinquit; ipse identidem
 pronuntians, *Joctur Joctur ucala*: illam se
 non reperire, illam non adesse, introre-
 pit. At hyæna, quæ se latere nescirique
 ex ejus sermone putat, manet immota,
 donec sibi crus fune vinciat; subinde
 venatore illam non adesse clamitante. De-
 inde cum iisdem verbis retrocedit. Sed
 ubi jam ex spelunca evasit, derepente cla-
 more magno hyænam intus esse pronun-
 tiat, quo illa intellecto, vehementi im-
 petu,

petu, ut fugam capiat, nequicquam profilit, venatoribus per funem, quo crus ei implicatum diximus, retinentibus. Sic eam vel occidi, vel adhibita industria narrant, vivam capi. Nam animal sævum est, & quod se impigre defendat. Sed de hyæna fatis. Veterum numismatum ibidem magnam passim copiam reperiebamus, præfertim posteriorum Imperatorum; Constantinorum, Constantium, Justinorum, Valentium, Valentinorum, Numerianorum, Proborum, Tacitorum, & id genus similibus. Quibus multis in locis Turcæ pro ponderibus utebantur, nimirum unius drachmæ vel dimidiæ; vocant *Giaur manguri*: ac si dicas, nummos paganorum five infidelium; præterea multa erant vicinarum Asiæ civitatum Amysi, Synopis, Cumanorum, Amastris; & ipsius denique Amasiæ quo tendebamus nonnulla. In quo faber quidam ærarius mihi magnopere movit stomachum, à quo, cum numismata requireremus, ingentem se aulam paucis ante diebus plenam habuisse narrabat; ex quibus lebetes æneos aliquot conflasset, quod nullum eorum aut usum aut pretium putaret esse. Sane magno mihi erat dolori, tantum periisse antiquitatis. Sed ego illum ita ultus sum, ut dicerem, me centum aureos pro iis, superessent modo,

numeraturum. Sic illum non minus amiffo eo è faucibus bolo tristem à me dimifi, quam ille me ea vetustatis jactura commoverat. Plantarum quidem, qua iter faciebamus, nobis incognitarum non maxima copia occurrebat. Pleræque eædem erant cum nostratibus: nisi quod pro ratione foli lætius aut malignius proveniebant. Amomum, quod Dioscorides etiam in Pontonasci scribit, ne quicquam magno studio requisivimus: ut nesciam; stirps ne ea interierit an solum verterit. Ancyram venimus, mansione à Constantinopoli, XIX. Est id oppidum Galatiæ, Gallorum aliquando sedes, Tectosagum Plinio & Straboni non ignotum: quamquam illud fortasse, quod nunc exiit, veteris oppidi pars tantum fuerit. Canones *Anquiram* vocant. Hic pulcherrimam vidimus inscriptionem; & tabularum illarum quibus indicem rerum à se gestarum complexus est Augustus exemplum. Id, quatenus legi potuit, per nostros homines transcribendum curavimus. Exstat incisum ædificii, quod olim fortasse prætorium fuerat, diruti & tecto carentis marmoreis parietibus, ita ut dimidiã pars intrantibus ad dextram, dimidia ad sinistram occurrat. Suprema capita fere integra sunt. Media lacunis laborare incipiunt. Infima vero clavarum & fecu-

securium ictibus ita lacerata, ut legi non possint. Quod sane rei literariæ non mediocre damnum, est à doctis merito deplorandum: idque eo magis quod urbem illam ab Asiæ communitate Augusto dicatam fuisse constet. Hic etiam spectavimus, quemadmodum & tingeretur & affusa aqua vi preli undas illas acciperet, à quibus & nomen habet & commendatur, pannus ille cymatilis, è lana caprarum, de quibus dixi, contextus. Is optimus & præstantissimus habebatur, qui latissimarum undarum vestigia receperat, constanterque referebat. Quod si qua parte undæ minores disparesque intercurrerant, quamvis idem color & eadem esset materia; tamen aliquot aureis, propter vitium, minoris æstimabatur. Eo fere panno honestior inter Turcas senectus ornatur: neque vero Suleimannus in alio vestitu magis spectari se gaudet, quam cymatili; eoque viridi; colore nostris moribus ab ea ætate alieno. Sed eum Turcis commendat religio, prophetaque eorum Mahumetes: cui is etiam ætate senecta usitatus & familiaris fuit. Niger apud eos color vilis infaususque habetur. Itaque apparere ibi aliquem in veste nigra, fœdi scævique hominis est; adeo ut aliquando Bassæ nos cum veste nigra ad se accedere & mirarentur

tur, & serio conquererentur: nec quifquam ibi cum nigro vestitu in publicum, nisi ærumnosus, prodit, quem vel insignis paupertas vel gravis aliqua calamitas premat: color purpureus egregius quidem, sed cædis belli tempore nuntius. Auspicatiores; albus, luteus, cæruleus, janthinus, murinus, cæterique. Nam Turcæ quidem non parum auguriis ominibusque tribuunt. Constat aliquando amotos ab officio Bassas propter equi lapsum ac si magni alicujus infortunii id portentum esset; quod abrogatione officii, à publica calamitate in caput privatum averruncaretur. Ancyra venimus in pagum Balygar; hinc in Zarekuçt, mox in Zernec Zii, inde venimus ad ripam fluvii Halys. In pagum Algeos transeuntibus per hæc loca procul videbantur Synopi propinqui montes; rubricæ, quæ ab ea nomen habet, colorem referentes. Hic est ille *Halys*, terminus olim regnorum Medi & Lydorum, de quo vetus fuit oraculum, fore ut eum transgressus Croesus bellum Persis moturus maximum imperium everteret, sed (quod eum fefellit) suum. Erat ad ejus ripam silvula: quam primo, ut ignoti fruticis, mirati sumus, sed mox deprehendimus glycyrrhizam esse, cujus radicum succo nos affatim explevimus.

Ad-

Adstabat forte ibidem homo rusticanus : ex quo per interpretem quærivimus , num is fluvius piscibus abundaret ; & quemadmodum caperentur. Respondit ille , piscium esse satis , sed capi non posse. Cumque id miraremur ; si quis , inquit , manum injicere conetur , illi se proripiunt , neque captantem expectant. Et jam ante cum in aves nobis incognitas incidissemus , eaque de causa , quomodo capi possent , interrogassemus , alius nescio quis capi negavit , quod avolarent si quis capere conatur. Habebat alter è meis collegis Franciscus Zay retia , quæ mox ad piscationem expediri jussit. Capti cum alii pisces , tum frequens Danubio silurus. Multi præterea in eo flumine cancri marini , aut certe marinis perquam similes. Turcæ qui aderant , tantam Christianorum industriam satis nequibant mirari. Quid ergo ? inquires ; nulline sunt in Turcia piscatores ? Sunt sane ; sed in illis locis oppidò quam pauci. Ac memini alio loco magno cachinno rideri nos , cum pisciculos , quos vulgo fundulos vocant , deducto rivo captaremus. Quid enim tam minutum piscem sectaremur ; quem usum aut fructum ex eo speraremus ? neque fatui animadvertabant , ex magna horum pisciculorum copia ingentes nobis struices patinarias

con-

concinnari: quæ multis hominibus satiari-
 dis suppeterent. Sed ea est eorum fruga-
 litas, gulæ minime studentium: quibus si
 fal sit & panis, alliumque aut cœpa aut
 acidi lactis genus, Galeno non ignoti,
 quod ipse Oxygalam, isti *Jugurtham* di-
 cunt, nihil requirant præterea. Lac il-
 lud diluunt aqua frigidissima, panemque
 interunt: eoquæ utuntur in magno æltu
 & siti. Cujus sane utilitatem nos quoque
 in magnis caloribus sæpe experti sumus.
 Cibis is cum palato & ventriculo gratif-
 simus est; tum ad extinguendam vehemen-
 tiorem sitim vim habet admirabilem. Ma-
 gna ejus copia passim venalis est, ubicun-
 que sunt *Caravasciarai*; hoc est (ut dixi)
 Turcarum diversoria, quemadmodum &
 aliorum obsoniorum. Nam Turcæ calen-
 tes cibos aut carnes, dum peregrinan-
 tur, non desiderant. Obsonia sunt ista:
 oxygala, caseus, ficcata pruna, pyra,
 persica, cydonia, ficus, uvæ passæ; cor-
 na. Hæc omnia exponuntur in magis fi-
 ctilibus scutellis, ex aqua pura cocta.
 Unusquisque, quod magis arriserit, sibi
 comparat, vesciturque illis fructibus cum
 pane pro obsonio. Quibus absumptis,
 aquam, quæ superest, vertit in potum.
 Sic illis minimo impendio cibus & potus
 constant, adeo ut affirmare auserim, unum
 ali-

aliquem nostratem majorem sumptum in cibos facere uno die, quam Turca faciat duodecim. Quinimo sollemnes eorum epulæ fere non sunt nisi è libis, placentis, & reliquis dulciariis; item orizæ multis ferculis. Huc caro vervecina & gallinæ accedunt. Nam capus animal adhuc ignotum est Turcis. Phasianorum vero, Turdorum, ficedularum, & similibus, ne auditum quidem nomen. Ad aquam, quam bibunt, si mel aut faccarum admisceatur, Jovi non invideant suum nectar. Unum tamen potionis genus, ne quid indictum relinquam, non præterierim. Capiunt uvam passam, eam mola subigendam curant; ita subactam & contritam injiciunt in vas ligneum: deinde superfundunt certam portionem calentis aquæ, miscentque: & tecto diligenter vase patiuntur fervere uno atque altero die. Quod si remissius quam opus sit ferveat, adjiciunt vini fecem. Primo ubi fervere coeperit, si gustes, insipidum quiddam & nimia dulcedine odiosum videatur; postea accedit nonnihil acidi saporis: quod dulci mixtum vehementer palato blanditur. Itaque tribus aut quatuor diebus ea potio est gratissima, præsertim ubi multa nive, quæ Constantinopoli nullo tempore desit, fuerit refrigerata, *Arab sorbet* vocant,

cant, hoc est, potionem Arabicam. Sed ea diutius servari non potest; mox enim plane acescit. Tentat caput, pedesque non minus quam vinum: ideoque Turcarum religione damnatur: hoc genus potus fateor mihi non displicuisse. Quemadmodum etiam mire me nonnunquam refecit uva, quam multis locis in æstatem servant. Ejus vero, ut ex ipsis audivi, hæc est ratio conservandæ: accipiunt uvam grandioribus acinis, bene maturam: quod ab illius regionis sole facile præstari potest; illam collocant in vase ligneo sive fictili, substrato prius in fundo vasis multo semine sinapi mollito; cui uvas imponunt; stipantque consperfas subinde eadem sinapi farina. Postremo uva ad oram vasis ita perducta, injiciunt mustum quam recentissimum, implentque, ac postremo claudunt, atque ita manere patiuntur, donec tempus anni sitim adducat; ficcitatique & caloris remedia poscat. Tunc vas relinunt uvamque proponunt venalem, una cum jure. Neque vero minus eo delectantur Turcæ quam ipsa uva. Mihi sapor ille sinapi placere non poterat. Itaque curabam diligenter eluendam uvam: uterbarque in magnis caloribus summa cum jucunditate & fructu. Præposterii Ægyptii hortorum suorum olera, quorum benefici-

neficiam senferant, pro deis adorabant: ne mirare, si ego illa quæ mihi profuerunt, grata memoria apud te celebros. Sed tempus in viam monet redire. A ripa fluminis Halys (Turcis *Aitocz* dici puto) venimus ad Goukurthoy. Inde Choron, post in TeKe Thioi. Hic multa didicimus à monachis Turcicis, quos *Dervis* vocant, qui eo loco insignem habent ædem, de heroe quodam Chederle summa corporis atque animi fortitudine, quem eundem fuisse cum nostro D. Georgio fabulantur; eademque illi ascribunt quæ huic nostri; nimirum vasti & horrendi draconis cæde servasse expositam virginem. Ad hæc alia adjiciunt multa, & quæ libitum est, comminiscuntur; illum per longinquas oras peregrinari solitum, ad fluvium postremo pervenisse; cujus aquæ bibentibus præstarent immortalitatem. Qui quidem fluvius; in qua parte terrarum sit, non dicunt; nisi si fortassis in Utopia collocari debet: tantum affirmant illum magnis tenebris multaue caligine obductum laterè; neque cuiquam mortalium post Chederlem, uti illum videret, contigisse: Chederlem vero ipsum mortis legibus solutum huc illic in equo præstantissimo, qui similiter ejusdem aquæ haustu mortalitatem exuerit, divagari: gaudentem proeliis, adesse in

bello melioribus, aut iis qui ejus opem imploraverint, cujuscunque tandem sint religionis. Quæ cum sint ridicula, tum istud magis majorem risum meretur, illum fuisse unum de comitibus & amicis Alexandri magni. Nullam habent Turcæ temporum neque ætatum rationem; mireque historias omnes miscent & confundunt: cum iis in mentem veniet, non verebuntur affirmare, Regis Salomonis magistrum curiæ fuisse Jobum; ejus exercitus præfectum Alexandrum Magnum, aut his etiam absurdiora. Est in ea *Moschea* (sic Turcæ vocant sua delubra) fons aquæ purissimæ, eximio marmore constructus. Hunc credi volunt initium duxisse ex Chederlis equi lotio; quod in eo loco profuderit. Narrant præterea multa de Chederlis comitibus, de stabulario ejus, deque nepote ex sorore, quorum sepulchra vicinis locis ostendunt; ubi multa quotidie opem illorum invocantibus divinitus beneficia conferri persuadere nobis conabantur. Quinimo ramenta lapidum & Terram ipsam, ubi constiterat Chederles, dum præstolaretur draconi, in potu sumptam adversus febrem doloremque capitis & oculorum prodesse eadem superstitione commemorabant. Sunt autem omnia ea loca draconum viperarumque plena: ita ut

ut nonnulla, adultis caloribus, propter multitudinem apricantium ferarum, hominibus inaccessa sint. Ne hoc quidem prætermittam, Turcas magno cum risu spectare in Græcorum templis D. Georgium, quem (ut dixi) suum Chederlem esse volunt, ita in tabellis depictum, ut illi puer ex equi clunibus, in quibus post dominum sedet, vinum misceat ac ministret. Hoc enim habitu passim divus Georgius à Græcis pingitur. Sed jam prope est ut ex longo itinere conquiescamus. Ab hoc loco mansio una tantum interfuit, nimirum Baglison, ut veniremus Amasiam. Quam quidem attigimus trigesimo die postquam discesseramus Constantino- poli, Aprilis septima, venientibus aliquot occurrerunt Turcæ, qui gratularentur adventum, & honoris causa deducerent. Amasia urbs fere præcipua est Cappadociæ: præfectusque ejus provinciæ ibi jus dicere, & stativa castra habere solet. Sed nescio quid infaustum ea sedes jam à Bajazetis temporibus habere visa est, & nunc miserabilis Mustaphæ casus comprobavit. Strabo eam patriam sibi fuisse scribit. Jacet sub adversis collibus ad utramque trans- fluentis Iridis ripam (nam is urbem me- diam secat) sic ut fere tanquam ex theatri gradibus undique ex locis declivibus de-

spectus in flumen , unaque pars alteri tota
 pateat & conspicua sit. Collibus quidem
 ita cingitur , ut una tantum via curribus
 aut jumentis aditum & exitum præbeat.
 Qua nocte eo venimus , magnum fuit in-
 cendium : quod Gianizari suo more vici-
 narum ædium ruina extinxerunt ; optan-
 da certe Turcicis militibus sunt incendia.
 Nam cum eorum opera , nec fere nisi
 contiguarum ædium (ut dixi) ruinâ restin-
 guatur ; non modo , quorum domus con-
 flagrant , bona rapiunt , verum & conti-
 guarum : itaque illi ipsi sæpe ignem oc-
 culte subjiciunt , ut furti occasio nascatur.
 Quemadmodum , cum essem Constanti-
 nopoli , fieri memini. Nam pluribus or-
 tis incendiis cum fatis constaret ea non
 esse fortuita , neque tamen auctores de-
 prehenderentur ; vulgo in exploratores
 Persicos culpa conferebatur. Sed tandem
 diligentiore habito examine socios navales,
 qui erant eo in portu , suscitasse comper-
 tum est , ut obtentu incendii furandi occa-
 sionem haberent. In colle , qui editissi-
 mus Amasiæ imminet , arx est non con-
 temnenda ; quæ perpetuo præsidio Tur-
 cico tenetur , seu contra Asiæ populos im-
 perio Turcarum non nimis æquos (ut di-
 cam postea) seu contra Persam : qui huc
 usque excursiones aliquando fecit inter-
 vallo

vallo sane maximò. In eo colle sunt non pauca veterum monumentorum vestigia, fortassis ipsorum Cappadociæ regum. Ceterum nec domus nec plateæ Amasianæ pulchritudine ulla visendæ sunt. Domus ex argilla, eadem fere ratione qua in Hispania, ædificatæ. Quinimo ipsum domus tectum argillaceum planum est & sine ullo fastigio. Columnæ alicujus veteris fragmentum habent pro cylindro, quo huc illuc impulsio, si quid in tecto pluvia vel vento luxatum est, denuo stipetur æqueturque. In iis tectis incolæ; tempore æstatis, sub dio somnum capiunt. Pluviæ in locis nec magnæ nec frequentes: sed tamen, si quando sunt, stillante passim ex tectis luto prætereuntium vestes fordibus valde contaminantur. Vidi ibi in vicinia nostra juvenem quendam Satrapem, more veterum de lecto coenantem. Venimus Amasiam, ad supremum Bassam Achmat reliquosque salutatum ducti sumus. Nam princeps ipse aberat; egimusque de mandatis quæ habebamus à Cæsare, Bassis, ne causæ nostræ statim viderentur iniquiores, haud admodum adversantibus, & totam rem ad principis sui voluntatem rejicientibus. Qui postquam venit, sumus ad eum introducti. Sed ille nec orationem, nec rationes nostras, nec

mandata animo aut fronte fatis benigna suscepit. Sedebat ipse in folio perquam humili, ab humo haud altiore uno pede. Erat illud instratum pretiosissima plurimaque veste stragula, pulvinisque exquisito opere elaboratis. Juxta erant arcus & fagittæ. Frons (ut dixi) minime læta, tristisque in vultu, sed tamen plena majestatis severitas. Singuli, ut ingressi fumus, ad eum à cubiculariis ejus deducti fumus, brachia nostra tenentibus. Ita enim fert eorum consuetudo ab eo tempore, quo Croata quidam, in vindictam domini sui interfecti Marci despotæ Serviæ, petito colloquio Amuratem occidit. Posteaque veluti deosculata ejus manu, ad parietem oppositum cessim ita fumus reducti, ne illi tergum aut ullam posterioris corporis partem obverteremus. Tunc ea me, quæ volui, dicentem audivit. Sed cum expectationi ejus non responderent (erant enim Cæs. Majestatis postulata plena dignitatis & libertatis; ideoque ab eo, qui sibi nihil negari debere putabat, minus æquis auribus accipiebantur) veluti fastidians, nihil aliud respondit, quam *Giusel, Giusel*: hoc est, pulchre, pulchre. Ita fumus domum dimissi. Erat ejus aula perquam frequens. Aderant magnis muneribus præpositi multi. Aderant prætoriani equites

tes omnes Sphai, Garipigi, Ulufagi. Gianizarorum magnus numerus. Sed nullus in tanto conventu nobilis, nisi ex suis virtutibus & fortibus factis; natalibus nemo à reliquis distinguitur: honos cuique pro muneris & officii, quod administrat, ratione defertur: nullum ibi de loco certamen; nuneris genus, quo fungitur, suum cuique locum assignat. Munera vero & officia princeps ipse distribuit. In quo non divitias, non fumum nobilitatis pendit, non gratiam cujusquam aut multitudinis iudicium moratur, sed merita considerat, sed mores ingeniumque atque indolem intuetur. Ex sua virtute unusquisque ornatur. Ita muneribus, qui sunt ad ea obeunda idonei, præficiuntur. Suos ibi quisque natales, suam fortunam, quam fingat pro arbitrio, in manu habet. Qui rerum primas à principe tenent, fere sunt pastorum aut bubulcorum filii: de quo, tantum abest ut eos pudeat, etiam inter se gloriantur; eoque plus sibi tribuunt, quo minus majoribus aut natalium fortunæ debent. Neque enim aut nasci aut propagari traducive virtutem putant: sed partim à Deo dari, partim bona disciplina multoque labore & studio comparari: utque paternam artem nullam; non musicam, non arithmeticam,

non geometriam : sic nec virtutem ad filium aut heredem transire : nec animum ex femine paterno suscipiari , ut filium patris similem nasci necesse sit ; sed coelitus in corpus infundi credunt Sic ea in gente dignitates , honores magistratûs , virtutum & meritorum præmia sunt : improbitas , ignavia , inertia nullo honore pensantur , jacent contemnunturque. Ergo illi rebus gestis florent , dominantur , imperii fines quotidie proferunt. Apud nos aliis vivitur moribus , virtuti nihil est relictum loci : omnia natalibus deferuntur ; opinione natalium omnes honoris aditus occupantur. Sed de his rebus aliàs fortasse plura : & hæc ipsa soli tibi dicta existimato. Nunc ades , & mecum maximam multitudinem turbinatorum capitum specta , multis candidissimæ bombycinæ telæ spiris involutorum , nitidissimum ex omni genere & colore vestitum , fulgentia omnia auro , argento , purpura , serico & holoserico , longum esset omnia persequi : nec tamen liceret spectaculi novitatem dicendo consequi. Nihil unquam vidi , quod jucundius oculis occurreret. In tanto tamen luxu , magna simplicitas & parsimonia : vestium omnium cujusque ordinis una forma : nihil limborum , nihil nugarum , ut apud nos solet , assuitur ;
quod

quod magno constat, & triduo deteritur. Pulcherrimæ illic vestes fericæ, holosericæ; vel adeo palmatæ; quibus utuntur plurimis. Manupretium est ducatus. Illi nostram vestiendi rationem non minus mirabantur, quam nos illorum. Vestitu utuntur prolixo & fere ad talos demisso. Qui ut est honestior, ita proceritatem eis conciliare videtur. Vestitus contra noster adeo curtus & brevis, ut eas partes aperiat, quas natura latere voluit; eaque re parum decorus; huc accedit quod, nescio qua ratione, demere aliquid de statura & brevitate addere videtur. Inprimis vero in tanta multitudine, silentium & modestia non mediocrem mihi laudem mereri videbantur. Nullæ ibi voces, nullum murmur, quale incompositæ multitudinis esse solet: nulla concursatio. Summa quiete quisque sui ordinis locum tuebatur. Sedebant summa capita, quæ ipsi *Aga* vocant; præfecti, chiliarchæ, tribuni, centuriones. Reliquum vulgus stabat. Digna erant præcipue quæ spectarentur, aliquot Gianizarorum millia: qui longo ordine sejuncti à reliquis tam immoti stabant, ut me diu judicii incertum redderent hominesne essent an statuæ. Aberant enim aliquanto à me longius. Donec, ut eos salutarem, sicuti mos est, ad-

monitus, simul omnes ut salutem redderent capita inclinantes viderem. Postquam inde fumus digressi; magna denuo cum voluptate spectavimus equitem prætorianum, domum redeuntem, in equis non pulcherrimis tantum & præstantissimis, sed etiam egregie cultis & ornatis. Ita nos quidem cum exigua spe quicquam eorum, quæ postulabamus, obtinendi discessimus. Venerat Maji decima orator Persicus: secumque attulerat multa & præclara munera, peristromata melioris notæ, tentoria Babylonica, variis intus coloribus acu depicta, phaleras & ephippia exquisiti operis, gemmis ornatos à Damasco acinaces, & mira elegantia clypeos. Sed omnia superabat Alcoranus. Qui liber continet eorum ceremonias legesque, quas divino instinctu afflatum Mahumetem tulisse credi volunt. Cujusmodi munus magno est apud eos in honore. Persarum oratori pax illico data; quo nobis, quibuscum plus futurum videbatur negotii, major cura injiceretur. Erga ipsum vero oratorem nullum honoris genus prætermisissum, ut nos de veritate pacis minus dubitaremus. Ceteroqui (ut dixi ante) in utramque partem Turcæ solent esse immodici, sive honorem amicis deferant, sive hostes per contumeliam dedignantur. Hal-
li Bas-

li Bassa Vifiriorum secundus, Persis prandium dedit in hortis, quem in locum, quanquam à nobis interposito fluvio fatis longe distitum, tamen prospectu penetrare poteramus. Ita enim loci situs declivitasque ferebat, ut dixi, ut nullus esset fere ea in urbe locus, quo non ultro citroque conspectus pateret. Est vero Halli Bassa natione Dalinata, vir eleganti ingenio, & (quod in Turca mirandum) in quo nihil desideres humanitatis. Sub velo mensam inumbrante Bassæ unà cum oratore accubuerant. Mensæ ministrabant centum juvenes, pari eodemque omnes vestitu: epulasque hoc ordine mensæ inferebant. Procedebant primum paribus distantes spatiis ad mensam usque, ubi accumbebant convivæ, vacuis manibus, quò nihil salutationem impediret, quæ positis super femora manibus flexisque in terram capitibus fiebat. Qua salutatione perfuncti, qui culinæ proximus constiterat, acceptas lances proximo tradebat, ille tertio; tertius quarto, ac sic deinceps; donec ad eum pervenirent, qui stabat mensæ proximus. De cujus manu acceptas architriclinus mensæ apponebat. Sic centum aut eo plura fercula sine tumultu in mensam (ut ita dicam) influebant. Quo facto juvenes illi convivas denuo venerati eodem quo venerant

rant ordine, regrediebantur: nisi quod, qui ultimi fuerant, in recessu primum locum tenerent; & qui mensæ proximi steterant, nunc ipsum agmen clauderent. Eadem ratione reliqua etiam in mensam inferebantur. Adeo Turcis, vel ubi parvi refert, ordinem esse placet, quem nos in rebus quantumvis gravibus negligimus. Haud longissime ab oratoris mensa ejus comites Turcæque epulabantur. Pace (ut dixi) cum Persis confirmata; nihil nos, quod quidem æquitatis speciem haberet, à Turcis potuimus impetrare. Tantum de semestribus induciis, dum deferri responsum referrique posset, inter nos convenit. Veneram ordinarii oratoris loco futurus. Sed cum nihil etiamnum esset de pace confectum; visum est Bassis, ut cum litteris Suleimanni ad Regem meum abirem; ad quas, si ei videretur, responsum referrem. Ita denuo ad principem introducor. Injiciuntur mihi palmatæ duæ, amplæ, salares: quibus vix par eram ferendis. Meis quoque famulis omnibus donantur diversi coloris vestes sericæ; quibus induti me comitabantur. Procedo cum hac pompa, veluti Agamemnonem aut similem aliquem in tragoedia acturus: & principem, acceptis ejus litteris, panno aureo tectis & oblignatis, valere jubeo. Ex famu-

famulis quoque honestiores salutatum ad eum admissi. Postremo Bassis similiter salutatis, discedo Amasia una cum collegis postridie Kal. Junias. Mos quidem est, ut discessuris oratoribus prandium in Divano (sic illi vocant locum ubi Bassæ jus dicunt) præbeatur; sed amicis. Nostræ res nondum erant pacatæ. De Suleimanno fortasse, qualis mihi visus sit, requires. Ætate jam est ingravescente: oris dignitate totiusque corporis habitu tanta imperii magnitudine digno: frugi & temperans semper habitus; etiam cum per ætatem Turcarum instituto peccare, citra reprehensionem, posset. Nam ne in adolescentia quidem aut vino se deditit, aut foedis puerorum amoribus indulgit. Quæ fere Turcarum deliciæ sunt. Nec quicquam illi etiam ab iniquioribus objici gravius potest, præter animum ninis uxorium, ac proinde in morte Mustaphæ fortassis etiam incautiorem: quod vulgo poculis amatoriis & incantationibus imputabatur uxoris. Quam quidem posteaquam in justæ uxoris locum duxit; satis constat nullam eum postea pellicem, tametsi per leges nihil prohiberetur, attigisse. Religionis ceremoniarumque suarum custos severissimus, nec minus illarum, quam imperii propagandi, cupidus: pro ætate (nam ad sexagesimum

an-

annum jam accedit) satis integra utitur valetudine : nisi quod coloris vitium, latentis alicujus mali indicium est. Ulcus immedicabile sive gangrænam in crure esse in vulgus creditum est. Sed ille coloris, quod dixi, vitium fucò inductoque genis purpurisso corrigit, quoties oratores cum magna bonæ valetudinis suæ opinione vult dimissos ; quod quidem eo pertinere putat ut eum externi principes valentem & robustum magis reformident. Cujus etiam rei non obscura indicia tum deprehendi. Nequæ enim, cum parum diverso vultu abeuntem me dimisit, ab eo quo venientem exceperat. In fummis Junii caloribus itineri nos dedimus. Quos cum non ferrem, statim in febrem incidi, remissam quidem & lentam, tamen continuam : ad quam capitis gravedo & catharrus adjungebatur. Ea me Constantinopolim usque persecuta est : eodem die, quo nos discessimus, orator quoque Persicus Amasiam reliquit ; eadem via profectus. Una enim est (ut dixi) qua sit aditus atque exitus ex ea urbe ; asperitate circumjectorum collium à reliquis partibus itineris commoditatem excludente. Sed ea via mox in duas scinditur : quarum una in orientem ducit, quam Persæ ; altera in occidentem, quam nos tenuimus. Amasia
egres-

egressis videre erat passim circumcirca per
latos campos explicata Turcarum castra
multis referta tentoriis. Hic non puto mi-
hi faciendum, ut narrando reditu pluribus
te morer; cum fere per eadem loca eas-
demque mansiones reditus fuerit, per quas
fuerat accessus: nisi quod aliquanto cele-
rius redierimus, atque aliquot dierum iti-
nera duplicaverimus. Itaque venimus Con-
stantinopolim die Junii vigesima quarta,
quod iter quam mihi grave acciderit febre
continua laboranti, tibi cogitandum relin-
quo. Extenuatissimus redii: posterius ta-
men quietem nactus, auxilio balneorum
tepentis aquæ, quibus auctore medico
meo Quaquelbeno sum usus, facile vires
amissas recuperavi. Idem me è balneo
exeuntem frigida perfundebat: quæ res et-
si erat molesta, tamen magnopere juva-
bat. Dum essem adhuc Constantinopoli,
quidam è castris Turcicis reversus narravit;
(nec me pigebit adscribere, quod magno
argumento sit, quam populi illi Asiatici
religionem imperiumque Othomannorum
gravate ferant) redeuntem Suleimannum
usum fuisse hospitio hominis cujusdam
Asiatici, inque illius domo pernoctasse.
At illum, ubi princeps migrasset, lustrali-
bus aquis multoque suffitu, & certo cere-
moniarum ritu, domum suam ut pollutam
& con-

& contaminatam contagione talis hospitis expiasset. Quod ubi Suleimanno innotuisset; jussisse hominem interfici, domumque solo æquari. Sic ille magnas averfi à Turcis propensiorisque in Persas studii pœnas dedit. Constantinopoli ad quatuordecim circiter dies moratus; dum me reficio; iter ingredior Viennam. Sed initio, ut dicam, non satis auspicato. Egresso Constantinopoli statim occurrerunt plaustra puerorum puellarumque, quæ ex Hungaria Constantinopolim venales ducebantur. Quo genere mercis nullum frequentius; neque aliter quam Antverpiâ exeuntibus variæ mercium farcinæ solent occurrere; nobis subinde obviam fiebant omne genus misera mancipia Christiana, quæ in diram servitutem abducebantur; juvenes, provectorisque ætatis homines gregatim agebantur, aut ita catena illigati, quemadmodum apud nos venales equi, longo ordine trahebantur. Quæ cum viderem, vix lacrymas tenebam, & infelicem populi Christiani conditionem miserabar. Hoc si satis non est, ut inauspicato iter ingressus videar, accipe aliud. Commendarant mihi collegæ quosdam de suo comitatu, longioris in Turcia moræ impatientes, ut eos mecum reducerem. Cum his ergo bidui iter progressus, video qui inter eos erat
caput,

caput, quemque ab officii nomine Veivodam vocabant, ferri in curru, ægrotum nudato pede; in quo pestilentem anthracem habebat, doloris allevationem hac ratione quærens. Ea res nos omnes quidem vehementer commovit, verentes ne hic morbus, ut solet, latius serperet. Neque diutius cum hoc morbo est conflictatus, quam dum Hadrianopolim, quæ non longe aberat, veniremus. Quo ex loco migravit ad plures. Ecce hic aliud ex alio malum. Reliqui Hungari in mortui exuvias involant: alius caligas, alius thoracem, alius, ne quid periret, interulam, alius linteamina arripit: neque prohiberi possunt, quin se nobiscum una in apertissimum periculum conjiciunt, circumcurabat medicus, perque Deum obtestabatur, ne illa tangerent, ex quorum contagio certum paratum esset exitium. Sed furdis canebat. Ergo altero, quam Hadriano- poli discefferamus, die illi iidem frequentes medicum meum circumfistere; adversus capitis dolorem totiusque corporis gravitatem cum animi quadam tristitia & dejectione conjunctam remedium petere; pestis esse initia suspicari. Hic medicus: non se frustra monuisse; habere eos quod tantopere expetivissent; nolle quidem iis deesse: sed quam facultatem rebus omnibus

necessariis in itinere destituto dari? eo ipso die cum ambulatum, uti mos meus erat, simul ac in hospitium veneram, si quid forte dignum cognitu reperirem, prodissimus: in prato quodam herba incognita sese mihi offerebat. Ex qua folia decerpta cum naribus admovissem, odoremque alii percepissem, medico, si forte cognosceret, in manus dabam. Quam ille diligentius inspectam scordion esse pronunciat; sublatisque in coelum manibus Deo gratias agit, quod nobis remedio tam opportuno adversus pestem subvenisset: dehinc vim magnam colligit, eamque in grandem ollam conjicit, ignique admovet ut decoquatur: Hungaros bono animo esse jubet, atque in eos decoctum hoc partitur; ut jam cubitum ituri bene calens cum terra Lemnia electuarioque diaiscordii fumant; monetque ne somnum ante capiant, quam sudorem multum sudarint. Qua re observata, illi postridie redeunt; sibi que melius esse narrant. Eandem portionem denuo flagitant, qua hausta plane convalescunt. Sic nos Dei benignitate tetrae illius luis metum effugimus. Sed ne sic quidem, quod erat itineris reliquum, sine incommodo conficere potuimus. Transmissis jam Thracibus & Bulgaris, qui in Nissam extenduntur: item Servianis, qui

qui a Nissa Simandriam usque pertinent, ubi Ratziani incipiunt, perveneramus Belgradum, per æltum & calores intentissimos; Leone nimirum & Canicula furentibus. Offertur nobis eo in loco, die, quo nobis piscibus vesci statum erat, ingens optimorum piscium copia: inter quos erant magna proceritate plurimoque abdomine Cyprini, in Danubio (quod genus maxime commendatur) capti. Quibus dum mei avidius sese inferciunt; sive ea causa fuerit sive occasio, complures in febrim incidunt. Ea omnis piscium copia quæ fatiandis XL. hominibus fatis fuit, dimidiati talleri pretio constitit. Sic reliquæ fere res parvo veniunt. Fœni imprimis nullum pretium: fumere cuique licet è plenis campis, quantum velit; secandi modo labor & vectura imputantur. Quo magis admirati sumus, cum Sauum trajecimus, priscorum Hungarorum iudicium, qui Pannoniam, felix omnium rerum copiâ domicilium, sibi delegerunt. Magnum spatium terrarum emensi eramus, cum trans mare tum citra, quo tamen nihil præter torridum & exile & tantum non ariditate enectum gramen, ordeum, avenam triticumque videramus. At Hungariam ingressis ea altitudine gramen fuit, ut præcedentem currum sæpe posterior non videret; quæ res magno erat

argumento bonitatis foli. A Simandria (ut dixi) Ratziani incipiunt, pertinentque ad Dravum fluvium: genus hominum bibulum, nec, ut putant, satis fidum, qui aut unde nomen aut originem traxerint, mihi incompertum; plenam certe studii voluntatem nobis ostendebant. Per eorum aliquot ignobilia loca venimus Esseck sæpe magna ex parte luto inducta clausum, nobile clade Katzianeri & nostri exercitus internecone oppidulum. Hic me corripuit febris tertiana, vim caloris ferre nequeuntem, quo per apertos & patentés Hungariæ campos torrebamur. Ab Esseck transmissio Dravo venimus in Lasqueu: ubi cum fessus de via æstuque & febre confectus quieti me dedissem, adveniunt interea ejus loci decuriones ut adventum gratulentur; afferuntque grandissimos pepones, pyraque & pruna varii generis; vinum præterea & panem; omnia sane exquisitissima, quibus nescio an quicquam melius ferat illa decantata & ab ubertate soli tantopere celebrata Campania; his oneratur longa mensa in cubiculo ubi quiesco. Hungaros ad cœnam mei retinent; quod ad me non admitterentur, morbum excusantes. Ubi expergifcor; conjicio oculos in illam mensam, incertus an vigilans an per insomnium, mihi

mihi cornucopiæ videor videre : donec medicum unde illa sint , percunctor. Narrat ille se eo loco exponenda curavisse , ut saltem adspectu recrearer. Num gustare liceat, rogo. Non prohibet, dum gustentur modo. Sic scissis omnibus & leviter degustatis , non leviter recreatus sum. Postridie adfunt Hungari : sua officia deferunt : seque Cæsari , conquesti de vicinorum nonnullorum injuriis , commendant. Hinc venimus in Mohacz , funestum clade Ludovici Regis Hungariæ locum. Vidi non procul ab eo municipio rivulum valde depressum & profundum præruptis ripis : in quem cum equo delapsus , periit. Infelix juvenis ! qui nescio imprudentiore an inauspicatiore consilio , cum exigua militum tumultuariorum & magna ex parte rusticorum inermium manu , contra ingentes eademque exercitissimas Suleimanni copias stare non dubitavit. Et Mohacz veni Tulnam , ex Tulna Felduar. Inde trajeci in insulam Danubii , bene magnam , quæ à Ratzianis incolitur : *Cophin* vocant. Unde rursus trajecto Danubio veni Budam II. die postquam Belgrado profectus eram, Augusti IV. multis in eo itinere amissis equis , pastu recentis ordeï & aquæ frigidioris potu suffocatis : multis item elapsus periculis propter

latrocinia, quibus totus ille tractus infestatur, præsertim ab heydonibus. Qua de re postmodum constitit indicio quorundam, quos Bassa Budensis supplicio affecit: qui facti sunt se in alveo lati torrentis, cui pons erat impositus pessime constructus, ut nos ex insidiis adorirentur, delituisse. nihil est minoris negotii, quam plures à paucioribus in hujusmodi pontibus circumveniri. Cum enim propter vitium pontium hiantesque rimas sive lacunas non possis sine magno equi lapsus periculo, quantumvis advertas, incedere; si sint à fronte qui occurrant, aliique à tergo instent; latera vero infestentur ab iis, qui pugnant ex alveo, & in fruticibus uluaque abduntur, cum propter vitium pontis in equo vix te movere queas, non est dubium, quin pejus quam illi quondam in furcis Caudinis capi vel occidi possis. Mihi tamen non constat, an multitudo nostra; an conspectus Hungarorum, quos habebam mecum, an quod longo agmine incederemus; neque eodem tempore omnes in ponte consisteremus, an quid aliud eos terruerit. Quicquid id vero fuerit, Dei gratia incolumes venimus Budam. Quo in loco Bassam non offendimus. Tenebat è regione in campis prope Pæstum; ubi, more Hungarorum, comitia militaria habebat.

habebat : *Racos* vocant : aderant complures vicini Singiaci : nonnulli exspectabantur. Ea causa, cum admitti ad eum postularem, in diem tertium sum rejectus : quo major esset Singiacorum & militum frequentia. Arcessitus, trajicio in ejus castra. Multa conquestus est de Hungarorum quorundam injuriis. Est hoc omnino utrique genti commune non minus Turcis quam Hungaris, ut cum ipsi injuriam fecerint, ultro expoſtulent. Addidit etiam vindictæ minas : & fortasse præsentis terrore exercitus, se multum proficere arbitrabatur. Respondi paucis, quam ille culpam in Hungaros conferret, justius Turcis assignari. Me vel in itinere incidisse in ejus milites, qui fortunas miserorum Christianorum R. M. colonorum ferrent agentque ; quemadmodum acciderat. Responderebat, se quosdam contumaces Christianos domino suo subditos puniendos diripiendosque militibus objecisse. Post hujusmodi altercationem, ego ab illo dimissus sum propemodum enectus, cum eo die me febris accessio premeret. Altero iter Strigonium prosequimur, accepto aliquot equitum Turcicorum præsidio. Erat mihi animus transmissio Danubio, pernoctare in pago, qui est in adversa arci Strigonio ripa, quo postridie maturius Com-

maronium pervenirem ; atque ita febrem eo die (ut putabam) redituram facilius tolerarem. Ideo ducem nostrum, ut aliquis qui pontonem in hanc ripam traduceret, mitteretur rogabam, quo celerior esset trajectus. Id tamen fieri pluribus de causis vix poterat ; tamen partim quo mihi satisfaceret, partim quo Singiaco adventum meum significaret, duos præmittit. Cum illi unius horæ spatio jam præcessissent ; vident adstare equites IV. sub umbra arboris paulum extra viam. Illi Turcas rati, quod erant eo habitu, deflectunt. Accedunt propius, percunctantur num iis locis satis pacata sint omnia, illi nihil respondent, sed strictis gladiis faciunt in eos impetum, uniusque vulnus in adversum os infligunt ; quo nasum ita incidunt, ut major pars in mentum propenderet. Quo facto, equum, quem loro ducebat, arripiunt : cui unus insiliens suum macilentum & nullius pretii pro illo relinquit. Qua permutatione facta, capessunt fugam, at Turcæ magno cum ejulatu & foedo spectaculo ejus qui vulnus acceperat, ad nos se recipiunt : monemurque ut ad pugnam parati simus, quo detectas insidias perrumpamus. Ego quoque in equum, quo meis animum adderem, inferor. Sed fero, jam depugnato proelio, venimus. Il-
li de

li de præda, quam erant nacti, conservanda magis quam de pugna solliciti, præcipiti fuga Giaurinum nostræ ditionis oppidum, cujus erant præsidarii, repetebant. Turcæ eos nobis procul ostendebant cursu colles vicinos, qua itur Giaurinum, transmittentes. Ita ventum est Strigonium, ubi postero die humaniter me Singiaccus convenit, monetque inter cætera, meminerim insolentiæ militum Hungaricorum : quos ne præsentia quidem meæ R. M. oratoris reverentia, quominus ingenio suo uterentur, retinisset : darem operam ut equus qui esset abductus, reduceretur. Stabat interim meus Turca, qui vulnus acceperat, in ejus atrii angulo, capite obvoluto, obconfutum nasum, raucum & miserabile quiddam sonans; postulansque, ut casum suum munere aliquo consolarer. Dixi daturum quod sanando vulnere esset fatis. Dedi itaque duos aureos ducatos. Ille petebat amplius. Sed eum Singiaccus repressit, idque illi sanando fatis superque esse confirmavit; fatale ejus infortunium non debere in me transferri. Ita dimissus venio eo die Commaronium. Ubi cum diu statuto suo tempore meam febrim expectassem; illâ postremo me liberatum sensi; neque ausam fuisse Turcicam febrim in fines Christianorum transire. Itaque Deo

egi gratias, qui me & morbi & longæ difficilisque peregrinationis molestiis eodem tempore liberavisset. Biduo post veni Viennam : ubi Romanorum Regem Ferdinandum dominum meum clementissimum non inveni. Est Viennæ ejus loco Rex Bohemiæ Maximilianus, cujus humanitas præteritorum laborum memoriam magna ex parte mihi abstulit. Cæterum ita etiamnum squalore & macie extenuatus sum, & itineris morbi incommodis, ut multi suspicentur mihi infusum à Turcis venenum. Nuper certe, cum hic esset Ferdinandus Archidux, eumque salutarem; ex quodam de suis quis essem rogavit : ille, quod quidem audire potui, me esse eum, qui recens ex iis locis venissem, è quibus ita affectos redire mos esset, respondit : boletum fortasse, qualem olim Claudius, me deglutivisse volens innuere. Sed ego horum nihil esse scio. Nec dubito, quin postquam aliquandiu conquievero, & colorem & vires & pristinum totius corporis habitum sim recuperaturus, quemadmodum sensim fieri quotidie experior. Interea feci Regem Romanorum de meo reditu, semestribusque induciis, & summa rerum gestarum certiolem. Ubi ex comitiis, in quibus nunc abest, domum redierit, singillatim omnia subtiliusque ei commemorabuntur.

Multi

Multi qui una mecum ire Constantinopolim metu aut re alia deterrebarantur, magno nunc una rediisse redemptum vellent. Sed apposite Plautinus ille : *Qui nucleum esse vult, frangat nucem.* Injuriâ fructus partem desiderat, qui in laboris parte non fuit. Habes iter meum tam Amasianum, quam Constantinopolitanum, crasso filo deductum; quemadmodum, si præfens esses, coram narrarem. Ad excusationem styli debet valere, quod tibi præpropere petenti morem gessi: neque te à festinante & vehementer occupato elegantiam orationis, quam ne meditatus quidem & otiosus præstare possem, æquum est requirere. Me quidem in hac mea infantia consolabitur nullius mendacii sibi conscius animus. Quod est in hujusmodi narrationibus præcipue spectandum. Bene vale. Vienna Austriæ Kalend. Septembr. cl̄o Io LIV.

AUGERII GISLENII BUSBEQUII

D. Legationis Turcicæ

Epistola secunda.

ACCEPI literas tuas, quibus scribis te audivisse de mea in Thraciam secunda profectioe, cæterum mirari, qui me huc impelli passus sim, ut veluti bis ad eundem, locos illos barbarie & feritate infames reviserem: scire vero cupere, quis fuerit istius itineris processus, quem hic rerum statum offenderim, quomodo acceptus sim, denique ut valeam, quam vivam ex sententia, ecqua sit spes propinqui reditus. De his ut tibi scribam, pro jure veteris amicitiaë nostræ postulas. Ad quæ ego tibi respondeo. Primum non fuisse vanum, quod de meo in hanc oram reditu audieras neque esse quod mireris. Tenebar promisso; neque abnuere mihi integrum erat, quod semel recepissem. Fueram à Domino meo clementissimo rege Romanorum Ferdinando destinatus aliquot annorum ad Suleimannum ordinarius orator.

tor. Id tametsi sic accipiendum videbatur, si pax convenisset: cum tamen pacis spes nondum esset penitus deplorata, nihil erat quod me labori vel periculo subtraherem. Donec hoc negotium certo loco constitisset: ut vel non dubia pax esset, vel certum & indictum bellum. Eapropter etsi me non fallebat animus, quantum adirem discriminis, maluissenque hanc provinciam alii tradere; tamen cum non reperirem vicarium, necessitati, hoc est, principis humanissimi voluntati parendum fuit. Qui quidem statim ut se Viennam ex Imperii Comitibus recepit, eaque de me coram intellexit, quæ erant cum Suleimanno acta, paratum accinctumque ad iter jussit esse, ut ad eum à quo veneram, sua mandata referrem. Hiemabat annus; pluvixque & frigus, & venti, cœlum contristabant, cum iter Constantinopolim repetere jubeor, nullum habiturus Evangelium pronuncio quem referebam. Hic tu mihi, *Bis ad eundem*, pro quo ego tibi, *Bis quæ pulchra*. Et ita est profecto, quo consilii honestis plus est adjunctum laboris & periculi, eo majus decus & pretium est. Ego mense Novemb. digredior Vienna, longum iter ad inhospitalem Póntum remensurus. Non faciam ut abutar patientia tua, teque denuo, audiendis istius itineris tricis,

cis, fatigem: nam tibi quidem à prioris narratione puta etiamnum dolere aures, præsertim cum iisdem fere vestigiis, quibus illud iter feceramus, eodem regressi sumus. Constantinopolim veni, initio Ianuarii, itineris incommodis, unius de comitibus meis iactura defunctus, quem febris ardentis impetus consumpserat, collegas meos offendi incolumes; cæterum magnas in rebus Turcicis factas mutationes; gravi liberatum periculo Baiazetem Suleimanni minorem filium, & patri reconciliatum: Achomati Bassæ primo Visirio fractam laqueo gulam; Rustanum in pristinum dignitatis locum restitutum. De quibus paulo post: nunc dicam, quam adversa principis & Bassarum & reliquorum Turcarum voluntate exceptus sim. Nam cum Bassæ (ut est eorum mos priusquam ad Regem suum introducant) audire ex me vellent, quid referrem: ubi viderunt Cæsarem nolle de suo jure decedere, sed censere æquum servari pacta, quæ neque vi neque dolo cum Ioannis Veivodæ, sive præfecti Transilvaniæ vidua ejusque filio fecisset, graviter & indigne ferebant. Tantos longinqui temporis felicitas huic genti spiritus fecit, *ut nihil iniquum putet quod velit, nihil æquum quod nolit. Igitur nobis graviter munari, & magnum denuncia-

re

re periculum cœperunt, si cum hujusmodi mandatis in conspectum Regis sui venissemus. Ad quem cum nihilominus admitti postularem, illi negabant velle sic periculum nostrum secum communicari. Quot enim sibi esse capita, (sic ipsi loquuntur) ut nos cum tali responso coram principe suo sistere auderent? neque enim obscure haberi eum à nobis ludibrio: quod ipse non esset laturus humaniter. Adesse eum cum victore exercitu, rebus contra Persas prospere gestis præferocem & superbum, filio imperii æmulo (ex quo cognosci posset, quanta esset iracundia) è vivis sublato: quid ei posset esse optatius, quam ducere in Hungariam, exercitumque multis laboribus affectum spoliis & copiis Hungarorum reficere, & ad suum imperium adjungere quod reliquum esset ejus provinciæ, quod sane esset non multum. Proinde quiesceremus, si saperemus, neque quietum excitarem, neque mala nostra accelerarem, fatis illa ventura tempore. Hujusmodi Bassarum sermonibus reliquorum Turcarum sermones congruebant. Nam quod fere lenissimum nobis denunciabant, erat, ut duo in tetrum carcerem compingerentur, tertius naso atque auribus truncatis (quæ mea pars fuisset) ad dominum remitteretur. Ad hæc præter

ter hospitium nostrum commeantium vultus truces, infesti oculi, nihil nisi sævum & atrox portendentes notabantur. Ab eoque tempore nos multo asperius tractare cœperunt, arctius inclusos tenere, neminem ad nos pati introire, nulli de nostris prodeundi potestatem facere, ac reliquis rebus omnibus pæne ut captivos, non ut oratores habere. Quæ quidem jam sextum mensem perpetimur, ignari quid ultra futurum sit. Sed erit quod volet Deus; certe quicquid futurum est, quicquid ferendum erit, in causæ decore & honestate magnum nobis erit repositum solatium. Nunc accipe, quæ expectas de Bajazete: de quo ut planius exponam, paulo altius de Suleimanni liberis repetendum est. Suleimanno quinque fuerunt filii, unus ex concubina Bosphorana natu maximus Mustapha, de cujus infelici exitu alias scripsi. Ex Roxolana vero, quam in justæ conjugis locum habet, quatuor, Mahometes, Selimus, Bajazetes & Giangir. Mahometes uxore ducta (nam & concubinas uxores Turcæ vocant) adolescens fato functus est. Superfunt Selimus & Bajazetes; Giangir natu minimus hunc vitæ fortitus est exitum. Cum esset allatum Constantinopolim Mustapham, extinctum, adolescens nec animo nec corpore fatis validus (nam gib-

bo

bo deformabatur) vehementer pertimuit, cum intelligeret sibi quoque hujusmodi casum ex propinquo impendere. Non enim sibi longiorem incolumitatem dari, quam dum pater viveret: quo composito, ei quicumque in imperium successisset, idem futurum regni initium, quem sibi vitæ finem; nulli parvum ex fratribus, sed omnes ex æquo ut regni æmulos, sublaturum è medio, de quibus se unum fore; qua cogitatione, non secus, quam præsentem jam exitio, ita exhorruit, ut in morbum incideret, ex quo mors consequuta est. Superfunt (ut dixi) duo; quorum alter, utpote Selimus natu major voluntate patris ad imperium destinatur. Bajazetem studium & pietas matris sublevat, sive ea commiseratio est inevitabilis exitii, sive obsequio, seu qua alia ratione matris animum ita sibi devinxit. Dubium certe nulli, quin si illius stetur arbitrio, ipsa Selimo Bajazetem prælatura, atque in imperio collocatura sit. Sed dandus est locus paternæ voluntati, in eo fixæ & confirmatæ, ne post mortem suam, si fata sinant, regnet alius quam Selimus. Cujus rei non ignarus Bajazetes omnia circumspicit, si qua necessitatis vim declinare, & certam cum imperio perniciem commutare possit, neque vero matris Ru-

H

stani-

stanique favor rebus suis penitus eum diffidere patitur, & existimat præclarius de imperio contendentem, fortunamque periclitantem cadere, quam fratris carnificis manu, tanquam victimam inglorium jugulari. Cum esset ea mente Bajazetes, & jam à Selimo non obscura simultate diffideret, visa est non incommoda offerri occasio, ex invidia cædis Mustaphæ, faciundi initium eorum motuum, quos jamdiuolvebat in animo. Tantum sui desiderium Mustapha reliquerat, ut multos post ejus mortem vivere tæderet, adeo omnem fortunarum suarum spem in eo collocaverant, quibus illud erat optatissimum, ut vel ejus injuriam ulciscerentur, vel eodem fortis eventu defungerentur; quosdam timor ex conscientia, quod ei studuerant, ita sollicitos habebat, ut nullam non conditionem præfenti statu potiore ducerent; itaque rerum novarum causas quærebant, omniaque turbare cupiebant. Dux modo desiderabatur: Mustapha quidem ad vitam revocari non poterat; vivus fingi poterat. Id consilium Bajazeti, quem nihil horum fugiebat, ad ea quæ cogitabat, visum est aptissimum, ergo per suos clientes hominem quendam obscurum, sed promptæ audaciæ excitat, qui se Mustapham profiteri

teri, atque ejus personam sustinere audeat, cujus neque statura, neque facies, neque reliqui corporis habitus à Mustapha multum abhorrebat. Hic primum tanquam fuga elapsus in ea parte Thraciæ se ostendere cœpit, quæ supra Constantinopolim est, vergitque ad Danubium, nec procul abest à Moldavia & Valachia provinciis; & cum eo nomine ad res novas, magnas opportunitates habebat, tum quod multis equitibus abundabat, qui Mustapham præcipue coluerant. Huc tanquam ex itinere se applicat. Paucis comitatus, & veluti fallere cupiens. Rogati, ut sit, ejus comites, quis esset, timide innuunt magis, quam declarant, Mustapham esse: nec ipse diffitetur, eo magis accenduntur homines cupiditate cognoscendi. Qui factò initio gratulatur sibi de felici ad eos adventu, & pro incolumitate sua Deo gratias agit. Narrat cum à patre arcesseretur non fuisse ausum venire in ejus conspectum, nec se irato committere: sed de sententia amicorum quendam sibi similem multis promissis oneratum, pro se misisse: cujus periculo de patris animo fieret certior. Hunc priusquam ad patrem admitteretur, indicta causa miserandum in modum fuisse strangulatum, projectumque ante ejus tabernaculum: quo tempore fuisse

se multos, quibus fraus suboleret; sed majorem eorum fuisse numerum, qui in errorem inducerentur, ut confusis mortis acerbitate miseri illius faciei lineamentis falsi opinarentur se interfectum. Quibus rebus cognitis, non fuisse sibi cunctandum, quin fugam capesseret, & saluti consulere. Profugisse vero cum paucis, quo obscurior fuga esset, ac proinde tutior. Facto supra Pontum per populos Bosphoranos itinere eo pervenisse, ubi plurimum sibi præsidii in amicorum fide positum esse crederet: rogare ne sibi deessent, neve minoris facerent per novercæ scelus afflictum, quam rebus integris facere soliti essent. Sibi esse in animo, ultum ire injurias, & suam incolumitatem armis tutari. Nam quid aliud sibi reliquum? se quidem aliare nulla superstitem, quam alienæ cædis beneficio: satis periculi factum, quo animo esset in se pater. Per ejus errorem non pietatem vivere. Quarum rerum causa usus veneficiis novercæ sit, quæ miserum senem mente prope alienata & amore ejus insanientem, qua velit, circumducatur & administro Rustano ad quodvis facinus impellat. Sed gratia Superis, non deesse sibi amicos, quorum auxilio ex his malis emergat, & ab inimicis pœnas repetat: animos quidem sibi etiam super-

superesse : à se stare Gianizaros , & majorem paternæ familiæ partem ; magnas ad nominis sui famam conflururas copias , quicunque nunc mortuum lugeant , qui multi sint , ad opem vivo ferendam concurruros. Hospitem modo benigne susciperent , dumque auxilia convenirent , inopem suo præsidio tegerent. Postremo hæc jam non amplius in occulto , sed pro palam ad quoscunque deverterat , veluti concionabundus agebat. Concinebant eadem commemorantes , quos fugæ suæ comites credi volebat : eadem affirmabant haud parvæ autoritatis quidam à Bajazete ad eam rem opportune præparati. Sic hominum Bajazeti ignotorum maxima pars in fraudem pellicebatur. Nam ea res tanto gerebatur artificio , ut nonnulli etiam , qui vivum Mustapham noverant , & jacentem ante patris tentorium recognoverant ; tamen quod scirent , impense nollent credere , & hunc esse verum Mustapham persuaderi sibi paterentur. At Mustaphæ familiares & clientes , in quorum animis facies & memoria Mustaphæ penitus infederat , nihil fallebat. Tamen partim metu , partim dolore & iracundia cæci , quidvis subire quam sine Mustapha diutius vivere præoptantes , inprimis ad-

erant, ut nomen falso Mustaphæ darent. Atque etiam cæteros dubitare prohibebant, quin hic esset Mustapha, quem necatum falso proditum erat. Ipse vero impostor alios pollicendo, alios liberaliter appellando, multos donis & pecunia, quam ex reliquiis veteris fortunæ servatam memorabat (nam providerat Bajazetes, ne quid in hac parte desideraretur) aut retinebat, aut sibi adungebat. Ita paucis diebus magna vis hominum convenerat, augebaturque quotidie jamque pæne ad justitiam modum excreverat; cum subito vicinorum Singiaccorum trepidis nunciis & litteris fit certior Suleimannus; quantumque discriminis ex concursu tantæ multitudinis ab hoc Pseudomustapha immineat; docetur. Is (quod erat) suspicatus non sine conscientia alterius ex filiis hæc moveri, nequaquam neglectu digna judicavit; ac per literas Singiaccos increpat, quod eo rem devenire passi essent; neque initio statim, ut fieri debuerat, obviam issent: graviterque minatur, ni sibi impostorem illum primo quoque tempore in vinculis mittant, una cum cæteris tanti sceleris authoribus. Id quo fiat facilius, se eis unum de Bassis Visiriis subsidio mittere (is *Pertaz* vocabatur, cum quo nupta erat Mahometis, de quo supra dixi, vidua) cum eo venire

nire magnum prætorianorum militum numerum. Sed si sibi purgati esse vellent, ipsi per se negotium conficerent, antequam eo venirent auxilia. Ducebat Pertau copias non tam numero quam fide conspicuas; Suleimannus enim fidissimum quemque tribunorum centurionumque & decurionum, seligendum curaverat: neque enim metus non erat, ne vel studio partium, vel largitionibus & pecunia corrupti, ad eum signa transferrent, contra quem venerant. Vulgus quidem Gianizarorum nominis Mustaphæ, & rerum novarum expectatione suspensum, favebat ei turbæ, omniaque misceri studebat; neque res erat extra periculum. Singiaci postquam quæ imperabat Suleimannus acceperunt, haud segniter agendum rati, atque alius alium cohortari, moliri, festinare, & ex omni parte Pseudomustaphæ coeptis occurrere, seque opponere coeperunt. Itaque advenientes manus distingere, eas quæ jam convenerant dissipare contendunt; terrore & denuntiatione periculi omnia complent. Interea procedebat agmen Pertau Bassæ; neque jam procul ab iis locis aberat, cum (ut in tali re solet) nondum factis confirmatis, & celeritate præventis, postquam undique contra se veniri vident, Pseudomustaphæ milites timor incessit, ac

primo pauci dilabuntur : postremo vero omnes posito pudore & promissorum immemores deserto duce (quo cui commodum fuit) diffugere. Conantem idem facere Mustapham, cum præcipuis ejus administris & consiliariis, Singiacci occupant, vivumque excipiunt : ii omnes Pertau Bassæ traduntur, à quo cum lecto præsidio mittuntur Constantinopolim. Ibi Suleimannus diligenti quæstione per tormenta habita, quæ vult exquirat. Crimen Bajazetis, & tecta ejus consilia cognoscit; cui fuerit in animo, postquam copiarum, quantas destinaverat, convenissent, ad eas se cum bona manu adjungere, & vel Constantinopolim recta, vel ad fratrem opprimendum (ut se dedisset opportunitas) ducere. Sed dum agit cunctantius, immatura consilia, celeritate oppressa. De quibus rebus postquam Suleimanno satis constitit, illos omnes intempesta nocte alto mergi imperat, minime ex usu suo judicans, horum quicquam efferri in vulgus; aut domestica sua vulnera finitimis principibus nudari. Graviter inde iratus Bajazeti, qui tantum facinus ausus esset, quemadmodum de eo supplicium fumeret, animo agitabat. Quod uxorem ejus ut est sagax, minime latuit; ea paucorum dierum intervallo, dum iræ vis effervesceret, inter-

interposito, injecta hujus rei mentione apud Suleimanum, adolescentiæ imprudentiam, facti necessitatem, majorum exempla colligit: ita natura comparatum, ne quis sibi nec suis desit, mortem omnes ex æquo fugere. Juvenum animos, minimo negotio, à vero rectoque consiliis improborum abduci. Primo delicto ignosci æquum esse: si resipiscat, magnum pretium patri, servasse filium: sin eodem relabatur, pro culpæ utriusque merito non defuturum supplicii tempus. Quod si nolit illi, sibi daret hanc veniam, pro eo quem peperisset, deprecanti: ne sæviret in communem sanguinem. Nam quem sibi animam fore, si è duobus filiis, quos Deus sibi reliquisset, patris severitas alterum sibi eripuisset? moderaretur iracundiæ, lenitatemque sævitæ quamvis justæ præferret. Nec Deum præpotentem illum & justissimum summam severitatem semper amplecti, magnam partem duci misericordia, alioquin non suffecturum in pœnas genus humanum. An vero quem locum clementiæ magis convenire quam in liberos? futurum deinceps in officio Bajazetem, & metum in quo nunc sit, à tanta indulgentia conversurum in cumulum obsequii & pietatis. Generosos animos nulla re magis retineri, quam gratia &

beneficio. Veniæ memoriam impedimen-
to fore ne peccaret iterum; pro eo sponde-
re, atque in se recipere, eum posthac
omnibus officii & pietatis numeris pa-
tri satisfactorum. Quibus verbis, ad hoc
lachrymis & blanditiis remollitur Su-
leimannus, alioqui plus justo uxori de-
ditus, flexit animum, & Baiazeti par-
cere constituit, veniret modo & sua jus-
sa præfens acciperet. Non deest nego-
tio mater, monet occulte per litteras Baia-
zetem, ne vereatur arcessitus venire; nihil
illi fore periculi, patrem sua opera redu-
ctum in gratiam, amotamque ex animo
ejus omnem offensionem. Quo nuncio in
spem bonam erectus, statuit se patri cre-
dere, timide tamen, & ad fratrem Musta-
pham subinde respectans, cujus exemplum
fatis eum admonebat, quantum adiret pe-
riculi. Venit ergo ad locum colloquio de-
stinatum; id erat diversorium publicum
paucis à Constantinopoli milliaribus, *Care-
stranum* vocant. Ita fert his temporibus
Turcarum principum consuetudo, ne vivo
patre, quisquam filiorum adulatorum intra
Constantinopolis mœnia pedem inferat.
Hoc enim ad sollicitandos militum præto-
rianorum animos, & imperii mutationem
pertinere. De equo descendenti, præsto
sunt patris famuli qui gladium & pugionem
ponere

ponere jubeant, id tamen non est inusitatum in reliquis, qui ad Imperatorem istum admittuntur, tamen in filio, sibi male conscio, timorem augere poterat. Sed mater quæ eum timoris plenum accessurum animo providerat, propinquo, in aditu ejus domus, & qua Baiazeti prætereundum erat, cubiculo constiterat, ex quo per fenestellam linteo obductam transeuntem his verbis compellat, *Corcoma oglan corcoma*, quod valet, ne time, fili, ne time. Qua voce matris non mediocriter confirmatur animus Baiazeti. Ut ingressus est, & pater eum assidere jussit, tum vero ejus temeritatem graviter accusare cœpit, quod arma fumere ausus esset, quæ contra se sumpta videri poterant; & ut maxime contra fratrem sumpta essent, nihilominus pessimum id facinus videri. Neque enim stetit per eum, quominus religionis status convelleretur, Ottomanorum imperio (cui soli hodie inniteretur) per domesticas discordias in ruinæ discrimen adducto: quod quidem si de religione pie sentiat, ab eo longissime abesse debuerit, ut taceat se vivo attentatam regni possessionem, cum magna sua injuria & contumelia. Quibus rebus scelus inexpiabile, & quo nullum satis dignum supplicium reperiri possit, contractum. Sed tamen statuisse ei parere,

re, & magis benigni patris quam iusti iudicis partes agere cum eo, ut ipse deinde curam rerum futurarum relinqueret Deo: nihil istorum nostro geri arbitrio, Dei nutu regna transferri. Si ita fatum esset, ut post suam mortem ipse regni potiretur; id ratum fore, ultroque venturum ei regnum, neque futurum in manu cujusquam remorari, quod divinitus statutum esset: sin aliter Deo visum, insanum esse frustra laborare, obniti divinæ voluntati, & veluti cum Deo pugnare: proinde tumultuari desineret, neu fratrem quietum lacefferet, neu senectutis suæ otium turbaret. Quod si eodem revolveretur, & novam tempestatem excitaret, eam in ipsius caput casuram, nec fore secundo delicto veniam, nec se illum mitem patrem, sed acerbissimum vindicem experturum. Quæ cum dixisset, & ad ea Baiazetes pauca pro tempore respondisset, ut magis culpam deprecaretur, quam purgaret, & se in potestate patris futurum polliceretur; potum de more gentis, Suleimannus afferri iussit, filioque porrigi; ea erat ex saccharo & certis succis aqua, ex qua Baiazetes (haudquaquam recusare ausus, tametsi maluisset) quod visum est bibit, anxius animi, ne id sibi supremum poculum foret: sed eum pater, ducto mox eodem ex poculo haustu, cura libe-

liberavit. Sic Baiazetes meliore quam Mustapha eventu cum patre congressus, ad suam præfecturam reversus est. De morte Achomatis Bassæ pauca habeo quæ dicam. Sunt qui putent, ei datum crimini occultum erga verum Mustapham studium, aut certe in Pseudomustaphæ & Baiazetis penefero deprehendis consiliis negligentiam. Alii in hunc casum diu reservatum, grassatorem & latrocinio infamem, dum privatus & sine honore militaret, cui tamen ob fortitudinis admirationem & rei militaris scientiam poena dilata fuisset magis quam remissa, quam nunc repetere visum esset. Alii hoc unum morte Achomatis actum putant, ut vacuus pristinae dignitatis Rustano pateret locus. Nam promississe Achomati Suleimannum, se dum viveret, signum suum sive sigillum ab eo non ablatum. Cum vero res postularet, ut id Rustano restitueretur, ne quid fieret contra promissi fidem, morte ejus, mendacio occurrendum fuisse; ideoque jussum mori. Addunt dixisse Suleimannum, satius esse ut semel moreretur, quam ut milies: quod futurum esset, si vivus continenter cruciaretur ereptæ dignitatis, atque in alium translatae, dolore. Utcunque sit, cum mane in Divanum (is concilii, ut alias dixi, locus est) imprudens omnium venisset,

MOX

mox affuit qui ei Regis nomine mortem indiceret : qui nuncius Achomatem haud multo magis commovit, ut erat incredibili magnitudine animi, quam si nihil ad ipsum pertineret. Carnificem tantum munus suum exequi parantem, à se repulit. Haud convenire existimans, tanto honore modo usum, pollütis illius manibus atrectari. Cumque oculos ad eos qui adstabant circumtulisset, hominem honestum sibi araicum oravit, ut hoc sibi daret, ut ejus manibus necaretur ; futurum id sibi magni & postremi muneris loco : quod ille etiam atque etiam rogatus non recusavit. Verum Achomates eum monuit, ne statim atque una vice astricto nervo se suffocaret, sed eo remisso, semel respirare pateretur ; quo facto nervum adduceret, donec exanimaretur : in quo mos ei gestus est. Sic mihi pæne videtur Achomates mortem antequam moreretur gustare, orcumque vivus salutare, nec semel mori voluisse. Ab ejus morte restituta Rustano pristini muneris insignia, primusque inter Visirios locus. De reditu quod scire vis, notum illud ; *Facilis descensus Averni*. Qui mihi venienti dux fuit, reducem faciet cum ei visum erit. Interea solitudinem & reliquas molestias, consuetudine librorum, veterum amicorum, solabor ; qui quidem ha-

ctenus

Genus nullo modo mihi defuerunt, fidemque & assiduitatem quam debent, diu noctuque præstant. Vale, Constantinopoli pridie Idus Iul. c̄o Iō LV.

AUGERII GISLENII BUSBEQUII

D. Legationis Turcicæ

Epistola tertia.

NIMIRUM audisti recte, nihil te fellit, domum jampridem dimissi collegæ mei, ego remansi solus. Sed quæris, quod me vel fatum vel tam dira voluntas tenuerit, ne cum istis una redirem, barbariei isti valedicerem, & optato patriæ fruerer conspectu. Simul exigis reddam quidquid hic interea viderim, aut audierim commemoratione dignum; cuiusmodi tibi sine ulla exceptione visum iri spondes, quicquid scripsero. Studia item mea & occupationes, & solitudinis solatia quæ sint, requiris: prodeam nonnunquam, an semper domi sedeam. Non literas video, sed commentarios seu mavis diaria à me flagitas, inprimis vero de rebus Baiazetis,

tis, de quibus istic multa jactari dicis, scire desideras, promissum repetis, teque mihi dicam scripturum grandem minaris, & jam formulam meditaris, qua mecum ad judicem agas, nisi fidem exsolvero. Mitius suadeo; *leniter qui sapiunt* (inquit ille) *sapiunt magis*. Sed tamen accipe potius cum ufura debitum, quam ego in jus ambulem, homo à litibus (si quisquam) alienus. Tametsi longo sane appellas intervallo, ut haud sciam, an te exceptione summovere possem. Sed (ut sit) accipe potius quæ vis, quam ego lites sequar. Quum mei collegæ, tibi ex superioribus literis non incogniti, viderent nos jam hîc triennium operam ludere, neque de pace, neque de longioribus induciis quicquam confectum esse, neque in posterum magnam profectus spem ostendi, nisi feram & longinquam; ad id omni studio incumbere cœperunt ut dimitterentur, cumque eo res magno labore perducta esset (neque enim si quis huc se demiserit, expeditum est cum velit revocare gradum) ut Suleimannus decessioni assentiret: tamen una dubitatio relinquebatur, ipse soli (ut qui priores venerant) an omnes dimitteremur. Nam Suleimannus ne videretur, si quem nostrum retineret, pacis cupidior, ejus rei optionem nobis relinquebat. Collegæ quidem
ad

ad rem Cæsaris magnopere interesse putabant, remanere unum. Neque vero id erat obscurum, neque mihi secretus videbatur, nisi quod dissimulandum & Turcos celandum arbitrabar. Propterea quoties eis præsentibus fieret ejus rei mentio, à mansione valde me abhorrere præ me ferebam. Fateri quidem venisse, ut oratoris ordinarii munere fungerer; sed id si de pace convenisset. Incerta pace non videre qui manere possem, nisi aut contra aut certe præter domini mei voluntatem. Sic dimitti omnes verius esse. Ita ego disputabam, quo meliore conditione rogatus manerem, quam si me obtulissem, ultroque intruissem. Non me præteribat, si dimitteremur omnes, non modo magnam ad bellum fenestram, sed pæne totas Iani valvas aperiri: quod si manerem, manere omnia ad pacem integra. Dum nuncii ultro citroque commearent, longum decurfurum tempus, quo multa accidere possent, quibus nostra causa fieret melior. Denique quidvis præstare, quam in belli atrocissimi necessitatem non necessario præcipitare. Neque tamen eram nescius, quam mihi ipsi parum consularem, cui & labor prorogabatur, & tanti negotii moles soli sustinenda relinquebatur, variique & anticipes casus multi portendebantur, præsertim si

actionis istius exitus in bellum evasisset. Sed hæc, qui talia onera subeunt, in minimis habere debent pro publicis utilitatibus, nec quicquam nisi quod in commune proficit, spectare. Utique quo hæc liberius agerem, magnam mihi facultatem dabit Rustanus, qui se mansionis meæ valde cupidum ostendebat; intelligebat nimirum, quantum fieret ad bellum compendium, si profectis omnibus, inchoata pacis actio destitueretur. A bello autem cum aliis tum hac maxime de causa alienus erat; quod providebat vir multarum rerum peritus, si Suleimannus in Hungariam expeditionem intulisset; fieri non posse, quin per hanc occasionem filii ejus ad novos motus excitarentur. Quod si Selimus maxime quiescisset, non tamen quieturum Baiazetem, cui ipse & uxor & focrus præcipue cupiebant, quos quidem motus exitiales futuros animo fortasse prælagiebat. Cum ergo nos domi adhibuisset, prolixè collegas admonerat, quæ agi apud Cæsarem pacis causa vellet. Me vero hortabatur, ut manerem, ne susceptum munus desererem, ne defatigarer, antequam ad exitum perduxissem. Non esse ambiguum, quin Cæsari, qui se nunquam à pace aversum ostendisset, mansio mea probaretur. Ego contra, quoad commode & tuto facere possum, gravor & recusor. Eo magis sudare Rustanus, & mihi
omnino

omnino persuasum velle ne spem omnem pacis abrumpam, nihil esse Imperatori suo longius, quam ut in Hungariam exercitum duceret, quod jam diu factum esset, nisi ipse auxilio atque opera mulierum (uxorem & socrum significans) tanquam præhensa vestis lacinia (nam ita loquebatur) eum retineret, ne sævum hunc leonem quiescentem laceßere, & in nos irritare pergeremus. Ego mollius abnuere, & non negare mansurum, nisi ipsorum criminationes metuerem, si quid minus ex eorum voto provenisset, (quod tamen præstare meum non esset) statim mihi imputaturos, eoque nomine succensuros. Rustanus vereri prohibebat, utcumque res cecidisset nihil meæ culpæ assignatum iri, manerem modo, habiturum me in sua tutela (ut ipse dicebat) in fratris loco. Dico me cogitaturum; ita discessum. Postridie vocamur in Divanum, (ea est sedes publici consilii) ubi eadem fere acta, nisi quod Rustanus propter reliquorum Bassarum præsentiam aliquanto tectior incessit. Atque ego ad extremum remansioni assensus sum, relicto Bassis libello, quo testabar me voluntatis domini mei ignarum manere, eaque de causâ libera ei omnia atque integra reservare. In me vero nihil recipere, neque præstaturum

polliceri, quemcunque tandem negotii exitum Deus esse voluisset. Qui libellus postea temporibus asperis magno mihi usui fuit, cum quid accidisset, quo nomine Bassæ mecum durius agendum censerent. Habes rationem & causam mansionis meæ. Fuit discessus collegarum meorum sub finem mensis Augusti anno supra millesimum quinquagesimo septimo. Quæ secuta est, hyeme Adrianopolim migravit princeps. Ita consuevit, cum ad inferendum Hungariæ adventus sui terrorem, tum invitatus aucupii & hyemis intentioris quam Constantinopoli opportunitate, quorum utrumque valetudini suæ conducere arbitratur. Restagnant vicinis locis propter fluviorum confluentes frequentes aquæ, apud quas ferarum anatum, anserum, ardearum, pygægorum, gruum, buteonum, atque aliarum avium magna copia est, quibus capiendis fere utitur minorum aquilarum ope atque ministerio ita assuefactarum, ut prædam sub nubibus petitam, in terram detrahant, humiliter volantem rapiant, aut vesano impetu solo affligant. Audio eum ita doctos habere (quos vocant) falcones, ut gruem aggredi audeant, sic sub alam ubi corpori jungitur, involantes, ut ab ictu rostri tuti sint, atque ita præcipientem secum trahunt. Quæ tamen non semper

per felix temeritas est : nam si minimum aberrarint, præsentarias luunt poenas & rostro gruis veluti telo transfixi exanimes ad terram devolvuntur. Quibus dixi de causis fere anniversarium est huic principi sub hyemem transire Adrianopolim, neque ante redire Byzantium, quam ranæ coaxando molestæ esse incipiant. Illò suum etiam paulo post Rustani literis evocatus. Ad-diti mihi equites aliquot qui deducerent; item Gianizari número sedecim : sive is honos fuit, sive custodia. Facimus magna itinera, nam jussi eramus properare. Sed vix tridui viam ingressus Gianizaros tædere coepit laboris. Ibant pedibus, & via erat lutulenta, ut id temporis anni quærebantur de itineris quotidiani magnitudine poene conduplicati, quod cum Imperatore ipso in expeditionibus facere consuevis-sent, ferri non posse. Mihi molestum, ut qui eis gravis esse nollem. Dum cum meis circumpicio, qua ratione huic incommodo mederi queam, libentesque ad iter red-dam, injicit aliquis, se animadvertisse eos valde delectari pultis genere, quod co-quus meus ex vino & ovis, addito mul-to faccaro aromatibusque concinnabat : & quis scit (ajebat) an si apponatur illud quotidie pro jentaculo, æquiore animo fe-rant laborem, & faciliores se præbeant?

ridiculum quidem videbatur, tamen placuit experiri, neque defuit successus. Illi enim hujus pultis dulcedine mitigati, multoque insuper vino hilariores facti, ultro viam deposebant, & si ita acciperentur, vel Budam usque mecum ituros se offerebant. Sic ventum est Adrianopolim, ubi mihi audiendæ fuerunt Rustani querelæ, ne dicam convitia, super Hungarorum excursionibus & rapinis. Ad quæ promptam responsionem suppeditabant militum Turcicorum crebræ injuriæ plurimæque maleficia, quibus nostros quotidie incessabant. Quid mirum, si paria paribus nostri responderent? Nam commodum venerat cum literis à Cæsare tabellarius; quibus edocebat quæ quotidie contra induciarum fidem, quas discedentibus collegis, in certum tempus pepigeramus, in finibus nostris Turcæ designarent; ut miseros agrestes per continuas excursiones infestos haberent, eorum fortunas popularentur, ipsos liberosque & uxores captivos ducerent. Non videtur prætereundum, quod die is nuncius venerat Adrianopolim, graviter movisse terram: cujus rei occasione ille referebat, se terræ tremorem (quem eundem judicabat) & Nissæ & Sophiæ atque aliis deinceps pluribus locis, per quæ iter habuerat, sensisse, ut videretur terræ caver-

cavernis inclusus aër cum eo certasse, tantumque itineris pari fere temporis spatio fecisse, quantum ipse eques confecerat. Cujus rei fidem utique affirmaverit, quod quadriduo post terra similiter moverit Constantinopoli, ut idem esse motus, atque eo etiam penetrasse videretur. Tu ut voles interpretaberis. Est alioqui terræ motibus perquam obnoxia Constantinopolis. Ac memini cum paulo post mediam noctem, tanto motu diversorium nostrum quassari cœperit, ut ruinam facturum videretur. Qua re ex somno profundiore excussus, cum pernox lumen haberem, atque inde scyphum, hinc librum, illinc ruentem asserem, aut lapidem viderem, omniaque vacillarent & colliderentur; aliquandiu rei insolentia attonitus obstupui, donec in mentem venit terræ motus, tum in eam partem fugi, ubi à ruina me tutiorem fore sperabam. Idem motus per aliquot dies tenuit, sed non eadem vehementia. Tota vero urbe, & imprimis in diversorio nostro, temploque sanctæ Sophiæ, videre est ingentibus rimis ex ejusmodi labe fatiscentes densissimos parietes. Adrianopoli circiter trimestre commoratus, pactis septem mensium induciis mense Martio reductus sum Constantinopolim. Cum verò me tæderet inclusionis in

eodem diverforio , ago cum meo Chiauso (genus id est , ut tibi scripsi alias, multiplicis apud Turcas officii , quod etiam ad oratorum custodiam extenditur) ut mihi liceat ære meo domum conducere , more reliquorum oratorum , ubi vel horti vel campi esset aliquid , quo liberiore fruerer coelo. Nihil adversatus est Chiausus, quod in eo certum compendium videretur , si ipse ædes conduxissem, quas hactenus princeps suo impendio præbuisset, quarum annuæ mercedis nomine quadringenti aurei (quos ducatos vocant) ei quotannis expensi ferrentur. Nam tanti illarum fructus recipiendis hospitibus æstimabatur. Quo sumptu dominum suum relevari non moleste ferebat. Ita demigro in domum vel insulam verius propria pecunia conductam, lato circumjacente campo, ubi hortum instituere , atque ejus cultura laboriosæ legationis curas lenire cogitabam. Sed postquam meus custos usu cognovit, in domo undique aperta , & patente, magnoque campi spatio , non posse eandem custodiæ rationem haberi , atque in *Caravassarai* (quam vocem & superioribus literis puto tibi adhuc notam) quod claratis fenestris undique munitum esset , & unum tantum haberet aditum ; mutat sententiam, & cum Bassis jam Adrianopoli

li reversis ita agit, ut parietibus veteris diverforii denuo includar, nec tamen mecum non præclare actum putem. Siquidem Bassarum aliquot sententiæ eo inclinarant, ut minore impensa angustius hospitium mihi jam soli conducereetur. Sed vicit humanior pars. Sic intra consuetae domus claustra redactus sum; quam domum volo etiam tibi magis cognitam. Sita est in celeberrima Constantinopolis regione edito loco, unde à postica parte in mare patet amoenus quidem, sed longinquus despectus, ut tamen exultantes in eo & ludentes delphinos videre possis, ac longe oculis objectum habes Olympum Asiæ montem perpetua nive candidum. Omnibus perflatur ventis, eoque salubris ejus habitatio censetur. Turcæ tamen inquilinorum commoditatibus invidentes non contenti cancellis ferreis luminibus officisse, pluteos adjecerunt, quibus & prospectus & aëris fruendi libertas impeditur. Sic visum occurrere subjectæ vicinitatis querimoniam, nihil se habere à conspectu Christianorum tecti. Quadrata ædificii æquis lateribus forma; in medio ampla area, in qua & puteus. Pars superior quæ sola habitatur, in porticum, qua tota ambitur, & in cubicula dividitur. Pars interior quæ in aream despicit, constat è porticu.

ticu. Exteriores cubacula occupant, quæ omnia in porticum habent aditum, ea multa sunt sed angusta, inter se paria, quales monachorum cellæ. Ejus frons in viam publicam obversa est, qua iter est ad regiam, & qua princeps fere singulis diebus Veneris (qui eis, ut apud nos dies solis, festi sunt) ad sua sacra proficiscitur, ut oratoribus videndi ejus de fenestra facultas nunquam desit. Nam familia è vestibulo cum Chiauso & Gianizaris prætereuntem salutatur, vel resalutat verius: quod ita ferat Turcarum institutum, ut qui major sit, minorem salutando præveniat. Itaque princeps ipse stantem velut ad officium in compitis populum capitis nutu prior salutatur, cui populus cum faustis acclamationibus omnibusque respondet. Pars inferior equorum stabulationi destinata est. Eam domum tutam ab incendio præstant intus fornices quibus tota structa est, foris plumbum quo integitur. Sunt ejus quidem multæ opportunitates, sed non pauciora incommoda. Omnia ibi ad usum necessarium ædificata, nihil ad elegantiam aut delectationem: nihil est quod te sua specie vel novitate retineat. Hortus nullus in quem exeas, nulla arbor, nullus frutex, nulla virescens herba, quæ oculos reficiat: sed molestum multarum bestiarum
rum

rum contubernium. Sunt in ea mustelarum greges, frequentes angues, stellionesque & scorpiones. Ergo evenit interdum, ut quis mane pileum repetens ab eo loco ubi pridie posuerat, angue redimitum, magno cum terrore inveniat. Quæ tamen bestia, ut hinc de præclaris solitudinis nostræ solatiis audire incipias, delectationem aliquam adferunt. Ut, cum mustela magno proelio cum angue congressa non deterretur, quo minus tota spectante domo, renitentem defensantemque se longe in suum cavum victrix trahat; vel, cum eadem mustela sedem mutat, & catulos alio transfert, ut nuper una, dum adhuc cum hospitibus à prandio accumberem, in mediam mensam, superne ubi cubile habebat, defiliit ore catulum gestans quem eo loco retenta reliquit, neque tamen à limine longius discedebat, operiens quis eum maneret casus, donec fatiati informis animalculi conspectu humi deponeremus, quo mater advolans correptum transtulit quo destinaverat. Fuit etiam nobis spectaculo sive anguis sive draco, certe serpens in stabulo pedibus equorum obtritrus admodum tumida alvo, qua meo jussu aperta, reperti sunt tres prægrandes mures. Mirabar qui tardus velox, repens currentes consequi, & faucibus (ut

vide-

videbatur) tam arctis devorare integros potuisset. Sed mirari desii, postquam in alium anguem incidi, qui correptum ore maximum bufonem sive ranam rubetam à clunibus orfus jam magna ex parte deglutiverat. Vivebat nihilominus bufo, & quod poterat prioribus pedibus nitens eripere se hosti contendebat. Cum primum vidi, magna me coepit admiratio, existimantem monstrum esse: animal videlicet bipes, cum tanta cauda, quantus erat serpens; re cognita coepi bacillo tundere, ut capturam dimitteret, quod aliquandiu frustra fuit. Conabatur quidem se præda exonerare, quo expeditior fugeret, sed invito hærebat in faucibus rana, quam magna vi sugendo attraxerat. Qua tamen ad extremum excussa, os vacuum claudere non poterat, rictu foedum in modum ducto & hiante, qui habitus ejus fuit, donec interficeretur. Bacillum illud, si Plinio fides habenda, utile futurum erat parturientibus. Sed ego, non contentus indigenis bestiis, domum implevi extrariis, quibus alendis familia occupatur & se oblectat me vehementer approbante, quo levius ferat longum patriæ desiderium. Quid enim potius, quando humano arce-mur commercio, quam ut ex bestiarum contubernio ærumnarum oblivionem quaeramus:

ramus : alioqui solitudo , saxa & parietes
quid delectationis adferant ? In his primas
tenent simiæ , quæ mirificos ludos edunt ,
& magnos risus faciunt . Itaque raro
eas videas sine circumfistentium corona ,
earum nequitiam & ridiculam improbita-
tem magna cum voluptate attendentium .
Habeo præterea lupos , urfos , cervos plati-
ceratas (quos non recte vulgus *damas* vocat)
& cervos vulgares , item hinnulos , lynces ,
ichneumones , mustelas , ejus generis quas
martas & zibellinas vocant ; & si scire vis ,
etiam porcum , cujus contagium equis
meis salutare , qui eos curant , mihi per-
suadent . Neque vero prætereundus fuit ,
cum reliquas animantes nominarem ,
quando , propter eum , mea domus ab
Asiaticis hominibus frequentetur . Acce-
dunt , ut videant animal illud immun-
dum , à cujus esu libris suis ritualibus
prohibentur , quod eorum finibus exu-
lat , quod antea viderunt nunquam ,
cujus Turcæ omnes non minus quam
nos hominis pestilentia infecti , conta-
ctum horrent . Quo more cognito belle
fit , ut qui mittere aliquid occultius ad me
velit , porcello in faccum coniecto pue-
rum oneret . Intranti occurrit Chiausus ,
& quid intro ferat percunctatur . Tum
puer ei in aurem , se porculum mihi ab
amico

amico dono ferre. Tentat ille scipionē,
 statimque ut grunnitum audit, fugit retro
 quantum potest, & abi, inquit, intro in
 malam rem cum tuo isto tam illepedo mu-
 nere. Tum despuens, & conversus ad
 confessores, *mira, inquit, res, quam dele-
 ctet Christianos esus istius impurissimi animalis:
 prorsus eo carere non possunt.* Sic intromis-
 sus puer una infert quæ celatum Chiau-
 sum voluit. Sunt item mihi complura
 avium genera, aquilæ, corvi, monedulæ,
 anates exoticæ, grues Balearicæ, perdi-
 cesque. His tot animantibus refertæ do-
 mus speciem non male cœpit, qui navem
 Noës similem dixit. Ex his præter eam
 quam dixi familiæ oblectationem & longæ
 absentiae levamentum, etiam hanc utilita-
 tem capio, quod me multa cognoscere
 juvat, quibus lectis in scriptoribus minus
 fidem adhibebam. Pleni sunt libri amo-
 rum, quibus feræ in homines inflammatae
 fuerunt. In quibus quidem ego semper
 assensum sustinui, veritus ne fabulosa te-
 mere crederem, donec vidi lyncem quem
 habui ab Assyria sic affectum erga unum de
 meis hominibus, paucis diebus cognitum,
 ut amare negari non posset. Ubi præsens
 aderat, multæ & insignes blanditiæ, com-
 plexusque & tantum non oscula. Cum
 vellet abire, injectis leniter in vestis laci-
 niam

niam unguibus retinebat, abeuntem vero oculis prosequabatur, nec eos fere ab ea parte dimovebat, moestus interim, donec redeuntem aspiceret. Hic mira rursus alacritas & gratulatio, nec tulit diutius absentis desiderium, illo mecum in castra Turcica trans mare profecto, lynx desiderii vim continua ægritudine testatus, post inediam aliquot dierum contabuit. Quod tuli sane moleste, quod eum cum ichneumone quem habui valde placidum, Cæsari dono destinaveram, propter tergoris pulchritudinem quæ tanta fuit, ut cum communibus lyncibus compositus aliud ferme animal videretur. Hos enim elegantissimos producit Assyria, quorum hic tergora quindecim & sedecim aureis coronatis ve-neunt. Nec dubito, quin illæ fuerint Babylonicae pelles, olim in pretio habitæ, quarum in l. *interdum* Titulo de *publicanis*, mentio fit. Accipe aliud de ave. Est mihi inter cæteras grus Balearica. Id genus à vulgatis distat candido plumarum citro ab utriusque auris sede demisso. Deinde nigritie totius partis colli anterioris qua Turcæ tegumenta capitis ornant. Nec magnitudine communibus gruibus par est. Hæc quam dico grus Balearica apertissima dedit amoris signa erga militem Hispanum, quem captivum redemeram, sic ei dedita,
ut

ut per plures horas eo inambulante ambularet una, illo insistente confisteret, affidenti vero adstaret, seque ab eo (reliquorum contactum averfata) tractari & demulceri pateretur. Ubi domo aberat, ibat ad ejus cubiculum, ostiumque veluti pulsatura rostro appetebat. Si quis aperiebat, omnia oculis perlustrabat, si eum reperiret. Ubi se frustra esse videbat, tum vero totam circuibat domum cum tantis & tam acutis clamoribus ut ferri non posset, & necesse esset aliquo concludi, quominus ejus clamor aures offenderet. Sed ubi is redierat, passis alis ei obviam ferebatur cum absurdo & incondito corporis motu, ut vel staticulos saltationis alicujus transmarinæ, vel certe velitationem cum pygmæo meditari videretur. Quid plura: fecit sibi postremo consuetudinem sub lecto ejus cubandi, ubi & ovum ei peperit. Habes duorum brutorum animalium amoris erga homines indices affectus. Nunc contra audi de animalis ingrati feritate & perfidia. Fuit mihi cervus mansuefactus, qui nobiscum multis mensibus comiter & amice vixit, sed idem ubi venit tempus coitus, derepente ita efferatus est, ut juris hospitalis & beneficiorum immemor, omnes nos velut indicto bello pro hostibus haberet, in obvium quemque cornibus

bus incurfaret, parceret nemini, ut ne-
ceffe haberemus ejus furorem parietibus &
repagulis coërcere. Quibus tamen effractis
cum noctu erupiffet, magnum inter equos,
qui in area sub coelo confuetudine Turci-
ca pernoctabant, tumultum concivit. Cui
fedando cum equifones accurrerent, car-
cerisque effractorem eo redigere conaren-
tur, unde proruperat; tantum abfuit, ut
fe cogi pateretur, ut plerosque vulnera-
ret. Quare illi concitati, in equile, quod
effe ampliffimum dixi, perduellem com-
pellunt, ibidemque meo permiffu, haftis
venabulis, omnique genere telorum, quod
cuique in manum venerat, membra omnia
transfixum fternunt, primo quidem forti-
ter & magno animo fe defendentem, ad
extremum turbæ imparem. Nam plus-
quam 40. homines contra unum armati sta-
bant. Sic ille fractæ tesseræ hospitalis poe-
nas dedit. Quo in frufta fectō, oratores
qui tum erant Constantinopoli nocturnæ
venationis participes feci. Fuit cervus præ-
grandi & vasto corpore, quales fere ex
Hungaria autumnii principio ad fuos hyme-
næos in Austriam ascendunt. Nactus eram
à mendicis ex eo quæftum facientibus.
Circuibant illi ftipem colligentes precatione
prius facta, in qua cum Dei nomen sæpius
occurreret, ad quod ipfi caput inclina-
bant,

bant, confuefecerant cervum, ut idem faceret. Quo miraculo captum vulgus, ac si bestiae sensus divinitatis inesset, in eos certatim quadrantes congerebat, & hunc propter raram corporis proceritatem ad Cæsarem ducere cogitaveram. Quando de mendicis Turcicis incidit mentio, non erit abs re pauca de ratione eorum attingere. Sunt illi quidem multo rariores, quam apud nos, nec nisi fere erronei, qui per speciem religionis diversas sanctimoniae vias professi vagantur. Nonnulli stuporem mentis mendicitati obtendunt; quod quidem genus valde gratiosum est, quod stolidi & amentes, ut coelo haud dubie praedestinati, jam in hac vita prodivis habeantur. Sunt & Arabes, qui vexilla circumferunt, cum quibus majores suos propagandae religioni Musulmannae militasse praedicant: qui non passim nec ab omnibus mendicant, sed vesperi praetereuntibus sebaceam candelam, malum citrium vel punicum obtrudunt, ut nummum qui duplo triplove pluris sit recipiant, & vendere potius quam turpiter rogare videantur. Caeteroqui qui apud nos mendicant, apud eos serviunt, captum usu membrorum servum nihilominus herus alit, nec est ita debilitatus quisquam, quin operae ejus aliquod sit pretium. Me-
mini

mini me redimere non ignobilem militem Hispanum, qui ordines apud suos duxerat: quem cum membris omnibus ex vulneribus debilitatum Turca emisset, rationem tamen iniit, quomodo fructum ex eo caperet. Trajecit eum in Asiam, ubi anferum greges aluntur, quibus pascendis operas ejus locabat, ex quo non contenendum lucellum faciebat. Ac nescio an optime rebus nostris consuluit, qui servitutem primus sustulit. Scio servitii varia esse incommoda, sed ea commodiorum pondere sublevantur. Si justa & clemens & qualem Romanæ leges præscribunt, servitus, præsertim publica, maneret; non tot fortasse crucibus, neque tot patibulis opus esset ad coercendos, quibus præter vitam & libertatem nihil est, quos egestas ad quodvis audendum scelus impellit, libertas sine re non semper suadet honesta. Non omnium ingenia inopem ferunt libertatem, nec omnes ita nati sunt, ut se regere & suo arbitrio recte uti sciant, melioris ductu atque imperio tanquam adminiculo opus habent, nullum alioqui peccandi finem facturi. Ut sunt quædam bestię, quarum ferocitas semper metuenda sit, nisi vinculis aut robore coercantur. Hic quidem mens imbecillior auctoritate herili gubernatur;

tur; herus, fervi labore vivit. Turcæ maxima, qua publice qua privatim, è servitio emolumenta capiunt, rem familiarem fervorum operis præclare tuentur. Ideoque proverbio negant eum pauperem videri, cui vel unicus servus sit. Sed & publice si quid moliendum, transferendum, erudendum aut minuendum sit, id fervorum opera & assiduitate consequuntur. Nos operum antiquorum magnificentiam nusquam assequimur, quid enim? manibus destituitur, hoc est fervili auxilio. Ut taceam, quantum instrumentum fervorum doctrina & literæ fuerint veteribus ad omnem scientiam adipiscendam. Sed tu hæc animi causa dici à me puta. Turcicæ quidem militiæ fructus haud aliunde magis constat, quam ex servis. Si miles Turca nihil aliud reportet è bello quam unum aut alterum mancipium, bene rem suam gefit, tulit laborum præmium. Nam vulgare mancipium quadraginta aut quinquaginta coronatis æstimatur. Quod si ætatis aut formæ, aut opificii accessione commendetur, duplicatur pretium. Ex quo satis liquere arbitror, quantum compendium faciant cum undecunque quinque aut sex captivorum millia abducunt, quamque quæstuosæ sint illorum deprædationes. Nec Romanos olim hoc lucrum sprevisse advertito,

to, cum sectiones urbium universas viginti quinque aut triginta millium capitum distraherent & publicarent, ut eorum scripta testantur. Turcæ quidem ex tali sectione plus minus decies quinquies centena coronatorum millia redigerent. Quanquam illi quidem à suæ religionis hominibus jure belli abstinent, ab omnique capitum diminutione habent immunes. Sed regredior ex femita in viam. Cum supra de venatione mea tibi narraverim, proximum est, ut de aucupio quoque dicam. Turcæ cum omnibus bestiis indulgeant, tum potissimum avibus, & in his vel plurimum milviis, quorum opera mundiorum urbem haberi putant. Itaque magna hic ejus generis alitum, & quod nec laqueos nec tela metuant, pæne mansuetarum, copia est. Sibilo invocatae adsunt, jactaque sursum cibaria unguibus rapiunt. Jubeo mactari vervecem; convocatisque illis ad viscerationem intestinorum frustra in sublime jaci, adsunt mox decem, duodecim, viginti. Sed paulo post adeo frequentes aggregantur, ut pæne domum inumbrent. Quorundam ea confidentia est, ut de manibus porrigentium abripere audeant. Ego interim cum manuali balista post columnam sto; modo hujus, modo illius caudæ vel alarum, ut casus tulerit, pinnas testaceis

globis verberans , donec mortifero ictu unam aut alteram percussam decutio : quæ tamen non nisi foribus oclusis audeo , ne Turcas irriterem. Nec de perdicibus, quando in hunc sermonem ventum est , præmittendum , ne quam partem ignores mearum oblectationum , & te quoque fortasse quæ me cepit , admiratio capiat. Habui perdices Chio allatas ex eo genere , quod & rostro & pedibus rubris , tam cicures , ut eo ipso tædio essent , assidue meis pedibus adhærebant , è crepidis holosericis rostro pulverem excitantes , quo se pulverarent. Cum essent molestæ , & secludi in cameram iussissem , omnes præ nimia pinguedine paucis diebus extinctæ sunt , si modo famulis meis fidem habeo. Nam Plinius quodam loco leporem & perdicem negat pinguescere. Nihil dum hic habes , quod mirere ; sed audi reliqua. Plena est Chios hujusmodi avibus , ubi cum hominibus sub iisdem tectis hospitantur. Agrestes pæne singuli plures paucioresve nutriunt , ut cujusque fert animus aut res. Primo diluculo pastor publicus eas sibilo evocat , procurrunnt catervatim , congreganturque in via ; inde pastorem , ut apud nos oves , secutæ procedunt in agrum , ubi totum diem apricantur pascunturque. Sub vesperum eodem signo revocatæ , facto agmine domum

mum & ad nota cubilia se recipiunt. Hanc consuetudinem ita fieri memorant, statim ut ovis exclusæ sunt, eas rustici in sinum intra indusium transferunt, itaque una die & altera circumferentes fovent, & ori subinde admotas saliva nutricant. Quo beneficio devinctæ (ut sunt fere reliquæ animantes hominibus magis memores & gratæ) nutricios non obliviscuntur. Una tamen adhibenda cautio est, ne in agro pernoctent. Id enim si semel atque iterum fiat, facile ad naturam redeunt, vitæ libertatem humano contubernio præferentes. Do maxime operam, ut hujusmodi ministerii bene peritum hominem ad Cæsarem reducam, qui eandem alendarum perdicum rationem apud nos instituat: Hoc etsi non viderim, tot testibus tamen & tam gravibus constat, ut eandem fidem tribuam auribus, quam adhiberem oculis: quemadmodum & in eo quod sequitur, quod adeo hic per vulgatum est & in confesso, ut imprudens habeatur, si qui vocare audeat in dubium. Qui ex Ægypto huc veniunt (ut veniunt quotidie multi) constanter affirmant, non illic nostro more gallinis ova incubanda subjici, sed per certos homines, ad quos ea cura pertinet, verno tempore, multo stercore fimoque congesto ingentem veluti furnum construi, in quem tota vicinia lon-

ge lateque ova conferat, ubi folis & ster-
coris putrescentis vapore animentur, suo-
que tempore pullos edunt: quos repeten-
tibus qui ova contulerunt, qui ei muneri
præfunt, non numerant (id enim nimis
longum esset) sed admetiuntur. Quod ut
libentius tibi commemorarem, fecit quod
est apud Vopiscum in Epistola qua Adrianus
Ægyptiis iratus, in eos invehitur his ver-
bis: *Nihil opto illis, nisi ut suis pullis alantur,*
quos quemadmodum fecundent, pudet dicere.
Non dubito quin hic mos vetus fuerit Ægy-
ptiis. Ea re suspicor Adrianum eis ut pro-
brum objicere obscœnitatem cibi in sterco-
re & fimo nati. Fieri potest ut fallar, tu ju-
dicabis. Nunc exsequar quod reliquum est
nostrarum oblectationum. Habeo com-
plures generosos equos, Syros, Cilices,
Arabes, Cappadoces, camelos item por-
tandis farcinis, ut & reliquum itineris redi-
tusque provisum instrumentum. Volo
enim ita Turcas credere, me omnibus ex-
haustis domini mei mandatis, unam expe-
ctare decedendi veniam, quam jam diu ur-
geo vel importunissime, è discordiis præ-
sentibus & intestino fratrum bello de tole-
rabilibus pacis conditionibus non despe-
rans. Ex equis cum alias magnam capio
voluptatem, tum vel potissimum cum ve-
speri singuli è stabulo producuntur, collo-
cantur-

canturque in area, ut aspiratione nocturnæ auræ mensibus æstivis fruantur, & suavius quiescant. Sic læti & exultantes progrediuntur, celsa cervice jubam jactantes, ut se spectari sentire videantur. Prioribus eorum pedibus aptantur compedes, alter posteriorum pedum de palo fune religatur. Nihil est omnino mansuetius equis Turcicis, neque quod magis dominum aut eum à quo curetur, cognoscat. Ita eos Turcæ adhibita omni lenitate educant. Vidi, cum per Pontum, seu per eam Bithyniæ partem, quam ex re Axilon vocant, haberem iter in Cappadociam, quemadmodum homines agrestes, pullos equinos, etiamnum novos & tenellos curarent, ut eis blandirentur, ut in conclavia, & tantum non ad mensam adhiberent, pertractarent, demulcerent. Diceres fere liberorum haberi numero. Omnibus cervicem ambit veluti monile. Fascia amuletis plena, adversus fascinum, quod præcipue metuitur; nec pueri, quorum curæ committuntur, minore utuntur clementia, eos sibi frequenti palpo concilians; fuste nunquam, nisi magna cogat necessitas, sævientes, ergo evadunt illi hominum amantissimi: neque tamen eo magis calcitrosum aut mordacem, aut refractarium reperias; rara hic hujusmodi flagitia. At nostra ratio dii bo-

ni quam est ab hac diversa! nostris moribus nihil putant actum agafones, nisi truci voce usque intonent, nisi fustis continenter in equi costis habitet. Ita fit, ut ad eorum ingressum in stabulum equi toti cohorrescant, & eos perinde oderint ac metuant. Amant Turcæ assuefactos habere, ut iussi procumbant in genua, & fessorem ita recipiant. Bacillum, clavam aut enseni mordicus humo attollant, insidentique domino porrigant. Quæ ubi perdidicerunt, ut sit artis fides, aptant eorum naribus annulos argenteos, honorem & insigne disciplinæ. Vidi qui excusso ephippiis domino manerent in eodem vestigio. Vidi qui procul astante equifone circuissent, & quoties juberet consisterent. Vidi qui domino mecum in superiore coenaculo prandente, arrectis auribus vocem ejus captarent, quam cum percepissent, adhinnirent. Sed est eorum equorum proprium, ut non nisi porrecta rigidaque cervice cursum conficiant, nec sisti nec flecti possint, nisi largiore gyro: quod freni (ut ita dicam) crimen arbitror, quod quidem per totam Turciam unius generis & formæ est; neque ut apud nos pro oris equi ratione, asperius molliusve induitur. Calceant Turcæ equos soleis non adeo ut apud nos in medio apertis, sed pene continuis & solidis, quo minori-

noribus offensaculis pedes obnoxii sint. Iidem equi haud paulo longius quam nostri vitam extendunt; videre est 20. annorum eo animi vigore, ea corporis firmitate, qua sunt apud nos annorum octo: & perhibentur aliqui in equilibus Principis ob magna merita perpetuis alimentis dignati, durasse ad annum quinquagesimum, & eo amplius. Per noctes æstivas, quibus calor intentior est, Turcæ equos non habent in operto, sed exponunt (ut dixi) nocturnæ auræ, dorsualibus intectos, arido fimo substrato. In quem usum collecta toto anno equorum excrementa siccant in solem, comminuuntque, & in pulverem redigunt. Hoc stratum equis subjicitur, neque aliud norunt. Straminis nullus usus, ne ad pabulum quidem modica fœni, non maxima hordei portione equos sustentant, magis quam faginant. Gaudent macilentioribus ut ad cursum & omnem laborem aptioribus; dorsualibus, quos dixi, equos insternunt, non minus tempore æstatis quam hyemis, sed tamen pro temporis ratione diversis. Id cum ad nitorem pili conducere, tum adversum frigus necessarium esse ducunt aliosis eorum equis, neque ullam rem minus ferentibus quam frigoris inclementiam. Ex his (ut dixi) jucundum spectacu-

ctaculum capio, cum sole ad occasum
vergente singuli suis quique locis in area
collocantur. Appellati à me vel Arabis vel
Caramani vel quocunque nomine hinni-
tu respondent, oculosque in me contor-
quent. Nam soleo interdum descende-
re, & cordices peponum mea manu in-
ter eos dividere; hinc illa notitia. Ego
vero quacunque ratione possum, molestia-
rum quæro obliviam. Habeo camelos fœ-
minas sex, per causam farcinarum feren-
darum comparatas; sed re vera ut ad Prin-
cipes meos ducam, si forte eorum operæ
opportunitate adducti hujusmodi animalis
alendi studium eos capiat. Duo sunt, ex
quibus meo iudicio maximum Turcæ
usum fructumque percipiunt, oriza inter
fruges, cameli inter jumenta, utrumque
longinquis expeditionibus, quas obeunt,
perquam accommodatum. Nam illa qui-
dem non facile corrumpitur, & salubre
hominibus præbet alimentum, & multis
faturandis pauca sufficit. Cameli gravif-
sima subeunt onera, facile esuriem & si-
tim ferunt, minimumque curæ requirunt.
Camelarius unus sex curandis satis est;
neque aliud fere animal regenti magis ob-
temperat: non pectine, non strigili opus
habent, scopis mundantur, ut nobis ve-
stimenta; in nudo solo accumbunt verius
quam

quam procumbunt. Itaque onerandos se præbent. Quod si onus fuerit iusto gravius, fremitu testantur, & recusant surgere. Sub graviore pondere facile rumpuntur, præsertim via lutulenta & lubrica. Juvat videre, quemadmodum in orbem confidentes, collatis capitibus, ex eadem pelvi vel patina summa concordia pabulum & potum sumunt, contentæ minimo. Cum res exigit, in pabuli penuria, vepres & spinas rodunt, quibus quanto magis os cruentatur, eo impensius delectantur. Camelorum nunnulos mittunt Scythæ, sed plures ferunt Syna Assyriaque, ubi maximis pascuntur armentis, tantusque eorum proventus est & vilitas, ut equa generosior, interdum centum camelis permutetur. In quo tamen fortasse non tam camelorum vilitas, quam equarum caritas, & pretium, admirationem faciat: quod hujusmodi equæ tanti illic æstimentur, ut qui unam habeat, se divitias habere putet. Bonitatis periculum fit ex arduo monte per præceps inoffenso pede decursu. Proficiscens ad bellum Turcarum princeps, multa camelorum millia secum ducit, supra quadraginta, nec multo pauciores farcinarios mulos, quorum magnam partem, ubi in Persiam itur, onerant omne genus frugibus, sed præ-

præcipue oriza. Iidem tam muli, quam cameli, tentoriis atque armis reliquoque bellico instrumento & apparatu portando deferviunt. Quæ regiones nonine Persiæ ei regnantur, quem Turcæ *Chisilbas*, nos *Sophi* vocamus, non ea fertilitate sunt qua nostræ. Tum mos est ei genti, ubi hostis ingruit, omnia flamma & ferro corrumpere, & ita hostem fame summovere. Qui nisi annonæ vim secum ferat, magno conflictatur periculo. Nec tamen temere ubi ad hostem ventum est, comportato commeatui manus admovent. In reditum potissimum reservatur, ubi referre pedem tempus admonet, & per ea loca remeandum est, quæ vel vastavit hostis, vel tanta hominum jumentorumque multitudo in modum locustarum penitus (ut sic dicam) abrasit: tum Principis commeatus recluditur, expenditurque quotidie aliquid *Gianizaris* aliisque mancipiis regiis, quod satis sit ad vitam fugientem retinendam. Reliquis male consultum est, nisi de suo provisum habeant, quo utantur. Nam plerique talium difficultatum frequenti bellorum usu experti, equites præsertim, equum loro ducunt, in quo multa vehunt, quæ vitæ usus exigit. Breve velum quo tentoriolo utantur, sub quo sole vel imbre infesto latitare possint. Vestium

stium item aliquid & stragulorum huc addunt : peculiarem penum scorteum faculum unum atque alterum , purissimæ farinæ plenum. Præterea exiguam ollam butyri, aliquid aromatum & falis : quibus ubi ad extremum famis ventum est , vitam tolerant. Deprompta farinæ pauca cochlearia in aquam injiciunt : addunt butyri nonnihil : deinde sale & aromatibus condiunt : quæ admota foco ubi ferbuerunt intumescunt , sic ut capacem impleant patinam. Eo vescuntur die semel aut bis, pro copia, sine pane , nisi si quem igne induratum sive buccellatum secum attulerunt. Eo modo annonæ angustias per unum mensem , & si sit opus amplius eluctantur. Sunt qui folliculum siccatæ , & in pollinem redactæ carnis bubulæ complent, qua, ut firmioris nutimenti, magno cum fructu (ut dixi de farina) utuntur. Neque vero interim equorum carnibus abstinent , quorum fieri non potest, quin in tanto exercitu magnus numerus intereat. Sed ut quisque paulo adhuc habitior periit , enectis fame hominibus lautum præbet obsonium. At domini amissorum equorum (ut hoc quoque dicam) movente castra Principe, viæ qua iturus est, longo ordine adsistunt, receptis in caput ephippiis sive fellis ; ita
jactu-

jaçturam equi significantes , emendoque novo auxilium implorantes , quibus munere quo videtur subvenit princeps. Sic Turcæ cum extremis difficultatibus patientia , sobrietate victus & parsimonia , pugnant, & se rebus melioribus servant. Longe aliter quam milites nostri , qui quotidianos cibos in castris fastidiunt , molliculas escas, turdos, ficedulas, & conviviorum apparatus requirunt. Quæ si non suppetant, tumultuantur ac pereunt : & si etiam suppetant, pereunt tamen. Nam sibi quisque certissimus hostis est , neque capitaliorem habet inimicum quam suam intemperantiam ; quæ si cunctetur hostis, eum jugulat. Quæ cogitantem horror corripit , quid postremo futurum sit , cum hanc nostram rationem cum eorum comparo, superare alteros, alteros interire necesse est ; ambo certe incolumes esse non possumus. Ab illa parte stant immensæ imperii opes, vires integræ, armorum usus & exercitatio , miles veteranus , victoriarum assiduitas , laborum patientia , concordia , ordo , disciplina , frugalitas , vigilantia. Ab hac nostra , publica egestas , privatus luxus , diminutæ vires , fracti animi , laboris & armorum insolentia , contumaces milites , duces avari , disciplinæ contemptus , licentia , temeritas,

meritas, ebrietas, crapula; quodque est pessimum, illis vincere, nobis vinci solitum. Et dubitamus etiam quid eventurum sit? Unus modo Persa intercedit: quem ad nos festinans hostis, respicere cogitur, sed is moram adfert, non salutem. Hoc composito, cum totius orientis viribus in nostras cervices ingruet, quam paratos non audeo dicere. Redeo nunc unde diverti. Dixi jumentis portari in bellum arma & tentoria, ea sunt ferme Gianizarorum. Magnæ Turcis curæ est, ut bene valentem tutumque ab injuria tempestatum militem habeant, à vi hostili ipse se defendat, valetudo stat præsidio publico. Hinc melius videas vestitum Turcam quam armatum. Frigus imprimis timetur, quod etiam æstatis tempore tribus arcent vestimentis, quorum intimum (sive ea subucula est, seu quocunque nomine vocanda est) crasso filo contextum, plurimum adfert caloris. Ejusdem frigoris depellendi causa & adversus imbrem tentoria eis circumferuntur, in quibus tantum cuique tribuitur loci, quantum corpore occupat: ita unum tentorium 25. aut 30. capit Gianizaros. Earum quoque vestium, de quibus attingi, pannus publice suppeditatur. Ne vero qua querela sit, & gratiæ quid datum videatur, ita eum distribuunt. Manipulatim milites

L

primis

primis noctis tenebris ad locum ei rei destinatum evocant, (sive id diribitorium, sive quod aliud ei nomen est,) tot jam paratis sepositisque portionibus, quot sunt ejus manipuli milites: ingressi fumunt quisque quod fors in tenebris offert, cui soli imputatur si quod fuerit panni melioris deteriorisve discrimen. Eadem de causa stipendium eis non numeratur, sed appenditur, ne quis leviores accisosve nummos sibi datos criminetur. Nec stipendii dies expectatur, sed pridie repræsentatur. Arma vero potissimum comportantur in usum equitis prætoriani. Nam Gianizari fere pugnant expediti eminus & sclopeto; ergo ubi hostis in propinquo est, & speratur proelium, promitur armatura, sed fere generis antiqui, variis collecta proeliorum casibus, exuviæ & spolia veterum victoriarum; ea distribuitur in equites prætorianos, alioqui levi tantum clypeo tectos. Jam vero cogitare potes, quemadmodum ea armatura unicuique quadret, sic temere partita. Huic thorax angustior, illi laxior galea; isti ponderosior lorica, quam ut ferre possit, obtigit; aliud alibi vitium. Ferunt tamen æquo animo; armaturam accusare ignavum putant, & sub quibuscunque armis egregie pugnatueros sibi pollicentur. Tanta est frequentibus victoriis & mul-

to

to belli usu confidentia. Hinc est etiam, quod peditem veteranum, qui nunquam pugnavit ex equo, tamen ad equum rescribere non dubitant. Nam ita habent persuasum, in quo sit militiæ usus, & constantia, eum quocunque pugnæ genere fortem operam navaturum. Neque mihi aliter videntur sensisse Romani, & in his vel maxime Julius Cæsar, quem dicere solitum scribunt: *Milites suos etiam unguentatos bene pugnare posse.* Nam quid spectasse eum judicemus, cum legionem decimam, venturus cum Ariovisto in colloquium, equis imposuit, ut ex equis opinor pugnaret, si foret opus, genere pugnæ cui minimum assueverat. Nam scimus longe aliam peditis apud Romanos, aliam equitis fuisse disciplinam. Quod si defendas Cæsar's fuisse consilium, ut in equis quidem deportaret legionem, sed pedestris ejus opera uteretur; plenum periculosæ aleæ videtur futurum fuisse negotium, si cum Ariovisti exercitatissimi equites tam essent in propinquo, ut Romanos lapidibus incessere possent, magno derepente impetu in eos incurrissent, dum legioni temporis momento ad pedes desiliendum, equi amoliendi, ordo aciei instituendus fuisset. Ac nescio an nostris moribus videri possit quicquam absurdus. Sed utrumcumque sit;

armorum usu freti, institutis quanquam à nostris moribus alienis & Romani olim bella conficiebant, & hodie Turcæ prospero successu pugnant. Atque hæc quidem hætenus. Nunc eo revertor, quod scripsi erga omne genus animantium Turcas se præbere indulgentes. Canis apud eos obicœnum & impurum animal habetur, ideoque domo arcent: in ejus locum succedit felis, multo castior, & (ut videtur) verecundia quadam & pudore præditus. Quam consuetudinem firmant exemplo Mahumetis legislatoris sui, cui sic felis fuit in deliciis, ut cum lectitante eo in mensa super manicam ejus obdormivisset, atque eum tempus ad rem sacram vocaret in templum, abscindere sibi manicam maluerit, quam feli somnum turbare. Nihilominus cum ita de canibus sentiant, atque illi communes sint, nec proprios habeant dominos, vicorum potius & regionum quam certæ domus custodes, victitentque de purgamentis, quæ in publicum ejiciuntur: tamen si qua sit in vicinia foeta canis, accedunt, ossa, pultis & offarum reliquias congerunt, idque pietati consonum putant. In quo cum eos accuso, quod ea præstent brutæ animanti, quæ haud scio an præstarent rationis participi & sibi congeneri, certe minime darent homini Christiano; Respondent concessam

cessam homini à Deo rationem, egregium ad omnia instrumentum, qua tamen ille abutatur, sic ut nihil ei cadat incommodi, quod non sua culpa contraxerit, idcirco minore misericordia dignum. At brutis nihil à Deo tributum præter quosdam motus & appetitus naturales, quos non sequi non possint, ideoque humana ope & commiseratione sublevandos. Ea de causa ferunt graviter, si qua bestia per cruciatum interficiatur, aut voluptas ex ejus laniena quaeratur: cujus rei documento nuper fuit aurifex quidam Venetus. Is delectabatur aucupio: coeperat inter reliquas aves unam, coccygis magnitudine atque ejusdem fere coloris, non magno quidem rostro, sed faucibus ita vastis & patentibus, ut cum diducerentur, prodigiose hiarent, & quamvis magnum hominis pugnum caperent. Cujus rei novitatem miratus homo alioqui ridiculus, avem januæ suæ supero limini passis alis affigit, faucibus ita bacillo diductis ut immensum hiarent. Qui illac iter habebant frequentes Turcæ, consistebant suspiciebantque. Sed ubi moveri avem & vivere animadverterunt, in miserationem versi clamant, indignum facinus, innocentem avem sic discruciri: aurifcem domo evocant, arreptumque obtorto collo trahunt ad judicem rerum capitalium.

Jamque in eo res erat, ut male verberibus acciperetur, cum à Bailo Veneto (sic eum vocant qui illic inter cives Venetos jus dicit) quidam intervenit, qui hominem repeteret: quem à benevolo & favente iudice, tamen frementibus reliquis Turcis vix impetrat. Sic ille servatus est. Risi satis (nam ad me crebro ventitat) cum mihi totam rem, quantoque in metu versatus esset, commemoravit; quin etiam avem ad me attulit, ut inspicerem. Ea est qua dixi figura, noctu volare & vaccarum mammas fugere ajunt. Conjectura ducor ut veterum *caprimulgum* fuisse credam. Tales se erga omne brutorum animantium genus præstant Turcæ, sed maxime pinnigerum. Est è regione diversorii nostri procera platanus, amplitudine ramorum & opacitate frondium spectanda: sub ea interdum consistunt aucupes, cum magno avicularum numero: accedunt multi, & parvo ære captivas redimunt, quas singulatim deinceps manu emittunt. Illæ fere in platanum subvolant, ubi se à carceris squallore & sordibus purgant, pinnaeque explicant, pipilantes interim. Tum Turcæ qui redemerunt, *Audin*, inquirunt alter alteri, *ut sibi gratulatur, & mihi gratias agit?* Quid ergo? adeone Pythagoræi Turcæ, ut omne animal apud eos sacrosanctum sit, nulloque
vescan-

vescantur? Minime, imo fere à nullo abstinent, quod sit appositum, sive elixo sive affato. Ovem quidem lanienæ nasci dicunt, sed non ferunt ex earum cruciatu & tormento voluptatem quæri. Minores quidem aves, quarum cantu rura campique celebrantur, sunt qui nulla ratione adduci queant ut interficiant, imo ut caveis inclusas teneant, niniam libertati earum injuriam sic fieri existimantes. Sed non est omnibus una sententia. Luscinias certe egregie canoras sunt qui domi nutriant, quarum operas ad canendum veris tempore locent. Vidi qui cardueles ita doctas circumferrent, ut cum eis de fenestra superne nummus ostenderetur, quamvis procul advolarent, nummumque peterent; quem si qui tenebat extorqueri sibi non pateretur, manum ejus insidentes in aliud atque aliud cubiculum transeuntem comitabantur, cum nummo interea luctantes: quem simulatque adepti essent, itineris quod fecissent memores, ad dominum stantem in via sonituque tintinnabuli revocantem revolabant, cui tradito nummo operæ præmium grana aliquot canabis accipiebant. Sed quiesco ne me Plinium aut Ælium imitari, & historiam animalium componere velle censeas. Transeo ad alia, ac volo tibi castimonix mulieris

Turcicæ exemplum commemorare. Turcæ, si qua alia gens, uxorum pudicitia student; ideo conclusas fervant domi atque abdunt, ut vix sol aspiciant. Quod si in publicum necessitas evocet, ita tectas, ita pannis obvolutas emittunt, ut meræ larvæ aut spectra occurrentibus videantur. Iphis quidem viros per linteum aut fetaceum videndi copia est, viris nulla earum corporis pars ad conspectum patet. Est enim apud eos recepta opinio, non posse mulierem quam vel minimum forma aut ætas commendet, à viro sine potiundi libidine, ac proinde sine mentis labe conspici. Ob id omnes habent absconditas. Fratribus quidem earum, videndi facultas permittitur: at maritorum fratribus non item. Qui sunt opulentiores aut in aliquo honoris gradu, ea lege ducunt, ne limine unquam pedem efferant, ne quis quæve ad eas visendi vel quacunque de causa admittatur, ne consanguineorum quidem proximi, excepto patre & matre, qui die Paschatis visere filiam non prohibentur; pro quo si mulieres eminenti dignitate patrem habeant, aut dotem attulerunt grandiolem, repromittunt vicissim mariti, se nullas habituros pellices, sed eis solis contentos fore. Alioquin Turcas, quot velint, ad justas uxores pellices assumere nulla lex vetat. Neque ullum inter
harum

harum & illarum liberos honoris discrimen, eodemque jure censentur. Pellices vero aut sibi emunt, aut bello acquirunt: quarum ubi tædet, nihil impedit quo minus in forum productas vendant. Liberris tamen susceptis libertatem consequuntur. Quo instituto Suleimanni uxor Roxolana ad usum suum converso, cum ei adhuc serva filium peperisset, eoque libertatem consequuta & sui juris facta esset; Suleimanno amore flagranti amplius morigerari recusabat, nisi in justæ uxoris locum duceretur, præter Ottomannorum principum consuetudinem. Uxor justa à concubina sola dote dignoscitur. Servarum nulla dos est. Dote dicta veluti matres familias in reliquis mulieres totamque mariti domum imperium habent; sic tamen ut mariti optio sit, cum qua nocte cubet. Quod cum uxori significavit, illi imperat ancillæ ut ad eum dormitum eat, eaque paret haud paulo fortassis alacrius quam domina jubeat. Una nox singulis hebdomadibus diei Veneris apud eos festi, uxori reservatur; qua sine querela defraudare eam maritus non potest; cæteræ noctes ejus arbitrii sunt. Divortia fiunt inter eos pluribus de causis, quas viris comminisci facile est. Dimissæ redditur dos, nisi probrum aliquod dissidio causam

sam dedit. Mulieres ægrius à viris divortunt. In caussis quibus id eis permiffum hæ continentur : fi mariti debitis eas alimentis fraudent : item fi præter naturæ præfcriptum (quod nefas Turcis familiare) eis abuti conentur. Tunc ad judicem profectæ fe non poffe diutius apud maritum manere testantur : judice caufam quærente, nihil respondent, fed exutum pede calceum invertunt. Id judici abominandæ Veneris indicium eft. Qui potentiores funt, & frequens habent gynæcium, ejus custodiæ eunuchos apponunt, non modo testibus captos, fed toto cole. Alioqui simplicibus eunuchis fe parum tuto mulieres fuas putant committere, quod eis superet quo delectare poffint, quamvis ad generandum non fint pares. Iidem potentiores balnea habent domi, quibus ipfi mulieresque laventur, fed tenuiores balneis utuntur publicis. Corporis fordes instar piaculi detestantur, magis etiam quam animi impuritatem; crebræ ea de cauffa lotiones. Nec alvum excrementis exonerant quin aquam fecum portent, qua partes obscenas lavent. Cum vero vulgus mulierum promiscuis fui sexus balneis utatur, eo plures cum servæ tum liberæ aggregantur : in quibus puellæ multæ funt eximia forma, ex diverfis orbis regionibus

gionibus variis casibus collectæ : quæ cum nudæ ut in balneis reliquarum oculis exponantur, miros in quibusdam excitant amores, nihilo minores quam quibus apud nos adolescentium animos virginei commovent. Vide quid proficiat custodia ; quamque non omnia fugit, qui vitavit adulterum. Mulieres inter se amant, conciliatrices vero nefariorum amorum sunt balneæ : à quibus propterea quidam mulieres suas quoad possunt arcent, penitus tamen abstinere non possunt, permittente lege. Sed hæc vulgi labes : ditiores (ut dixi) lavant domi. Evenit ut in tali cœtu mulier magno natu caperetur amore juvenculæ, filiæ cujusdam incolæ Constantinopolitani, hominis in tenui re ; cumque apud eam procando & blandiendo non tantum proficeret, quantum ejus infania postulabat, rem ausa est nostris moribus pene incredibilem : mutato cultu mentitur virum, conducit ædes in propinquo, ubi habitabat puellæ pater : nomen edit inter mancipia Imperatoris de numero Chiaufforum ; brevique ut fit inter vicinos insinuat se in ejus consuetudinem, nec multo post de filiæ nuptiis mentionem injicit. Quid multa ? visa est conditio patri non aspernanda. Libenter annuit, dicitur dos pro facultatibus, & item dies

dies nuptiis, qua ingressus in thalamum ad novam nuptam, bellus ille sponfus, ubi capitis tegmen deposuit, & colloqui coepit, statim agnoscitur. Exclamat virgo, & parentes revocat. Illi cognoscunt non se viro, sed foeminæ collocasse filiam. Postridie ducunt ad præfectum Gianizarorum, qui per absentiam principis urbi præerat. Increpat mulieris tam grandis natu vesaniam, ecquid puderet propudium tam foedæ libidinis, tanque vecordis incepti. Tum illa; *Abi sis* (inquit) *nescis quid valeat amor. Faxit Deus ne ejus vires unquam experiaris.* Ad vocem tam absurdam non tenuit risum Præfectus, statimque è conspectu amoveri illam & profundo mergi jussit. Sic vetulæ male processerunt sui amores. Turcæ in occulta flagitia non valde inquirunt, ne locum aperiant calumniæ: manifestaria & comperta graviter puniunt. Vereor ne tam nefarii exempli commemoratio gravior ad tuas aures acciderit; volo, si possum, commodiore narratione abstergere si quid tædij adhæserit; nam quod sequitur, fat scio, non sine rifu leges: Venerat nuper turbatis in Hungaria rebus à Cæsare tabelarius; eum Bassæ non recta ad me ut consuetum, sed prius in Divanum duci voluerunt; inceserat eos cupido cognoscendi

di quid Cæsaris literæ continerent, antequam mihi redderentur. Suspiciabantur me pleraque supprimere, neque literarum sententiam fideliter eis aperire. Sed tabelarius futuri providus literas Cæsaris abderat, solasque amicorum protulerat. Jam docti erant à suo interprete, Ebrahimone natione Polono, literas in quibus essent secretiora mandata, non usitatis characteribus, sed genere notarum novo (quas *Zifras* vocavimus) scriptas. Dum literas omnes scrutantur, forte incidunt in epistolam hominis mihi amici Burgundici Secretarii. Advertit Ebrahimus pertenuiorem chartam translucens literis, non usitato more conscriptam. Exclamat se invenisse. Vetat attingi reliquas, hanc esse quæ rem contineret. Relinatam Bassæ jubent ut legat & interpretetur. Intenti ipsi ora tenebant. At Ebrahimus negat se vel unam literam novisse. Mirari Bassæ, & an literas Christianas nunquam didicisset aut dedidicisset, quærere: respondet Ebrahimus, hoc genus literarum iis tantummodo notum, qui essent Principibus à secretis. Illi non satis intelligere, sed tamen si ita est, inquiunt, quid cessas? cur non ocius confers te ad Secretarium vel Baili Veneti vel Florentini? Nihil cunctatus Ebrahimus eo transvolat. Erant iis no-

tis

tis scriptæ literæ ut à puero decem annorum legi possent. Sed uterque Secretarius, quod erant ad me scriptæ, vix inspectas rejecit, causatus hujusmodi literas à nemine legi, nisi cum quo communicatum esset earum exemplum. Cum hoc responso recurrit Ebrahimus. Bassæ deliberant quid factò sit opus. Tum nescio quis: Est in hac urbe vir multarum literarum sciens Patriarcha, aut hunc, cum sit senex & Christianus, literas istas lecturum opinor, aut alium neminem. Itur in istius sententiam. Patriarcha negat se vel unum apicem novisse: non enim literas Græcas, non Latinas, non Hebræas, neque Chaldæas esse. Sic irritò labore referuntur. Hic Hally Bassa, tametsi alias vir minime insulfus, ad Rustanum conversus, *Cardassi*, inquit (id Turcis fratrem signat) recordor mihi fuisse servum natione Italum, omnium linguarum & literarum peritum. Is si viveret, mihi haud dubium est, quin literas istas legere & interpretari posset; sed jam pridem diem suum obiit. Ignari quid præterea consilii caperent, optimum statuunt literas nulli sibi futuras usui, ad me mittere. Ego omni re per Ebrahimum cognita (neque enim celari poterat) graviter queror & succenseo, quod ita literas meas interceptissent, nulli juris publici, nulla Cæsaris,

faris , à quo venissent, reverentia : & simul jubeo illum expectare , ut translata quædam ex iis literis die sequenti ad Bassas deferat. Qui ut postridie comparuit in Divano, quærunt Bassæ, ecquid ego literas illas legere potuerim ? tam facile, inquit Ebrahimus, quam nomen suum : & simul quædam quæ cum Bassis nunciare volebam, exponit. Hic Rustanus : Orator iste juvenis est, & ea intelligit quæ ne legere quidem potuit senex Patriarcha : haud dubie evadet in virum magnum, si pervenerit ad senectutem. Qua re an alia haud scio adductus, idem Rustanus, cum interposito dierum aliquot spatio de communibus negotiis cum eo egissem, coepit familiarius (quod ei rarum) sese mihi dare, atque eo postremo evasit, ut me interrogaret, cur non religioni eorum initiarer, & veri Dei cultus fierem particeps. Si faciam, ex eo mihi magnos honores & magna parata à Suleimanno præmia. Respondeo, mihi certum esse manere in ea religione, in qua natus essem, quamque dominus meus profiteretur. Pulchre, inquit Rustanus, sed tamen de anima quid fiet ? Et de anima, inquam, bene spero. Tum ille, cum paulisper intercogitasset : Ita est profecto, inquit : neque ego ab hac absum sententia, æternæ beatitudinis confortes

fortes fore , qui sancte innocenterque hanc vitam traduxerint , quamcunque illi religionem secuti sint. Ea est quorundam inter Turcas hæresis , neque vero Rustanus per omnia nimis catholicus habetur. Turcæ pietati & officio suo convenire exultant, ut homini Christiano, de quo beneficiant, sacrorum & religionis suæ communionem semel deferant , ut servent, si possint, certo exitio destinatum. Qua re nullum majorem honorem haberi , neque majus beneficium à se dari posse arbitrantur. Accipe aliud cum Rustano colloquium, ut intelligas quanto intervallo Persas à Turcis religio disjungat. Interrogabat me aliquando, num bellum inter Reges Hispanum & Gallum maneret. Cum manere respondissem ; quo jure, inquit, inter se bellum gerunt, cum religionis societate jungantur? eodem (inquam) quo voscum Persis. Sunt civitates, provinciæ, regna, de quibus controvertunt & armis disceptant. Alia res est , inquit Rustanus. Nos enim ne sis nescius , magis averfamur Persas , magis profanos habemus quam vos Christianos. Nunc de rebus Hungaricis aliquid. Ex quo huc redii , res in Hungaria vario eventu gestæ , de quibus singulatim perscribere longum esset , & à meo instituto alienum. Rediit in Transilvaniam

Isa-

Isabella, regis Joannis uxor, una cum filio, repudiata transactione pactisque infirmatis quæ cum Cæsare Ferdinando fecerat, & populis Transilvaniæ Turcicorum armorum terrore, sub vetus jugum cervicem denuo submittentibus. Quibus feliciter peractis, Turcæ non contenti, ne de tota quidem Hungaria desperare videbantur. Itaque cum alia sibi attentanda putarunt, tum inprimis Sigheti obsidionem, (ea vox Hungaris insulam sonat) loci natura valde muniti. Ad eam rem ducem deligunt, qui superioris temporis felicitate suis multum fiduciæ, hostibus contra plurimum adferret formidinis. Is fuit Hally Bassa Epirota, cum reliquis rebus in Hungaria cui præfuerat, feliciter gestis, tum maxime clade Sfortiæ Palavicini & Episcopi quinque Ecclesiensis famosi. Arcessitus ab ultimis contra Persam Turcicæ ditionis finibus, ubi præerat, venit cum magna expectatione Constantinopolim. Erant etiamnum hic mei collegæ, suum reditum urgentes. Placitum est Bassis, ut eum videremus, quem belli quoddam fulmen à nobis habitum iri judicabant. Excepit nos humaniter, multa locutus in eam sententiam, ut paci consuleremus, ne ferro flammaque vastari Hungariam vellemus: ad eas potius condiciones accederemus, quas suus

M

Impe-

Imperator nobis ferebat. Respondimus; nobis nihil pace antiquius, modo daretur iis conditionibus, quæ Imperatori nostro tolerabiles essent; ea pace prohiberi quæ essent contra rem & dignitatem Majestatis suæ. Ita discessimus, prius aquæ saccharo dilutæ potione ab eo honestati. Erat enuchus Hally, sed quod uni demptum erat corpori, hoc additum animo videbatur. Statura erat brevi, sufflato corpore, colore buxæo, tristi aspectu, torvis oculis, latis & eminentibus humeris, inter quos depressum latebat caput. Ex ore duo veluti aprugni prominebant dentes. Vox eï rauca; ut uno verbo dicam, Furiarum quarta. Is postridie magno apparatu in Hungariam pergere contendit: ubi sumpto ad comparationem belli spatio, postremo ducit ad Sighetum, restituentesque Babocham (ea arx est Cæsaris) homines disturbat. Sed Cæsar de consiliis ejus jam pridem factus certior, de tribus filiis unum nomine Ferdinandum juvenem, cuilibet veterum Imperatorum animi magnitudine parem, destinaverat, quem ruenti Hally Bassæ opponeret, cujusque virtute rebus Hungaricis opitularetur. Atque is non quidem maximis copiis, sed equite selecto, contra Hally exercitum stetit. Narrarunt mihi Turcæ qui interfuerant, fuisse operæ pre-

pretium videre earum copiarum splendorem, ordinem, constantiam. Furebat pro insita animo ferocitate Bassa, qui longe ampliores copias habebat, audere Christianos suum conspectum ferre. Nescio, quid paludosi soli inter utrumque exercitum intercedebat, qua transiri sine discrimine non poterat. Ferdinando quidem, cui Sighe-ti subsidium, & ut hostem ab obsidione averteret, consilii scopus erat, transeundi necessitas nulla. Hally Bassæ contra summæ rei discrimen necessarium, nisi cedere turpiter, periculosique receptus aleam subire mallet, ut eventus docuit. Is ergo prospiciens in quam necessitatem adductus esset, rei summam in casum dare decreverat; jamque eo flexerat equum ut se in locum illum impeditum demitteret; cum ex circumstantibus Singiaccus quidam, cujus mihi nomen excidit, animadversa periculi magnitudine, equo defilit, & fræno equi Bassæ manu injecta: Ecquid, inquit, vides *Sultane* (ita dignitate præcellentes Turcæ nominant) in quam apertum discrimen teque & nos omnes conjicias. Non cogitas quantum illa palus incommodi habeat? Expectant Christiani armis animisque parati, ut nos partim vix emerfos, partim etiamnum in cœno hærentes, dissipatos certe omnes perturbatosque ipsi conferti

opprimant, imprudentiaque nostra ad exploratam victoriam abutantur. Quin moderare iracundiæ, redi ad te, tot viros fortes tecum una Imperatori nostro & melioribus temporibus serua. Dabit Deus locum his incommodis sanandis. Quibus dictis Hally, tanquam mente recepta, se continuit. Nemo tum fuit Turcarum, qui non ejus Singiaci consilio seruatum exercitum confiteretur. Sed tamen cum esset res delata Constantinopolim, etsi ne Bassæ quidem Visirii, hoc est primarii, idem inficiari poterant, nihilominus impunitatis tam audacis facti superesse memoriam noluerunt. Laudabant quidem mussantes & fidem & prudentiam; sed exemptum licentiæ, utut successerat, sine debita animadversione ad posteros transmitti alienum à disciplina iudicabant. Ea re loco motum revocant Constantinopolim, ubi inter abactos versari cogunt; donec purgato quoad visum est flagitio, haud paulo meliore præfectura rursus ornant, ut facile appareret disciplinæ magis conservandæ, quam delicti merito, eas poenas dedisse. At Hally paulo post amisâ in reditu insidiis atque incursum Hungarorum bona parte exercitus, fractus & inglorius Budam se recepit, ubi dolore atque ignominia expeditionis inauspicatæ vitam
invi-

invisam cum morte commutavit. Contra Archidux Ferdinandus cum merita laurea ad patrem Ferdinandum se retulit, re non solum ad præsentem utilitatem, sed multo etiam magis ad posteritatis exemplum bene & feliciter gesta; dato Turcis documento, si molesti esse pergerent, Cæsari neque vires neque duces deesse, quibus eorum insolentiam castigaret. Nec ab eo tempore paulo modestius Turcæ illis finibus se habuerunt. Dum esset adhuc in castris apud Sighetum Hally, nostri milites scalis in mœnia egressi, urbem Strigonium, ejusdem cum vicina arce nominis ceperant, unde prædæ nonnihil egestum, abducti habitatores fere pueri mulieresque. Cujus rei cum trepidus ad Hally Bassam nuncius venisset, qui ipsa vultus consternatione magnum aliquod malum profiteretur, quærit Bassa: Satin' salvæ? & quæ tantæ consternationis causa? tum illi ingentem acceptam cladem, captum direptumque Strigonium memorat. Sic Bassa, quam tu mihi (malum) cladem ingentem, quod tantum incommodum narras? Ea demum fatue mihi clades animadvertenda contigit, cum hinc (genitalium sedem ostentans) ea mihi membra ablata sunt, quæ me virum testabantur. Ita non sine circumstantium risu, consternationi nuncii illudens, &

Strigonii amissionem, quod nullo negotio recuperari posset, elevans. In Croacia quoque finitimisque regionibus variæ ultro citroque excursions factæ, & utrinque supinæ & nimix securitatis audaciæque pœnæ exactæ. E quibus exemplum unum referam: quod ut mihi lætitiæ fuit, sic tibi quoque non injucundum auditu futurum confido; quanquam istud aliquando prius fuit, quam ea quæ de Sigheto modo recitavi; sed ego ut in epistola non magnopere temporum ordinem mihi attendendum puto. Ex iis locis allatum erat ad Rustanum, quendam, quem ipse magnis ferebat laudibus, & nominabat suum consanguineum, Christianis, qui se cum locorum spatio, tum ignoratione Turcarum, bene tutos arbitrabantur, magno conventu nuptias celebrantibus, de improvviso armatum supervenisse, haud commodum hospitem, disjecisse omnia, multos homines interfecisse, abduxisse complures, & inter eos cum sua sperata infelicem sponsum. Enimvero exultabat Rustanus, & præclarum illud necessarii sui stratagema glorians omnibus ingerebat. Nihil dum hic habes quod gratulatione dignum sit, sed summa potius commiseratione. Hi sunt casus tragici fortunæ insolentis ludi. Verum non diu affluit Nemesis, quæ risum Rustani lacrymis & luctu mutaret.

ret. Venit non ita multo post ab iisdem regionibus magna celeritate eques Dalmata, ex eorum genere quos ab enormi stolidaque audacia *Dellios*, hoc est, amentes sive infanos Turcæ vocant, qui male rem gestam, adverso Marte pugnatum nunciaret: plerosque Singiaccos aliosque præsidiorum præfectos conjunctis copiis in hosticum fecisse excursionem, multa millia pervagatos tulisse, egisse omnia, magnam prædam adeptos esse: ad extremum cum modum non facerent, incidisse in exercitum Christianorum, equites sclopentarios, à quibus magna clade se fusos fugatosque multos desiderasse, in quibus & Achillem illum cecidisse Rustani propinquum, tantis modo laudibus celebratum. Tam tristi nuncio perculsus Rustanus lachrymas non tenuit, inanemque superioris temporis lætitiã justo dolore propter amici interitum rependit. Audi reliqua, quæ non minus habent festivitatis. Cum eques ille Dalmata, cladis quam dixi nuncius, in Divano subinde à Bassis interrogaretur, quot tandem fuerunt vestrum? atque ille supra duo millia & quingentos fuisse responderet, pergebant Bassæ; cedo, quantum jam fuit Christianorum? arbitrari se aiebat, non fuisse ultra quingentos, nisi si (quod suspicabatur) in insidiis delituissent; prælio hercule non interfuisse plures. Bassæ

hic stomachari, ut nihil pene puderet justum Musulmannorum exercitum (sic suae religionis homines nuncupant) à tantilla Christianorum manu profligatum, & homines dignos quos alat Suleimannus, in quos panem suum partiatur, bellatores egregios. Tum is nihil commotus, non recte accipitis, inquebat: an non auditis viscopetorum nos obrutos, ignis nos profligavit, non virtus hostium. Alius longe medius fidius pugnae fuisset exitus, si vera virtute nobiscum congressi fuissent. Illi sibi in auxilium ignem asciverunt. Ignis violentia superati sumus, fatemur, ignis unum est ex elementis, & quidem acerrimum. Et quae sunt cujusquam mortalium vires tantae, quae elementorum violentiae non cedant? Haec cum Dalmatica magniloquentia plenis faucibus pronuntiaret, vix (quanquam in re tristi) qui adstabant, erumpentes cachinnos reprimebant. Haec res me non mediocriter exhilaravit, moestum etiamnum à memoria superioris casus. Ex quo discere potui, Turcis magno terrore esse minores viscopetos, quorum ex equis usus est. Idem usu venire audio Persis. Ex quo fuit non nemo, qui suaderet Rustano ad bellum adversus Persas cum suo rege proficiscenti, ut turmam ducentorum equitum ex suis domesticis institutam

tam sclopetis armaret, magno terrori futuram hostibus, & stragem magnam facturam. Nec consilium aspernatus Rustanus eam turmam instituit, sclopetis instruit, curat exercendam. Sed nondum dimidiam partem itineris confecerant, cum aliud ad sclopeti usum necessarium deficere cœpit. Amittebatur quotidie aliquid aut frangebatur, raris qui possent reficere. Sic bona sclopetorum pars jam inutilis redita erat: & cum ea de caussa pœnitebat ejus teli, tum quod mundiciei, cui valde student Turcæ, adversabatur, conspiciantur manibus fuligine infectis, vestitu maculoso, informibus thecis & pyxidibus undique pendulis, ut risui essent commilitonibus, & ab eis per ludibrium medicamentarii vocitarentur, ita cum nec sibi nec aliis cum hoc habitu placerent, Rustanum circumstant: mancos & inutiles sclopetos proferunt. Quem nam ex his fructum speret, ubi ad hostes ventum sit: rogant ut se illis deoneret, arma reddat usitata. Re diligenter considerata, non putavit caussam esse Rustanus ut refragaretur. Sic cum bona ejus venia sagittas & arcus suos resumpserunt. Facta paulo supra rerum in confiniis Hungariæ gestarum mentio, me admonet ut exponam, quid Turcæ sentiant de Monomachia, uni-

co apud nos præclaræ fortitudinis testimonio. Fuit in regione Hungariæ, nobis contermina, magna virium fama Singiacus Arslambegus. Nemo eo validius intendebat arcum; nullius ferrum altius penetrabat, neque hostibus erat formidolosus. Huic se æmulum comparaverat Velibegus ejusdem laudis affectator, finitimorum locorum & ipse Singiacus: æmulatione aliis forte rebus, aucta, ad summum odium, insidias & vulnera processit. Hac an alia de causa arcessitus Constantinopolim Velibegus, mihi incompertum, venit certe. Ex quo cum alia multa quæsiuissent in Divano Bassæ, postremo de dissidio ipsius cum Arslambego (*Arsla Leonem Turcis significat.*) audire voluerunt. Tum prolixè recitavit totam illarum simultatum scenam, causas, progressum, & quo denique evasissent, & ut causam suam faceret meliorem, subjunxit se ex insidiis ab Arslambego vulneratum: quibus nihil fuisset opus, si se dignum suo nomine Arslambegus præstare voluisset. Quandoquidem ipse pugnam cum eo nunquam subterfugisset, ut quem ad singularem pugnam multoties provocasset. Hoc Bassæ averfantes, Tunc commilitoni tuo singulare certamen denunciare ausus es? deerant quippe Christiani, in quos pugnares.

Vivit

Vivit uterque vestrum pane nostri Imperatoris : nihilominus inter vos de vita decernere parabatis. Quo jure, quonam exemplo ? an ignorabatis, utercunque vestrum cecidisset, Imperatoris damno casurum ? Quo dicto duci eum in carcerem jusserunt, in quo multis mensibus maceratus, vix tandem liberatus est, existimatione valde deminuta. Apud nos multi hoste publico nunquam conspecto, quod in civem aut contubernalem strinxerunt ferrum, clari & memorabiles habentur. Quid iis moribus facias, ubi virtutis locum vitia occupant, & quod poenam meretur, gloriæ & honori vertitur ? Restat, ut quoniam omnia scire vis, ne adventu quidem in hanc urbem Colchorum regis te fraudem. Regnat ad Phasim fluvium, in sinu maris Euxini, haud procul à monte Caucaſo. Nomen ei Dadiano. Vir est & dignitate oris & proceritate corporis conspicuus, sed moribus ut fertur incultior : venit cum magno comitatu, sed fere pannoso, vestitu vili & obsoleto. Colchos hodie Itali *Mingrellos* appellant. Sunt ex iis populis qui intra portas Caspias, quas Turcæ *Demit capi*, hoc est, ferreas portas nominant, & maria Ponticum & Hyrcanum siti : an à genere Christianæ religionis quod sequuntur, an ab antiquo nomine

nomine (quod verius videtur) Georgiani hodie vocantur, in quibus censentur Albani & Iberi. Causa adventus incerta. Sunt qui suspicentur venisse evocatum à Turcis. Nam Colchi reliquique ejus tractus populi, belligerante cum Persis Turca, si ab eo steterint, magno adjumento esse possunt. In vulgus tamen credibilior causa præfertur, venisse petitum auxilium aliquot triremium, adversus vicinum Iberum. Quod si obtineat, non recusaret ultro se vectigalem huic principi facere. Ejus patrem Iberi interfecerunt. Antiquis & inveteratis odiis ab Iberis Colchi diffident: sed quodam tempore cum de concordia & reconciliatione constitutum esset colloquium, magnoque numero hinc Colchi illinc Iberi convenissent, facetum illud commemoratur, magnis inter eos poculis coeptum pugnari, & de bibendi gloria certamen initum, in quo inferiores Colchi profundo somno sternuntur. At Iberi mala fide usum sopitum & stertentem bonum Dadianum in currum conjiciunt, & veluti justo prælio captum secum avehunt, & in editam turrin condunt. Quam injuriam ut ultum irent Colchi, & ut regem suum recuperarent, ad XXX. hominum millia cogunt, quorum dux regina captivi uxor, magni mulier animi,

animi, nec equitandi imperita, nec tractandorum armorum. In eo exercitu rerum capita potentioresque ponderosis & inhabilibus lorice tegebantur, gladiosque habebant & præpilatas hastas. Erat item (quod mirere) certa sclopetariorum manus. Reliqua multitudo nullis armis tecta, sagittis pugnabat aut præusta fude aut grandi lignea clava, in equis sine ephippiis vecta. Cæterum ordo ibi nullus, nulla imperia. Sic cum tumultuose ad eum locum appropinquarent, ubi rex custodiebatur, paucarum bombardarum fragore perterrefacti ad unum milliare trepida fuga retroferuntur. Hinc collectis animis redeunt, sed eodem modo terrore bombardarum aliquoties proturbantur. At Dadianus propinquum auxilium despicens, scissis in fascias, quibus lectus sternebatur, linteis noctu per fenestram se demittit, & ad suos profugit. Quod stratagemata ut mirificum hodieque multo populorum illorum sermone celebratur. Colchorum regio onnis generis frugum uberima, tantum non sponte provenientium, præterquam frumenti & hordei. Quamquam nec ea defutura putant, nisi parceretur operæ. Juvat indulgere desidiæ. Negligenti cultura panicum feritur, quod copiosissimum provenit, tantoque fœnore reddi-

redditur , ut semel fatum in biennium suppetat. Eo affueti saturantur, neque meliorem frugem desiderant. Vinum confitis ad pedem altissimarum arborum vitibus multum & non contemnendum legunt : atque hujusmodi vites per arboris maritæ ramos sparsæ in multas ætates sufficiunt. Cera & melle feris apibus per silvas opus facientibus abundant. Unus illis investigandi labor. Eædem silvæ venationis magnam copiam suggerunt : plena omnia phasianis & perdicibus. Terræ fertilitatis vel pepones argumento sunt, qui præterquam quod suavissimi sunt saporis , in longitudinem trium pedum sæpe excrescunt. Argenti signati minimum est ; argenteum nummum norunt pauci , aureum pauciores, habent fere nulli. Quare nescio an fortunatos illos nefas sit dicere , qui tanta careant peccandi illecebra : tamen (ni fallor) nostratum pauci hanc eis felicitatem inuideant, apud quos nemo ditescat. Eatenus tamen argento honos est , ut si quod è peregrinorum commercio redactum est, ut fieri necesse est , id omne ad usum templorum transferatur, crucibus aut calicibus aut aliis templorum ornamentis conflandis. Quæ Rex , ubi visum, per speciem publicæ necessitatis omnia convasat, ad seque avertit. Unum
inter

inter se norunt commercii genus, permutationem. Ergo quo quisque abundat, in forum portat, ut permutet cum eo quo indiget. Ita pecunia non desideratur: mutua merces pro pecunia est: quin & regi suum vectigal terræ fructibus penditur. Large illi sumministrantur, quæ usus vitæ cultusque requirunt: quod edat, quod bibat, quod vestiât, quo famulitium & bene promerentes remuneret. Penu ei inexhaustum, cum ex decimis, aliisque juribus regiis, tum ex muneribus quæ assidue congeruntur. In quibus prodigendis nihilo segnior est, quam in accipiendis. Ejus regia tanquam horreum publicum est, omni copia rerum refertum: inde victus omnibus suppeditat. Qui indigent, quos circumvenit inopia, quos malignior proventus & spes anni sefellit, regiis cibariis aluntur. Mos est, ut qui mercatores illuc navem appulerunt, munere aliquo regem impertiant. Id qualecunque Rex non spernit: ipsos in terram egressos convivio adhibet. Est vastum quoddam ædificium, quod ab utroque capite regiis stabulis clauditur, in quo regi mensa sternitur; ea est longissima. Ipse accumbit in summo, mediocri spatio interposito accubant reliqui. Mensa oneratur variis eduliis, sed potissimum venatione, nec parce ministrantur vina. Quæ

sum ducunt. Nec puellarum astrictior custodia est, aut melior disciplina. Paucas invenire est adultas, quæ sint virgines. Ostenduntur pleræque matres anno ætatis decimo. Quod cum mirere, neque propter corporis parvitatem credas; justæ infantem proferunt grandi rana haud multo majorem, cum alioqui gens procera sit & forma membrorum egregia. Adeo vero omnis leporis & urbanitatis expers est, ut inter cætera sonitu quodam gutturis ructus haud absimili, se tibi blandiri, & honorem habere arbitretur. Una in re vim ingenii ostendunt, in faciendo furto: furandi solertia in magna laude ducitur; qui dextro Mercurio furatur, magnus censetur: qui nescit, ut stipes & truncus despicitur: imo vix communi luce dignus judicatur. Adeo quidem ut hujusmodi vel frater vel etiam filius, ut degenet & spei deploratæ, mercatoribus advenis donetur, aut parva merce permutetur, quocumque terrarum asportandus. Narrabat mihi mercator Italus, qui in ea regione fuerat, sacerdotem in templo cultrum sibi sentienti sed dissimulanti furripuisse; cui, ne se putaret fefelisse, vaginam dono dederit, ut haberet videlicet quo cultrum reconderet. Templum ingressi, Deiparæ virginis, Petri, Pauli, aut aliorum divorum imaginum

N

præ-

præsentia mediocriter afficiuntur : unam requirunt divi Georgii in equo sedentis effigiem : ante hanc venerabundi se prosternunt : deinde omni ex parte deosculantur, ne equi quidem soleis prætermiſſis. Hunc demum virum fortem fuiſſe prædicant, bellatorem inſignem, qui sæpe ſingulari certamine, paribus armis, cum malo dæmone congreſſus victoriam reportarit, aut certe non inferior diſceſſerit. Nunc dicam quod attonitus legas : regnorum orientaliſium principes non ſolent adiri ſine munere. Dadianus Suleimanno munus attulit tantæ claritatis ex gemma carbunculo cavatam patinam, ut ad ejus lumen du- cendi homines noctu non minus quam meridie iter facere poſſent. Non credo (inquis) nec ego, neque ut credas poſtulo. Aliorum eſt affatim qui credant. Cordatiores brevem capedunculam dicunt è lapide carchedonio ſive granata naufragio interceptam, cujuſdam filii regis Perſarum, quem Conſtantinopolim transfugere conantem tempeſtas in littus Colchicum ejecit. Attulit etiam falcones quos vocant albos (ſive id genus aliud accipitrum fuit) viginti, quos in Colchide frequentes reperiri ajunt. Hæc ſunt, quæ de Colchis & eorum moribus audita, communia tecum eſſe volui. De ſtudiis reliquaque

quaque vitæ meæ consuetudine quod quæris, & an domo prodeam nunquam, equidem non soleo prodire, nisi cum adferuntur à Cæsare literæ, quas huic principi reddam; aut mandata, ut de Turcorum præsidiorum rapinis & maleficiis expostulem: quod anno fit bis, terve. Quod si velim interdum cum meo custode per urbem obequitare, jam fortasse non denegetur. Sed nolo id gratiæ mihi apponi, malo existiment custodiæ acerbitatem à me nihili pendi. Et quæ mihi voluptas fit circumvectari per ora Turcarum, aut obloquentium, aut etiam conviciantium? Me rus & agri delectant, non urbs, ea præsertim quæ pene ruinam minatur, in qua nihil sit reliquum splendoris pristini præter situm; quæ quondam Romanæ urbis æmula incessit, nunc indignissima premitur servitute. Quæ intuentem quem non subeat commiseratio, quem non moveat rerum humanarum inconstantia? Et quis scit an ex propinquo nos eadem fata urgeant? Domi me contineo, ubi cum libris veteribus amicis rationem habeo; cum his versor, his me oblecto. Ipse mihi valetudinis causa sphæristerium struxi, in quo me minore pila ante prandium exerceo. A prandio exerceor arcu Turcico, quo genere armorum dici non potest quam

isti excellant. Ab octavo aut etiam septimo ætatis anno, arcum tendere incipiunt, idque continuis 10. aut 12. annis usurpant: ex quo maximam brachio firmitatem acquirunt, & tantam scientiam, ut nihil sit tam minutum quod sagitta non consequantur. Arcubus utuntur ut haud paulo quam nostri sunt validioribus, ita propter brevitatem multo habilioribus, qui non ex simplici ligno, sed è nervo & cornu bubulo multaue glutine & lino componuntur. Horum etiam firmissimorum nervum exercitati Turcæ ad aurem usque facile adducunt: quos tamen aliquis qui non assueverit, tametsi robustus, tantum intendere nequeat, ut nummum erectum, inter arcum & nervum in angulo ubi crenæ inditur loco moveat. Ictu vero tam certo sagittas destinant, ut in prælio hominis oculum, aut si qua alia pars vulneri pateat, configant. Videre est in ludo ubi discunt, tanta arte dirigentes ictum, ut in scopo album quod fere minus est tallero, quinque aut sex sagittis ita circumvallent, ut singulæ sagittæ albi oram contingant, non violent tamen neque comminuant. A scopo haud fere longius triginta pedibus absistunt. Annulis utuntur in pollice dextræ manus ossis, quibus incumbentem nervum attrahunt,

hunt, sinistræ manus pollicis eminentis juncturæ nodo sagitta coercetur, longe quam apud nos diversa ratione. Scopi aggerem à solo quatuor plus minus pedes excitant, è terra fabulosa tabulis circumsepta. At Bassæ, & qui ampliorem habent familiam, ejus generis ludo suos ferros exercent domi, quos inter quidam ceteros præcellentes alios instituunt. Ex his aliquot solemnè Paschatis (nam & ipsi suum habent Pascha) in magna supra Peram planicie conveniunt, ubi æqua fronte humi confidentes cruribus ita compositis ut fartorum apud nos consuetudo est (ea est enim propria Turcarum sessio) à præca-tione orsi (ita sua omnia Turcæ auspican-tur) inter se quis longius sagittam mittat contendunt. Agitur ea res magna mode-stia & silentio, quamvis adstante specta-torum multitudine. Arcus habent ad eam rem brevissimos, eoque rigidiores, nec ulli nisi exercitatissimo flexibiles: sed & pe-culiares in eum usum sagittas habent. Vi-ctori linteum acu pictum, quo faciei sudo-rem solemus abstergere, præmium propo-nitur; sed multo maximum gloria. Quan-tum vero spatium suis sagittis transmittant, creditu difficile. Locus quo adacta est ejus sagitta, qui eo anno longissime jacula-tus est, lapide signatur. Eorum lapidum

jam à priscis temporibus plures extant, illis qui hodie ponuntur, multis passibus remotiores, quos majorum suorum metas fuisse persuasum habent: ad quorum robur & jaculandi scientiam ipsi se adspirare non posse fateantur. In diversis vero urbis Constantinopolis vicis & quadriviis hujusmodi ludi sunt, quo non modo pueri & adolescentes, sed & provectoris ætatis homines congregantur. Scopo præest aliquis, ad quem ejus tuendi cura pertinet, qui quotidie aggerem aqua rigat, exariturum alioqui sic ut sagittæ (quibus utuntur in ludo obtusis) figi in eo non possent. Qui quidem scopi custos assidue astans terra extractas mundatasque sagittas jaculantibus rejectat. Quo nomine à singulis certa donatur stipe, qui ei quæstus est. Scopi frons ostioli similitudinem refert: ex quo forte usurpatum est Græcis proverbium, ut cum toto scopo aberrare aliquem significare volunt, eum *jaculari contra januam* dicant. Nam & Græcos eodem scopi genere jam olim usos arbitror, & Turcas ab iis sumpsisse; non quod ignorem arcus usum Turcis antiquissimum; sed nihil vetat quin ubi in urbes Græcas victores successissent, hanc inventam scopi atque aggeris rationem retinuerint. Non enim facile gentem aliam minus piguit aliorum bene inven-

inventâ ad se transferre. Testes majores minoresque bombardæ, multaque alia, quæ à nostris excogitata ipsi ad se averunt. Ut libros tamen typis excuderent, horologia in publico haberent, nondum adduci potuerunt: quod scripturam, hoc est suas literas sacras, non amplius scripturam fore, si excuderetur; & si horologia publice haberentur, aliquid de ædificiorum suorum & prisca ritus autoritate diminutum iri arbitrentur: alias plurimum tribuere soliti vetustis aliorum institutis, pene vel cum aliqua religionis suæ injuria: de vulgo dico. Quis est qui nesciat, quam sint aversi ab omni sensu Christianarum ceremoniarum? sed tamen cum Græcorum sacerdotibus mos sit, certo veris tempore aquas consecrando mare clausum veluti referare, ante quod tempus non facile se committunt fluctibus, ab ea cæremonia nec Turcæ absunt. Paratis ergo rebus ad navigandum, subinde ad Græcos accedunt, percunctanturque an nondum etiam sit aquis dictum bene. Quod si negent, navigationem differunt: si factum respondeant, naves conscendunt ac navigant. Fuit item Græcorum institutum, ut non nisi sexto die Augusti festo transfigurationis Domini specus recluderetur, unde in Lemno terra quam *egos sphragida* vocabant,

bant, hauritur. Idem institutum hodieque fervant Turcæ: & ut olim sacerdos Græcus liturgiam ibi celebrat; sic & hodie illam celebrari volunt. Ipsi quidem sacrorum ex longinquo tantum spectatores. Quod si quis roget, cur tamen ita faciant, respondent, multa exstare antiquitus instituta, quorum utilitatem diuturnus usus comprobarit, causæ ignorentur. Plus quam se scivisse & vidisse veteres, non esse convellenda eorum placita. Malle ea servare, quam cum suo damno quicquam mutare. Quæ opinio apud nonnullos adeo invaluit, ut sciam quosdam sacro baptifmate voluisse suos filios in occulto lustrari, quod dicerent se suspicari eum ritum aliquid boni continere, & non temere institutum. Sed ut nec istud omittam de eorum exercitationibus, mos est antiquus gentis jam à Parthis usque deductus, ut in equo fugam simulantes hostem temere subeuntem sagitta feriant: quod ut faciant expeditius, ita consequuntur: Summam altissimæ perticæ, sive mali in plano erecti partem æreo globo induunt, quem ad malum ubi celerrimo cursu equum incitarunt, jamque nonnihil prætervecti sunt, repente conversi resupinatique equo cursum perficiente, sagittam in globum illum mittunt: cujus rei frequenti usu efficiunt;

ciunt, ut nullo negotio arcu in fuga verso hostem incautum figant. Tempus est ut me in diverforium recipiam, ne custos meus mihi succenseat. Quicquid his quas dixi exercitationibus temporis mihi superat, id omne libris impenditur, aut colloquutionibus cum amicis, vel Peræ civibus, origine Genuensibus vel aliis; non tamen sine venia Chiaufforum. Neque vero illi eodem modo semper affecti sunt. Habent dilucida intervalla, quibus se tractabiliores præbent. Cum ergo sunt in mari Halcyonia, frequentes ad me ventitant salutandi gratia, vel aliis de causis, Ragufæi, Florentini, Veneti, Græci etiam interdum, aliarumque nationum homines. Deferuntur etiam huc ex longinquioribus terris homines, quorum sermonibus vehementer capior. Venit ante paucos menses succini mercator quidam Dantisco, qui universum ejus succi sive bituminis proventum redemptum habebat. Cujus cum magnus in Turciam numerus exportetur, cupido eum inceserat cognoscendi, quis ejus hic usus esset, aut quo porro ferretur. Demum cognovit portari in Persiam, ubi in magno honore est. Ornant eo sua conclavia, musæa & sacra. Donavit is me vasculo ligneo ejus cerevisiæ quam *Juppenbier* vocant, sane præstantissimæ. Sed risi fatis convivas meos

Græcos & Italos ; qui hujusmodi potus insolentes, quo nomine vocarent, non reperiabant. Postremo quod valetudini conducere ex me audiebant, & medicamenti genus esse rebantur, sirupum nominarunt. Quem dum sibi misceri subinde petunt, ut magis ac magis etiam gustent pitissando, meum vas uno prandio absumperunt. Enimvero utor tanta aliquando Chiausserum facilitate, (nam subinde mutantur) ut non modo si prodire velim, non repugnent, verum ultro invitent. Sed ego (ut dixi) recusare soleo, ne in sua manu positum putent, ut mihi gratificentur, vel molesti sint. Excuso autem ita cavillans, ut dicam, tam diuturna in ea domo mansione, me in ejus ædificii partem coaluisse, ut non sine ruinæ periculo inde avelli queam. Semel proditurum, cum daretur in patriam reditus. Familiæ meæ libertate gaudeo, quo æquiore animo ferat longum exilium. In quo rursus est illa molestia, quod occurrentibus temulentis Turcis crebræ rixæ oriantur, maxime si absunt Gianizari : sed nec si adsunt, semper prohibere possunt, ne plagæ inferantur aut accipiantur. Itaque magno cum tædio meos accusantium calumnias refutare cogor, sed me hoc onere majore ex parte levat Chiausserum importunitas,

nitas , fedulo fores claufas habentium :
cujus nuperum exemplum volo tibi com-
memorare. Venerat ad me miffus à Cæ-
fare Philippus quidam Baldus Italus, & fe-
xaginta natus annos , majore celeritate
quam ea ætas tolerare poffet , ex quo in
morbum incidit. Imperaverat medicus
clyfterem : quem cum pharmacopœus at-
tuliffet, eum Chiauffus aditu prohibebat,
neque medicinam ægroto inferre patieba-
tur. Nimis inhumaniter. Habebam id
temporis Chiauffum , qui diu comem &
benignum erga nos fe gelferat , fed tunc
veluti derepente efferatus, adeo fævum fe
præbebat , ut ferri non poffet ; fuf-
tem etiam & verbera ad me adire volentibus
intentaret. Postquam fatis me movit, de-
monftrandum ei ftatuo , quam fumat ina-
nam operam cum his ineptis & puerili-
bus terriculis. Appono de meis unum,
intra limen qui januam pefculo obductam
habeat, referet nemini , nifi meo juffu.
Aderat Chiauffus mane , ut fores de mo-
re aperiret : fed ubi clavis nihil proficie-
bat, fenfit intus occlusas. Inclamat ho-
minem meum , qui per valvarum rinas
ei perfpicuus erat , ut fe intromittat.
Meus recufat. Irasce Chiauffus , conviciari
& maledicere. Tum famulus, blatera tu
quantum voles : huc quidem non introi-
bis,

bis, neque tuorum quisquam. Nam cur ego tibi magis aperiā, quam tu nobis: tu nos inclusos, nos te exclusum tenebimus. Tu foris ostium occlude quantum voles; ego ut intus clausum sit, providebo. Tum Chiauffus, itane iussit orator? iussit. At equum saltem sine ut collocem in stabulo. Non patiar. Fœnum tamen & pabulum suppedita. Tantundem est in vicinia unde emas. Solebam eum Chiauffum assumere mihi convivam aut de mensa ad eum mittere: tum mutata forte ante fores jejunus excubabat, equo ad platanum quæ est è regione religato. Hac iter habent Bassæ & plerique purpurati, cum è regia domum se recipiunt: videbant equum Chiauffi, quem ex ornatu fatis norant, ad pedem platani fœnum rodentem. Percunctabantur, cur illic haberet, ac non potius in stabulo, ut consueverat. Ille rem ut se habebat commemorat; ut nos includat, sic seipsum à nobis excludi, ac non modo se, sed & equum: nec sibi cibum, nec equo pabulum suppeditari. Hæc ad reliquos quoque Bassas perlata cum risu accipiebantur; atque ab eo tempore dubium esse desiit, quam nihil proficerent, occludendis foribus, quamque spernerentur hujusmodi frivola vexationes. Ac paulo post amoto illo Chiauffo libe-
riore

riore custodia haberi coepti fumus. Cujus rei paucis diebus animadvertendam mentionem fecit Ruftanus. Nam cum ad eum veniffet falutatum quidam grandis natu, qui pietatis & fanctimonix opinione magnum habebat nomen, in reliquo sermone quæfivit à Ruftano, cur cum manifefta effet principis filiorum inter ipfos difcordia, ex qua graves motus impenderent, jamque effent pro foribus; cur (inquam) cum Cæfare pacem non firmaret, ab eaque parte Suleimannum cura liberaret? Tum Ruftanus nihil fibi ait optatius, fed qui poffet? quæ ego postularem, mihi non poffe ipfum concedere: quæ vero mihi offerret, me nolle accipere. Neq; ipfe, inquiebat, cogi fe patitur. Quid non expertus fum, ut eum ad meas condiciones adducerem? habeo eum jam multos annos inclufum multis modis. Moleftus fum, & tracto afpere. Sed quid proficio: ad omnia occalluit. Cum damus operam ut eum quam artiffima custodia contineamus, ultro fe oppreffulatis foribus includit. Sic mihi fruflra labor fumitur. Alius, ut moleftiis defungeretur, credo jam ad noflram religionem defciviffet: ifte nihili pendit. Hæc mihi retulerunt, qui fermoni interfuerunt. Propenfum in fufpiciones hominum genus funt Turcæ, animis imbiberunt, habere

habere Christianorum principum oratores varia mandata, quæ pro re nata & ingenio temporum, deinceps proponant. Ac primo quidem si possint, commodissimis legibus depacificantur. Quod si minus procedat, ad ea pedetentim descendant quæ graviora sint. Ob id perterrefaciendos, ostendendum bellum, veluti carcere conclusos habendos, omnibus modis vexandos, quo malis victi, quæ ad ultimum reservare jussi sint mandata, maturius edant. Quam ad rem multum olim juvisse oratorem quendam Venetum nonnulli arbitrantur: quo tempore de restituenda Turcarum regi Romaniam sive Græciæ urbe Neapoli inter Venetos & Turcas disceptabatur. Qui cum haberet in mandatis à suo senatu, ut omnia experiretur, si qua ratione cum Turcis salva Neapoli transigere posset: quæ ubi fecisset, potius quam ad bellum veniretur, demum in ejus urbis deditioem consentiret, contigit proditione quorundam civium Venetorum, ut hæc Turcis enunciarentur. Quorum ignarus orator, cum levioribus conditionibus proponendis actionem auspiciari & animos Bassarum tentare cogitaret, atque illis ut mandata omnia expromeret instantibus, pernegaret aliud sibi mandatum: postremo Bassæ indignantes eo proruperunt, ut dicerent, videret

videret quo progredetur : non solere suum dominum haberi ludibrio : scire eum cum quibus mandatis venisset. Quæ singulatim ei recitarunt, ad amussim cum iis quæ habebat, congruentia. Quæ nisi statim omnia proferret, cum ei tanquam impostori & mendaci non leve impendere periculum, tum certam Reipub. ejus perniciem maturari, concitata ob ejus fraudem implacabili ira Suleimanni, & domino illo in belli exitialis flammam conjecto. Haud longum esse consulendi tempus, si mandata omnia edidisset : sin frustrari pergeret, nullum fore ad pacis spem regressum neque poenitentiae locum. Suleimanum rogare neminem : habere, Dei beneficio, vires quibus posset cogere. Quibus commotus orator frustra celari existimans, quæ essent apertissima, nihil reticuit, sed ut quidque habebat ab illo senatu commissum, ingenue fassus est. Quæ tamen res ei magnæ invidiæ domi fuit. Ab eo tempore Turcæ videntur impensius indulgisse suspicionibus, cum nullo oratore se bona conditione transacturos rati, nisi quem diu maceravissent. Hinc Velduvickium Caroli Imperatoris oratorem octodecim mensibus, meos collegas triennio amplius distinuerunt, & nulla re confecta dimiserunt. Me vero quamdiu jam exercent, nondum

nondum ullum animo finem providentem, tibi non est ignotum. Cum vero venisset hic, quem dico, Baldus homo id ætatis, suspicabantur attulisse nova mandata, quibus nos incommodioribus pacis legibus illigari pateremur. Quæ ne ego inverterem verebantur, quippe curarum eorum interiorum conscius. Ea de caussa immitius agendum putabant, quo citius illa & certiore fide extorquerent. Ab eodem consilio, Rustano venit in mentem, mihi tanquam per jocum belli metum incutere. Quid ergo? mittit ad me prægrandem cucurbitam ex earum genere quas nos angurias, Germani *Wasser plutzer* vocant. Proveniunt mira suavitate Constantinopoli, feminibus intus rubris, quæ Rhodo ut originem, sic nomen ducunt: harum usus ad mitigandam in magnis caloribus sitim. Ejus formæ unam Rustanus, cum esset calor intentior, ad me per interpretem meum mittit, cum hac præfatione, uterer temporis accommodato fructu, nihil esse refrigerando calori aptius: sed scirem Budæ & Belgradi magnam ejus fructus & quidem grandioris aliquanto copiam esse; designans bombardarum globos. Renunciari jubeo, me pro munere habere gratiam, libenterque usurum. Sed quod de Buda & Belgrado diceret, mihi non videri mirum?

rum? quando etiam hujus generis fructuum equidem nihilo minorum magna esset ubertas Viennæ. Juvit Rustanum ex responso intelligere, non me latuisse cavilli sui argutiam. Nunc me tempus vocat ad res Bajazetis, de quibus tu inprimis scire desideras. Meministi haud dubie, quemadmodum fuerit ante annos aliquot Bajazetes à patre dimissus, ea lege, ne quid deinceps moveret adversus fratrem, neu novarum turbarum concitator esset: pacem & amicitiam, ut fraterna necessitudine dignum erat, coleret. Recordaretur quid sibi recepisset, neque suam senectutem ultra sollicitaret, alioqui non laturum impune. Quæ quidem apud animum Bajazetis pondus habuerunt, dum ei vixit mater, magis ut ejus voluntatem retineret, neque spem quam unicam in ejus erga se indulgentia habebat, corrumperet, quam quod vel fraterna charitate, vel patris in se benevolentia consideret, utcunque sit, in gratiam matris quiescebat tamen. Verum postquam ea biennio post fato concessit; tanquam nulla spe salutis reliqua, omnibusque pietatis vinculis exsolutus, priora consilia resumere & veteres cum fratre similtates gravius exercere coepit. Ac modo insidias ex occulto vitæ ejus struere, modo aperte vim intentare,

O

tare,

tare, sæpe provinciæ ejus fines per suos homines incurfare (nam provincias confines obtinebant) & si quos deprehendere poterat ejus domesticos, in domini contumeliam male multare: denique nihil reliqui facere, eorum quibus fraternam existimationem, (quando vitæ nocere non poterat) minui violarique arbitrabatur. Addictos sibi quosdam habebat Constantinopoli, per quos militum prætorianorum animos, quibus poterat artibus alliciebat. Nec dubitabat, cum res ita ferret, eo ipse transire, atque apud conscios & suæ factionis homines latitare. Quorum rerum præsertim ex Selimi literis nihil Suleimannus nesciebat: quibus identidem admonebatur, ut curam haberet suæ salutis. Errare eum, nisi istas Bajazetis nefariorum consiliorum prolusiones, ad extremum, in caput suum versuras intelligeret. Nihil pensi habere Bajazetem; non homines, non Deum curare, modo regnaret. Non minus indomitæ cupiditati ejus, patris incolumitatem, quam fratris intercedere. Per suum latus vitam ejus peti, cujus sceleris jamdiu captum sit consilium, modo occasionem quæri. Videret ne prius insidiis circumventus teneretur, quam sciri posset aut subveniri. Sibi quidem facile esse Bajazetis injurias tolerare,

rare, sed magnitudine periculi paterni commoveri. Quibus rebus Suleimanni odium adversus Bajazetem magis ac magis accendebatur. Ergo per literas officii ipsum commonefacit, quanta in eum usus esset clementia, quid sibi promisisset, vetera illa in memoriam revocat. Non fore semper veniæ locum. Fratrem injuriis lacessere, sibi molestiam creare desinat. Breve sibi vitæ tempus, quo exacto fore Deo curæ quæ sit amborum fortuna. Interea debere eos quiescere, suæ & publicæ tranquillitati consulere. Sed hæc ad Bajazetem frustra erant, ut cujus animo penitus infedisset, quamvis experiri fortunam potius quam ignavum & torpentem mucroni fratris jugulum subjicere: quam se sortem manere in regno Selimi tam clare providebat, quam ea quæ posita sunt ante oculos. Respondebat tamen ad paterna jussa non incommode. Sed facta cum dictis non congruebant, neque de suscepto consilio quicquam mutabat. Quod ubi vidit Suleimannus, alia ratione agendum, filiosque à se longius amovendos, & inter se majore spatio disjungendos ratus, indicat sibi placere utrumque intra certam diem decedere de sua præfectura (Chiutajæ præerat Bajazetes, Magnesium regebat Selimus) ac Bajazetem ire Amasiam, Selimum migrare

Iconium. Selimo nihil erat quod imputaretur, integra apud patrem gratia: ne tamen causa maturaretur Bajazeti descendendi ad extrema, si solus praefectura moveretur, ex aequo habitos Suleimannus videri volebat. Mandatis additum, quo locorum spatio disjunctiores essent, eo animis conjunctioribus inter se fore: vicinitatem saepe obesse concordiae, dum ministrorum fervorumque improbitate multa utrinque peccantur, quibus dominorum voluntates exulcerentur: dicto audientes sint: qui segnius paruerit, non vitaturum contumaciae suspicionem. Nihil cunctatur Selimus, ut qui sciret haec magnam partem gratiae suae dari. Bajazetes tergiversabatur, ac paulum modo progressus substitit. Querebatur vel recenti fratris caede damnatam infausti ominis Amasiae praefecturam sibi dari: quamvis potius provinciam boni consulturum, quam eam ubi propinquorum miserabiles exitus semper in oculos incurrant, & funesta memoria animum vulnarent. Hybernare saltem liceret in iis locis aut certe unde frater decessisset. Suleimannus nihil audiebat: jam dierum aliquot iter praecesserat Selimus cum copiis, quas ei pater adjunxerat (nam Bajazetis infidiae metuebantur) Bajazete etiamnum cunctabundo & resitante; cum derepente

con.

converso itinere regreditur, captoque circuitu fratri à tergo apparuit, Prusiadem contra Constantinopolim in littore Asiatico Bithyniæ urbem petens, non incscio consilii patre, cui cunctatio Bajazetis non placebat. Quid enim si conciliatis prætorianorum animis Prusiadem aut ipsam Constantinopolim petere contendisset? quantum summæ rerum, quantum sibi & Selimo periculum? in communi metu ibi consistere Selimum visum tutissimum, unde plurimum mutui præsidii è propinquitate ostenderetur. Nondum tantas vires habebat Selimus, ut cum fratre quidvis aufuro sine metu manum confereret. Bajazetes ubi Selimum à tergo respexit, & nihil aliud sua mora effectum, quam ut ille certus imperii hæres esset, si quid patri humanitus contigisset, cujus rei pro continua ejus invaletudine, ac tum solito etiam graviore, metus non aberat: dat literas ad patrem, quibus fratrem criminatur, non potuisse eum apertius declarare, quam esset in eum animo impio & contumace; qui non alia de causa eo iter flexisset, quam ut imperio infidiaretur, & brevem haberet trajetum, si qualem de morte ejus speraret nuntium accepisset. Quod si votum ejus longior vita patris moraretur, ipse rem occulto facinore per suos scelerum ministros transigeret,

parricidioque imperium interciperet. Nihilominus hunc talem, ut egregia pietate & patris valde reverentem, gestari in sinu: se contra recte sentientem, & cui nihil tale unquam venerit in mentem, qui patris nutus omnes observet, repudiari. Cujus summa postulatum sit, ut omen infelicis profecturæ vitet. Inde vertit ad preces, & patri denuo supplicat, ut sibi de alia præfectura gratificatum velit, vel ea unde migrarit frater, vel alia quacunque modo auspiciore quam Amasia. Ad hæc se responsum expectaturum eo loco ubi jam constiterit, ne si voti compos fiat, longius sibi regrediendum sit. Quod si nihil impetraverit, iturum tunc quocumque pater jusserit. De Amasia quod causabatur Bajazetes, non erat de nihilo, quod sic mos ferat Turcarum, ut è minimis rebus maximarum auguria capiant. Sed aliter accipiebantur à Suleimanno, cui filii lachrymæ non erant ignotæ, quem sciebat affectare locum novandis rebus Amasia opportuniorem, longius à Constantino- poli diffusa. Sic Bajazetes alias ex aliis moræ causas neccens, patris quod poterat voluntatem eludebat. Neque cessabat novo milite adlegendendo suas copias augere, armare, pecunias facere, omniaque apparare, quæ ad sui defensionem & fratris oppu-

oppugnationem pertinerent. Quæ Suleimannus ita accipiebat, tanquam sibi ipsi vis pararetur, nihilominus magnam partem silentio transibat. Nolebat cautus senex incitatum Bajazetem, magis etiam præcipitem agere. Non fugiebat eum, omnium gentium oculos in hoc filiorum dissidium versos; studebatque, ut quam minimo strepitu, tempore interposito turbæ sedarentur. Respondit Bajazeti leniter, de præfectura mutari non posse, immotam stare ejus rei sententiam. Facturos recte, si ambo proficiscerentur, quo jussi erant; de reliquo bonam spem haberent sibi fore curæ, ut omnia sic administrarentur, ut neutri justæ querelæ locus relinqueretur. Qui hæc mandata ad eum perferret, deligitur Pertau Bassarum Visiriorum quartus: cum iisdem vero, ut res sine studio geri videretur ad Selimum destinatur Mehemet Visiriorum Bassarum tertius. Datur utrique negotium, ne ante ab eorum latere ad quos missi erant, digrediantur, quam illi suas provincias attigissent: haud absurdo Suleimanni consilio, ut tales viros apud filios assiduos officii monitores haberet. Quod quidem facile passus est Selimus: non item Bajazetes, qui cum ruere & miscere omnia haberet in animo, nihil alienius à suis inceptis ducebat, quam

habere affixum sibi unum de paternis consiliariis, qui sua dicta factaque arbitrarentur. Igitur humaniter appellatum, & donis pro copia cultum, frustra renitentem dimittit; præfatus se velle eo defensore & patrono apud patrem uti: alioqui se habere neminem, qui suam causam tueretur. Non futurum se ingratum; neque indecorem clientem. Cæterum referret patri semper sibi primam futuram mandatorum ejus auctoritatem, si per Selimum liceat, cujus injurias & suæ salutis oppugnationem diutius tolerare non posset. Sic dimissus Pertau satis certum reddidit Suleimannum, quæ filii mens, quod consilium esset. Tametsi Bajazetes ne nihil actum ea legatione videretur, se Amasiam ire simulabat. Nihilo fecius adversus eum Suleimannus omnia comparabat. Bellerbegum Græciæ cum suo equitatu quamvis podagra tardum festinare, & Selimo subsidio ire imperat: & reversum è legatione Mehemet Bassam cum fidissimis prætorianorum eadem de causa in Asiam mittit: ipse quoque accinctus eodem prope-rare videri volebat, sed milites prætoriani detrectantes & inviti ad signa conveniebant, fraternum bellum ut sceleris plenum abominantes. Nam in quem stringerent ferrum? an non & ipsum imperii

here-

heredem ? posse supersederi hoc bello, ut minime necessario, nec cogendos fo-
 ciali sanguine maculare manus, & piaculo
 se obstringere. Bajazetis conatus necessi-
 tate defendi. Quæ postquam ad Sulei-
 mannum perlata sunt, ad suum Musti
 (quem supremum Turcarum, sacris anti-
 stitem haud dubie memineris) à quo in re-
 bus dubiis tanquam à quercu Dodonea re-
 sponsa petuntur, refert? Quomodo ha-
 bendus sit, qui se vivo pecunias & manus
 cogat, oppida expugnet, imperii quietem
 turbet. Quid item de iis censeat, qui ca-
 stra ejus sequantur, & talia conanti auxilio
 sint: ac postremo de iis qui arma capere
 recusent, & nihil eum peccare defendant.
 Respondit Musti, eum hominem, & qui
 ejus sectam sequantur, videri quovis sup-
 plicio dignos: qui vero contra eum arma
 ferre detrectarent, tanquam profanos & re-
 ligionis desertores pro intestabilibus haben-
 dos. Hoc responsum in vulgus effertur,
 atque opera præfecti Chiaufforum ad Ba-
 jazetem mittitur. Paucis post diebus redi-
 it Constantinopolim quidam de corpore
 Chiaufforum, quem à Suleimanno ad
 Selimum ablegatum Bajazetes intercepe-
 rat; per quem patri nunciabat, sibi cum
 eo cuncta pietatis officia constare; nulla
 contra eum arma mota, neque recusare,

quin ei in rebus omnibus dicto audiens sit. Cum fratre sibi negotium & de vita certamen: cujus ferro sibi necessario cadendum sit, aut illi suo. Nefas superesse utrumque. Hoc dissidium eo vivo finire sibi certum esse: proinde ipsum rectius facturum, si se certamini eorum non interponat, neque alterutri auxilio sit. Quod si (ut ferebatur) mare trajiciat, ut Selimo suppetias eat; ne speret se facile in potestatem redactum iri. Exploratum habere perfugium. Sed eum non prius transiturum in Asiam, quam ipse incendiis, cædibus, ruinis totam deformasset, nihilo mitius, quam aut Tamerlanes, aut alius quivis hostis importunissimus. Hæc ita renunciata haud mediocrem Suleimanno curam attulerunt. Simul audiebatur Axuar oppidum, cui filius Selimi pro Singiaco præfuerat, à Baiazete captum, exactaque magna pecunia foedum in modum direptum. At Selimus audito fratrem proficisci Amasiam, & jam venisse Ancyram, insidiarum suspicione deposita, quas in itinere metuerat, & ipse Iconium properaverat, quod ei imposito præsidio servabatur. Nam in cæteris curis, quibusangebatur animus Suleimanni, non erat postrema, ne Bajazetes intercepto Iconio in Syriam se demitteret, inde in Ægyptum irrumperet,

ret, apertam nec fatis firmam provinciam, neque dum oblitan veteris Cercassiorum sive Mamelucorum imperii, ac proinde novitatis cupidam: è qua Bajazetem ejicere, magnæ molis negotium futurum erat, præsertim promptis ad omnem motum, unde spes prædæ esset, finitimis Arabibus. Ex qua etiam, si ad ultimæ necessitatis casum compelleretur, in quamcunque Christianæ ditionis oram trajectus pateret. Ea re summe laborabat Suleimannus, ut hoc iter quod consiliorum Bajazetis ultimum videri poterat, interfepiretur. Ea re dederat ad plerosque minoris Asiæ præfectos mandata, parati excubarent, ut cum innuisset Selimus, præsto essent. Cum iis in omnem Bajazetis motum intentus Selimus, pro mœnibus Iconii castra posuerat. Certus eo loco patris auxilia manere, neque immaturo congressu salutem suam in discrimen ancipitis pugnæ committere. At Bajazetes ex altera parte non immemor, quantum operis suscepisset, nequaquam causæ suæ indormiebat; magna fortitudinis opinione equitem, quem hodie *Chiurtum* vocant, nescio an olim Gordiæum, conduxerat: in cuius virtute magnam fortunæ melioris spem habebat. Illi quo die in castra ad eum venerunt, equestris pugnæ simulachrum ediderunt, tanta
veri

veri similitudine, ut multi caderent, plures vulnerarentur. Castra habebat in patentibus & porrectis ad Ancyram campis, è cujus urbis opportunitatibus, quæ multæ sunt, magnum usum capiebat. In arce collocarat pellices unà cum liberis. A mercatoribus quos opulentiores cognorat, pecuniam mutuabatur, ea lege, ut si quem optabat belli eventum Deus dedisset, cum fœnore restitueret. Inde etiam quæ erant ad instruendos armandosque suos opus defumebat. Præter familiam (quam numerosam alere solent Turcorum proceres) & quos dixi Chiurtos, conveniant, qui matris, qui sororis, qui Rustani beneficia habebant. Item è reliquiis Mustaphæ & Achomatis clientum plerique, viri acres & armorum periti; quibus dominorum indignam necem vel cum suo exitio ultum ire propositum. Nec deerat præsentis status pertæsa & novi cupida colluvies. Nonnullos attraxerat misericordia infortunati Bajazetis, cui nulla usquam nisi in armis spes reliqua. Favebant juveni paterni vultus imaginem referenti, cum in Selimo nulla oris ejus similitudo appareret; maternæ quidem faciei & habitus expressæ notæ, sed mulieris in vulgus dum viveret odiosæ, multo gravis abdomine incedebat, inflatis buccis,
facie

facie nimia rubedine indecora, ut militari facetia *pollentâ saginatus* diceretur. Ei vita iners fere per vinum & somnum traducebatur. Sed neque in appellando salutandoque comis erat: neque sibi quenquam beneficio demerebatur. Nolebat (ut ipse agebat) populari gratia colligenda patris animum offendere. Sic uni patri carus, reliquis agebat invisus. Quanquam ab eo genere hominum maxime fastidiebatur, quorum spes omnes sitæ erant in imperatore munifico, & rerum gerendarum cupido. Idem milites Bajazetem *Sofii* vocare soliti, hoc est, quieti & literarum studio deditum, postquam viderunt pro sua liberorumque salute, captis armis quamcunque aleam paratum subire, admirari tanquam virum fortem coeperunt. Cur pater hunc talem suam spirantem imaginem abdicaret? cur ventricosum illum & socordem nihil paternæ indolis præ se ferentem ei anteponeret? nullam in armis culpam, ad quæ necessitas impellat. An non idem fecisse Selimum horum avum: cujus rei haud aliàs authorem meliorem posse reperiri, quem non modo contra fratrem se armare, verum etiam patris fatum accelerare vis necessitatis coëgisset; quo tamen facinore regnum filio & nepotibus paravisset. Quod si regnum ita paratum non injuste possi-

possideret Suleimannus, cur filius eodem jure uti vetaretur? cur in eo tam graviter vindicaretur, quod avo licuisset? quamquam longe aliam rationem esse illius Selimi, ac istius Bajazetis. Hujus in patrem innoxia esse arma. Optare hunc ut diu supersit pater. Ne fratri quidem nociturum, si sibi per eum vivere liceat, si finem injuriis faciat. Fas semper habitum vim armis repellere, & positum ante oculos exitium (si fata sinant) declinare. Ergo talibus studiis copiæ Bajazetis augebantur. Quæ ubi pene in justis exercitus modum excreverunt; nullum Bajazetes paratis rebus interponendum spatium ratus, recta ducit adversus fratrem, de salute, de fortunis, de imperio unius prælii eventu decreturus. Vel irritæ fortitudinis aliquam esse laudem. Conandum, si posset, in Syriam transgredi, quod si procedat, de reliquo nihil fore difficultatis. Venientem expectabat sub Iconii mœnibus Selimus paternis opibus munitus, & à rebus omnibus paratissimus. Copias habebat magnas, ductores gerendi belli gnaros, bene multos, quos ei pater adjunxerat, dispositarum opportunis locis bombardarum præsidio tegebatur. Sed nihil his territus ut venit in conspectum Bajazetes paucis suos adhortatur, ut fortiter rem gerant. Venisse tempus quod optassent,
dari

dari virtutis ostendendæ locum, præberent se fortes, se illos beatos præstiturum. Omnem in manibus eorum fortunam. Quem suæ fortis pigeret, patere campum, ubi cum meliore permutaret, & in quo vitæ superioris misérias deponeret. A se dignitates, opes, honores, & quæcunque virorum fortium præmia expectarent, si vicissent. Unius aciei victoria spes quantumvis largas expleri. Eam vero comparari virtute, qua ipsi abundant. Fratrum tantum agmen, quod esset in oculis, ignavi ducis ignaviores copias, ferro prorumpendum. Nam qui patris ibi sint milites, corporibus illinc stare, animis secum facere. Eundem Selimum obstare suæ incolumitati, & eorum foelicitati, ultum irent communem hostem. Ne multitudinem pertimescerent. Non numero, sed animi constantia victoriam quæri. Cœli quoque & terræ potens nûmen non pluribus, sed melioribus adesse. Si meminissent, quam immani cum hoste, & quam sitiенти sanguinis ipsorum præliantentur, non fore difficilem victoriam. Ac postremo non mea, inquit, dicta, sed facta vos intueri volo. Nec dubitabo, si ut me pro vestris commodis pugnantem videritis, vos quoque pro mea salute pugnaveritis, exploratam victoriam vobis polliceri. Quo dicto magno animo
signa

signa in hostem ferri jussit, ubi diu inter primos versatus, omnique & strenui militis & boni ducis officio functus, non minorem ab hostibus, quam à suis egregiæ fortitudinis laudem reportavit. Certatur acriter. Multi utrinque cadunt. Sic cum aliquandiu magna pertinacia dubio Marte dimicatum esset, eo denique victoria inclinare coepit, unde plus virium, causa justior, & meliora stabant consilia. Hic machinam movent Turcæ. Ajunt à vicino delubro veteris cujusdam sui herois magnam vim veluti exortam tantum in ora militum Bajazetis pulverem tulisse, ut pene lucis usu privarentur, & veluti capti oculis pugnarent. Multis hostium cæsis, multis suorum desideratis, receptui signum dare cogitur Bajazetes. Sed recipit se sensim, & sine trepidatione, pene victoris quam victi similior. Nec se loco movit Selinus. Pulso hoste lætus, fatis habuit abeuntium terga spectare. At Bajazetes postquam contempto patris imperio, animo suo morem gesserat, consilio depulsus, atque itinere quod affectaverat desperato, haud falso Amasiam petere instituit. Sub hoc tempus, & (ut affirmatur) de pugnae exitu citissimo nuncio certus jam Suleimannus transmisit in Asiam. Nam ut Bassis antequam ei de victoria constitisset, non vide-

videbatur transfretandum: sic ea nunciata non videbatur cunctandum, ne res Bajazetis adversæ, eorum qui causæ ejus occulte favebant, pectora nudarent, ex quo majores motus orirentur. Famam ejus transitus, cum ad frangendos Bajazetis spiritus, tum ad perterrefaciendos ejus amicos plurimum valituram. Instandum victo, neque dandum tempus, ut se colligeret: exemplo Selimi, Suleimanni patris, qui formidolosior fuisset victus quam integer; eaque re maxime vicisse videri poterat, quod prius male pugnasset. Neque ista temere differebantur: siquidem incredibile est, quantum admirationis & gratiæ prælium illud, etsi adversum Bajazeti, conciliarit. Ausum esse cum fratre multo paratiore, & paternis opibus subnixo, cum parva manu configere: neque loci iniquitatem, neque vim bombardarum timuisse: neque in acie versatum ut tironem, sed ut ducem veteranum, fortuna quidem illum inferiorem discessisse, sed virtute superiorem. Jactaret se patri quantum vellet victor Selimus, Bajazetem meruisse ut vinceret. Selimum cuivis potius rei debere victoriam, quam suæ virtuti. Hæc ut gratiosum in vulgus reddebant Bajazetem, sic patris curas ingeminabant, odiumque incitabant, quo magis perditum

P

vellet:

vellet: immotum ei non alium imperii hæredem relinquere, quam Selimum natu majorem, sibi semper fidum & obsequentem, hunc alterum ut contumacem, & imperio se vivo inhiantem averfabatur. A quo sibi eo magis metuendum intelligebat, quo majore esset fortitudinis opinione, quantoque apertius ipse Selimi partes juvisset. His de causis mare trajecerat, eo tamen animo, ne longius à littore discederet, & tantum è longinquo Selimi rebus aspiraret. Quid enim admovendis propriis copiis periculum adiret, ne dubiæ fidei exercitus inopinata defectione perverteretur? Vidi Constantinopoli excedentem anno quinquagesimo nono, die quinta Junii, vel invito meo Chiauffo. Sed quid vetat imitari milites gloriosos, & tibi duas pugnas meas narrare. Sum otiosus, (nisi continua animi sollicitudo, instar negotii est) & quo pluribus ad te scribo, eo diutius à molestiis absum. Cum satis constaret in proximo esse principem, ut mare transfiret, jamque & dies præfinitus esset, denuncio meo Chiauffo, me velle videre discedentem: veniret eo die bene mane, ut mihi fores recluderet. Nam claves vesperi secum asportabat. Benigne pollicetur. Do præterea negotium Gianizaris, & interpretibus meis, ut mihi coenaculum conducant
viæ

viæ imminens, qua princeps excessurus erat. Illi mandata exequuntur. Ubi dies venit, evigilo tempore antelucano, Chiauffumque ad fores expecto ut aperiat: sed ille etiam atque etiam moratur. Mitto complures qui arcessant, modo Gianizaros qui pro foribus cubare solent, modo interpretes meos qui foris astabant, ut intrmitterentur. Atque hæc omnia per valvarum rimas, quibus illæ jam veteres fatiscunt. Chiauffus alias ex aliis moras fingere, & modo jam jamque se venturum dicere, modo aliquid sibi prævertendum. Dum hæc aguntur, abeunt horæ, donec fragor auditur sclopetorum, quo Gianizari ascendentem in equum principem salutabant. Hic meum jecur urere bilis, video mihi illudi. Movet dolor meus & justa indignatio ipsos quoque Gianizaros. Admonent, si mei intus magna vi connitantur, se foris adjutantibus luxatas vetustate valvas ita posse impelli, ut excussis obicibus aperiantur. Placet consilium. Illæ dant exitum validius impulsæ. Effundimur ad domum, ubi coenaculum conduci jusseram. Animus fuerat Chiauffo me frustrari, homini tamen non malo. Nam cum mea desideria ad Bassas detulisset, non placuerat suum principem contra filium exiguas copias ducentem spectaculo esse homini Christiano. Ei sua-

ferant ut me benigne pollicendo differret, donec Imperator navem conscendisset, tum comminisceretur aliquid, quo se mihi purgaret. Sed dolus recidit in authorem. Ubi ventum est ad illam domum, reperimus occlusam, ut in eam non magis nobis liberum esset introire, quam paulo ante fuerat exire de nostra. Cum pulsantibus nemo responderet, denuo adsunt Gianizari, & si sim auctor, vel fores effracturos, vel per fenestram se intro demissuros, & mihi aperturos pollicentur. Effringi quicquam veto. Quominus per fenestram intrent, non prohibeo. Illi dicto citius ut se obtulerant, ingressi, fores referant. Ut ascendi, invenio plenam Judæorum domum, justam synagogam. At illis portentum videri me per occlusas fores potuisse intrare. Re cognita sistit se mihi matrona quædam magno natu, cum satis decoro vestitu, & de vi deque injuria illi domui facta, sermone Hispanico, mecum exoptulat. Ego non servatam pactorum fidem, & factam mihi eo nomine injuriam, nec me sic ludibrio haberi debuisse, rehero. Illa satisfactionem non accipiebat; nec tempus longiorem sermonem patiebatur. Ceditur mihi una fenestra. Ea à postica parte despiciebat in plateam, qua princeps urbe migrabat. Hinc cum magna voluptate spectro abeuntium luculentum agmen.

agmen. Geminos cum Garipigos tum Ulu-
 fagos. Singulares vero Selictaros, Spa-
 hiosque. Ea sunt equitum prætorianorum
 nomina suis locis turmisque distinctorum.
 Conficere creduntur plus minus sex capi-
 tum millia. Præterea ipsius principis Bas-
 farum & reliquorum purpuratorum, do-
 mesticorum mancipiorum multitudinem.
 Neque vero non elegans præbet spectacu-
 lum eques Turcicus, Cappadoce vel Syro,
 vel alio quovis generoso equo phaleris &
 ephippiis argenteis, auro & gemmis inter-
 lucentibus vehens. Ipse vestitu nitet auro
 argentoque intertexto, aut serico aut ho-
 loferico, vel certe è nobilissimo panno con-
 fecto, coccineo vel hiantino ferrigineove.
 Geminæ latera honestant thecæ, quarum
 altera arcum capit, altera est depictis plena
 sagittis; utraque visendo opere, nimirum
 Babylonico, quo etiam elaboratus clypeus
 brachio sinistro aptatur, sagittis & ictibus
 modo, qui vel clava vel gladio inferuntur,
 resistere aptus. Manum dextram, nisi va-
 cuam habere præoptet, impedit levis ha-
 sta, viridi colore ut plurimum depicta.
 Acinace cingitur gemmis distincto. È cali-
 be ab ephippiis sive equestri sella clava pen-
 det. Tantum, inquires, armorum? imo,
 ut sis sciens, horum omnium tractandorum
 usu exercitatus est. Cedo qui potest aliquis

arcu uti & hasta? an ubi hastam conjecerit, aut fregerit, tunc demum arcum arripiet? ne id quidem; hastam enim penes se servat, quoad potest: verum ubi arcus vicissitudinem res poscit, levem eoque habilem hastam, recipit inter fellam, & scœmora, sic ut cuspis alte retro emineat, atque ita genu pressam tenent, quamdiu visum est. Arcum vero, ubi hastâ pugnare res monet, in corytum recondit, aut sinistro brachio trans clypeum induit. Sed non est mihi propositum, eorum in armis solertiam longa belli consuetudine multaque exercitatione quæsitam pluribus verbis explicare. Capitibus tegmina induunt ex candidissimo eodemque levissimo xelino linteo, è quibus mediis holosericus apex purpureus surgit, per strias divisus. Hoc capitis tegumentum plerique pinnulis atris decorant. Equitatu jam prætervecto excipiebat longum Gianzarorum agmen, raro aliis armis quam suis sclopetis instructorum. Omnibus ferme eadem vestitus forma & color, & ejusdem domini servitium & veluti familiam agnosceres. Nullum ibi enormis vestitus prodigium, nihil concisum aut perforatum. Satis sibi cito vestes atteri dicunt, etiamsi non scindant. In pinnis modo & cristis similique ornatu militari luxuriant vel insaniunt verius, præsertim in novissimo

mo agmine veterani. Pinnarum quas frontalibus infertas habent, sylvam credas ambulare. Subsequuntur in equis illorum centuriones & tribuni, propriis insignibus distincti. Ultimo loco solus incedit supremus eorum præfectus. Succedunt purpuratorum principes, inter quos & Bassæ: deinde pedites, custodia corporis regii peculiari cultu atque habitu, tentos arcus (nam sagittarii sunt omnes) manu gestantes. Mox complures ipsius principis equi, forma & phaleris insignes, manu ducebantur. Ipse sedebat in eximio equo, fronte severa & contracta, ut iratum scires. Pone eum tres pueri: quorum unus aquæ lagenam gerebat, alter penulam, arcam tertius: hos sequebantur aliquot eunuchi cubicularii: universon agmen claudebat turma ducentorum fere equitum. Quæ cum omnia lætus despexissem, una mihi cura relinquebatur placandæ hospitæ. Nam mulierem illam, quæ me ingredientem lingua Hispanica compellaverat, audiebam uxori Rustani perfamiliarem. Verebar, ne quid per eam in illam domum deferretur, quod à me minus comiter factum argui posset. Jubeo venire hospitam: dico debuisse eam recordari conventorum, neque mihi januam occludere, quam pacta mercede apertam fore promississet. Tamen utut merita esset, mihi

esse in animo fidem, quam ipsa neglexisset, præstare, eique addito etiam corollario satisfacere. Promisisse aureos septem, accepturam decem, ne pœniteret suas ædes mihi patuisse. Illa ut sibi præter spem auro manum impleri vidit, tum derepente mutato animo in blandimenta, & agendas gratias deflexa, quicquid erat ibi synagogæ convertit. Accedit & illa, quam dixi Rustani conjugis familiarem: partes agit secundas, concinnit cum hospita, & mihi ejus nomine ingentes gratias agit. Vinum Cretense & bellaria proferuntur, si velim gustare. Ego rejicio, & quod possum, me domum abripio, cum faustis totius gentis Judæorum precationibus, novum certamen cum Chiauffo meditans, ob referatas eo absente fores, quem reperio mœstum assidentem vestibulo, ubi mihi longam orditur querimoniam: Non debuisse me sine suo consensu prodire, neque fores effringere: Videri in eo jus publicum violatum, aliaque ejusdem generis multa. Respondeo paucis, si mature quemadmodum mihi receperat, adesse voluisset, nihil istorum opus futurum fuisse: verum cum ipse promissum non servasset, dedisse causam cur illa fierent, qui mihi illudere voluisset. Quæro denique utrum me pro oratore habeant, an pro captivo? Respondet pro oratore: Si pro captivo,

ptivo, inquam, frustra conficiendæ paci adhibeor, quando hominis captivi nullum est arbitrium. Sin pro oratore, ut dicis, cur liber non sum, si orator sum? cur domo egredi cum volo prohibeor? Solent, inquam, captivi includi, non oratores. Libertas apud omnes gentes servatur oratoribus. Hoc magis jus est publicum. Sciret se mihi additum, non ut carceris custodem aut lictorem, sed qui me (ut ipsemet dictitare confueverat) suis officiis sublevaret, caveretque ne qua mihi aut meis injuria fieret. Is deinde ad Gianizaros conversus, rixari cum iis quod id mihi consilii dedissent, quodque in aperiendis foribus meis hominibus auxilio fuissent. Illi negabant me ipsorum consilio indignuisse; jubenti aperire, paruisse; in quo haud magno molimine fuisse opus, leviter impulsos cessisse obices (ut acciderat) nihil usquam fractum aut diminutum. Ita placato nolente volente Chiausso, hujus rei post id silentium fuit. Paucis ab eo tempore diebus vocor & ipse trans mare. Isti non alienum à rebus suis judicabant, me versari in suis castris & tractari liberaliter, ut amici principis oratorem. Ea de causa assignatum mihi in conjuncto castris pago hospitium, ubi eram sane commodissime. Turcæ in proximis campis tendebant. Cum vero eo loco tribus men-

fibus vixerim, fuit mihi facultas videndorum ipforum castrorum, & cognoscendæ aliqua ex parte disciplinæ. Qua de re nifi pauca attingam, habeas fortaffe quod me accuses. Sumpto habitu Christianis hominibus in illis locis ufitato, cum uno aut altero comite quacunq; vagabar ignotus. Primum videbam fummo ordine cujusq; corporis milites fuis locis distributos, & (quod vix credat, qui noftratis militiæ confuetudinem novit) fummu erat ubiq; silentium, fumma quies, rixa nulla, nullum cujusq; infulens factum. Sed ne vox quidem aut vitulatio per lafciviam aut ebrietatem emiffa. Ad hæc fumma mundities, nulla fterquilinia, nulla purgamenta, nihil quod oculos aut nares offenderet. Quicquid eft hujusmodi, aut defodiunt Turcæ, aut procul à confpectu fubmovent. Ipsi quotiescunq; alvi exonerandæ neceffitas urget, fcorbem fibi ligone cavant, in qua excrementa multa obruunt. Sic tota castra fordibus vacant. Sed nec ullas computationes aut convivia, nullum aleæ genus, magnum noftratis militiæ flagitium, videre erat. Nulla luforiarum chartarum neque tefferarum damna norunt Turcæ. Occurrebat modo horridus aliquis, à finibus Hungaricis cum fuis gregalibus, miles, qui flebili in chelyde mœftum quiddam triftis

tristis ipse ululabat verius quam cantabat. Ea erant suprema verba commilitonis in herbido prato ad Danubii ripam è vulneribus morientis : quibus Danubium obtestabatur , ut quoniam cursum teneret versus eorum regionem , unde ipse ortus esset ; meminisset referre amicis & popularibus , se pro religionis incremento & pro gloria gentis non indecoram neque inultam mortem oppetere. Ad quæ ingemiscentes focii , ô ter foelicem , beatum , & cum quo suam sortem permutatam vellent , vocibus ingeminabant. Habent hoc in opinione Turcæ , ut nullorum animas majore compendio in cœlum evolare credant , quam virorum fortium , qui in bello ceciderunt. Pro quorum etiam incolumitate virgines quotidie ad Deum preces & vota faciunt. Volui per lanienam quoque , ubi pecudes maçtabantur , duci , ut viderem quid carnis venale extaret. Vidi quatuor aut quinque ad summum verveces pendere excoçriatos : atque ea erat laniena Gianizarorum , quos arbitror in illis castris haud pauciores fuisse quatuor millibus. Mirabar tot hominibus tantillum carnis sufficere. Ea uti paucos respondebatur. Nam magnam eorum partem suum obsonium habere Constantinopoli transportatum. Quærenti quod esset , ostendebatur mihi
aliquis

aliquis accumbens Gianizarus, qui è fictili aut ligneo catino rapum, cæpe, allium, pastinaceam, cucumerem trucidabat, omnia sale & aceto condita: quanquam ea verius condiebat fames, ut nec perdicibus nec phasianis suavius faturari posse videretur. Potus erat animantium omnium communis, aqua: cujusmodi frugalitate corpori simul & peculio consulitur. Et quo me magis horum caperet admiratio, tempus faciebat, quod eorum suberat jejunium, sive (ut nostro more loquar) Quadragesima. Quo tempore apud nos etiam in bene moratis civitatibus, nedum in castris, omnia perstrepunt ludo, choreis, cantu, clamoribus, comestationibus, ebrietate, furore, denique & insania; ut non frustra creditum sit hominem Turcam, qui eo tempore ad nos publici negotii causa legatus venisset, reversum domum retulisse, Christianos certis diebus bacchari & furere, donec genere quodam cineris in templo respersi redirent ad se & convalescerent. Esse operæ pretium videre, quantum ejus remedii beneficio mutarentur. Prorsus non videri eosdem: diem cineralium & ejus profestum signans. Quod magis stupebant, quibus hæc narrabantur, quod Turcis medicamenta multa sunt, quibus sanitatem mentis amittant, pauca vero quibus confestim recuperent.

Ipsi

Ipfi diebus illis qui inedia tempus proxime antecedunt, nihil mutant in pejus de pristino vitæ instituto, nec ventri nec genio nec licentiæ largius indulgent. Quin potius contra demendo aliquid de suo (ut ita dicam) dimenso, sese abstinentiæ præparant, ne subitam mutationem non tollerent. Jejunii eorum tempus ita statum est, ut tamen singulis anni diebus ferè quindecim citius recurrat, quod duodecim lunæ annum spatium non impleant. Hinc fit ut jejunium quod fuit initio veris, post sex annos habeant ineunte æstate. Nam Turcis decursu lunæ unius esuriales feriæ terminantur, nec ullæ sunt graviore quam quæ in æstatem incidunt ob longitudinem dierum. Cum ita fervent, ut nihil gustent, ne aquam quidem; imo nec os eluere fas habeant, antequam vesperi stellæ appareant: fieri necesse est, ut longissimi quique dies, quique plurimum habeant caloris & pulveris; molestissimi accidant, præsertim eis qui opus faciunt & suo labore victum quærunt. Liberum tamen est eis ante exortum solis (nam Sol vescentem toto jejunii tempore videre neminem debet) antequam stellæ ejus syderis luce hebetentur, vesci si lubeat, quo etiam hibernum jejunium facilius toleratur. Cæterum ne die nubilo errori locus sit, sacerdotes templorum æditui, ex altis turribus (unde

(unde ut apud nos æris sono, sic ipsi alta voce ad rem sacram populum convocant) candelas proponunt in earum turrium pinaculis, genere quodam laternæ chartaceo conditas, quarum luminis indicio, evidens fit venisse cibi fumendi tempus. Illi tum demum templum ingressi, ac Deum suo ritu venerati, ad cœnam redeunt. Sed æstivis diebus memini videre cum à templo tabernam è regione diverforii nostri frequentes peterent (in ea venalis habebatur nix, quæ ex Asiæ monte Olympo nunquam deficit) aquamque nive rigentem poscerent, quam cessim subsidentes biberent. Turcis enim bibere aut vesci aut urinam facere stantibus, nisi quid cogat, religio est, sed hæc faciunt ita demissis coxis, ut apud nos reddituræ lotium mulieres. Cum vero per incertam crepusculi lucem satis discernere non possem, quid sibi eo habitu vellent; docebar ab hominibus moris eorum non ignaris, singulos aquæ gelidæ magnum haustum educere, ut escæ viam aperirent, alioqui æstu & inedia ficcis faucibus inhæsurum, etiam humoris frigiditate appetentiam cibi excitari. Eduliorum nullum habent delectum: nec eos ab ullo cibo jejunii religio arcet, quo aliis temporibus vesci nefas non sit. Quod si quid morbi incidat, qui locum inediæ
NON

non relinquat ; jejunium negligunt ; cum eo tamen , ut quot dies abſtinentiæ morbi vis exemerat , totidem poſtea valentes reponant. At cum verſantur in hoſtico , & iſtantis pugnæ metus urget , ne fame conſecti cum hoſte conſigant , monentur jejunium in aliud tempus proferre. Quod ſi cunctentur , tum Imperator ipſe palam de medio die inſpectante exercitu cibum ſumit , ut exemplo ejus provocati omnes idem faciant. Cum vero cætero tempore anni , religio eos à vini potu abſtineat , nec ſine ſcelere eo uti poſſunt ; tum vero id conprimis ſervant cunctis jejunii diebus , ut nemo tam profanus aut diſſolutus reperiatur , qui non vel odorem ipſum vini fugiat , nedum bibere non vereatur. At cur tantopere Mahumetes ſuis ſectatoribus vini potu interdixerit , ſæpius mihi cauſſam ſciſcitanti memini quandoque hanc narrari fabulam. Incidiſſe Mahumeti iter ad amicum ; in eo itinere ſub meridiem divertiſſe ad hoſpitem , apud quem nuptiale convivium frequentabatur ; à quo invitatum cum reliquis accubiſſe : inprimis vero admiratum fuiſſe ſummam convivarum hilaritatem , plurima non fictæ benevolentiæ ſigna , dextrarum conjunctiones , complexus , oſcula ; tum quæſita ex hoſpite cauſſa didiciſſe , viſum hos habitus animorum

morum facere : atque illum abeuntem, pro-
 pterea benedixisse ei liquori, quo tanta cha-
 ritate homines jungerentur. Cæterum re-
 deunti postridie ; idem fuggreffo tectum,
 longe aliam rerum faciem occurrifse, atro-
 cis ubique pugnae vestigia, fanguine tetro
 folum infectum, disjecta membra, hic bra-
 chium, ibi pedem, aliosque alibi jacentes
 truncos artus : percunctantem vero unde
 tantum mali ? audivisse, convivas quos pri-
 die viderat, postquam se vino ingurgitavif-
 sent, actos in rabiem in mutuam perniciem
 sæviffe & magnam patrafse cædem. Qua
 de cauffa mutata sententia Mahumetem vini
 ufum execratum, eoque fuis in perpetuum
 interdixiffe. Ergo illis in castris tranquilla
 omnia, & fummo silentio composita, cum
 aliàs tum maxime trigefimæ (ut sic dicam)
 tempore. Tantum castrensis disciplina &
 fumma feveritas per manus à majoribus tra-
 dita poffunt. Nullum scelus neque flagi-
 tium inultum relinquunt Turcæ. Supplicia
 funt muneris dignitatisque privatio, bono-
 rum publicatio, fustuarium, mors, fre-
 quentiffimum tamen fustuarium, à quo non
 funt immunes ne Gianizari quidem, tam-
 etfi à fummo supplicio vindicentur. Le-
 viora admiffa fultis castigat, graviora ex-
 auctoratio, militiæve mutatio, quod ge-
 nus gravius morte ducunt, quæ fere fequi
 folet.

folet. Nam exuti Gianizarorum insignibus, relegantur ad longinqua extremorum finium præsidia, ubi contempti & inglorii vitam ducunt: aut si rei atrocitas gravius exemplum postulat, quæsitæ causâ morte illic afficiuntur. Nec tamen ut Gianizari moriuntur, sed ut gregarii milites. Est vero comprimis admirabilis Turcarum in accipiendâ castigatione patientia, in furis, in folis, in natibus, sæpe ultra centum plagas excipiunt: ut plures cornei fustes nonnunquam confringantur, & illo identidem sit opus, *cedo alterum*. Ac tametsi in promptu sint remedia, sit tamen aliquando ut plures libræ vitiatæ carnis è locis illis contusis ferro circumcidendæ sint. Nihilominus adire eum cujus jussu cæsi sint, & manum deosculari, & gratias agere coguntur, & lictori pro singulis verberibus certam mercedem solvere. Nam fustem quidem illi quo castigantur, sacrum habent, nec dubitant primum cælo delapsum credere, non minus quam Romani sua ancilia. Huc addunt, ne tantæ acerbitatis nullum solatium sit, partes eas quas fustis contigerit, post hanc vitam immunes fore ab expiatriæ flammæ sævitia. Cum dico ea castra rixa & turbis vacua fuisse, unæ mihi excipiendæ sunt, quas mei homines excitarunt. Procefferant pauci exspatiatum extra castra,

Q

secun-

secundum littus, sine Gianizaris, assumptis tantum secum aliquot Italis religionem Turcicam professis: quorum hominum cum in aliis rebus variæ sunt opportunitates, tum præcipue in redimendis captivis; siquidem accedunt ad eos in quorum potestate sunt, fingunt, sibi vel consanguineos vel affines certe populares, propterea caritate eorum commotos rogare ut accepto pretio eos manumittant, vel sibi addicant, domini non gravatim assentiuntur. Quod si Christianus id postulet, recusent, aut multo pluris vendant. Cum ergo mei (ita ut dixi) prodiissent, incidunt in Gianizaros, qui se in mari natando abluerant, sine capitis insignibus, linteis tantum tegminibus temere injectis. Gianizari in meos ut in Christianos probra jaciunt. Nam Turcæ non modo licere putant contumeliosius appellare Christianos, & convitiis incessere, verum etiam pietatis loco ducunt, ut ignominie pudore adducti religionem, propter quam ita audiant, cum meliore scilicet mutant. Mei laceffiti respondent, & convitia regerunt: denique à verbis venit ad manus, adjuvantibus meos quos dixi Italis. Cujus certaminis exitus fuit, ut desideraret unus ex Gianizaris linteum capitis involucri nescio quo abjectum. Gianizari abeunt ad
suum

suum præfectum, & damni injuriâ dati meos (nam quo se recepissent observarant) deferunt. Edicit præfectus, ut meum interpretem, qui velitationi interfuerat, arcescant. Illi sedentem præ foribus corripunt, me superne ex porticu despectante. Mihi vero videri indignum hominem meum sine meo consensu eo abripi, unde nisi verberibus oreratum (nam causam jam intellexeram) spes non esset rediturum. Etenim ditioni Turcicæ subjectus erat. Descendo, injectaque manu jubeo ut dimittant, dimittunt quidem, sed multo gravius apud præfectum suum conqueruntur. Is interloquitur, ut plures eant, hominesque illos ex Christianis factos Turcas, eos Italos quos dixi, ad se trahant; sic tamen ut mihi neque domui in qua divertebam, vim faciant. Adfunt denuo magno cum strepitu, consistunt in via, hominesque illos magnis clamoribus & minis deposcunt. Sed illi jam quod futurum erat providentes, trajecerant Constantinopolim. Diu res acta est magno hinc inde jurgio. Demum Chiaussus quo tum utebar sene capulari, metu trepidus me inscio aliquot aureos eis obtrusit, veluti pretium amissi lintei. Sic rixæ facta est pausa. Quod eo libentius commemoro, quod per hanc occasionem ex ore ipsius Rustani cognovi, quæ esset principis de Gianizaris sen-

tentia. Siquidem accepto hujus tumultus nuncio hominem ad me misit, qui suis verbis moneret, ut causam omnem contentionis cum illis pessimis hominibus præcederem. An ignorarem bellum esse, quo tempore ipsi regnarent, sic ut ne Suleimannus quidem eorum potens esset, & sibi ab eis male metueret? Quod non temere Rustano exciderat, ægritudinis domini sui probe gnaro. Nihil enim magis formidabat princeps, quam ne quod perfidiæ ulcus in Gianizaris lateret, quod erumperet, cum remedio locus non esset. Sic est profecto. Sunt proprii & continui exercitus magnæ utilitates: sed sunt etiam, nisi bonis rationibus obviam itum sit, non levia incommoda, illud inprimis quod assidue defectionis metus sollicitos habeat Imperatores; & sit in potestate militum, ut regna transferant quo velint. Quarum rerum magna extant exempla, sed tamen viæ sunt multæ quibus occurrì potest. Venit ad me in ea castra Albertus de Ubiis, vir honestus & bonis literis non leviter imbutus, patria ni fallor Amersfordiensis. Attulit à Cæsare ad hunc principem dona, scyphos aliquot inauratos, cum horologio affabre elaborato, quod elephantis dorso turris instar vehebatur, item pecuniæ aliquid, quod inter Bassas divideretur. Quæ Suleimannus in castris in

conspēctu exercitus à me sibi offerri voluit, quo contestatior esset amicitia, quam sibi cum Cæsare intercedere, & nihil à Christianis armorum impendere credi volebat. Redeo unde diverti ad Bajazetem, qui à pugna Iconiensi se receperat Amasiam ad suam præfecturam, tanquam ibi jam quieturus si pater permetteret. Dolori suo juvenilique cupiditati fuerat obsequutus: ita deinceps se comparaturus videbatur, ut paternæ voluntati satisfaceret. Neque cessabat per literas & idoneos homines animum patris explorare, neque se Suleimannus alienum à reconciliatione præferebat. Haud gravatim initio nuncios admittebat, legebat literas, neque respondebat inclementer: ut tota castra rumor pervaderet, patri cum filio conventurum, veniam datum iri ætatis infirmitati, modo reliqui temporis officia constarent. Sed hæc Bafarum consilio à prudente sene simulabantur, dum veluti clausum indagine Bajazetem vivum in suam potestatem redigeret. Nam metus erat, ne salute desperata, tanto impetu in Persarum regis fines (quod unicum ei perfugium) rueret, ut præfectorum custodiam & diligentiam anteverteret: quos quidem continuis nunciis Suleimannus admonebat, ita exitus omnes in Persiam fervarent, ne qua Ba-

jazeti ad fugam rima pateret. Interea qui in manus ejus inciderant studii & favoris in Bajazetem suspecti, per tormenta interrogati clam tollebantur è medio: in his etiam quidam, quos Bajazetes miserat ut se purgarent. Regnum hoc tempore obtinet in Persia, sub quo nomine continetur quicquid gentium inter mare Caspium & sinum Persicum (cum parte aliqua majoris Armeniæ) incolit (tametsi Suleimannus multa bello abstraxerit: Babyloniam ipsam, Mesopotamiam & partem Mediæ) regnum inquam hodie in Persia obtinet Sagthanas, dominaturque, cum eo quo dixi spatio, tum etiam ulterioribus regionibus usque ad ditionem principis quem *Homajum Pati-fach* Turcæ vocant. Hujus patrem in campis Chalderoniis vicit olim magno prælio Selimus. Res Persica ab eo tempore inclinare cœpit, insultante acerrimo Imperatore Suleimanno, seigniter & lente defendente Thama, patre magnitudine animi longe inferiore. Qui quidem nunc otio & inertis vitæ deditus, regiæ parietibus inclusus inter pellicum greges confenscere dicitur, variis earum delinimentis se oblectans, & plerumque fortibus in res futuras inquirens, exigua justitiæ jurisque administrandi cura. Qui neglectus magnum ad maleficia & latrocinia atque
 omne

omne licentiæ genus per ejus Imperii gentes campum aperit. Itaque qui minus opibus valent, passim à potentioribus omni genere injuriarum opprimuntur; nec ullum in ejus æquitate, innocentia præsidium viget. Nihilominus apud eos populos ejus auctoritas sanctitatisque opinio in tantum, ut beatos credant qui regiæ ejus postes osculo contigerunt, & aqua qua manus abluerit, ad varia morborum genera abutantur. Sunt ei complures liberi, in quibus unus, cui Hismaëli nomen, non minus avitam indolem quam nomen refert, insigni pulchritudine, Ottomanicæ gentis capitalis hostis. Hic cum in lucem ederetur, pugnum cruore plenum utero matris extulisse dicunt, ex quo fama per eas gentes percrebuit, hominem fore bellicosum, quam ipse admodum adolescens multa cum Turcarum cæde insignique victoria confirmavit. Sed eum pater facta cum Suleimanno pace, ne concordia obesset, ex pacto, in intimam ditionis suæ regionem custodia clausum seposuit; qui tamen post obitum patris communi voto heres Imperii destinatur. Veritus ergo Suleimannus ne Sagthamas (qui nobis sub nomine *Sophi* notior est) magis veterum simultatum quam recentis & coactæ pacis memor, filium si in Persiam se ejecisset, non sine

magna molitione extorqueri sibi pateretur; ex eoque fortasse longius & difficile bellum oriretur, omnem operam dabat, ut priusquam eo perveniret, opprimeretur. Meminerat paucis ante annis Helcam Thamæ fratrem ad se profugum, suis opibus sustentatum, longum fratri faceffivisse negotium, ut non immerito Thamam parem relaturum gratiam suspicaretur, & fortasse quæ ei bello eripuerat, per hanc occasionem repetiturum. Quæ Suleimanni consilia tametsi magnopere secreta haberentur, tamen Bajazetis amicos non fallabant; à quibus subinde monebatur, ne patri crederet, caveret insidias, & quacumque ratione posset saluti mature confu-leret. Quod ut faceret Bajazetes, ut sæpe ad magnas res parvæ momentum adferunt, causam dedisse ferebatur deprehensus in castris quidam ejus miles explorator, moxque jussu Suleimanni palam in crucem actus, eo obtentu quod esset à Bajazete conductus, postquam ei interminatus esset, ne quem præterea militem scriberet. Ea veluti tessera Bajazeti fuit, ne quod consilium fugæ celeritati anteponeret. At Suleimannus qui jam se consequutum arbitrabatur, ne posset elabi, & fortassis ut magis falleret, exercitui suo reditum Constantino-polim indixit postridie paschatis. Bajazetes

tes ipso paschatis die Amasiæ statim à peractis solemnibus sacris vasa conclamari iussit, iterque inauspicatum in Persiam auspicatur, gnarus quidem se ad veterem Ottomanicæ domus hostem proficisci; sed animo confirmato cujusvis potius misericordiam experiri, quam in patris manus devenire. Excessere omnes præter imbellem turbam, sexum muliebrem & pueros ferendis longinquæ viæ laboribus impares, inter quos unus cum matre relinquitur Bajazetis filius recens editus, quem infontem avi clementiæ relinquere pater maluit, quam ærumnosæ & miserabilis fugæ comitem assumere. Quem quidem Sulcimannus incertus adhuc, quæ patris futura fors esset, educari Prusiæ iussit. Reversurus fueram Constantinopolim pridie paschatis, nisi me videndi ejus diei ritus cupido retinuisset. In aperto & plano campo ante Suleimanni tentoria Turcæ paschales ceremonias celebraturi erant: ambigebam an videndi unquam talis se offerret occasio. Do negotium meis, uti in tumulo tentoria Suleimanni ex adverso despectante, promissis aliquot nummis, in tabernaculo militis Turcæ mihi locum quærant, unde videre illa possim, eoque solis exortu transeo. Video in ea planitie magnam conglobatam turbinatorum capitum multitudinem, summo

Q 5

filen-

silentio verba præeuntis sacerdotis excipientium. Singuli suis quique locis ordines constiterant, & cum in loco aperto & patente versarentur, ipsi corporum suorum serie, tanquam septa sive parietes, sibi construere videbantur: honoratiore quoque ordine, ei loco, ubi princeps constiterat, propinquiore. Omnium erat vestitus eximius nitor. Caputum tegmina, de candore cum nivibus certabant. Grata diversorum colorum varietas multa cum voluptate in oculos incurrebat. Sic vero stabant immobiles, ut in illo solo defixi aut ibidem succrevisse viderentur. Nulla tuffis, nullus screatus, nulla vox, nullus circumacti capitis aut respicientis motus. Sacerdote Mahumetis nomen pronunciante, pariter una omnes capita ad genua usque submittebant. Cum nomen Dei profaretur, in faciem venerabundi procidebant, & terram deosculabantur. Magna cum cerimonia, & attentione, suis sacris interfunt Turcæ. Nam si vel digito scalpant caput, periisse sibi precationis fructum arbitrantur. Quid enim, inquit, si cum Bassis tibi sermo habendus sit, non aliter facias quam toto corpore ad reverentiam composito? quanto æquius est idem servari erga Deum omne humanum fastigium tantopere excedentem? Sic illi ratiocinantur.

tur.

tur. Peractis precationibus omnis compages illa soluta est, miscerique & per campum fluctuari & totam planiciem inundare cœpit. Mox Imperatori suum prandium inferebant, quibus ferre mos est. Cum ecce Gianizari manus ferculis injiciunt, omnia diripiunt, atque ipsi multa cum festivitate & jocis vescuntur. Datur illud ex vetere instituto, diei illius hilaritati. Principi aliunde provisum. Quo spectaculo lætus refero me Constantinopolim. Restant de Bajazete pauca, quæ ubi narravero, te absolvam, non minus fortasse legendo fessum, quam ego sum scribendo. Bajazetes, ita ut audisti, Amasiâ cum expedito comitatu profectus tanta celeritate usus est, ut adventus sui famam pene locis omnibus præverteret, ac plerisque quibus transitum ejus observare propositum erat, inopinantibus imparatisque incidere. Bassæ Sabastonopolitano sic illusit, ut cum essent duæ viæ, quarum una intersepta magno ejus itineri impedimento futura esset, eamque Bassa ille infedisset, misit quosdam specie transfugarum, qui indicarent, jam altera via eum prætergressum. Quod dum Bassæ probabile fit, ac locis viæ quam occuparat relictis, ut vestigiis ejus insisteret, propere copias traducit, qua Bajazetem ire credebat, liberum

liberum ei transitum reliquit. Sed & Bassæ Erzerumensi non multum ab simili astu imposuit, à quo cum non procul abesset, sciretque in transitu ejus præfecturæ multum sibi paratum periculi, arte eum aggressus est, missis qui ei salutem nunciarent. Deinde suis calamitatibus quam maxime miserandum in modum exponendis ejus misericordiam captarent. Postremo soleas equis comparandi potestatem sibi fieri peterent. Se venire omnium rerum inopia confectum, cogitare in iis locis ubi pabuli copia fit, quiete unius atque alterius diei equos reficere, & novis soleis calceare. Commode respondit Bassa, se non vetare quominus ea fumeret, quorum indigebat: sive commiseratio ea fuerit fortunæ Bajazetis, sive non alienus à partibus ejus sensus, quod nonnulli judicarunt: sive certe consilium, quo facilius incogitantem opprimeret, & forte adhuc temporis opus habebat ad conducendum in unum locum militem, celeritate Bajazetis deceptum. Mittit etiam honoris causa ad eum munuscula, & de incolumitate deque adventu gratulatur Bajazeti: nihilominus progrediebatur, nulla diei, exigua noctis parte ad quietem suis permessa. Bassa Erzerumensis ubi continuare iter Bajazetem cognovit, accelerat, & se
reli-

reliquis Bassis conjungit, qui vestigia ejus legebant. Nam plures Singiaci & Bassæ, ubi migrasse Amasiâ Bajazetem auditum est, mandato Suleimanni eum persequerentur, pœna capitis indicta, nisi vivum aut extinctum stitissent. Verum nequidquam, propter præproperum Bajazetis discessum, & quod major esset hujus in fugiendo quam ipsorum in sequendo celeritas. Quanquam nulli pluris stetit Bajazetis fuga, quam Bassæ de quo modo dixi Erzerumensi, quem hac de causa præfectura à Suleimanno motum Selimus interfecit, una cum duobus adolescentibus filiis detestandum in modum prius constupratis. Sed & Selimus & Mehemet Bassa & Bellerbegus Græciæ, quanquam longiore intervallo, Bajazetem insequerentur. Gravissimus Suleimanno acciderat ejus decessus, certum habenti quod erat, Persiam peti: & vix sibi temperabat, quin cum universo tam milite quam equite prætorio accurreret, Persæ belli timorem ex propinquo inferret. Sed moderabantur vesanos impetus consilarii, demonstrantes, quantum esset ab infido milite discriminis. Quid item si temerarius & præceps Bajazetes supra Pontum & Paludem Mæotidem devio itinere Constantinopolim se retulisset, & servitia & tyrones

rones quos *Agiamoglanos* vocant, propo-
 sita libertate ad arma vocasset, itaque in
 vacuum imperii sedem se insinuasset ?
 hæc monita Suleimannum retinebant.
 Cæterum Bajazetes quacunq; incesse-
 rat, ædium postibus inscriptum relinque-
 bat, se duplex stipendium daturum mili-
 tibus, qui ad se transissent. Quæ res su-
 spectos ducibus milites faciebat : & quod
 identidem voces audiebantur magnæ in
 Bajazetem benevolentiaë indices. Tandem
 ad Araxem fluvium, qui Turcarum re-
 gionem à Persica dividit, Bajazetes evasit.
 Quo trajecto ne sic quidem securus : quo
 transitu subsequentes Singiaccos prohibe-
 ret, custodias è suis in ejus fluminis ri-
 pa disposuit, qui sibi eam provinciam
 deposcebant. Sed eos Singiacci facile de-
 jecerunt, & se bene penitus in Persici
 imperii fines intulerunt, donec obvios ha-
 buerunt Satrapas cum magno equitatu,
 quibus percunctantibus, quid sibi vellent,
 quid in aliena ditione quærerent ? Tur-
 cæ responderunt, se Regis sui transfugam
 filium repetere. Contra Persæ non æquum
 facere, quod extra suos limites armati va-
 garentur contra foederis leges. Sagthamæ
 cum domino eorum pacem & amicitiam
 esse, quam servari par esset ; de Bajazete
 cogitaturum quod se deceret, neque defutu-
 rum

rum officio ; interea facturos recte si è regione, in qua nihil haberent juris, excessissent. His moti Turcæ iter retro vertunt. Adfunt mox à Persa homines allegati ad Bajazetem , qui salutent , & sciscitentur quid veniat, copias item quantas secum ducat, explorent. Exponit Bajazetes, se fraternis injuriis & patris iniquitate patria ejectum, ad Persarum principis fidem tanquam ad unicum salutis aram confugere. Sperare humanæ fortis memorem non repudiaturum supplicis preces, cæteroqui omni ope destituti. Ad hæc à Persa refertur fecisse eum parum considerate , quod ad se venerit, cui cum patre ejus pacem & amicitiam esse sciret, iis legibus sancitam, ut eosdem hostes & amicos haberent : quas leges violare sibi nefas duceret. Tamen, quando res ita tulisset, accederet, bonis avibus dextram jungeret, hospitale tectum subiret : se nihil reliqui facturum, quo cum patre reducat in gratiam. Sic cum Persa congregitur Bajazetes, quanquam principio plena gratulationis omnia, amici vultus, hospitalia utrinque dona, crebra colloquia, epulæ mensæque communes, per quæ optime animorum occulta teguntur. Fit etiam affinitatis mentio promissa Orchani Bajazetis filio una de Persæ filiabus , spesque confirmatur Bajazeti non quieturum Persam, donec Suleimannus vel
Meso-

Mesopotamiæ vel Babylonix vel Arzerumi satrapiam ei dedisset. Extolluntur verbis earum præfecturarum commoda: posse ibi sine ullo fratris metu ætatem agere longe ab eo, longe à patre semotum. Quod si quid durius ingruat, habiturum à tergo asylum foceri fidem, cujus præsidio ab omni casu tutus sit. Qui sermones vulgabantur, quo Bajazetis animus ab imminentis periculi sensu magis averteretur. An vero de restituendo in gratiam patris Bajazete Persa per oratores, quos multos misit, sincere egerit, in dubium vocari potest. Neque enim interea, quæ ad ejus perniciem pertinebant, segniter instruebantur. Magno timore Sagthamas afficiebatur, ne serpentem nutriret in sinu. Tametsi non desint, qui Persam eo compulsam quorundam scelere, qui beneficiorum parum memores Bajazeti suadebant, ut regno Persam spoliaret: cujus rei non ambigua extitisse indicia; quin etiam vocem unius de præcipuis Bajazetis ducibus sceleris plenam ad ipsam Persam delatam. Quid agimus, cur istum hæreticum interficere, & regnum ejus occupare moramur? Nam cui dubium, quin per ejus fraudem nobis omnibus exitium instet? Qua re adductum Sagthamam, ad consilium magis necessarium, quam speciosum descendisse. Habebat Bajazetes non quidem magnas copias, pugnaces tamen,

in

in quibus erant viri fortes, ad quidvis audendum prompti, quos non injuriâ metuebat Perfa. Erat sibi conscius nec veteris & per simulationem religionis quæfiti regni. Quis præstaret quin in tot populis, quos subditos habebat, plerosque præsentis status poeniteret, ac proinde res novas mallent? Quibus nihil opportunius fieri poterat adventu Bajazetis juvenis audentis & strenui, & quod caput esset, spei desperatæ. Adhuc quidem se magis in ejus potestate videri, quam ipsum in sua. Utendum vicissitudine, nec ut hospitem diutius habendum, sed ut bestiam vinculis circumdandum. Quam ad rem via esset facillima, si dissipatis copiis nudatus suorum præsidio opprimeretur. Non enim sine multa cæde aperto Marte posse expugnari. Desidem longo otio Persam nec conductum in unum, contra Bajazetis militem præsentem, promptum & exercitatum. Ita communicato cum eo consilio de disjungendis ejus copiis & commoditatibus collectis, quas ea res adferret, non licuit refragari Bajazeti: tametsi viros cordatos & longius prospicientes gravis suspicio perculit. Sed quid recusari poterat, ubi tanta incumbibat necessitas? ubi alia nulla spes reliqua? ubi alieno quidem nutu de lucro tamen vive-

R

batur?

batur? ubi de fide hospitis dubitare summæ perfidiæ imputari poterat? Ergo haud aliàs inter se visuri in diversos pagos diducuntur, collocanturque ubi Persis visum; ac paucis interpositis diebus, capto tempore, pauci à multis circumventi cæduntur. Equi, arma, vestes & quæcunque suppellex in prædam interfectorum cedunt. Eodem tempore indita Bajazeti vincula, & quo sit indignius, ut nonnulli volunt, inter mensæ sacra atque epulas hospitales. Liberi quoque ejus custodia inclusi. Habes quod scire voluisti, quid ad hunc usque diem sit actum de Bajazete. Quid porro futurum sit, neminem esse arbitror, cui promptum sit conjectura augurari. Variæ sunt sententiæ: sunt qui Babyloniam aut similem provinciam in extremis utriusque principis finibus fortiturum, cui pro Singiaco præsit. Alii nihil nec in Thama nec in Suleimanno spei reponunt, pro conclamato habente Bajazetem, quem huc ad supplicium remissum iri arbitrantur, aut in carcere foede periturum. Neque vero non multa circumspèctasse Persam cum Bajazeti vim adferret: nimirum ne si in regno patri successisset juvenis impiger & magni animi, fratre bello non paullo melior, ex eo sibi & suo regno multa mala crearentur. Suis rebus multo
aptius

aptius, si regnaret Selimus ventri & somno natus, ex quo pacis spes & longa securitas ostenderetur. Propterea Persam de manibus vivum Bajazetem nunquam dimissurum, in carcere potius necaturum, fide non difficili, juvenis tædio & impatientia carceris morte absumpti. Certe non est quod speret sibi unquam amicum fore, quem tanta injuria læserit. Aliis aliud: mihi sic videtur, spissum (ut res cadat) fore negotium, quod opto. Neque enim fortuna Bajazetis leviter causam nostram contigit. Non facile isti in nos arma verterent, donec eis de exitu hujus negotii constiterit. Quin jam mihi literas, & pacis leges nescio quas obtrudere conantur, quas ad domini mei voluntatem proxime accedere mihi persuasum volunt; sed nullum, ut fieri solet, dant exemplum: ex quo mihi fraus suspecta est. Itaque pernego me literas ad Cæsarem missurum, de quarum sententia non mihi prius liqueat. Quod si me exemplo communicato tamen fallant, tum in eorum manifesta impostura nihil erit quod mihi imputetur: in quo perseverare certum est, & dominum meum ad literas captiosas, difficultate responsionis exonerare. Nam is quidem nisi æquas, nullas pacis condiciones accipiet. At in rejicienda qualicunque pace gradus ad bellum

strui videtur. Libera omnia posteri temporis eventis servare consultius arbitror. Interea non missarum literarum penes me culpa erit, qua me facile liberabo, si eventus optatis eorum de Bajazete non responderit. Sin contra evenerit, plusculum quidem erit negotii, sed nihil quod explicari non possit, & commoda purgatione mitigari. Non solent isti implacabiliter irasci iis, quos laborare vident, ut rem domini quam optime gerant. Præterea me ætas principis ingravescens juvabit, quæ Bassarum iudicio otii & quietis magis indiget, quam non necessariorum militiæ laborum: onus quidem & molestiæ mihi prorogabuntur, sed hæc æqui bonique facienda, modo bene collocentur. Habes librum non epistolam, in quo si qua mea culpa est, tua est non minor: tu exegisti, tuo desiderio datum est, quicquid hoc fuit operæ. Sola facilitas mea reprehendi potest, quæ tamen in amicitia sæpe laudi datur. Et si non despero quin tibi non gravia lectu futura sint, quæ mihi scriptu jucunda fuerunt. Me quidem juvat ut semel ad scribendum ingressus sum, quam diutissime custodiam meam fallere, animo peregrinari, & tecum tanquam præsentem versari. Quæ erunt (ut erunt multa) cassa & frivola, sic accipere debebis, ut quæ in familiaribus colloquiis inter amicos teme-

teme-

temere excidunt. Eadem semper epistolæ licentia fuit, quæ sermonis, ut nemo in quotidiano sermone iudicii severitatem, aut anxietatem linguæ requisivit: sic ab epistolis censuræ morositas abesse debet. In communi consuetudine licet quicquid in buccam. Idem permittitur in epistolis familiaribus: quæ si circumspectius loquantur, non jam jus suum retinere videntur. Quæ monumenta in oculis omnium locari debent, quæ templis & porticibus destinantur, summam perfectionem requirunt: non item quæ domesticis tantum usibus & privatis parietibus comparantur. Nihil hic publico conspectu dignum. Hæc tibi & paucis amicis, cum quibus communicare voles, scripta sunt, nulla vel eruditionis vel ingenii quæsitæ laude. Quæ si tibi probabuntur, hoc est, si libenter leges, jam finem suum consecuta fuerint. Poterant magis Latine & elegantius scribi. Quis negat? sed quid si ego non potui? ingenii ista culpa est, non voluntatis. Quanquam quid hodie è Græcia, bene Latinum, aut è Turcia, penitissimaque Barbarie elegantius expectes? Hanc denique tibi fero legem, ut si ista non aspernere, accipias reliqua, donec Viennam rediero, si tamen unquam redierô: sin minus, hic finem faciam, ne tibi ultra molestus sim. Vale, Constantinopoli Calendis Junii 1560.

AUGERII GISLENII BUSBEQUII

D. Legationis Turcicæ

Epistola 4. & ultima.

QUOD mihi de reditu gratularis, agnosco humanitatem & veterem benevolentiam tuam. Quod reliqua exigis legationis meæ, & quæ à postremis quas ad te dedi, Illustrissime, usu venerint, ut quæ scitu jucunda observaverim, non mones immemorem. Probe recordor quid tibi receperim: neque mihi est animus frustrari promissum, aut tam commodum fraudare creditorem. Accipe ergo quæ ab eo tempore sequuta sunt, nugas, joca, seria, quicquid in memoriam, ut alias: quam auspicator ab initio minime læto. Vix dum requieverat animus ab infortunio & carcere Bajazetis, tum nuncio nihilo meliore percellimur. Erat in expectatione eventus classis Turcicæ, quæ famâ rerum Hispanis in Mepinge insula (nunc *Gerbas* vocant) prospere gestarum excita, eo cursum tenuerat. Factus certior Suleimanus eam insulam à Christianis expugna-

gnatam, additis ad veterem arcem novis propugnaculis, præsidioque imposito muniti, sibi id in tanto imperio, & tam florentibus rebus, minime ferendum arbitratur. Ea re missis cum classe auxiliis, nationi ejusdem religionis sensu secum conjunctæ subvenire in animum induxerat, ac Pihelio Bassæ maris præfecto, ut eam expeditionem obiret, negotium dederat. Is classem multo quidem & selecto milite adornaverat, anxio tamen, & longinquam navigationem & hostem famosum reformidante. Infederat animis Turcarum magna virtutis Hispanicæ opinio, quod cognoverant, multa bella vetera & recentia, foelicibus auspiciis magna cum ejus gentis gloria confecta. Meminerant Imperatorem Carolum: de filio, rege Philippo, paternæ virtutis & regnorum herede, quotidie audiebant. Quæ res tantam curam adferebant, ut plerique veluti supremum adituri periculum, tabulas quoque supremæ voluntatis testes conderent, & ut nunquam redituri Constantinopoli proficiscerentur.

Sic tota urbs erat in vario metu, nec erat quisquam, sive conscenderet, sive maneret, quem non expectatio exitus hujus belli vehementer sollicitum haberet. Sed clas-
sis secundis vecta ventis, imprudentibus

nostris intervenit, tantumque terroris inopinato adventu intulit, ut nec ad pugnam, nec ad fugam animus, aut consilium satis suppeteret: triremes aliquot expeditæ fuga salutem peterent: reliquæ hærent, & aut vadis foede illiderentur, aut ab hostibus circumventæ opprimerentur. In arcem Medinæ¹, idemque belli Dux una cum Joanne Andrea Doria, classis præfecto, se receperat. Hi primis noctis tenebris ignorati, fœlici ausu inter stationes hostium scapha in Siciliam transfretarunt. Ejus victoriæ triremem nunciam huc misit Pihalius; quæ ut apertius profiteretur quid ferret, ingens vexillum, in quo Christi salvatoris cruci affixi imaginem depictam Turcæ aiebant, à puppi per fluctus trahebat. Ea ut portum subiit, tota urbe Christianæ cladis rumor percrebuit, gratulantibus inter se tantam victoriam Turcis. Iidem catervatim ad meas fores conveniebant, meosque homines, ecquem fratrem, propinquum, aut necessarium in classe Hispana habuissent, per ludibrium rogabant. Ejus (inquirebant) videndi brevi vobis potestas erit. Ad hæc multis verbis suam virtutem insolenter efferebant, ac nostram deprimebant ignaviam, quæ arma superesse, quæ sibi resisterent? jam etiam domitum Hispanicum. Quæ mei magno cum dolore audire
coge-

cogebantur : sed ferendum erat, quod Deo ita placitum, & mutari non poterat. Una nos spes sustentabat arcis, quam Hispani magno præsidio tenebant, si tutari eam possent, donec hostem aut hyems, aut quis casus ab obsidione avertisset. Prævalebat tamen metus, victoribus omnia fore procliviora quam victis, ut accidit. Siquidem rerum omnium, sed præsertim aquæ penuriâ conflictati obsessi, arcem postremo seque dederunt. Fecerat hoc Don Álvaro de Sande, qui militibus illis præerat, ingentis vir animi, vetere militia clarus : ut cum videret ultra sustineri non posse, arce cum paucis excederet, naviculamque arriperet, veluti trajecturus in Siciliam : ne parta multâ virtute belli decora, quamvis necessaria deditioe contaminaret, atque ut ejus loci amissio cuivis rei potius imputaretur quam sibi. Sic venit in hostium potestatem arx. Milites enim portas, quæ diutius frustra claudebantur Turcis, quo mitiores experirentur, patefecerunt. Don Joannes de Castella propugnaculo suæ fidei commisso excedere noluit : sed ibidem cum fratre hosti repugnans vulneratus, & ipse ad extremum capitur. Magna constantia arx ea trimestri spatio amplius ab Hispanis defensa fuit, pene rerum omnium necessariorum usu, atque etiam

auxilii spe (quod est miserrimum) defectis. Sed nihil fuit in illius cœli caloribus quo premerentur gravius, quam sitis. Una modo erat cisterna, magna illa quidem, & aquæ abundans, sed quæ tantæ multitudini non sufficeret. Inde singulis certa aquæ portio quotidie dividebatur, quantum vitæ sustinendæ fatis esset. Hæc augebatur à plerisque aquæ marinæ mixtione, vi ignis à falliore parte stillatim repurgatæ. Hoc opportune docuerat quidam alchimix peritus: quanquam non omnibus ea facultas suppetebat. Itaque videre erat multos humi stratos, morti propinquos, rictu hiantes unius aquæ nomen assidue frequentantes. Quibus si misertus quispiam paulum quid aquæ in os infudisset, levati erigebantur, assidebantque, donec ejus aquæ auxilio consumpto eodem relaberentur, ac demum torridi animam efflarent. Sic multi quotidie peribant, præter eos quos belli casus, morbi que, in illa solitudine, omni medicamentorum subsidio destitutos absumebant. Mense Septembri victrix classis Constantinopolim refertur, captivos, spoliaque & triremes nostras secum trahens, tam lætum Turcarum oculis spectaculum, quam luctuosum & flebile Christianis, stetit ea nocte ad saxa è regione Byzantiæ, quo splendidiore pompa

pa & majore celebritate in portum inveheretur. Descenderat Suleimannus in porticum portus faucibus vicinam, hortorum suorum appendicem, ut propius intrantem, monstratosque Christianos duces spectaret. Ostentui erant in puppis prætoriaræ triremis Don Alvarus de Sande, Don Sanchius de Leyva, & Don Bellingerus de Requeenes. Hic Sicularum triremium, ille Neapolitanarum præfectus. Remulco trahebantur captæ triremes, remigio & acrostoliis despoliatæ, nuda corpora, ut sic præ Turcicis parvæ, deformes, contemptibilesque haberentur. Qui tum Suleimanni vultum viderunt, negant in eo ulla insolentis lætitiæ signa deprehendisse. Ego certe altero post die ad sua sacra proficiscentem vidi, eodem quo semper vultus habitu. Eadem erat frontis severitas & tristitia, pene ac si nihil ad eum hæc victoria pertineret, nihil novum, aut inexpectatum contigisset. Tam capax in illo sene quantævis fortunæ pectus, tam confidens animus, ut tantam gratulationem veluti immotus acciperet. Ductus paucis post diebus in Regiam captivus miles, prius fame cruciatus, & tantum non enectus. Vix pedibus plerique infistebant: multi præ imbecillitate concidebant, animoque linquebantur: quidam utique moriebantur,
per

per ludibrium agebantur, armis ridiculum in modum ac fere præpostere injectis. Circumcirca Turcarum voces audiebantur, insultantium, & sibi totius orbis imperium despondentium. Nam quem ultra, victo Hispano, superesse hostem qui timeri posset? Fuerat in ea expeditione primorum ordinum ductor Turca quidam mihi non ignotus, in cujus manus inciderat signum primum, sive regium triremium Neapolitanarum, in quo erant in complexu imperialis aquilæ regum Hispaniæ provinciarum omnium insignia. Quod cum eum Suleimanno velle offerre intelligerem, dandam mihi operam putavi ut anteverterem, & ab eo auferrem. Quod non difficulter obtinui, misso duarum vestium sericarum munere. Sic cavi ne clarissima Caroli quinti insignia ad æternam ejus cladis memoriam apud hostem remanerent. Erant in numero captivorum, præter eos quos dixi, clari natalibus, Don Joannes de Cardona, Don Bellingeri gener, & Don Gasto ducis Medinæ filius pene quidem puer, honorato tamen in patris exercitu militiæ munere defunctus. Don Joannes haud insipienter id egerat, magnæ pecuniæ pacto, ut in Chio (ea tenetur à veteribus incolis Genuensibus) relinqueretur. Gastonem Pihalius occultarat, alle-

allectus spe ingentis pro redemptione pretii. Sed hoc consilium fere in perniciem ei vertit. Id enim quibusdam vestigiis odoratus Suleimannus, sane quam ægre ferebat, neque quicquam enixius studebat, instigante Rustano, quam ut Gastonem è latebris erueret, ut in manifesto facinore justiore causam haberet in Pihalium animadvertendi. Verum incassum is labor fumebatur, sublato è vivorum numero Gastone, an peste, quidam credunt; an (quod est verisimilius) ne quid emanaret, ipsius Pihalii opera. Certe magna cura à patris ministris requisitus, investigari non potuit. Credibile est Pihalium, quo propriæ salutis consulere, Gastonis vitæ non pepercisse. Nihilominus in magno metu diu vixit, vitato Constantino-
 polis accessu, perque varias causas circum maris Ægæi insulas cum paucis triremibus vagatus. Irati domini conspectum, ut sibi exitiosum, ac ne causam è vinculis dicere cogeretur, fugiebat: donec Suleimannus eunuchi Cubiculariorum decurionis, & filii Selini precibus mitigatus, delicti gratiam fecit sub iis verbis, quæ me referre non pigebit. *Habeat is quidem à me tanti delicti veniam & impunitatem: cæterum debitas pœnas post hanc vitam de eo sumat justissimus scelerum vindex Deus.* Adeo ei infedit,
 nullum

nullum malum facinus inultum relinqui
 debere. Don Joanni Cardonæ res cessit fœ-
 licius : qui quidem cura atque auxilio viri
 illustris, Adami à Ditrichstein, Baronis Au-
 striaci, qui ejus sororem lectissimam fœ-
 minam habet in matrimonio, meaque fi-
 dejussione sublevatus, incolumis in Hispa-
 niam rediit. Introductus in Divanum sive
 confessum Bassarum Sandæus, interroga-
 tusque à Rustano, quid domino ejus ve-
 nisset in mentem, ut, cum sua tueri non
 posset, aliena oppugnatum iret? respondit,
 ad suum judicium hoc non pertinuisse :
 suum munus fuisse, ut quod haberet à do-
 mino mandatum, qua fide par erat exeque-
 retur. In quo sortem habuisset adversam.
 Deinde genu nixus Bassas precatus est, ut
 salutem suam Suleimanno commendarent :
 sibi domi uxorem esse, & paucos liberos :
 orare, ut se iis servatum vellent. Respon-
 dit Rustanus, suum Imperatorem ingenio
 esse miti, sperare de ejus salute impetrari
 posse. Sic Sandæus in arcem, quam *Carade-
 nis*, hoc est, maris rubri, vocant, duci jube-
 tur. Verum non longe abierat, cum revo-
 caretur. Non viderat eum Cubiculariorum
 decurio, cujus supra memini, magnæ
 apud dominum authoritatis. Ea de causa
 redire jubebatur. Commemorant qui re-
 vertentem viderunt, verum alias intrepidi-
 dum,

dum, aliquanto commotiorem rediisse, verentem ne mutatâ sententiâ ad necem retraheretur. Reliqui captivi qui erant præcipui nominis in turrin Perensem, sive Galatensem conduntur. In iis Don Sanchius de Leyva, cum duobus filiis nothis, atque item Don Bellingerus. Postquam sum factus istorum certior, & quanta penuria omnes laborarent, putavi mearum esse partium, non deesse eorum miseris. Misi itaque qui eos viderent, & meis verbis consolarentur, omniaque quæ in mea essent potestate deferrent. Atque ab eo tempore toti captivorum nationi mea domus semper patuit, neque in ullo, quoad ejus fieri posset, adversus eos officio cessatum. Turcæ suis captivis, modo panis & aqua suppetat, abunde provisum arbitrantur. Quid cujusque ætas, quid consuetudo, quid valetudo, & tempus anni postulet, impense securi, sanos, ægros, convalescentes, robustos, valetudinarios, juvenes, senes, eodem modo accipiunt omnes. Ex quo magnus opitulandi campus mihi patebat, variis vitæ necessitatibus diversa subsidia postulantibus. Magna ægrotorum multitudo decumbebat in templo quodam Peræ, quod oppidi nomen est, itatim trans fretum siti è regione Byzantii. Ibi eos Turcæ veluti depositos & abjectos habebant.

Plu-

Plurimos aut in ipso morbo, aut jam convalescentes idonei victus inopia perdebat, quod jusculum, aut offam non haberent, quo languentem ventriculum foverent, & vires amissas sensim recuperarent. De eo admonitus, do negotium civi Perensi, mihi amico, ut verveces aliquot quotidie emat, quos domi elixos inter captivos illos dividat, his jus, illis carnes, ut cujusque morbi vel valetudinis ratio exigeret, quæ res non paucis profuit. Atque hæc quidem cum infirmis; aliam opem poscebant, qui recte valebant. Plenæ erant ædes meæ à summo mane ad vesperam turba eorum, qui adversus varia incommoda auxilium petebant. Alii lautioribus mensis affueti ad atrii panis ejusdemque ficci quotidianum esum nauseabant: opus habebant qui compararent aliquid obsonii: aliorum stomachus continuum aquæ usum non ferebat, pauxillo vino opus erat. Erant quos offendebat in nudo solo cubantes nocturnum frigus, quibus veste stragula subveniendum erat: huic amiculum, illi calcei desiderabantur. Pars multo maxima adversus heri, vel custodis sævitiam subsidium orabat, quo commodioribus iis uteretur. Ad medendum istis omnibus incommodis una remedio erat pecunia, ea flagitabatur. Hic nullus abibat dies, quin plures
aurei

aurei infumerentur. Sed hoc malum tolerabile, neque exitiosum : perniciosius aliud ab iis impendebat, qui grandiores summas sibi credi postulabant, aut me vadem pro redemptionis pretio cupiebant. Horum nulli deerat, quo se venditaret, ac suam causam præcipuam videri vellet. Hic afferebat nobilitatem & consanguineos, aut affines illustres aut primarios : iste ductos in exercitu ordines, multorumque annorum stipendia : tertius divitias domi magnas, & in promptu satisfaciendi facultatem. Nec deerant qui suam virtutem, & clara in bello facinora prædicarent. Omnes denique quacunque de causa sibi succurri æquum censebant. De fide cum quæreretur, & an solvendi memores futuri essent, vetabant dubitare. Nam quid injustius, quam non molestia & damno liberare eum, à quo tantum beneficium accepissent, cui libertatem, cui vitam deberent, qui eos tanquam ex Orci faucibus eripuisset? Ac sane mihi gravissimum erat audire : Nisi mihi jam in numerato sint ducenti aurei, actum est de me : traducor in Asiam, aut conjicior in triremes ad remum, avehendus nescio quo, sine ulla spe recuperandæ unquam libertatis, aut revisendæ patriæ. Est mercator, qui tantum mercium suppeditare, unde ea summa confici possit, non re-

S

cuset,

cusset, modo tu fidejubeas. Hæc fere erat omnium cautio : qua non moveri non poteram, cum veniret in mentem vera esse quæ dicebantur. Fieri non posse, nisi esset subventum, quin magnam partem variis casibus perirent : esse autem eo loco neminem, qui majorem opitulandi facultatem haberet, aut à quo justius id expectaretur quam à me. Sed tu, *nusquam tuta fides*, mihi ingeris scio, sed cadit in cujusquam animum fore tam immaniter ingratum aliquem, ut ex tanto periculo ereptus solvere nolit, quod sit pro ejus capite expensum? Fac uni, atque alteri non voluntatem, sed facultatem deesse. Id fusque deque habendum. Non perit, quod bonis bene fit. Major certe pars in officio manebit. His rationibus adductus, meam fidem pro multis aureorum millibus obstrinxi, meque in tam altam voraginem demisi, ut nesciam quo modo sim emerfurus : ac verear, ne compedes quas iis ademi, ego meis pedibus aptarim. Qua de re pluribus ad te scribo, ut me purgem, quod à quibusdam insipientiæ accusari me scio, ob nimiam credendi facilitatem; tum quod nonnullorum in solvendo negligentia me in suspicionem adducit, fore ut non sine gravi damno ex hoc negotio exeam. Quinimo jam fuit necesse, me quod pro quibusdam

busdam sponſondi, dependere: ac memini cum ad me nonnullorum voces referebantur, qui cum eſſent meo beneficio ſervati, tamen deridiculo habebant tantam facilitatem, ut hominis inepti, & parum conſiderati. Ex quo poſſum colligere, quæ mens quorundam futura ſit. Sed erit quod volet Deus. Utut ceciderit, non video cur me pœniteat multis benigne feciſſe. Ipſa ſibi virtus ſemper pulcherrima merces. Præcipuum mihi nullum pretium expecto, nullos honores, nullam ſtatuum decerni mihi volo; opto tantum ut eatenus grati ſint, ut quod pro eorum incolumitate expenſum ſit, fideliter reſtituant. Quod de cordata natione, cujuſmodi hæc habetur, non deſpero. Ego vero lætor non modo me repoſuiſſe, verum etiam exemplo fuiſſe, quo provocati plerique & ipſi bonam operam navarunt. Sunt Peræ cum cives, tum peregrini, generis Italici; multi mercatores, quorum extitit in captivis ſublevandis inſigne ſtudium, ſed unius non poſſum oblivifci, proſus à reliquis diverſi, propter ſententiæ abſurditatem. Is erat Italogræcus, hoc eſt, mixta origine & moribus Græcis atque Italis. Hic cum certatim omnes in tam pium opus incumbent, adduci nunquam potuit, ut teruncium in ullum impenderet. Quo nomine cum

accusaretur, ita se defendebat absono & incomposito sermone Italico, (nam familiarior ei Græcus) Ego istos quales sint non novi: sed facile possum conijcere, non nisi justo Dei iudicio in hanc miseriam coniectos. Nolo venire contra voluntatem divinam: maneat per me quo loco eos Deus esse voluit. Vos, qui iis quæ divinitus decreta sunt, tam audacter interceditis, mirandum non erit si pœnitebit. Nemo mihi persuaserit, ut vel unum obolum horum causa erogem. Sic ille. Sed vanum istum & ineptum vatem omittamus. Hæc Christianorum maritima clades cum Bajazetis calamitate conjuncta, magnam mihi curam adferebat, ne Turcæ redderentur insolentiores, ac proinde in ferendis conditionibus intolerabiliores. Ad mala publica accedebat privatum, pestis, quæ domum meam invaserat, jamque unum de fidissimis meis famulis rapuerat: cæteros contagii metu vehementer turbabat. De quo dicam paulo post, si prius de alia sollicitudine nobis injecta, minore quidem illa, sed tamen non contemnenda, attigero. Fit indies hic Princeps suæ religionis observantior, hoc est, supersticiosior. Solitus erat oblectare se puerorum fidibus, & voce canentium musica. Sed hoc omne sublatum Sibyllæ cujusdam inter-

terventu ; hoc est , anus sanctimonix professione celebris , quæ magnas , nisi finem faceret , paratas ei pœnas post mortem denunciaret. Eo commotus , quicquid erat instrumentorum symphonicorum , quantum auro , gemmisque egregio opere distinctorum , comminuit , & in ignem injecit. Cibum sumebat ex argentea supellectile : hoc quoque nescio quis tam graviter apud eum increpuit , ut postea nullis quam fictilibus vasis sit usus. Postremo inventus est , qui tantam usus vini licentiam in urbe non ferret , eoque nomine religionem ei injiceret , ac si præceptorum Prophetæ sui parum retinens esset. Fit ergo edictum ne vinum deinceps Constantinopolim importaretur , ac ne Christianis quidem , neque Judæis. Hoc edictum ad me meosque non parum pertinebat , aquæ potioni minime assuetos. Unde enim nobis vinum , si à mœnibus urbis arceretur ? longum patriæ desiderium , & incertum adhuc quo nostra actio evaderet , fatis nos macerabant ; nisi hæc etiam mutandi victus necessitas adjungeretur , cui sine multorum in valetudine locus esse non posset. Do negotium meis interpretibus , ut nostram causam apud Bassas in Divano diligenter agant , & veterem possessionem defendant. Variatum ibi sententiis. Erant

qui censerent, nos quoque aquæ potu de-
 bere contentos esse. Quid enim dicturam
 viciniam, si vinum ad nos inferri videant?
 Ejus usu sibi severe interdici. At Christia-
 nos in media Constantinopoli eo se quan-
 tum liberet ingurgitare, foetorem vini cir-
 cumcirca late differri, atque omnia pro-
 fanare. Sed & Musulmannos, qui ad me
 venirent, vinum eructantes prodire. Ex
 quo nihil propius factum est, quam ut
 caussa caderemus. Vicit tamen eorum sen-
 tentia, quorum auctoritate nostri ratio ha-
 bebatur, qui nobis tantam mutationem in-
 tolerandam fore, morborumque & mortis
 caussam plerisque allaturam contendebant.
 Permittitur nobis unius noctis optio, qua
 vini quantum vellemus ad portam mariti-
 mam, quæ nobis opportunissima videre-
 tur, appulsum haberemus: qua nocte item
 currus & equi ad manum nobis essent;
 quibus vinum quanto minimo cum stre-
 pitu fieri posset, in domum inferremus.
 Sic nos jus nostrum retinuimus. Non de-
 fuerunt Græci, qui Principis animum eo
 quo dicam stratagemate periclitarentur.
 Cum exploratum haberent, eum per loca
 frequentibus vineis consita iter facturum;
 magno numero conveniunt, vitesque ra-
 dicitus convellunt. Quarum congestis
 acervis alii viam complent, alii currus one-
 rant.

rant. Ubi ad eum locum venit Princeps, rei novitatem miratus, constitit: vocat ad se proximos, quærit quid moliantur. Illi respondent, quando sibi ejus edicto vini potu interdictum sit, se vites, quarum deinceps nulla futura sit utilitas, extirpare, ut lignis ad focum utantur. Tum Suleimanus: Non recte facitis, neque mentem meam, ut debuistis, affecuti estis. Ego si vini abstinentiam indixi, non propterea vesci urva quenquam prohibeo. Inter præstantissimos fructus, quibus genus hominum donavit Deus, annumerari debent uvæ. Harum recentium succo nihil vetat quo minus fruamini, dum ne in doliis conditum pernicioso invento depravetis, atque in alium vertatis usum. An vos pomiferas arbores, quod vinum non ferunt, eradicandas censebitis? Quiescite, fatui, & vitibus, egregios vobis fructus laturis, parcite. Ita Græcis sine effectu suum commentum fuit. Revertor nunc ad pestem, quam sub eodem tecto nobiscum versantem reliqui. Cujus vitandæ gratia mitto ad Rustanum rogatum, ut mihi ejus permissu aliquo migrare liceat, ubi sim extra metum aëris contagione infecti. Quod quidem faciebam diffidenter, quod erat mihi cognitum ejus ingenium: faciebam tamen, ne viderer in mea meorumque valetudine tuenda, fuisse

negligentior. Respondit Rustanus, se relaturum ad Principem. Postridie renunciat, eum sic respondisse. Quid mihi vellem, aut quo cogitarem? an nescirem pestilentiam sagittas esse Dei, quæ à proposito scopo non aberrarent? ubiubi delitescerem, ut ab ejus teli jactu tutus essem? Si me percussum vellet, nihil fugam, nihil latebras profuturas. Frustra vitari, quod evitari non posset. Suas ædes ne nunc quidem peste vacuas, in quibus nihilominus maneret. Me quoque facturum rectius, si me loco non movissem. Sic mihi in domo funesta, & peste contaminata manendum fuit. Sed accidit haud multo post ut Rustanus ad plures migraret, aqua extinctus intercute. Cui suffectus est Hally Visiriorum Bassarum tum secundus, vir (si Turcarum quisquam) humanus, & prudens. Ad quem cum novæ dignitatis initio gratulatum misissem, adjunxissemque amplum sericæ vestis munus, liberale responsum acceperam, me in quibuscunque rebus usurum se amico; ne vererer, ubi usus esset, compellare. Neque id re parcius præstitit quam verbis promiserat. Quod primum sum expertus, cum ex intervallo rediviva pestis in domo mea denuo turbaret, eumque nobis eripuisset, cujus ope & præsidio in conservanda valetudine secundum Deum potissimum niti solebamus, atq; alios plures

plures (ut sic loquar) afflasset. Mitto ad Hally Bassam eandem petitem veniam quam antea petieram à Rustano. Respondet se quidem mihi posse permittere; ut irem quo vellem, sed futurum consultius si id postularetur à Principe: ne, si forte in homines meos incidisset liberius vagantes, ægre ferret me sine suo scitu versari extra hospitium. Multum referre, quomodo quidque Principi proponeretur. Se ita ad eum relaturum; ut non esset quod de assensu dubitarem. Pauloque post me facit certiore, non prohiberi me quocunque visum sit proficisci. Secessui visa est aptissima insula quam vocant *Principo*, quatuor horarum navigatione ab urbe distans. Ea fere amœnissima est complurium minutarum insularum, quæ Constantinopoli proxime subsunt. Nam aliæ singulos, aut nullos habent pagos, hæc duobus habitatur. Quod dixi, eum cujus fiducia maxime niti solebamus, morte nobis ereptum, fuit is medicus Gulielmus, optimus mihi & fidissimus longinquæ peregrinationis comes. Corruptum quendam peste, quemadmodum eventus palam fecit, imprudens redemeram. Ei dum Gulielmus medicinam facere conatur, neque satis sibi cavet, venenum pestiferum hausit. Erat in ea hæresi, ut grassante pestilentia plus esse metus

S 5

quam

quam periculi diceret : oriri eodem tempore , ut semper , varia morborum genera. Quorum majorem partem timori assignaret pestilentiae : sic fieri ut quodlibet ulcus , aut tuberculum pro pestilenti anthrace curaretur. Itaque etsi jam ex peste langueret , longe tamen à peste suspicione aberat , donec malum dissimulatione auctum cum tam faëvis accessionibus erupit , ut fere inter manus opem ferentium extingueretur. Nec dum tamen adduci potuit , ut se peste laborare crederet. Cum pridie quam è vita discessit , misissem qui percunctaretur , qui se haberet : respondit sibi factum esse melius : rogare , si commodum esset , ut ad se venirem. Diu ei assedi , quum mihi narraret quam graviter æger fuisset. Nam sibi cum ceteros , tum videndi sensum ita debilitatum fuisse , ut neminem discerneret. Quo affectu se nunc liberatum , atque omnibus sensibus vigere : unam superesse destillationem , quæ spiritum impediret : qua si levetur , continuo valentem fore. Ab eo discedens , dico me audisse , habere eum nescio quid abscessus in pectore , fatetur , rejectoque lecti stragulo mihi monstrat , sed nihil esse incommodi ; contractum id è nodulis angustioris thoracis , quem novum induisset. Ad vesperam , cum ex familiaris disciplina duo è reliquo comitatu meo
ci no-

ei noctu ministraturi accessissent, jamque munda interula induere eum pararent, advertit ipse in nudato corpore maculam purpuream, quam ipsi morsum pulicis esse dicebant. Et vero plures & grandiores vidit. Non sunt, inquit, isti morsus pulicum, sed mortis appropinquantis nuntii. Hoc ergo agamus. Hinc totam noctem Deo precibus placando, piis colloquiis, & sacræ lectionis auditioni vacavit, donec mane summa cum misericordiæ divinæ fiducia vita excessit. Sic sum orbatus homine mihi charissimo, & rebus meis opportunissimo. Nec minus damni fecit in ejus morte respub. literaria. Multa viderat, didicerat, annotaverat, quæ in communem usum aliquando edere cogitabat: mors præclaros conatus interrupit. Ejus quidem fidelitas, & rerum usus tanti à me fiebat, ut si fuissent passa tempora & mihi reditus permixtus fuisset, dubitaturus non fuero eum loco meo Constanti-nopoli relinquere. Ab eo tempore mihi visi labores mei conduplicati: neque sane eo relicto totus mihi rediisse videor. Pax sit piis boni viri manibus. Posui ei monumentum, quo debitum virtuti ejus testimonium dedi. Sed redeo ad meas insulas: in quibus trimestri spatium summa cum voluptate vixi. Mira ibi solitudo: nihil turbæ,

turbæ, neque strepitus: pauci Græci, apud quos divertebam. Turca nullus, cujus præsentiaæ oblectationes meæ obnoxiaæ essent. Nam Turcæ domestici, quibus affueveram, nihil interpellabant: licebat qua vellem libere discurrere, & circum illas insulas, quæ plures sunt, pro arbitrio vectari. Omnia ibi plena diversimodi generis plantis, stœchade, myrto aculeata, stœbe, aliisque pluribus. Mare vero omnis generis piscium copia refertum, quibus nunc hamo, nunc reti insidias faciebam. Erant ad manum cymbæ cum piscatoribus Græcis, quibus utebar adiutoribus. Ubi plus amœnitatis, aut major capturæ spes ostendebatur, eo trajiciebam. Interdum aperto Marte juvabat rem gerere, in vadoque pellucidi maris, trepidantem cancrum, aut locustam fuscina confixum in navim rapere. Sed omnium non modo jucundissima, verumetiam fructuosissima erat venatio, quæ sâgena, sive verriculo fiebat. Qua in parte piscatores judicaverant plus esse piscium, ea circumjiciendum verriculum curabam: sic ut magnum spatium complecteretur primum ipso reti, deinde prælongis funibus, quibus expassæ in diversum alæ ad littus trahébantur. Ad illos funes nautæ crebros virides ramos implicuerant, quo terrore pisces coërceban-

bantur, ne evadere; atque in altum refugere tentarent. Ita cum utrinque verriculi alæ ad terram adductæ essent, redacti in angustum pisces trepidare, neque tamen se deferere. Ad eas quisque artes, quibus erat à natura doctus, confugiebat. Alii audaci super rete saltu periculum effugiebant. Alii contra arena obruti, ne reti involverentur cavebant. Erant qui quamvis crassiore lino confertas maculas dentibus scindere niterentur, inprimis synodontes; armatum firmis dentibus genus, quibus ea industria, ut, ubi tantum lini morsu contriverunt ut uni fugæ via pateat, qua primus erupit, totum agmen consequatur, ut è magno numero nullus piscatori relinquatur. Id metuens (nam eram præmonitus) stabam in proa contum tenens, quo rictum corrodentium retondebam, non sine meorum risu. Nec tamen obtinebam quin paucis exceptis reliqui (qui multi erant) fuga sibi confulerent. Adeo ne piscibus quidem in extremo discrimine solertia deest. Nobis tamen præter hos diverforum piscium multitudo remanebat, melanurorum, scorpionum, draconum, scarorum, julidum, & chanum, quos ibi vocant, quorum varietas cum aspectu delectabat oculos, tum nominum & naturarum cognitione valde mihi jucunda erat.

Erge

Ergo sub noctem me recipiebam in castra cum puppi laureata, præda & captivis onusta. Postridie faciebam participes spoliatorum, Hally Bassam, atque ejus magistrum curiæ, qui valde sibi munus acceptum præ se ferebant. Juvabat interdum pertica, ferroque, in eum usum parato, pinnas, quarum in illo mari tanta copia est, ut ibidem data opera consitæ videantur, fundo avulsas capere, in quibus Ciceroni, Plinio, & Athenæo celebratos pinnotheres, sive pinnophylaces, deprehendebam, fere binos, marem, & foeminam, quandoque plures. Sed vereor ne cætera quæ de iis præfati scriptores memorant, non utique liquida fide consent, & speciosa magis sint quam satis explorata. Narrant illi, pinnam patulis hiulcam conchis insidias facere minutis piscibus, quos tamen illa, utpote cæcum & brutum corpus, intra sua præsidia versari nesciret, nisi pinnophylacis morfu commonefieret: tum illam conchas contrahere, pisciculosque inclusos communem prædam cum pinnophylace partiri. Pinna qua figura sit, notum ex Bellonio. Qua parte acutior est, sic solo maris infigitur, citroque capillamentorum, sive fibrarum, ita adhæret, ut plantata videri possit. Quibus quidem fibris alimentum fugit. Quæ res
hinc

hinc fati liquet, quod sua sede convulsa inopia nutrimenti computrescit, quemadmodum olera, & plantæ. Eam vero sibi sedem deligere pinnophylacem credibile est, ut firmum propugnaculum adversus rapacium piscium vim habeat, quietumque in concitatorum fluctuum agitatione portum, unde excurrat cum velit, & quo se tuto recipiat. Quæ tamen nolim sic à me dicta accipi, ac si de tantorum virorum auctoritate quicquam detractum velim. Sed ut ista relinquam aliis curiosius investiganda. Cymbam nos quidem pinnis facile complebamus, esca vili & cujus te citò fastidium capiat, carne perquam simili muscutorum. Sed pisces seponere pinnophylaces monebant, ex quibus cum palato gratum obsonium, tum ventriculo non inutile parabatur. Est inter reliquas parva insula ab humano cultu destituta, ad quam mera rerum monstra & portenta, stellas, ferras, uvas, hypocampos, prodigiosas cochleas, & sphaerulas quasdam luteas pomis similes, quæ nos aurantia vocamus, piscium nihil, præter unam rajam, & pastinacam, sævo aculeo metuendam, quo dum nos appeteret, se ipsam subinde transfigebat, capi à nobis memini. Cum tempestas à mari arcebat, in terra me oblectabam quæren-

dis

dis rarioribus, nobisque inusitatis plantis. Interdum exercitationis causa totam insulam pedibus circuibam, Franciscani ordinis monachum, bonum virum, juvenem quidem, sed obesum, & laboris insolentem, mecum trahens. Is à cœnobio Perensi comes mihi prodierat. Cæterum incedentem me pleno gradu quo magis incalescerem, ægre consequebatur anhelans fremensque, & quid tanta festinatione esset opus, quem fugeremus aut persequeremur? An literas magnis de rebus ferendas suscepissemus, & pro tabellariis aut cursoribus operam locassemus? Nec finis, donec ei sudor in modum argolici clypei in tergo per vestimenta erumperet. Ubi in hospitium reditum erat, tum vero gemitibus & lamentis omnia complebat, abjiciebat se in lectum, actum de se clamitans: cur de nobis non male meritum sic perdere properaremus? vixque adduci poterat, quamvis crebrò invitatus, ut veniret ad prandium. Invisabant nonnunquam à Constantinopoli Peraque amici, & ex Hally familia Germani quidam, de quibus cum quærerem an nondum etiam pestis remitteret? & quidem insigniter, respondebat unus. Quot ergo quotidie jam decedunt? fere quingenti (ajebat) Tum ego, bone
Deus

Deus, hoc cine est pestem remittere? Quot moriebantur cum sæviret maxime? ad mille, aut mille & ducentos. Turcas à peste securos, sed non tutos præstat opinio, qua mortis tempus & genus, uniuscujusque fronti à Deo inscriptum persuasum habent. Si mori fatum sit, frustra declinari; sin contra, stulte metui. Itaque vestes & lintea in quibus peste ægri animam exhalarunt, etiamnum à mortifero sudore madentes contrectant, imo iis perfricant faciem. Si Deo, inquit, visum ut sic moriar, fieri necesse est; sin minus, obesse non poterit. Sic contagioni latus patefit aditus, totæque interdum familiæ ad unum emoriuntur. Fuit mihi dum in illis insulis vixi, notitia cum Metrophane Metropolita, qui cœnobio in Chalci, una istarum insularum præest, viro humano & non indocto, concordia inter Latinam & Græcam Ecclesias percupido, præter consuetudinem reliquæ gentis, quæ fere nostræ religionis homines ut impuros & profanos averfatur. Adeo suus cuique mos placet. Cum jam ferme duobus mensibus in illa insula versatus essem, Bassarum quibusdam mea mora suspecta esse coepit: cum Hally colloquuntur, & sibi comunodius videri ajunt, si in urbem

T

revo-

revocer. Quid enim si profugiam? esse mihi paratas (fugæ instrumenta) naves, nec reliqua, si velim, defutura. Hally jubet eos sine cura esse, de mea fide nihil se dubitare. Chiauffum nihilominus summittit, qui hæc nunciet. Is dissimulanter circumspectis omnibus, nulloque indicio comperto quod fugæ suspicionem faceret, revertitur, accepto à me munusculo, jussus renunciare Hally Bassæ, ne quid vereretur, non commissurum me ut fides, quam mihi habuisset, ei noceret. Ita in tertium mensem mea rusticatio extenditur, ac tum demum cum est visum, nullo revocante in urbem me refero. A quo tempore magna mihi intercessit cum eo Bassa familiaritas, perpetuaque de pace actio. Est natione Dalmata, quem quidem solum vidi in illa barbarie meo judicio minime barbarum, natura miti & sedata, comem, acriter intelligentem, ingenio quantumvis magnarum rerum capaci, multi usus cum domi, tum militiae. Nam est ætate provector, & maximis muneribus semper præfuit. Statura ei procera, plena, amabilis cujusdam gravitatis facies. Summa erga dominum pietate, ut cui nihil sit optatius quam ut & otium & quietem conficiat, quo tolerabilius ætatem, annis morbisque gravem ferat. Quæ Rustanus sævitia, terrore

rore & minis perficere studebat : hic operam dat ut comitate & æquitate, ac veluti per amicitiae speciem consequatur. Rustanus semper tristis, semper atrox, sua dicta pro edictis haberi volebat. Non erat nescius ille quidem, quid tempora, quid principis senectus postularet : sed metuebat, ne si quid indulgentius faceret, aut loqueretur, id avaritiae causa (cujus nomine vehementer domino suspectus erat) fecisse videretur. Ideo nihil de consueta importunitate mutabat, tametsi conglutinandae pacis cupiens esset. Ergo ubi non respondebantur volentia, nihil audiebat, jubebat faceffere, nec unquam aliter quam velut ab irato discedebatur. Ac memini cum de rebus ad pacem pertinentibus cum eo egissem, quae is tanquam indigna rejecisset, dixissetque, si nihil haberem aliud, abirem : confestim me surgere & redire domum, praefatum mihi liberum non esse quicquam, quam quod à domino mandatum non haberem, proponere. Quod cum visus essem praeter consuetudinem fecisse commotior, revocat meum interpretem, percunctatur ecquid iratus essem? Quum negaret, quid putas, inquit, si ab Imperatore meo obtinuissim, de quo aliquando ipse mecum egit, putasne (inquam) ipsum servaturum fidem, & donum

quod mihi pollicitus est repræsentaturum? Cum interpretes se nihil addubitare diceret, quin quicquid promississem, optima fide præstiturus essem. Tum Rustanus: Abi domum & quære ex eo. Erant mihi in numero quinque millia ducatorum quos vocant, ea sex millia coronatorum faciunt; quæ habebam in omnem eventum provisâ, si quid incidisset, ut opus essent; illis onero meum interpretem, ac jubeo Rustano ita dicere, haberet hoc meæ fidei specimen & solutionis initium: reliqua sequutura ubi negotium ad exitum perductum esset (nam majorem etiam summam promiseram) non esse meum fidem fallere. Vidit lætus eam pecuniam Rustanus, & attrectavit, deinde reddidit interpreti. Ego, inquam, de ejus fide non dubito; sed illud negotium plenum est magnæ difficultatis, & de quo nihil certi polliceri possum, neque adhuc scire quæ mens domini mei futura sit. J, refer argentum oratori, ut mihi fervet, donec certum sit quo se negotium det. Interea ejus arca sit arca mea. Sic argentum illud tanquam postliminio ad me rediit. Ipsum Rustanum aliquot post mensibus mors è medio sustulit. Cognosce nunc benignitatem optimi Imperatoris, cum frustra diutius ea pecunia servari videretur,
ipso

ipſo prius certiore factò , converto eam in unius anni expenſas (tantum enim in ſingulorum annorum ſumptus mihi expenſum ferebatur ,) cujus me poſtea pœnituit , cum cœpiſſem mecum cogitare , quot jam annos & quantis in laboribus periculisque in ea legatione verſarer : viſus ſum mihi deſuiſſe , qui cum recte factis præmia deberi ſcirem , & haberem optimum & liberaliſſimum dominum , meritum cujusque æquiſſimum æſtimatorem , uti occasione , & eam pecuniam præter ſpem ſalvam veluti agnam è lupi faucibus ereptam , mihi petere non meminſſem. Eſſe in aula multos , qui nequaquam paribus meritis majora præmia conſequuti eſſent. Viſum eſt hæc in mentem redigere Imperatori , erratum meum confiteri , & poſtulare ut reſtitueret integrum : & quod ego per imprudentiam neglexiſſem , ipſe pro ſua benignitate corrigeret. Facile fuit obtinere cauſſam apud tam æquum judicem : de ſuo ærario totidem aureorum millia mihi reponi juſſit : cujus ſi beneficii tanta cum animi præpenſione dati memoriam apud me unquam intermori patiar , tum ego me indignum judicabo , qui lucem diutius aſpiciam. Sed redeo unde digreſſus ſum. Diverſi Baſſarum Hally & Ruſtani mores , diſpar ingenium.

nium. Vita illi sine fordium suspicione ; non metus, nec ejus comitas aut facilitas apud principem reprehensionem haberet. At contra Rustanus, semper avarus , semper fordidus , & qui primam utilitatis & pecuniæ rationem duceret. Quæ Rustanus colloquia mecum brevissima habere solitus erat, Hally dabat operam , ut in plures horas extenderet , & multa humanitate condiret. Fremebant interea Turcæ, qui vel officii vel negotii causa convenerant , quod propter meam præsentiam tamdiu à Bassæ aditu prohiberentur. Me vero cruciabat fames, quod post meridiem ad eum arcessebar, nec fere nisi jejunus accedebam , quo solutiore ingenio hominis acuti colloquio vacarem. In his sermonibus erat in eo multus, ut quod uterque in rem domini sui maxime judicaret, id ei suaderet ; se quidem non ignorare, nulla re magis indigere dominum suum quam quiete, decursa jam ætate victoriis & gloria fatiatum. Nec à domini mei rationibus (quod ipse scire possem) pacem & otium aliena. Si salutis & tranquillitati populorum suorum consultum vellet, non esse quiescentem leonem denuo in arenam revocandum. Animos principum habere se ad modum speculorum : ea esse natura vacua, sed in illa migrare

migrare quarumcunque rerum imagines, quemadmodum objectæ essent. Sic animos principum per se puros, earum rerum simulachris velut imprimi quæ objectæ essent. Proinde debere nos animis dominorum nostrorum ea exhibere, quæ ipsorum rationibus maxime conducerent. Debere item imitari bonos coquos, qui non ad hujus vel illius palatum cibos condirent, sed consulerent in commune: sic nos in conditionibus constituendis ita debere moderari, ut ea sequeremur, quæ utrique parti convenirent & tolerari possent. Hæc atque hujus generis plura non nimis insulse congererat. Ubicunque vero res patiebatur, non alienam à me voluntatem præ se ferebat: ac si quid vicissim à me officiosius in eum profectum esset, id quam illustri gratiâ excipiebat. Evenerat per eos dies, ut cum ipse à Divano domum rediret, ventumque esset ad viæ flexum, ubi salutatos collegas dimittere consueverat, ut dum equum celerius circumagit, salutationique intentus toto corpore in equi cervicem præpendet, magnitudinem ponderis, equus haud dum firmiter fixis pedibus non ferret, sed una cum domino in terram præceps iret: quod cum est à me auditum, do negotium hominibus meis, ut eum invisant, &

percunctentur, num hic casus aliquid offensæ attulisset? lætatus hoc officio, cum mihi gratias egisset; respondit se nulla parte læsum, neque esse mirandum, si miles ætate confectus, ad lapsum proclivis esset. Tum conversus ad eos, qui astabant: Dicit, inquit, non potest, quanta benevolentia me prosequatur iste Christianus. Commemorabat mihi aliquando sibi opum, honoris ac dignitatis abunde contigisse: nihil aliud nunc studere, quam ut de multis bene merendo præclaram ad posteros nominis sui memoriam transmitteret. Cum jam aliquandiu nos pacis negotium tenuisset, ac magna essem in expectatione desiderati eventus, casus intervenit, qui labefactare & pervertere totum posset. Græcus quidam natione, quem Despotæ nomine honestabant, præsidio Cæsariani militis, qui fines Hungariæ tutabatur, in Moldaviam irruperat, eamque Veyvoda exacto, à quo possidebatur, infederat. Quæ res Turcas graviter commovit, verentes ne tale principium longius procederet, tametsi sane illud per se haud exiguum videri poterat: sed prudentiæ suæ esse arbitrabantur curam tegere, neque malum indecora trepidatione majus facere. At Hally sibi non prætereundum existimavit, quin mecum com-
muni-

municaret, & quid sentirem cognosceret. Fit mihi, notum indicio cujusdam ex ejus domesticis, paucis post horas ea de re me ad eum accersitum iri. Nonnihil (ut fatear) is nuncius animum meum momordit. Erat pene ad catastropham perducta actio nostræ fabulæ, & tantum ultimus actus restare videbatur. Eram in magno timore, ne hæc novitas omnia turbaret, nosque è conspectu portus in altum de novo referret. Vocor, ut eram præmonitus, ad Hally Bassam. Excipit me solita comitate. Sermonem confert de variis rebus, præsertim ad pacis clausulam spectantibus: nullum in vultu neque in verbis novitatis signum, donec jam abire pararem, & surrexissim ei valedicturus: tum ac si demum Moldavia in memoriam venisset jubet me residere, ac, Mehercule, inquit, pene fui oblitus, quod tibi dictum volui (prorsus quemadmodum solemus, quum quid levius in memoriam redit.) Audistine tuos Germanos venisse in Moldaviam? In Moldaviam inquam? ego vero, minime, neque mihi fit verisimile. Nam quid Germanis cum Moldavia, tanto terrarum spatio disjunctis? Atqui hoc verum est, inquit, & ita esse comperies. Tum idem pluribus affirmare, & venisse certos nuncios, asserere cœpit. Denique

quo minus dubites, inquit, curabimus, ut Germanum aliquem capiamus, quem ad te mittam, ut ex eo cognoscas. Hic in eum sermonem deflexi, ut dicerem, quicquid hujus esset, unum scire me, nihil factum jussu neque mandato Imperatoris. Germanos gentem esse liberam, peregrinis stipendiis assuetam. Ex iis forte dimissos aliquos, qui ducibus Cæsareis militassent, cui conducto milite esset opus, dedisse nomen. Ac meo judicio nihil erratum iri, si hujus motus causa ad optimates ejus viciniae Hungaros referretur, qui pertæsi quotidianarum injuriarum, quibus à Turcis onerarentur, de referenda gratia cogitassent. Ac si mihi licet dicere, quod sentio, non video, inquam, quo nomine accusari possint, si toties laceßiti & veluti stimulis fodicati, se viros meminerunt, & ultum iri injurias voluerunt. Quid jam multis annis vestri milites sibi licere in Hungaria non putant? quod genus maleficii aut hostilitatis à nostris abstinuerunt? Hic quidem pacis spes præferatur, sed illic nullum atrocissimi belli exemplum prætermittitur. Ego ut captivus multos jam annos detineor, nec est qui apud nos certum sciat, etiamnum vivam, an in vivis esse desierim. Qui vestras contumelias tulerunt tam diu, laude non repre-

reprehensione dignos judico, si cum oblatum est vindictæ tempus, eo utantur. Esto, inquit Hally, utantur, ut valent, modo intra ipsius Hungariæ fines aut locos finitimos: sed ut in ipsam Moldaviam invadant, paucorum dierum itinere Adriano-poli distantem, id vero tolerandum non est. Tum ego: non debet à viris bello asuetis, & tractandorum armorum quam juris peritioribus delectus aut discrimen requiri. Quæ prima opportunitas oblata est, eam arripuerunt: nec sibi cogitandum putarunt, ubi aut quatenus liceret. Sic ab eo discessi (ut mihi videbatur) minime irato: neque sane puncto difficiliorum sequentibus diebus in negotio pacis se præbuit. Dum hæc maxime agebamus, non levi affectus sum (sic enim interpretor) Christianissimi regis oratoris beneficio. Erant in principis ergastulis Constantinopoli homines tredecim, plerique juvenes, in quibus & nobiles aliquot: partim Germani, partim Belgæ, quos animadvertendus casus eo redegerat. Navim conscenderant Venetiis, qua quotannis interposita fide publica, qui sacram urbem Hierosolymorum visere cupiunt, in Syriam deportantur. Quosdam pietas, alios peregrinandi, & longinquas regiones visendi studium eo adduxerat: sed sinistro auspicio.

spicio. Quo tempore terram attigerunt, milites Maltenfes facta exscensione illam oræ Phœniciaë partem populati fuerant, captosque complures homines abstraxerant. At Syri, quibus parentes, liberi, propinqui abducti fuerant, cum neque ultionis neque recuperandi suos alia via pateret, manus injiciunt in istos Venetorum hospites, criminantur eos esse de numero piratarum: aut reddendos sibi curarent suos, aut eandem servitutis conditionem ne recusarent. Nec profuit monstrasse diplomata domini Veneti, fidem publicam, leges fœderum protulisse, quin vis plus quam jus valeret, & Constantinopolim constricti vinculis aveherentur. Multum oberat florens annis juvenus, quæ ne Bassis quidem probabile videri patiebatur, eos sanctimoniam causa Hierosolymam petere voluisse; quod Turcæ non nisi jam natu grandiores religionis ergo peregrinari solent. Quæ postquam ad me delata sunt, equidem movi omnem lapidem, quo eos ex illa miseria eriperem: sed nihil est à me profectum. Appellatus Bailus Venetus, quod per fidem ejus Reipub. in eam calamitatem devenissent, non negabat æquum esse eis subveniri. Sed quam facultatem dari in tanta immanitate insolentissimæ gentis?

gentis? sublevabam interea illorum infortunium, quibus poteram solatiis. Quum omnes quadam die præter spem ad me ingrediuntur, ajunt se mihi dono missos ab oratore Christianissimi regis: ejus opera se libertatem consequutos. Sane sum lætatus, nec opinato eventu, magnasque oratori gratias agendas curavi. Fecerat hæc præfatus orator Lavinius (sic enim vocabo quem *Lavigne* vocant) ut cum discessurus valediceret Suleimanno, manumque de more oscularetur, schedulam ei obtruderet, in qua homines illos, quibus religio calamitatis causa fuisset, in gratiam regis sui libertate donari postulabat. Assensit Suleimannus, ac sine mora missos fieri jussit. Ego viatico adjutos, & in navim impositos Venetias, atque inde in patriam remisi. Fuerat hic Lavinius initio multis modis mihi molestus: ubicunque poterat meis actionibus intercedebat, nihilque omittebat, quo me imnerentem apud Bassas in invidiam vocaret. Narrabat me regi Hispaniæ subjectum, ortum in Belgio, non minus ei regi servire quam ipsi Imperatori. Eum per me de rebus omnibus, quæ Constantinopoli gererentur, certiolem fieri: habere homines ad eam rem pretio redemptos, qui mihi etiam arcanissima quæque enunciarent, in quibus

quibus præcipuas partes teneret Ebrahimus, primarius Turcæ interpres, de quo dicam postea. Atque hæc quidem omnia antequam pax inter reges Hispanum & Gallum convenisset: pace facta, videbatur quæsisisse tempus, ubi illa corrigeret. Erat Lavinius asperæ cujusdam & horridæ libertatis, qui nihil sibi tacendum aut dissimulandum putaret, quodcunque venisset in mentem, tametsi parum æquis auribus acciperentur. Ex quo fiebat, ut ab ejus congressu ipsemet Rustanus refugeret, cum cæteri propter sermonis acerbicatem à Rustani colloquio absterrerentur. Mittebat Lavinius suos interpretes, ut sibi aditum peterent, tergiversabatur Rustanus, & jubebat per ipsos potius indicaret quid vellet, parceret operæ, nihilominus, ut ipse abesset, posse perfici: sed nequicquam, nam mox aderat, eaque expromebat, quæ raro sine offensione à Rustano audiebantur; ut accidit, cum aliquando non eam haberi domini sui rationem, quæ debebat, expostularet. Nam quid vos, inquiebat, arbitramini Budam, Strigonium, Albam Regiam, ac reliqua Hungariæ oppida fortasse vestro Marte capta existimatis? sed fallimini, vos ea per nos habetis. Nam nisi fuissent discordiæ & continua bella, quæ inter nostros & Hispa-

Hispaniæ reges intercefferunt, tantum ab-
fuiſſet, ut illis potiri potueritis, ut per Ca-
rolum quintum vix Constantinopoli tuti
futuri fueritis. Non tulit diutius Ruſta-
nus, ſed graviter excandescens: Quid
mihi tuos, quid Hispaniæ reges narras?
ea Domini mei potentia eſt, ut ſi omnes
veſtri Chriſtiani principes arma conjungant,
& ſimul ei bellum inferant, non flocci fa-
ciat, ac facilem victoriam de cunctis repor-
tet. Quo dicto in cubiculum iratus ſe re-
cepit, faceſſere juſſo oratore. Non poſ-
ſum hoc loco præterire, quæ de gente ac-
cepi, quæ etiamnum incolit Tauricam Cher-
ſoneſum, quam sæpe audiveram ſermone,
moribus, ore denique ipſo & corporis ha-
bitu, originem Germanicam referre. Itaque
me diu cupiditas tenuit videndi ab ea gente
aliquem, & ſi fieri poſſet inde eruendi ali-
quid quod ea lingua ſcriptum eſſet, ſed
hoc conſequi non potui. Caſus tamen
utcuſque deſiderio meo ſatiſfecit. Cum
eſſent duo huc illinc delegati, qui neſcio
quas querelas nomine ejus gentis ad prin-
cipem deferrent, meique interpretes in
eos incidiffent, memores quid eis man-
daſſem, ſi id uſu veniret, ad prandium
illos ad me adduxerunt. Alter erat pro-
cerior, toto ore ingenuam quandam ſim-
plicitatem præ ſe ferens, ut Flander vide-
retur

manus haurire. Enektorum equorum carnem devorare, nullo foco admotam. Offas tantum sub equestri sella explicare, quibus equino calore tepefactis tanquam opipare conditis vesci. Gentis regulum è mensa argentea cibum capere. Primum inferri ferculum caput equi, ut & postremum, quemadmodum apud nos primo novissimoque loco honos habetur butyro. Nunc adscribam pauca vocabula de multis, quæ Germanica reddebat. Nam haud minus multorum plane diversa à nostris erat forma: sive quod ejus linguæ natura id ferat, sive quod eum fugiebat memoria, & peregrina cum vernaculis mutabat: omnibus vero dictionibus proponebat articulum *tho* aut *the*; nostratia aut parum differentia hæc erant:

- Broe.* Panis.
- Plut.* Sanguis.
- Stul.* Sedes.
- Hus.* Domus.
- Wingart.* Vitis.
- Reghen.* Pluvia.
- Bruder.* Frater.
- Schwester.* Soror.
- Alt.* Senex.
- Wintch.* Ventus.
- Silvir.* Argentum.
- Goltz.* Aurum.

U

Kor.

Kor. Triticum.
Salt. Sal.
Fisct. Piscis.
Hoef. Caput.
Thurn. Porta.
Stern. Stella.
Sune. Sol.
Mine. Luna.
Tag. Dies.
Oeghene. Oculi.
Bars. Barba.
Handa. Manus.
Boga. Arcus.
Miera. Formica.
Rinck five *Ringo.* Annulus.
Brunna. Fons.
Waghen. Currus.
Apel. Pomum.
Schieten. Mittere sagittam.
Schlipen. Dormire.
Kommen. Venire.
Singhen. Canere.
Lachen. Ridere.
Criten. Flere.
Geen. Ire.
Breen. Affare.
Schvvalth. Mors.

Knauen tag erat illi Bonus dies : *Knauen*
bonum dicebat, & pleraque alia cum no-
stra

stra lingua non satis congruentia usurpabat, ut

Iel. Vita sive fanitas.
Ieltsch. Vivus sive fanus.
Iel uburt. Sit sanum.
Marzus. Nuptiæ.
Schuos. Sponsa.
Baar. Puer.
Ael. Lapis.
Menus. Caro.
Rintsch. Mons.
Fers. Vir.
Statz. Terra.
Ada. Ovum.
Ano. Gallina.
Telich. Stultus.
Stap. Capra.
Gadeltha. Pulchrum.
Atochta. Malum.
Wichtgata. Album.
Mycha. Ensis.
Lista. Parum.
Schedit. Lux.
Borrotsch. Voluntas.
Cadariou. Miles.
Kilemschkop. Ebibe calicem.
TzoWarthata. Tu fecisti.
Ies Varthata. Ille fecit.
Ich malthata. Ego dico.

Jussus ita numerabat. *Ita, tua, tria, fyder, fyuf, seis, sevene*, prorsus, ut nos Flandri. Nam vos Brabanti, qui vos Germanice loqui facitis, hic magnifice vos efferre, & nos soletis habere derisui, ac si istam vocem pronunciemus rancidius, quam vos *Seven* effertis. - Prosequebatur deinde, *Athenyne, thiine, thiinita, thunetua, thunetria*, &c. Viginti dicebat *stega*, triginta *treithyen*, quadraginta *furdeithien*, centum *sada, hazer* mille. Quinetiam cantilenam ejus linguæ recitabat cujus initium erat hujusmodi:

Wara wara ingdolou :

Scu te gira Galizu.

Hæmisclep dorbiza ea.

Hi Gothi an Saxones sint, non possum judicare: Si Saxones, arbitror eo deductos tempore Caroli Magni, qui eam gentem per varias orbis terrarum regiones dissipavit. Cui rei testimonio sunt urbes Transilvaniæ hodieque Saxonibus incolis habitatæ. Atque ex iis ferocissimos fortasse longius etiam summoveri placuit in Tauricam usque Chersonesum, ubi quidem inter hostes religionem adhuc retinent Christianam. Quod si Gothi sunt, arbitror jam olim eas sibi sedes tenuisse Getis proximas. Nec erraturum fortasse, qui sentiat majorem partem ejus intervalli, quod est inter Gothiam

thiam infulam & Procopiam, quam hodie vocant, à Gothis aliquando infessam. Hinc diversa Gothorum, Westgothorum & Ostrogothorum nomina: hinc peragratus orbis victoriis, & seminarium ingens barbaricæ multitudinis. Habes quæ de Taurica Chersoneso ex his Procopiensibus didici. Audi nunc quæ ex quodam errone Turca de urbe, & regione Cathaja. Erat is è sectæ genere, cui pietas est per longinquas regiones vagari, & in altissimis montibus in locis desertis & vastis Deum venerari. Percurrerat pæne totum orientem, ubi sibi cognitos Lusitanos commemorabat: incensus deinde cupiditate visendæ urbis & regni Cathaini, adjunxit se proficiscentibus eo mercatoribus. Nam solent illi magno numero convenire, atque ita catervatim regni illius fines petere. Paucis iter illud pervium est, aut certe parum tutum. Infidæ multæ peregrinantibus gentes sunt in medio, quarum aggressuræ singulis momentis timendæ sunt. Ubi est à Persarum finibus aliquanto longius discessum, occurrunt civitates Sammercanda, Borchara, Taschan, cæteraque loca à Demerlanis successoribus habitata. Hinc magnæ solitudines aut regiones sequuntur, modo feris & inhospitalibus, modo à mansuetioribus populis cultæ: sed passim victus

& annonæ penuria infesta est. Idcirco unumquemque provisâ sibi habere cibaria, & quæ vitæ usus requirat. Quibus rebus magno numero cameli onerantur. Talem numerosâ multitudinis comitatum *Caramanam* vocant. Postquam multorum mensurâ labore ad angustias ac veluti claustra regni Cathayni perventum est (nam bona pars ditionis regis Cathay mediterranea est, asperis montibus præruptisque faxis circumdata, nec potest intrari nisi per certas fauces, quæ regis illius præfidiis tenentur) ibi mercatores interrogantur: Quid ferant, unde veniant & quot sint numero? Quæ regii præfidiarii cognita interdum fumo, noctu per ignes proximæ speculæ tradunt, illa vicissim sequenti, ac sic deinceps, donec aliquot horarum, quod plurium dierum spatium fieri non posset, nuncius Cathayum ad regem de mercatorum adventu transferatur; qui quidem pari celeritate eademque ratione quid sibi placeat respondet, admitti omnes, an partim excludi aut differri velit. Admissi per dispositas justis spatiis mansiones sub certis ducibus incedunt: ubi quæ sunt ad victum & cultum necessaria justo pretio subministrantur, donec ipsum Cathayum attingant. Hic imprimis quid singuli portent profitentur, dein regem honoris causa,

causa, quo visum est munere impertiunt. Cui nihilominus fas est æqua æstimatione facta, merces quas velit emere. Reliquas pro arbitrio vendunt, aut permittunt, die ad reditum præstituta, intra quam negotii gerendi contrahendique potestas fit. Nam Cathainis peregrinorum hominum diuturnius contubernium non placet, ne quid labis peregrinitatis contagione patrii mores contrahant. Sic illi per eadem hospitia quemadmodum venerant, comiter dimittuntur. Gentem illam magnæ esse solertiæ, idem peregrinator memorabat, humaniterque & politice vivere, religionem habere propriam, à Christiana, à Judaica, à Mahumetana discretam, Judaicæ tamen exceptis ceremoniis propiorem. Jam à multis retro seculis artem typographicam fuisse apud eos in usu. Quod satis testarentur ibidem typis excusi libelli. Quam ad rem uterentur charta ex involucris exuviisque bombycum confecta, adeo tenui, ut in altera tantum parte typorum impressionem sustineat, pars altera vacua relinqueretur. Frequentes in ea urbe esse tabernas odori illius aromatis, quod *muscum* vocant; eam esse faniem beitiolæ cujusdam hoedi magnitudine. Nulli merci majus apud eos pretium, quam leoni: hanc

feram regionibus illis inusitatam summæ esse admirationi, neque quicquam pluris rependi. Atque hæc de regno Cathaino ex illius erronis ore, quorum penes auctorem fides sit. Nam sane fieri potuit, ut cum ego de Cathaio quærerem, mihi de alia aliqua vicina regione retulerit, & juxta proverbium, cum falcem postularem, mihi de ligone responderit. Quæcum ex eo excepissem, visum est percunctari, nunquid alicunde retulisset vel radicis vel fructus vel lapilli rarioris? Nihil admodum, inquit, nisi quod radiculam hanc in usum meum circumfero, cujus minima particula mansa & devorata, cum me languor aut frigus occupavit, excitator & incalesco; & cum dicto prægustatam mihi donat, subinde admonens ea parcissime utendum. Gustavit eam meus medicus Gulielmus, tum etiam vivus, qui ex fervore, quo illi os inflammatum est, verum napellum esse judicavit. Sequitur hoc loco, ut alterius peregrinatoris & monachi Turcici tibi miraculum narrem. Is incedebat cum tunica, & pallio albo, ad pedes usque demisso, cæsarie promissa, quales fere nostri pictores depingunt Apostolos. Sub facie liberali latebat impostor animus, sed Turcæ ut miraculis insignem venerabantur. Iidem interpretes

tes meos impulerunt, ut ad me adducerent, ut viderem. Sumpsit una mecum prandium sobrie & modeste. Inde descendit in aream domus, pauloque post revertit, sublato vasti ponderis saxo, quo sibi in nudatum pectus aliquot ictus inflixit, quibus pæne bos percelli potuisset. Hinc manum injecit ferro, quod in foculo ad eum usum accenso candens factum erat. Id ori insertum omnem in partem aliquandiu versat, non sine salivæ stridore. Erat ferrum illud oblongum, sed altero capite crassius, & quadrangulum, quod ore recepit, vi ignis sic fervefactum ut à candente carbone nihil differret. Quo facto ferramentum in ignem recondit, meque salutato & accepto munere discedit. Admirabantur qui circumstabant mei domestici, præter unum, qui se plus reliquis intelligere arbitrabatur: Et quid vos, inquit, fatui ista miramini? An fieri hæc revera creditis? præstigiæ sunt istæ & mera oculorum ludibria. Ac simul ferrum, qua parte alte è foculo extabat, arripit probaturus sine noxa contrectari. Sed non citius manu comprehenderit, quam rejecit, vola & digitis sic adustis, ut pluribus diebus perfanari ægre potuerit; quem casum magnus sociorum risus consequutus est, rogitantium: Jamne illud calere,

an nondum etiam crederet? invitantiumque ut denuo contingeret. Idem Turca inter prandium commemorabat, suum cœnobiarcham, vitæ sanctimonia & miraculis clarum, consuevisse in lacum qui esset cœnobio propinquus, extendere pallium, in eoque sedentem, qua visum esset suaviter circumvectari. Eundem excoriato exenteratoque verveci nudum alligari solitum, ut priores pedes brachiis, posteriores cruribus ejus aptarentur: ita conjectum in ferventem furnum manere, donec percocto vervece ut jucunde edi posset, illæsus ipse promi se juberet. Non credo, inquires, nec ego; audita modo refero. Sed de ferramento candente quod vidi testor. Nec tamen ea res tantam habet admirationem, haud dubie dum in area saxum se quærere simulabat, aliquo medicamento sibi os adversus ignis violentiam præmunierat, qualia reperiri non ignoras. Nam memini me in foro Veneto videre circulatorum, plumbum igne liquefactum contrectare, eoque sine offensa tanquam manus lavare. Jam à paucis ante mortem Rustani diebus me solutiore custodia habitum supra attigi. Erat id mihi valde gratum propter libertatem accessus externorum longinquorumque hominum, ex quibus multa cognoscebam quæ
me

me delectarent, sed ea voluptas non minore incommodo rependebatur, quod data liberioris egressus facultate mei abuterentur, & sæpe sine custodia Gianizarorum per urbem vagarentur; unde rixæ cum Turcis & turbæ mihi perquam molestæ, è quarum multis, ut nihil ignores, volo tibi unam referre, ut de reliquis conjecturam facias. Duo mei famuli trajecerunt in Peram sine Gianizaris, vel quod illi domo aberant, vel quod isti non esse opus judicabant. Alter mihi pro Pharmacopœo dabat operam, alter cellæ vinarie præerat. Confectis in Pera rebus quarum gratia eo ierant, cymbam qua Constantinopolim remearent, conduxerant: sed vix confederant, cum puer adest ab ejus loci judice, quem illi *Caddy* vocant, qui eos exire juberet, & domino suo cymba cedere: mei recusant, & circumcirca fati esse navicularum ostendunt, quibus *Caddy* trajiciat; hanc sibi jam conductam: pergit nihilominus, & vi conatur expellere: mei renituntur, nec parcunt operæ: res pugnis geritur; quæ cum jam fierent in oculis adventantis judicis, temperare sibi non potuit quin accurreret, ut puero dilecto (quo ad nefandos usus abuti dicebatur) opitularetur. Sed dum per gradus per quos ad mare descenditur, glacie lubricos

bricos (nam hyems erat) incautus ruit lap-
 fantibus vestigiis, in mare præceps ibat
 (jamque pedes aqua summa tingebantur)
 nisi comites ei subvenissent. Fit clamor,
 & Turcarum tota Pera concursus: homi-
 nes Christianos vim & manus intulisse judi-
 ci, parumque abfuisse quin mari obrue-
 rent. Comprehendunt meos, magnoque
 tumultu ad prætorem sive judicem rerum
 capitalium trahunt. Expediunt fustes,
 pedes asseribus inferuntur, quibus sublati
 in soleis (ut mos est) verberentur. In-
 terim meorum alter, qui Italus erat, ira
 percitus clamare non desinebat: *Vour chio-
 peklar your*: verberate canes, verberate.
 Fit nobis injuria: nihil commeriti fumus:
 servi fumus oratoris Cæsaris: vos poenas
 pendetis Imperatori vestro, ubi rescierit.
 Atque hæc quidem non perfecte sermone
 Turcico, sed tamen ut fatis intelligi posset.
 Fuit tum in illo tumultu Turcarum non
 nemo, qui istius confidentiam admiratus
 exclamaret: Hunc sine vos hominem exi-
 stimatis sic deformatum altero oculo (nam
 luscus erat) non est credite mihi, sed est
 de genere coclitum cacodæmonum. Unus
 Weyvoda (hic est eorum lingua prætor)
 & ipse tanta animi præsentia commo-
 tus, ne plus minusve faceret quam par
 esset, optimum statuit intus ad Rusta-
 num

num mittere. Itur eo magna comitante caterva falsorum testium, ita comparatorum, ut suis testimoniis infontes opprimerent. Turcæ magnæ pietatis loco ducunt dicere falsum testimonium adversus hominem Christianum: non expectant ut rogentur, injussi adfunt, seque ultro ingerunt, ut tum accidit. Ergo uno ore clamare omnes, latrones illos pessimum aulos esse facinus, judicem pugnis concidisse. Quod nisi obviam itum esset, etiam mari merfuros fuisse. Mei negare, & se immerito accusari dicere, tum se famulos meos profiteri. Mox suboluit Rustano, genus esse calumniæ: ut tamen iram concitatae multitudinis declinaret, vultu ad severitatem composito interloquitur, sibi eos poenas daturus moxque in carcerem duci jubet. Carcer eis adversus vim furentis turbæ pro arce erat. Audit eorum testimonia, quibus fidem habendam putabat: comperit meos esse extra noxam, judicem esse in culpa. Ego per interpretes famulos meos repeto. Rustanus rem dignam existimabat, de qua referretur ad concilium: vereri ne si Princeps rescisceret, suspicaretur nummorum interventu judicis injuriam neglectam. Erat mihi jam tum nonnullus usus cum Hally Bassa: ad eum per eosdem interpretes graviter ex-
postu-

postulo, finem injuriarum fieri peto. Suscipit causam Hally, & me securi animi esse jubet, hanc molestiam cito finem habituram. Rustanus se non expediebat: metuebat semper ne pecuniæ causa mihi æquior fuisset videretur: ob id ita componi negotium maluisset, ut ne qua judici querela relinqueretur. Nunciat mihi videri sibi consultissimum, ut judicem illum placem objecto aureorum aliquot bolo, vigintiquinque ducatos ad eam rem suffecturos. Ego me gratiam ei habere de consilio, respondeo. Si jubeat me quinquaginta ducatos sua gratia in mare abjicere, nihil cunctaturum: sed non hic pecuniam agi, sed exemplum: nam si ita instituitur, ut quicumque meos homines offendisset, argentum ultro acciperet, nullam pecuniam suffecturam: ut cuique vestis atteri aut lacerari cœpisset; de inferenda meis injuria cogitaturum, ut qui sciret eo nomine sibi paratum pretium, habiturumque à me qui novam compararet; quo nihil indignius, neque à rationibus meis alienius esse posset. Sic illi, maxime procurante Hally Bassa, mihi remittuntur. At Bailus Venetus ubi audivit, interpretem unum de meis arcessit, obsecrat ut sibi dicat quantum huic turbæ sedandæ impendissem. Iste, nullum obolum, respon-

spondit. Tum Bailus, si nostrum, inquit, negotium fuisset, tibi adjuro vix ducentis ducatis defuncti fuiffemus. Nulli pluris constitit quam bono judici, qui propterea fuit officio motus, quod sic ipsorum mores ferunt, ut turpe & flagitiosum habeatur, vapulare à Christiano, quemadmodum de se fallus erat. Quod scire vis de primariis Hispanorum ducibus, quos à me carcere liberatos, fama istic percrebuisse dicis: hi fuerunt. Sandæus militaribus copiis præfectus, & duarum classium, Neapolitanæ, & Siculæ præfecti, Leyva & Requesenæus. Quod quemadmodum actum sit, paucis expediam. Angebat nonnihil Turcas facta inter Hispaniæ & Galliæ Reges pax, rebus eorum parum opportuna, præsertim cum non invenirent quod initio crediderant. Et persuasum eis fuerat, se adscriptos inter primos, ut ejusdem pacis commodis fruerentur. Itaque præteriti, tanquam mala relata gratia, dissimulabant quidem, sed locum quærebant ubi alienioris animi significationem aliquam darent. Suleimannus ad Regem Galliæ scripserat, eam sibi pacem probari, veruntamen recordaretur, neque veteres amicos facile hostes fieri, neque veteres hostes amicos. Ea Turcarum offensio non parum actioni meæ suffragata est. Huc
acces-

casus ejus sustentabam, & cum de pace actio mea, tum ut cum maxime caleret, frequenter eum ad meos interpretes adjungebam, eoque utebar ad Bassas inter nuncio. Quod Hally pro sua in me benevolentia, & quod Ebrahimum per injuriam pulsum non ignorabat, facile patiebatur. Denique perficio ut in pristinum honoris locum restituatur. Quæ res mihi ejus animum valde adjunxit, sic ut nihil ei esset antiquius, quam ut se memorem & gratum probaret. Summa cum fide causam meam ubique agebat, neque quicquam prætermittebat, quod ad gratiam omnium mihi conciliandam pertineret. Quod ei proclivius erat in illa novæ pacis offensione, propter quam subirati, (ut dixi) Gallis Turcæ, cum venisset Constantinopolim vir nobilis Salviatus, ut regis Christianissimi nomine Sandæo libertatem conficeret, nihil obtinuit, neque ullus ejus incepti fructus fuit. Magna in expectatione istius legationis Sandæus vixerat, omni undecunque (si ea falleret) spe præcisa: magnos sumptus fecerat comparandis muneribus, quibus Bassis Principique ipsi ex consuetudine honos haberetur; quæ omnia (ne sim longus) digressio jam Salviato ad nihilum redierant. Qua re territi, quos illic famulos procuratores

ratores suos Sandæus habebat, ad me veniunt: fatentur se non audere tam inexpectati eventus eum certiores facere: totum ab hujus legationis spe pependisse, qua nunc deceptus vereri ne ferre posset: atque ei desperatio morbum, morbus mortem adferret: rogare ut meam operam interponerem, atque ipse ei scriberem. Ego recusabam, quod mihi non ratio, non oratio suppetebat, qua hominem tam graviter afflictum consolarer. Erat Sandæus ingentis spiritus vir, spei abundans, timoris inscius. Sed qui sunt hujusmodi, ut omnia quæ optent sperent, postquam cuncta retro ferri & contra animi sententiam evenire experiuntur, ita plerumque animis concidunt, ut non sit facile ad æquitatem eos erigere. Dum nobis negotium ad hunc filicem hæret, commodum offert se interpres Ebrahimus; qui cum in vario sermone injecta esset mentio captivorum illorum Hispanorum, eo evasit ut aperte demonstraret, si eos petivissem non mihi negatum iri. Scire se quid diceret, habere ex bono auctore. Solitus quidem erat antea quædam in medium obicurius jacere, quibus mihi spem faceret illorum si adniterer liberandorum, sed parum me movebat. Quid enim pacis etiamnum incertus tentare ea aude-
rem?

rem? etiam illud me retinebat, ne dum importune instarem, cum ipse nihil proficerem, tum Salviati actionem forte impedirem. Sed cum post ejus discessum sic affirmantem viderem Ebrahimum, hominem mihi obstrictum; non visum est esse de nihilo, & cœpi aliquantum verbis ejus aures præbere, identidem tamen admonens, videret quo impelleret, ne hominem amicum præberet deridendum. Quod mihi haud dubie eventurum esset, si rem frustra suscepissem communi opinione factu incredibilem, & præjudicio jam damnatam. Perseverabat nihilominus, & me vetabat dubitare. Experirer suo periculo, se rem certam adferre. Hujus auctoritate adductus scribo ad Sandæum, quo evafisset Salviati actio, tamen desperare prohibeo. Nam aut nihil unquam credendum homini Turcæ, aut multum spei superesse: deinde quæ ex Ebrahimo cognorim, memoro. His jactis initiis consulo tamen amicos, quos magnum rerum Turcicarum usum habere sciebam: illi respondent, velle se mihi quæ agerem prospere evenire. Sed non videre, qua ratione impetrare possem, quod modo regis amici veteris oratori denegatum fuisset, præsertim ambiguo etiamnum pacificationis nostræ exitu: omnibus onnis memo-

riæ exemplis fatis constare, quam essent magnis captivis referatu difficiles carceris apud Turcas fores. Scribo nihilominus ad Cæsarem, & quæ mihi spes facta sit ostendo, ut eos captivos à Suleimanno petat, oro atque exoro. Ut rem conferam in pauca, magnis muneribus Bassis promissis, si se lubentes & propitios illorum liberationi præbuisissent. Pridie divi Laurentii exempti carcere omnes in hospitium meum traducuntur. Odio plus quam fraterno diffidebant Sandæus & Leyva, cui ob eam causam necesse fuit mensam separatim sterni, quo cum cœnavit Requesenæus. Sandæus eidem mensæ mecum accubuit. Cœnantibus intervenit ab eo, qui Regis Galliarum oratoris vicem exhibebat, dispensator, nescio quid litterularum quæ in ejus manus inciderant, ad me ferens. Quærit ex eo Sandæus, num se nosset? Arbitror, inquit, te esse Don Alvarum. Sum vero, inquit, nunciabis domino tuo multam salutem, eique dices, quemadmodum hic me videris hujus oratoris opera liberum. Tum ille, video sane, ita tamen, ut vix credam oculis meis. Hoc ideo à Sandæo fiebat quod is oratoris vicarius, vir alioqui bonus, unus fiebat ex iis quibus persuaderi non poterat, eos captivos in gratiam Imperatoris Ferdinandi

di Suleimannum dimissurum. Ceterum antequam è carcere promerentur, fuerat in hanc sententiam consultus Mufti Turcicorum sacrorum antistes, num fas esset cum paucis Christianis plures captivos Turcas permutare? nam haud pauciores quam quadraginta Turcas captivos, sed communes & proletarios contra redditum iri promiseram. Mufti respondit, duorum auctorum super ea re diversas extare sententias: uni permutationem probari, alteri non placere: sed itum est in sententiam commodiorem. Restat ut de supremo Bajazetis casu tibi narrem, nam id quoque te expectare scio. Quemadmodum à Sagthama in custodiam datus fuerit, opinor te meminisse. Ex eo plures ultro citroque nuncii commearunt, etiam oratoris titulo quidam à Persa ad Turcam cum muneribus, cujusmodi solent esse exquisito opere elaborata tentoria, tapetes Assyrii & Persici, & sacra eorum mylteria comprehendens liber Alcoranus, & in his aliquando inusitati generis animantes, qualem memini dictum fuisse allatam formicam Indicam mediocris canis magnitudine, mordacem admodum & sævam. Adventus causa obtendebatur Bajazetis cum patre reconciliatio, iisque magnus habebatur honos, & à Bassis magnifi-

cis epulis accipiebantur , quarum Hally me quandoque participem esse voluit , missis ingentibus octo dulciariorum murrhinis patinis. Romanis usitatum fuit de mensa ad amicos mittere , quem morem etiamnum hodie retinent Hispani. Turcæ è mensis opiparis sibi potius auferunt , sed tamen non fere nisi familiares , & quibus uxores & liberi sunt domi. Plena sudaria frustorum esculentorum è mensa mea domum plerumque asportabant , nec verebantur vestem sericeam guttis jurulentis oblinere , quamvis apud eos primo loco commendetur mundities. Hujus rei mentio mihi reducit in memoriam casum jocularem , quem non me pigebit tibi referre. Ridebis , sat scio , quemadmodum & ego affatim risi : nec risum contempseris homini maxime proprium , & quo nulla remelius humanæ miseræ condiuntur. Tum Catones non sumus. . Hic mos est Bassis , ut paucis ante jejunia sua , quæ nos quadragesimam vocamus , diebus , prandium omnibus qui venire volunt præbeant , excluditur nemo. Sed tamen fere accedunt vicini , clientes noti , & amici. Stratum est humi super tegetem oblongum scorteum mantile , quod densatis ferculis operatur. Ea mensa multorum hominum capax est. Bassa ipse in
summo

fummo affidet, circumque eum qui sunt honoratiores, longa dein serie minorum gentium convivæ, donec nulli amplius superfit locus; plures adstant, non enim mensa simul omnes capit, sed ubi qui confederunt, famem depulerunt, quod fit raptim, magna modestia & silentio, ac portione mellis aut faccari aqua diluti prandium finiverunt, salutato convivii patre discedunt; in quorum locum succedunt ex circumstantibus alii, ac deinceps alii, donec brevi spatio multi ex eadem mensa faturentur; famulis interea haud segnibus novos discos & patinas deterfis prioribus succenturiare. Cum hujusmodi convivium haberet domi suæ Bassa, adventorem forte Singiaccum invitarat ut sibi accumberet. Secundum ab isto locum tenebat quidam senex ex eo genere quos *Hoggias* Turcæ vocant, hoc est, literatos. Hic cum ante se magnam diversorum ciborum congeriem videret, velletque jam fatur portare aliquid ad uxorem, cœpit quærere sudarium quo reponeret: sed illud domi reliquerat. Non tamen sibi deest: capit ut bonus gladiator consilium in arena. Dependentem à tergo manicam arripit non suam, (ut putabat) sed Singiacci; hanc infercit quantum potest, eamque postremo bono panis frusto,

ne quid elabatur, veluti obsignat. Nam remitteret paulisper valedicturus hospiti necesse erat, quod eorum ita ferat consuetudo, ut manibus ad pectus vel ad femora applicatis suos optimates salutent. Quo functus officio denuo manicam sed suam colligit, quam ubi est triclinio egressus, sedulo pertentans inanem offendit, obstupescit. Sed quid faceret? tristis domum redit. Surgit haud multo post & ipse Singiaccus, Bassamque veneratus abibat, ignarus oneris quod pendebat à tergo. Sed mox ad singulos egressus manica quod continebat parere coepit. Longam ducebat à tergo Singiaccus reliquiarum lineam. Ridere omnes. Respicit ac videt non sine rubore offas vomentem manicam. Tum Bassa (conjectura assequutus id quod erat) eum revocat, ipsum residere & Hoggiam illum accersiri jubet: ad quem conversus: Cum (inquit) sis & mihi vicinus & vetus amicus, & domi habeas uxorem & liberos, nec tibi defuerit quod à mensa mea ad eos portares, miror cur id facere neglexeris. Tum Hoggia: Nulla domine mea culpa id factum, sed Genio irato meo; nam cum imprudens sudarium domi reliquisset, in manicam meam recondideram prandii reliquias, quam tamen triclinio egressus nescio

fcio quo casu vacuam offendi. Sic absterfus Singiaco pudor, literatorisque presbyteri frustratio & casus novitas majorem etiam risus materiam circumstantibus dedit. Sed redeo in viam. Erant in angusto Bajazeti spes, inclemente patre vivum ad supplicium poscente, dedere tergiverfante & veluti patrocinate Persa, sed parum certa fide. Suleimannus tamen modo blandius agebat cum Persa foederis admonens, quo convenerat eisdem utrique hostes & amicos haberent, modo minis & belli denunciatione territabat, nisi Bajazetes sibi traderetur: loca omnia suae conditionis finibus Persae proxima, firmis praefidiis munierat. Mesopotamiam totamque Euphratis ripam frequente milite compleverat, praesertim praetoriano, & quo usus fuerat adversus Bajazetem. Quibus copiis Mahemet Bassa Visiriorum tertius & Graeciae Bellerbegus praerant. Nam Selimus mature domum redierat. Sed & ii populi quos Georgianos vocant, qui inter mare Hircanum & Pontum incolunt, vicinique sunt Mediae, ut in Persam arma caperent, assiduis nunciis sollicitabantur. Illi non infulse respondebant: Sibi non esse tantam suarum virium fiduciam, ut per se Sagthamam laceffere auderent: veniret modo cum exercitu Suleimannus:

ubi præsentem vidissent, scituros quid se facere oportet ; neque tunc consilium neque animum sibi defuturum. Hircani ex alia parte quinque superfunt ex Demir-lanis posteris : invitabantur ut socia arma contra communem hostem jungerent. Ipse Suleimannus iturum se Haleppum , (ea est Syriæ urbs ad ripam Euphratis sita) atque inde Persæ bellum facturum credi volebat. Nec erat extra metum Persa , quid bello Suleimannus valeret , sæpius expertus. Sed Turcam sævientem averfa militum voluntas alienusque ab eo bello animus facile continebant. Detrectabant impiam mllitiam , à signisque dilabebantur. Quorum magnus numerus præsertim equitum , ducum injussu Constantinopolim reversus , confestimque in castra redire jussus , paruerant illi quidem , sed ita ut testatum relinquerent , quomodo animati futuri essent , si quis casus aut si qua mutatio incidisset. Ea de caussa postquam Suleimanno fatis perspicuum fuit , à Persa vivum Bajazetem non obtineri (ultionem tam graviter offensi hominis si qua elaberetur excusante) sequendum sibi quod erat proximum , ut illic necaretur judicavit : quod sperabat impetrari posse. Eo magis quod ita ei postremo Persa scripserat , se ejus rationem

tionem valde mirari, quod tantam rem tam negligenter ageret: oratores se ad eum aliquoties, illum sibi contra nihil præter literas & nuntios missitasse. Non arbitrari id negotium ei esse cordi. Quin viros optimates præcipuæ auctoritatis ac nominis legaret, cum quibus agi & transigi pro negotii magnitudine posset. Non sibi nihil eum debere, magno sibi detrimento fuisse Bajazetis adventum, magnos sumptus factos antequam in potestatem redigeretur. Horum rationem haberi æquum esse. Sensit Suleimanus pecuniam quæri. Itaque potius quam non necessario bello aliena ætate se involveret, statuit Bassarum sequi consilium, & cum Persa pecunia citius quam armis pugnare. Primum deligitur in Persiam orator Hassan Aga unus è cubiculariorum principibus. Cui comes ire jubetur ætatis honore conspicuus Bassa Marassiensis. Discedunt illi cum amplissimis mandatis media fere hyeme, summa celeritate: itinere difficillimo proficiscuntur, pluribus suorum desideratis: demum Casbinum ad Persam perveniunt. Inprimis postulant videndi Bajazetis sibi fieri potestatem. Inveniunt situ & pædore carceris deformatum, & barba capilloque adeo promissis, ut
nili

nisi raderetur fatis agnosci non posset. Tum demum genuina ejus vultus signa Hassan recognovit. Fuerat is à primis annis pueritiæ cum eo educatus : eaque de causa potissimum id munus Suleimannus ei delegaverat. Convenit, ut quod Persa detrimenti se fecisse diceret, ei reficeretur, & munus præterea acciperet tanto negotio dignum. Tum demum Suleimanno facultas esset interficiendi Bajazetis. Recurrit Hassan, & legationem domino suo renunciat. Munus simul cum impensis quæ postulabantur adornatur, quod præsidio Turcico ad ditionis Persicæ initium deducitur. Adest iterum Hassan infortunati Bajazetis designatus carnifex : siquidem ita mandarat Suleimannus, ut eum suis manibus extingueret. Sic injecta fidicula Bajazetes strangulatur, qui quidem unum ante mortem rogasse dicitur, ut videndorum liberorum dividendorumque inter eos novissimi officii osculorum copia sibi fieret ; sed incassum, jussus agere quod instaret. Hic finis inauspicatorum Bajazetis consiliorum, eo citius in exitium præcipitati, quo magis vitatum cupit. Quod patris fatum, idem quatuor filiorum fuit. Unum dixi relictum Amasiæ cum profugeret, recens natum, quem avus transtulerat Prusam, ubi edu-

educabatur ; sed cum cognovit de Bajazete actum , Eunuchum cui fidebat , Prusam misit , ut eum interficeret . Sed cum Eunuchus esset teneriore animo , sibi de numero janitorum quendam asciverat obfirmati ad quodvis facinus animi , cujus opera puerum extingueret . Is cubile ingressus , cum collo puerili laqueum aptaret , infans ei arridens seque quod poterat attollens , apertis ulnis complecti & ferre osculum conabatur . Quæ res ferum alioqui hominem sic commovit , ut ferre non posset , animaque defectus concideret . Moram admiratus Eunuchus , qui foris astabat , eodem se infert , janitorem in solo stratum offendit , tum ne suscepto muneri deesset , suis manibus infantis pueri animulam elisit . Ex quo satis constitit , non avi misericordia eo usque nepoti parsitum , sed ex opinione quæ Turcis infedit , ut res quocunque consilio institutas , si bene cadant , ad Deum auctorem referant . Propterea quamdiu incertum fuit , quem exitum Bajazetis conata sortirentur , abstinendas ab infantis injuria manus , Suleimannus statuit : ne si postmodum res melius vertisset , obniti voluntati Dei voluisse videretur . Sed nunc illo extincto , ac veluti divina sententia damnato , causam esse non putabat , cur
filio

filio diutius parceretur : ne malum ovum ex malo corvo relinqueretur. Fuit mihi aliquando longa super eo cum meo Chiauffo disputatio : cum essem in infulis (de quibus supra) & mihi visum esset longius evagari. Contigit ut revertens littoris partem paulo altius in mare porrectam reflante vento superare non possem. Quo in loco postquam aliquandiu frustra luctati sumus, exscensionem facere, & prandium sumere nobis necesse fuit. Nam in eum eventum semper cibariorum aliquid coctum in navi circumferebam. Fecere idem complures Turcæ, quos par casus eo detulerat. Mensa mihi posita est in virenti prato. Mecum una Chiauffus & interpretes discumbabant. Injuncta forte Bajazetis mentione, coepit Chiauffus in eum inclementius invehi, quod arma sumpisset contra fratrem. Ego contra dicebam videri mihi miseratione dignum, cui inevitabilis necessitas imposta esset, aut capiendorum armorum, aut certæ pestis fubeundæ. Sed cum Chiauffus nihilominus execrari pergeret, Vos, inquam, immanis facinoris reum facitis Bajazetem. At Selimum, hujus Imperatoris patrem, qui non modo contra patris voluntatem, verum etiam salutem arma tulit, nullius criminis arguitis. Recte, inquit Chiauffus : nam rerum exitus satis docuit illum,

illum, quod fecit, divino fecisse instinctu, & coelitus fuisse prædestinatum. Tum ego, si hoc more agetur, quidquid quamvis pessimo consilio susceptum, si bene cedat, recte factum interpretabimini, & Dei voluntati adscribetis, Deum facietis auctorem mali, neque quicquam bene aut segnius factum, nisi ex eventu pendetis. Sumus aliquandiu in hoc sermone commorati, cum uterque non sine animorum & vocis contentione, quod proposuisset, defenderet. Collecta utrinque plura Sacrae Scripturae loca, *Nunquid potest vas dicere figulo, cur me ita finxisti? indurabo cor Pharaonis. Jacob dilexi: Esau odio habui;* atque alia, ut veniebant in mentem. Admirantibus quid altercaremur, qui prope aberant Turcis, postquam sublata mensa confurreximus, Chiaffus recta abit ad suos. Illi recipiunt in medium. Video dein poene in modum concionantis multa dicere cum magna illorum attentione. Demum cum instaret meridies, facto silentio, suo ritu, in frontem consistentes Deum venerantur & adorant. Mihi longum videbatur, dum rediret ad me Chiaffus, ut scirem, quem tam serium sermonem cum suis habuisset. Subverebar, ne quid eorum, quæ dixissem, in pejus retulisset, quanquam esset mihi satis perfecta

specta ejus probitas. Tandem cum potuisset ventus & tempestatas, ad conscendendum vocaret, referimus nos in navem, & coeptum prosequimur iter. Hic mihi nihil prius fuit, quam ut ex Chiausso quærerem, qua de re apud suos populares tam accurate sermocinatus esset: atque is subridens, Fatebor, inquit, tibi ingenue, quid fuerit. Voluerunt ex me scire, qua de re fuerit inter nos tanta contentione disputatum. Ego dixi, de prædestinatione, & quæ tu pro tua parte loca collegisses, & quæ à me adducta agnovisses, eis recitavi: ex quibus te libros nostros legisse, & sacre scripturæ scientissimum esse constaret: nec tibi ad omnem foelicitatem quicquam deesse, quam ut sacris nostris initiarere: quam tibi mentem dari à Deo cohortati inter nos sumus, ut eum in precibus, quas nos habere vidisti, rogaremus. Nuntio de Bajazetis interitu Constantinopolim allato, magnus me metus incessit de nostri negotii exitu, stabamus quidem pulchre, finemque qualem optabamus, prospicere videbamur: sed casus Bajazetis curam revocabat, ne Turcæ insolentiores facti, quæ acta essent retexerent, & nos ad conditiones graviores revocarent. Fuera-
 præ-

prætervecti complures scopulos, in quibus cladem Gerbensem, vincula Bajazetis, & pulsi è Moldavia Veyvodæ fortunam: restabant duo nihilominus formidolosi, mors (de qua dixi) Bajazetis, & item alter: de quo mox dicam. Me primus per servum domesticum ejus nuncii participem his verbis fecerat Hally. Certo scirem sublatum è vivis Bajazetem: non esse, quod ejus fiducia luderem diutius: meminissem facilius inter duos principes eorundem sacrorum confortes veterem gratiam integrari, quam inter duos diversæ religionis novam conciliari. Crederem hoc sibi non esse tutum tergiversari ulterius: neque nodum in scripto quærere. Hæc meum animum non leviter pupugerunt. Sed quod autor suspectus haberi posset, mitto circum amicos sciscitatum, nunquid certe de Bajazetis nece sit allatum? respondent ad unum omnes, de eo nullam dubitationem relinqui. Intellego mihi contrahenda vela: Non esse quod deinceps ad meliora aspirarem: mihi satis esse debere, si locum quem ceperam, tueri possem, si nihil in conditionibus mutaretur. Jam diu eas Turca viderat, neque erat averfatus, paucis additis aut circumcisis, in quibus tamen erat nonnihil quod desiderarem. Erant quædam posita obscurius, & quæ

Y

contro-

controversiam facere possent, si quis malignius interpretaretur. Adnitebar ut aut tollerentur aut corrigerentur, ut nostræ parti commodius esset. Jam semel atque iterum eas condiciones ad se missas Imperator meus viderat, clementerque approbavit: sed ipse mihi non satisfaciebam, adjungique semper aliquid, quod magis etiam esset in rem nostram cupiebam. Cum me hæc agentem is de quo dixi, nuncius oppressit: sed & antea grave impedimentum inciderat ex quorundam optimatum Hungarorum à Veyvoda Transilvaniæ ad Cæsarem defectione, vel (si verum dicendum est) ex errore in viam & ad officium reversione, cum arcibus atque oppidis quæ ab iis tenebantur. Quæ novitas quicquid erat de pace inchoatum, turbare & pervertere potuit. Siquidem Turcis speciosa oratio non deerat: Non debuit, dum de conditionibus agitur, quicquam novari. Si pax cordi est, quæ perverse acta sunt, in integrum restituere: de se statuunt defectores ut volent: quæ possederunt penes Veyvodam remaneant, clientem & beneficium nostrum. Verum non modo nihil istiusmodi ab Hally propositum fuit, verum etiam cum in conditionibus pacis nominatim adscripsissem ut illa manerent, rata libenter comprobavit. Sed qui tum supervene-

venerant à Veyvoda recentes oratores, eam cicatricem acerrime refricabant, aulam clamoribus implebant, prodi miserum juvenem, profanari jus amicitiae, veteribus amicis hostes anteferri. Quibus quidem reliqui Bassae praeter unum Hally movebantur. Sic denique in pacis legibus, de quibus jam convenerat, mansum. Ego vero, tametsi nulla dubitatio esse posset de mente domini mei, memor tamen nunquam deesse in comitatu Principum, qui aliorum benefacta, etsi praecleara denigrarent, praesertim hominum externorum, omnia quatenus fieri posset ei quam liberissima reservanda statuo. Sic ergo cum Hally ago, ut osteridam, tametsi conditiones propositae ex toto expectationi Principis mei non responderent, tamen confidere illis acquieturum, modo una mecum mitteretur aliquis qui ea quae essent obscuriora, aut alioqui in controversiam vocari possent, declararet. Ad id videri optimum Ebrahimum, per quem ipsi vicissim de Caesaris voluntate erga pacem cognoscerent. Facile itum est in hanc sententiam. Ita longinquo huic pacis negotio suprema manus imposita. Mos est, ut discedentem cum gratia oratorem Bassae in Divano mensae suae adhibeant. Sed quando omnia suspensa & incerta donec à domino meo responsum

referretur, manere videri volebam, is mihi honos non est habitus, quo me carere animo æquissimo tuli. Erat mihi in votis aliquot præstantes equos mecum educere. Idcirco negotium dederam meis famulis, ut crebro versarentur in foro, si quos ejusmodi reperire possent. Cujus rei factus certior Hally, ipse generosum atque optimum equum ex suis tanquam venalem producendum curat. Concurrunt mei, licentur, indicatur centum viginti ducatis, ipsi offerunt octoginta, ignari cujus esset; recusant dare tanti, quibus commissus erat. Post unum atque alterum diem idem equus cum duobus aliis nihilo deterioribus mihi ab Hally Bassa dono mittitur, quorum unus erat Arabs gradarius insigni forma. Cum agerem gratias pro munere, quæsit idem Bassa, an equum illum quem homines mei 80. ducatis in foro emptum voluissent, non pluris æstimarem? respondi, longe pluris. Sed eos à me mandatum habuisse ne pretium illud excederent, ne mihi nimix fraudi esset, si vitiis latentibus affectum (ut fieri solet) per imprudentiam mercati essent. Admonuit me deinde de ratione alendorum initio itineris equorum Turcicorum: nimirum minima pabuli portione, utque minima facerem itinera, donec equi itineri assue-

assuevissent : & quod iter Adrianopolim quinque diebus confici solet, ut partirer in dies novem aut decem. Idem donavit me veste sane quam eleganti auro intexta, & plena pyxide præstantissimæ theriacæ Alexandrinæ : postremo adjecit vasculum vitreum plenum balsami, sed non sine verborum honore. Cætera quæ mihi donasset, non se magni ducere, quod pecunia comparari possent, hoc esse munus rarum, quo dominus suus nullum majus amico aut confœderato Principi donare posset. Se aliquot annos Ægypto præfuisse, ex quo sibi datam ejus habendi facultatem. Duplex ejus fruticis succi genus : unum quod ex oleo decoctorum foliorum cogitur, quod nigrum est & vile ; alterum flavum, quod ex vulnere incisi corticis stillat, quod est genuinum, quo sum ab eo donatus. Ipse vicissim quædam sibi mitti voluit, lorica ad modum sui corporis sane ampli & proceri. Equum robustum, cui se securum à lapsu committat. Nam propter membrorum molem equus qui ei ferendo par sit, non facile reperitur. Postremo materiæ genus vermiculatæ, sive ea aceris est, seu cujuscunque alius arboris, cujus laminis nostri mensas incrustant. A Suleimanno nulla mihi munera data quam communia, cujusmodi qui-

buslibet oratoribus discedentibus dari solita, qualia fere superioribus annis, cum ei valedicerem. Paucis in Heydonum & præfidiariorum Sighetii insolentiam invecus est. Quid, inquit, attinuit nos hic pacem facere, si eam disturbabunt, qui Sighetum præsidio tenent, & bellum continuabunt? Dixi me relaturum ad Cæsarem, sperare ei rei provisum iri. Sic bonis avibus sub finem mensis Augusti optatum iter ingressus sum, mecum referens annorum octo fructum octennales inducias; quas tamen nisi aliqua mutatio insignis incidere, facile erit quamdiu libebit prorogare. Cum esset ventum Sophiam, qua non minus Rhagusium iter est quam Belgradum, atque inde Venetias paucorum dierum trajectus est, petierunt à me Leyva & Requesenæus, sibi darem veniam itineris habendi Rhagusio, quo majore compendio in Italiam pervenire, & fidem quam Bafis de muneribus dederant, maturius liberare, & æs quod Constantinopoli in varios usus contraxerant, dissolvere possent. Datturos mihi literas ad Cæsarem, quibus ei gratias agerent de recuperata libertate: libentius se id coram facturos fuisse, nisi impedirentur eo quo dixi officio, in quo eis à me non gravatim mos gestus: cujus quo me minus poeniteret, fecit propinqua

pinqua mors Requesenæ, qui cum antequam Rhagusium attingeret, ætatis ultimæ senex decessisset. Id quoque eum à me munus habere facile passus sum, quod recusatio aliquid forte ad causam morbi attulisse videri potuisset. Sandæus & ego, prorsus jucunde reliquum quod fuit itineris, sine graviore incommodo confecimus. Est Sandæus multi joci multarumque facetiarum, & qui ubi opus est pressa animi ægritudine magnam hilaritatem ostendat. Multa se quotidie offerebant, quæ à nobis in ludum jocumque vertebantur. Juvabat interdum relictis curribus experiri, uter diutius itineris pedestris laborem ferret; in quo ego facile superabam macilentus, nec ulla ventris fæbura gravis, hominem obesum & pondere corporis tardiolem, ad hæc etiamnum ex carceris desidia torpentem. Ut quisque pagus occurrebat, festivum erat videre accurrentem Ebrahimum, qui multa cum gravitate cum suis Turcis in equo sequebatur: obtestantem per ea quæ nobis essent carissima, referremus nos in currus, ne tantam turpitudinem admitteremus, ut talis loci hominibus iter pedibus facientes conspiciendos nos præberemus: id enim magno dedecori esse apud Turcas. Quibus vocibus nos aliquando

in currus compellebat, aliquando eas cum rifu trans mittebamus. Unum de multis Sandæi facete dictis accipe. Cum discederemus Constantinopoli, erat non modè adhuc molestus æstus, verum ex præteritis caloribus etiamnum languebam, sic ut pœne cibum fastidirem, minimo certe contentus essem. At Sandæus homo robustus, & multo cibo assuetus, quem mecum una semper sumebat, non tam vescebatur, quam vorabat, me subinde commonefaciens, ut suo exemplo virum me præberem, & fortiter essem. In quo nihil proficiebat, donec sub initium Octobris finibus Austriæ appropinquaremus; ibi partim regionis, partim temporis ratione altiori cœlo recreatus, cum valetudine fieri melior, tum liberalius quam ex superiorum dierum consuetudine esitare coepi. Quod à Sandæo animadversum, exclamat sibi magnum operæ pretium factum, non fuisse inanem laborem, neque disciplinam quam mihi impendisset, ut quæ se præceptore & magistro esse didicissen, rei tam necessariæ tot annos natum notum neque scientiam, neque usum habuisse: deberet mihi, quantum vellem, quod eum carcere Turcico exemissem: ne sibi nihilo levius devinctum, à quo comedere didicissem. Sic ludibundi Tulinam pervenimus,

mus, ubi nonnihil molestiæ objectum est. Solebat Sandæus sub eodem tecto mecum manere, ubi plura erant cubicula: sed ubi unum tantum erat, divertebat in proximo, ne mihi molestus esset. Id cum Tulnæ facere vellet, mandat Gianizaro, qui mihi apparebat, quem Constantinopoli Budam mecum ducebam, ut sibi prospiciat de hospitio; cum Gianizaro eunt simul unus de meis famulis, & doctor quidam medicus Hispanus, ære Sandæi Constantinopoli redemptus; forte ingrediuntur in vicinam nobis domum Gianizari, qui fuerat illi oppido præpositus tutelæ causa; nam ita Turcis usitatum, ut singulis lautioribus pagis aut oppidulis unus alterve Gianizarus attribuatur, qui Christianos à comitantium injuriis prohibeant: ex quo Gianizaris illis multæ multarum opportunitatum utilitatumque accessiones. Hic nescio quo commisso delicto commertus erat, ut ab officio removeretur, ideoque animo agebat anxio & exacerbato. Hujus ædes nostri libere inspiciunt, perlustrant omnia; quum non placerent, recipere se incipiunt. Præcedebat Gianizarus meus, sequebatur famulus, tertio loco incedebat medicus. Fit interim certior Gianizarus loci incola, qui versabatur in horto, Christianos sibi hospitium quærere do-

mi ejus. Approperat infamians cum fuste, Herculis clavæ non abfimili, eumque tacitus quanta vi maxima potest in humeros medici impingit: qua accepta plaga ne geminaret, medicus se domo ejicit. Respicit meus famulus, & sibi videt imminentem, ut eodem modo se accipiat Gianizarus. Jamque erat in ictum sublatus fustis: sed hic meus securiculam manu gerebat, ut fere illic mos est, cujus aciem una manu, altera manubrii partem extremam apprehendit, atque ita transversam supra caput attollens, plures ictus tutus excipiebat, cum tamen alter ferendi finem non faceret, coeptum est infringi securis manubrium. Qua necessitate meus famulus adductus intra ictum Gianizaro subit, ut ei caput cominus dedolaret; sed Gianizaro non placuit mutata pugnæ conditio, & se protinus in pedes conjecit: quem cum meus assequi non posset, in fugientis tergum securiculam jactu dirigit. Quo ictu Gianizarus faucibus, concidit: sic nostri se expediunt. Interim medicus viciniam clamoribus ciebat, de se actum, nullam vitæ ulterioris spem superesse, omnia sibi ossa comminuta; quæ Sandæus audiens & ringebatur & ridebat. Non movebatur medici vocibus, quod in eo plus esse timoris quam periculi existimabat. Sed eum

eum cura atrox coquebat fore, ut Constantinopolim revocaretur, nec poterat sibi persuadere hoc negotium sincere agi; quæsitum à Bassis locum, ubi falso mihi gratificarentur, eosdem mox animum detesturos, & causam inventuros, cur ipsum Constantinopolim retraherent, ubi esset in perpetuo carceris situ putrescendum; idcirco graviter ferebat famuli mei rationem, qui cum tam graviter faucium Gianizarum reliquisset, juraret tamen sibi gravissimum esse, quod adhuc spirantem audiret. Ergo sic eum compellabat, amicissime Henrice (nam id ei nomen) quæso moderare iracundiæ. Non est hic ostentandæ fortitudinis; neque vindicandæ injuriæ locus: hic fas est sine ignaviæ nota contumeliam accipere; velimus, nolimus, sumus in istorum potestate. Etiam atque etiam considera, quantum ista importuna iracundia nobis importare mali possit, nimirum, ut omnes reducamur Constantinopolim, & quæcunque acta sunt, pro irritis habeantur, aut certe in dubium revocentur: ex quo novæ molestiæ, & longus labor renascatur; rogo te, sis alias vel mea causa temperantior. Sed hæc furdo canebantur. Erat Henricus pervicacioris ingenii, nec fatis ipse rationis capax, utique cum ira efferbuisset. Quid
mea

mea (respondebat) referret, etiamsi occidisset? an non ei propositum fuit me trucidare, si vel unus ictus, quibus tot me petivit, non fefellisset, nonne me ut pecudem mactavisset? Deberem credo quicquam illi qui me interfectum voluit, si illum prævenerissem? Dolet mihi ex intimis animi sensibus, si non sit vulnere mortifero affectus; deinde dejerabat, se Turcæ nemini parsurum, qui sibi vulnus inferre voluisset, sed quocumque proposito periculo vitam si posset erepturum. Hæc Sandæo non placebant. Gianizarus eo quo dixi accepto vulnere rem etiam majorem faciebat. Veniunt ad me duo Judæi linguæ Hispanicæ non ignari. Ajunt periculose laborare Gianizarum, videndum mihi ut ei satisfaciam, alioqui rem non ita abituram: multas mihi & magnas eo nomine paratas molestias. Respondeo quæ visum est. Sed cum Turcarum calumnias & morem novissem, mature occurrendum judicabam. Per puerum confestim ab Ebrahimo postulo, ut mihi accommodet de comitibus suis aliquem, quo duce unus de hominibus meis Constantinopolim eat. Si factu opus esse, miratur quid causæ sit Ebrahimus: nec mora, adest ut cognoscat. Dico ab Hally Bassa petendum, ut de itineris securitate certiore fide mihi caveatur: alioqui non
 confi-

confidere posse me incolumem fines patrios attingere. Nihil propius factum, quam ut duo de comitatu meo interficerentur, & quemadmodum res acta sit, ei commemoro. Intelligebat Ebrahimus, quanto opere ea res ad se pertineret. Rogat ut feram patienter non longissimi temporis moram: atque è vestigio transit ad illum Gianizarum, quem cubantem offendit. Accipit illum vehementi jurgio, quod se talem adversum meos præbuisset: redire nos confecta pace, cum magna Suleimanni Bassarumque omnium gratia. Mihi nihil negatum eorum quæ petivissem: multa ultro concessa: se adjunctum itineris comitem, ut mihi honorem ubique habendum curaret. Illum primum inventum, qui nos injuria læderet, qua de re velle me questum mittere Constantinopolim; quod si fiat, ipsum intelligere quid de se futurum sit. Quo sermone decussæ Gianizaro cristæ, terrorque ultro injectus. Sequenti die iter nostrum Budam versus prosequuti sumus, medico ex tantæ plagæ contusione nullo momento ad iter tardiore. Cum jam esset in conspectu Buda, veniunt nobis obviam jussu Bassæ ex ejus familia aliquot cum plerisque Chiauffis; sed imprimis visenda juvenum in equis multitudo propter novitatem ornatus, qui

qui erat hujusmodi. In aperto capite, quod eis plerumque rasum est, cutem longa linea inciderant, cui vulneri plures pinnae cujusque generis inferuerant: ipsi stillantibus cruentis guttis, dissimulato dolore veluti sensus expertes læti & hilares ferebantur. Ante me proxime pedites aliquot ambulabant, horum unus veluti ansatus subnixis nudis brachiis ingrediebatur, quorum utrumque supra cubitum cultello (quod genus nos Pragenfes vocamus) transfixum habebat; alius à superiore parte umbilico tenus nudus incedebat; sic sciffa duobus locis infra supraque lumborum cute, ut illac trajectam clavam tanquam è cingulo pendentem haberet; alius in vertice capitis equi soleam pluribus clavis fixerat. Sed id vetus erat, clavis ita cum carne coalitis, ut nihil moverentur. Hac pompa Budam sumus ingressi, & ad Bassam introducti: cum quo mihi de fide induciarum adstante Sandæo sermo prolixior. Constitit intra limen atrii egregia illa contemptrix doloris juvenus, in quam cum oculos forte conjecissem, quærit ex me Bassa quid mihi videatur? recte inquam, nisi quod illi de sua cute faciunt, quod ego de mea veste nollem; nam malim mihi fervari integram. Risit Bassa, nosque dimisit. Postridie tetendimus Strigonium: inde

inde processimus Commaronium, primam Cæs. Majestatis arcem, ad flumen Wagæ sitam. In cujus ulteriore citerioreque ripa loci præsidium cum fociis navalibus, quos ibi *Nassadistas* vocant, præstolabatur. Antequam trajicerem, accedit ad me Sandæus, curam diu dissimulatam aperit, me complexus denuo agit gratias pro recuperata libertate. Nam fateri se fidem hactenus sibi fieri, non potuisse hoc negotium bona fide à Turcis geri, ac proinde in perpetuo metu fuisse, ne sibi Constantinopolim redeundum esset, & in vinculis fenesendum. Nunc demum se agnoscere, quæ à me beneficia haberet, rata & firma esse, quo nomine mihi ad extremum vitæ spiritum devinctum fore. Paucis inde diebus attigimus Viennam. Erat tum temporis in comitiis imperialibus Cæsar Ferdinandus cum filio Maximiliano, de cujus in regem Romanorum inauguratione agebatur. Facio Imperatorem certiorum de meo reditu, deque adventu Ebrahimi, & quid de eo fieri placeat, consulo. Nam is quidem vehementer urgebat, ut Francofordiam duceretur. Respondit primo Imperator, sibi videri consultius ut Viennæ ad reditum suum Turcæ subsisterent: fore abs re alienum, si gens tam infesta per tantum tractum, quantus est
à Vien-

à Vienna Francofordiam, per ipsius Imperii penetralia duceretur. Sed expectare longum erat, & multas suspitionum anfas Turcis dare poterat. Nec erat ullus metus, si Ebrahimus cum suo comitatu iter per florentissimam imperii partem fecisset, imo optabile ut per ea vires & magnitudinem imperii æstimaret. Tum autem maxime ut videret Francofordiæ, quanto consensu summorum Imperii principum Imperatori patri successor Maximilianus designaretur. Quæ cum essent à me Imperatori rescripta, assensus est, ut Ebrahimus cum suis Francofordiam duceretur. Sic nobis iter Praga, Bambergæ, Wirtzburgo illuc institutum. Nolebat Ebrahimus, cum iter per Bohemiam haberet, transire infalutato Archiduce Ferdinando: sed ei se offerre, sic ut nosceretur, non visum Archiduci. Quum paucorum modo dierum itinere abessem à Francofordia, visum est mihi ut de quibusdam rebus ad meam legationem pertinentibus Cæsarem præmonerem, unius atque alterius itinere Turcas præcurrere. Itaque eo delatus sum per equos dispositos, ac veni Francofordiam pridie ejus diei, quo ante annos septem alterum iter Vienna Constantinopolim auspiciatus fueram. Ea humanitate atque indulgentia clementissimi Imperatoris exceptus

ceptus sum, non qua me dignum erat, sed quam ejus consuetudo & innata bonitas ferebat. Tu cogita quid mihi lætitiæ fuerit post tot annos frui conspectu non modo incolumis, verum etiam omnibus rebus florentis domini, qui me amplissimis bene atque ex sententia sua confectæ legationis testimoniis ornaret, diuturnos labores meos, & quæcunque à me acta essent grata & accepta sibi esse ostenderet, nihilque prætermitteret quod ad propensam voluntatem significandam pertineret. Pridie inaugurationis venit Francofordiam multo jam vespere, clausis ejus urbis portis, quas toto sequenti die vetus ceremonia referari non patitur. Sed diserto Cæsareæ Majestatis mandato factum est, ut Turcis portæ postridie aperirentur. Assignatus eis locus, unde possent prætereuntem electum Cæsarem cum omni pompa atque apparatu spectare. Visum est eis hoc amplum (ut erat) & magnificum spectaculum; monstrabantur inter reliquos, qui Cæsarem honoris causa comitabantur, tres duces, quorum singuli suis opibus justum exercitum conficere possent, Saxo, Bavarus, Juliensis: multaque alia de viribus, dignitate & amplitudine Imperii eis referebantur. Ad Cæsarem paucos post dies introductus Ebrahimus, causam ad-

Z

ventus

ventus fui exposuit, obtulitque munera quæ Turcis honestissima habentur: quem Imperator pace confirmata amplissimis augmentum donis ad Suleimannum remisit. Evolare me ex aula, & domum redire gestentem, retinent etiamnum privata negotia. Nam mihi quidem vita aulica usque quaque cordi non est; notæ mihi ejus ærumnæ. Falso splendore multæ ejus miseriæ obtenduntur. Fuci in ea multum, candoris parum est; nulla est aula quæ vacat invidia, in qua non desideretur amicitia fides, ubi voluntatum mutatio & subita ruina metuenda non sit. Nam principes & ipsi homines sunt. Vidi qui centum amicis stipatus regiam adierat, irato rege, vix cum uno comite domum redire. Aula vera bona non novit nisi sero. Umbris, fama, specie, fallaciis, errore populari ducitur. Ut eos fortunatos dicere non dubitem, quibus illa cito & cum parvo incommodo defungi datum sit. Optabile est sibi posse vivere, & Musis; & cum paucis, & non fallacibus amicis, in agelli angulo consensere. Aut nulla est in hoc terrestri exilio, aut ea demum vera vita est. Nimum quantum sæpe pluris fiat in aula nobilis scurra quam vir bonus, ut non absurde boni viri inter aulicos speciem oculis subjecisse videantur, qui asinum pinxerunt inter simias.

mias. De communibus aulis loquor. Nam me non fugit, multas, atque hanc præcipue, viris in omni laudis genere præstantibus tanquam rarissimis luminibus illustrari. Ut ut fit, mihi solitudo & studiorum nutrix quies, turbâ & strepitu aulico potior. Sed discedere cupientem vereor ne Princeps optimus retineat, aut certe domo jam abditum retrahat. Annuat is quidem meo discessui, sed ea lege ut revocatus redeam. Quod si fit (nam quis ei qui nutu quidvis imperare possit, & cui tantum debeat, comiter petenti quicquam deneget?) tum vero unum relinquetur solatium, in quo conquiescam, quod mihi sanctissimi Imperatoris faciem, vel (ut melius dicam) spirantem veræ virtutis imaginem assidue spectare & contemplari dabitur. Nam cave putes, Solem hoc Principe quicquam illuxisse melius, neque cui justius rerum arbitrium delatum sit. Suspicienda quædam res est imperii majestas: sed mereri imperium, eoque se dignum præstare, mihi majus quiddam videtur. Nihil dico de natalibus, nihil de claritate majorum. Non habet opus adjumentis procul arcessitis, propriis adminiculis nititur; ex se atque adeo ex suis virtutibus magnus est. Multi Imperatores fuerunt non boni, indigni qui ad tan-

tam dignitatem producerentur ; hoc uno ex omnibus suæ virtuti magis debitum honorem nemo cepit. Rursus potiti sunt rerum non pauci, satis illi quidem inter initia casti & innocentes, sed qui mox nimia licentia & corruptelis aulæ in omne vitium præcipites abierunt. Se mortales oblitæ, spiritus humanis altiores sumpserunt : locari cœlo & deorum contubernio inferi voluerunt, cum essent indigni qui in hominum numero censerentur. Non omnium cervices ferunt magnæ fortunæ pondus : succumbunt plerique & seipsos in tam alto gradu positi requirunt. Arduum est posse omnia quæ velis, nolle tamen nisi quæ honesta sunt. Nullius luminibus fortunæ altitudo minus offecit. Nemo constantius virtutem retinuit, neque diligentius cavit, ne purus animus fortunæ vitio contaminaretur. Hanc semper duxit rationem, quorum purpuræ nitor in oculos hominum incurreret, debere multo magis morum sanctitate animos eorum convertere. Summum ei pietatis studium, Deum sancte colit ac veneratur, atque ita semper ut eo præsentem & in ejus conspectu vivit. Ad ejus præscriptum tanquam ad amissim omnes actiones suas exigit totiusque vitæ cursum moderatur. Quicquid sibi contigit vel prosperi vel adversi, ad

ad eum refert auctorem, & ut de manu ejus profectum, accipit animo pio & grato. Sic eum coelestem in terris vitam meditari vere dixeris. Non fallit eum quam personam sustineat: ideo dicta ejus & facta omnia eo spectant, ut in commune consulat; & quampluribus profit, suas utilitates præ publicis ducat in minimis, non aliter se bono publico natum existimaturus, In quo à nonnullis ei vitio vertitur, quod Reipub. nimium deditus, privatis rationibus, familiæque & liberorum commodis parum ferviat. Nullum humanæ societatis officium in eo desideres. Omnes ita tractat, ac si ad ejus curam omnes pertinerent, & ingentis familiæ ipse sit pater, Quis opis indigus fidem ejus frustra imploravit? Quis ejus liberalitatem in se non est expertus? Diem perire existimat, quo non alicui benefecerit: & cum summa charitate omnes complectatur, tum vero singulari est in domesticos indulgentia: quorum nemo est qui se ab eó neglectum aut præteritum queri possit; vitam, consuetudinem, merita, etiam nomen unuscujusque memoriter novit, etiam infirmorum. Nec piget tantum Principem indiligentius & præter decorum agentes, captato tempore officii commonefacere, & dictis castigare: eosdem vero ad bo-

nam frugem se recipientes laude & præmiis afficere. Itaque sic ab eo discedunt, ut non dominum, sed parentem se Cæsarem habere prædicent. Id, ei quoque penitus insitum, ut quorum errata aliquot dierum ita correxerit; postquam ignoverit, eodem prorsus loco eos habeat quo ante, deleta ex animo omnis culpæ memoria. Jus magna æquitate dicit, sed non aliis magis quam sibi. Neque enim fas putat, negligi à se leges, quas aliis præscribat; aut sibi permittere, quod in aliis vindicet. Domitas habet cupiditates, & intra rationis cancellos constrictas. Vivit odii expertus, non novit irasci, neque convitium facere; haud dum natus est, qui obtrectantem alteri audierit; ne iis quidem quos sibi minus æquos novit. Nullum in quenquam dictum inclementius, nec de absentibus unquam nisi honorificus sermo. Tutata est sub ejus præsidio probitas: malitia, vis, fraus, improbitas, pravi mores exterminantur: scelera & flagitia debitis poenis afficiuntur. Romani suos censores moribus præfectos habuerunt, qui populum in officio & vetere disciplina retinerent. Hic nullo censore opus: vita principis pro censura est. Is omnibus præluceat, exemploque est, quid fugiant, quid sequantur. Viros bonos & eruditos iisque
arti-

artibus excultos, quibus bona opera Reipub. navari potest, præcipua benevolentia complectitur. His se dat, positaque majestate veluti cum paribus mutua amicitiae officia exercet, ac tanquam virtutibus æmulatur; nullo delectu an illi veteri & credita majorum, an sua & præfenti laude elati sint. Cum his tempus (quod tamen exiguum est) quod negotiis superest, libenter ponit. Hi sunt apud eum in pretio; ut qui publice multum interesse judicet, suum virtuti locum & honorem restituat. Ipse natura curiosior, atque aliquid homine dignum cognoscendi cupidus, nunquam non habet, de quo ex doctioribus audire cupiat; de suo argutius aliquid & non invenustum cum magna audientium admiratione subinde interponens. Sic sibi multarum bonarum rerum non contemnendam penam comparavit, ut de nulla re quæri possit, cujus non aliquam cognitionem habeat. Complurium linguarum habet usum. Primum locum tenet Hispanica, utpote materna: succedunt, Gallica, Germanica, Latina & Italica. Latine etsi omnia sensa animi exprimere potest, non tamen ita ad unguem doctus est, quin aliquando in Priscianum impingat; vitium in literatore reprehendendum, sed in Imperatore (ni

fallor) tolerandum. Hæc ita esse quæ hæc-
tenus dixi, nemo negaverit: sed non de-
erit fortasse, qui majus rei bellicæ stu-
dium atque aliquid laurea dignum in eo
requirat. Turcæ (inquiet) multos annos
in Hungaria debacchantur, vastant omnia,
neque succurrimus, quemadmodum no-
stro nomine dignum erat. Jampridem
contra itum oportuit, & conferta acie
collatisque signis decretum, utros regnare
vellet hera. Fortiter isti quidem, sed haud
scio quam prudenter. Rem paulo altius
putemus. Ego sic opinor, de ducum aut
imperatorum animis, magis ex eorum
consiliis, quam ex fortuna aut eventu ju-
dicandum. Consiliis autem moderari de-
bere tempora, vires proprias, genus &
potentiam hostium. Si communis hostis,
si nobis fatis cognitus, si nullis victoriis
clarus, nostros fines infestet; non ire ob-
viam, si nobis sint pares copiæ, atque
eum conferta manu reprimere, vereor ne
ignaviæ imputari possit. At si is sit hostis,
qui velut ira Dei immissus (qualis olim At-
tila, avorum vero nostrorum memoria
Demirlanes, nostra ætate Principes Otto-
manni) cui nihil possit obsistere, qui qua-
cunque incedat, omnia prosterнат; huic
se temere cum exiguis & tumultuariis co-
piis objicere, vereor ne modo temeritatis,
verum

verum etiam dementiæ reprehensione non careat. Adest Suleimannus suis & majorum rebus gestis formidolosus, solum Hungaricum ducentis equitum millibus insultat, imminet Austriæ, minatur reliquæ Germaniæ, trahit secum quicquid est genitum à finibus Persarum. Multorum regnorum opibus instructum ducit exercitum. Trium orarum, in quas orbis partitur, nulla est quæ non suam partem ad nostrum exitium conferat. Quicquid obviam datur, instar fulminis affligit, dissipat, delet; copias veteranas, militem exercitatissimum suoque imperio assuetum ducit, terrore nominis sui omnia complet. Nostros fines usque circum rugit, modo hac, modo illac tentans irrumpere. Haud paulo levioze periculi causa multæ gentes à valentioribus impulsæ, natali terra relicta, alias sedes petiverunt. In mediocribus periculis non commoveri parva laus est. At non terri in ejusdem hostis adventu, in tanta circumruentium regnorum fragore, mihi Herculeæ cujusdam constantiæ videtur. Perstat nihilominus in eodem vestigio invictus animi heros Ferdinandus: non deserit stationem: non loco, non gradu movetur. Optaret sibi eas vires esse, quibus posset sine insanæ crimine ac suo tantum periculo rem in prælii casum dare:

fed generosos ejus impetus prudentia temperat. Videt quanta cum fidelissimorum popularium suorum, imo totius Reipub. Christianæ pernicie futurum sit, si quid in re tanta sit offensum: cogitat male privato studio designari, quod publica calamitate luatur. Considerat quam iniquum certamen futurum sit, si xxv aut xxx milia peditum, adjuncto exiguo equitatu, cum ducentis equitum millibus veterano peditate fultis, committantur. Quid ex eo sperandum sit, fatis eum docent superiorum temporum exempla, acceptæ ad Nicopolim & ad Varnam clades, albentesque adhuc ossibus cæsorum Christianorum ad Mohacium campi. Insipientis belli ducis est, non suis, non hostium viribus; ut par est, æstimatis, in proelium ruere: ex quo ferum illud sequitur, tam graviter notatum: *non putâram*. Multum omnino refert, cum quo hoste nobis res sit. In quo mihi parum fidei esse velim, nisi gravissimis auctoribus idem visum sit. Cæsar quidem, idoneus (si quis) rei militaris magister, quantum in eo situm esset abunde docuit, qui Luculli Pompeiique foelicitati tribuit, quod tam ignavus hostis eis obvenisset, ex quo sine pulvere & sudore partas victorias reportassent. Qualis cum ei una de Pharnaco contigisset, quasi per ludi-

Judibrium, ut de re nullius laudis neque negotii victoriæ facilitatem titulo testatus est: *Veni, vidi, vici*: non idem dicturus si hodie cum illis populis bellum haberet, olim quidem luxu remollitis & effœminatis; at nunc in rerum omnium penuria, frugalitate, fame, frigore, æstu, continuo labore & disciplinæ severitate ad omnem patientiam & audaciam exercitis. Nec sine causa ratiocinatur T. Livius, nequaquam pari eventu bellaturum fuisse Alexandrum Macedonem, si hostem Romanum potius quam Persam aut imbellem Indum nactus esset. Aliter cum bellicosus, aliter cum luxu perditis aut armorum insolentibus populis bellum geritur. Multitudo in Persis admirationem faciebat, in quibus mactandis plus laboris erat quam vincendis. Mihi quidem tres victoriæ Annibalis, ad Trebiam, ad Thrasimenum, ad Cannas, omnibus rebus gestis Alexandri longe præponendæ videntur. Quid enim? has iste de egregiis bellatoribus tulit: illi cum inertibus Asiæ populis negotium fuit. Non erat in Fabio Maximo minus animi quam in T. Sempronio, quam in C. Flamini, quam in Varrone, sed plus erat consilii. Cognovit summi judicii Imperator, cum hoste in castris educato, versato semper in armis, magnorum ducum disciplina erudito,

dito, tot claro tropæis, singulari quodam seu fato seu foelicitate: non esse temere rei summam in discrimen dandam; spatio & opportunitate opus esse, ut vinci posset; eam solam tanto hoste proposito spem relinqui, si ejus impetum trahendo evaderet, produceretque in id tempus quo remedio locus esset. Interea sustinendum, coercendum, carpendum. In quo tam fuit felix, ut fortasse non minorem devicti Annibalis partem Fabius ferat, quam ipse Scipio belli confector. Nam quis scit, an victoriæ Scipionis locus fuisset, nisi Annibalis victoriarum cursum Fabius remoratus esset. Nec vero minoris æstimari debet consilio vincere quam manu. Hoc nihil cum belluis habet commune, vis habet. Quod fuit Fabii Maximi, idem fuit Cæsaris Ferdinandi consilium, ut pensitatis suis Suleimannique viribus nihil minus bono duci convenire judicaret, quam fortunam tentare, & justo prælio tanti hostis impetum excipere. Quod proximum fuit, ut tanquam concitati fluminis impetum aggeribus, fossis, reliquisque munitioibus tardaret & reprimeret, in eo sibi omni ope enitendum putavit. Anni sunt plus minus quadraginta, cum initio regni Suleimannus capto Belgrado, afflictâ Regis Ludovici cæde

cæde Hungariæ, non modo ejus provinciæ, sed & ulteriorum possessionem sibi despondit: qua spe Viennam obsedit, repetito bello Gbnitzium in potestatem redegit. Viennæ denuo sed procul minatus est. Sed quid tanto armorum apparatu? quid infinitis opibus? quid innumerabilibus copiis perfectum, quam ut pæne in ea hæreret Hungariæ parte, quam jam ceperat? Qui maxima regna solitus erat una expeditione conficere, parum munitas arces, aut minuta oppidula, pretium suarum expeditionum tulit, magnoque mercatus est, quicquid de vasto Hungariæ corpore paulatim decerpfit. Viennam certe vidit, post illa nunquam. Tria dicuntur Suleimanno fuisse in optatis, ut templi sui structuram (opus sane sumptuosum & luculentum) absolutam videret: ut restitutis veteribus aquæductibus per eos aquæ vim Constantinopolim induceret, ut Viennam expugnaret; in duobus voti compos factus est, in tertio hæsit, & hæsurum spero. Viennam quidem alio nomine quam *dedecus & ignominiam suam* designare non solet. Sed redeo unde diverti, ut non dubitem Ferdinando inter præstantissimos belli duces locum asserere; qui longe inferioribus quam tanta tempestas requirebat auxiliis adju-

adjutus, tamen non se deseruit, sed præcipuo animi robore jam tot annos inulitati hostis impressionem sustinuit. Cui major laus ob conservatam melioribus temporibus bonam Hungariæ partem debetur, quam multis ob partes in summa opportunitatum omnium affluentia de devictis regibus, aut populis celebres triumphos. Quo magis ei tempore tam necessario omnia defuerunt, eo clarius animi ejus virtus enituit. Nisi forte in uno eventu, & magnitudine felicitatis omnia ponere, nec quid hostis valeat, quid tempus, quid natura ferat, pensi quicquam habere, placet. Prodigii mehercule simile videri potest, apertum & porrectum Hungariæ regnum longa discordia distractum tamdiu potuisse defendi, neque dum totum sub hostis potentissimi jugum venisse. Cujus nihil nisi singulari Dei beneficio, nihil sine infinito Principis sapientissimi labore, gravissimisque curis perfectum. Quæ non illi, dum in eo defudat, antecedente gravior insequens difficultas? Hostis ante oculos, amici procul: longinqua & fera Caroli fratris auxilia, fessa; tametsi incendio proxima suppeditandis auxiliis Germania, provinciæ hereditariæ contribuendo exhaustæ; surdæ ad vocem poscentis opem multorum Principum Christiano-

stiano-

ftianorum aures , quidvis potius agentium, quam illud quod ad eos maxime pertinebat. Ita modo suo Marte , & quibus potuit Hungarorum, Austriacorum, Bohemorumque copiis , modo imperii viribus , modo arcessito Italo, aut Hispano milite sustinuit , immensoque sumptu. Quindecim dierum itinere patentia in longum Hungariæ confinia continuis præfidiis tutatus est : neque enim unquam non opus ei sub signis milite , ne induciarum quidem tempore. Nam & his interdum locus. Nec piget , cum Tyranni adventus in metu est , nec temporum status aliud auxilium relinquit , missis legationibus ac muneribus eum mitigare , quo tantæ tempestatis calamitas à miseræ Hungariæ cervicibus avertatur. Quæ molientem si quis totam dormire noctem credit , næ is egregie fallitur ; pro Reipublicis commodis excubât. Perpetuas vigilias , magnam sollicitudinem tanta res requirit. Putas me laudare , ad historiæ fidem epistolam scribo. Ad hæc administranda pauci illi adjutores , sed boni. In quibus veluti antesignani , tibi fortasse non inauditi , Joannes à Trantzen , & Rudolphus ab Harrach , uterque fide & prudentia singulari. Dimitto te , si pauca de vitæ ejus interioris consuetudine addidero. Surgit è lecto

lecto etiam asperrimæ hyemis mensibus hora quinta : hinc precibus Deum veneratus , peractoque sacro , abdit se in confilium , ubi de rebus quæ ad publicam utilitatem spectant consultandis , usque ad horam prandii magna attentione vacat. Idem fit horis pomeridianis , donec cœnæ tempus fit ; cœnæ dico , non suæ , sed consiliariorum : nam ipse perpetuo cœna abstinet , neque amplius quam semel die cibum sumit , & quidem parce ; nec potui liberalius indulget , geminata vini potione prandium clausisse contentus. Nox illi casta , thorusque (quod satis constat) ab amissu conjugæ Veneris expers. Nugarum atque earum oblectationum , quibus multi capiuntur , nihil ; procul absistunt moriones , plani , scurræ , parasiti , communium aularum deliciæ , sed & pestes tamen ; fugit ocium , tempus ei nullum iners. Quod si quod negotiis superest , quod rarum est , id bonorum & doctorum virorum (ut supra dixi) colloctionibus , quibus plurimum gaudet , traducit ; qui cum maxime assistunt prandenti , deque variis rebus sermonem conferunt. Cum hac vita tam frugi , tam severa , non dubita quin è populo multi suam commutatam nollent. Quotus enim quisque non aliquam vitæ particulam genio suo seponat ? Quis se
 cun-

cunctis oblectationibus privari æquo animo sustineat? quem denique non tædeat in perpetuis curis & negotiis consensescere? Quod quidem servitutis cuidam generi quam dominationi propius videtur. Sed aliter hic Princeps judicat, neque id in familiaribus colloquiis dissimulat, non se sua causa tanto muneri à Deo præpositum: non sibi, ut in voluptatibus & deliciis volutetur, Imperii gubernacula tradita: alia conditione privati juris hereditates cerni, alia regnis & imperiis succedi, prohiberi neminem, quin patrimonii sui commoditatibus utatur, fruatur. At suæ fidei tot gentes à Deo commendatas, ut earum curam gerat, ad se redeat labor, ad eas ex sua dispensatione fructus, suo sudore eis quietem & otium conficiat. Una est venatio, cui interdum operæ aliquid tribuitur, non tam delectationis causa quam valetudinis. Nam cum dierum complurium continenti sessione marcere sibi corpus & animum sentit, diem eligit quo se liberioris aëris haustu & campestri exercitatione reficiat. Ergo summo mane, æstate quidem primo diluculo, hyeme aliquot horis ante exortum solis, quocunque cœli habitu venatum egreditur: quandoque pomeridianum tantum tempus ei rei datur. Ac memini cum

astarem prandenti , audire cum diceret :
Meo sum functus officio , negotia omnia ,
totum chartophylacium exhausti , nihil su-
perest in cancellaria quod me retineat :
quod reliquum est diei , impendam curæ
corporis. Sic multa jam nocte domum re-
vertit ; apri vel cervi vel etiam urfi cæde
lætus , ac fessa vario labore membra (nul-
lo assumpto cibo neque potu) somno ster-
nit. Eat nunc qui volet , & nostro sæcu-
lo Trajanos , Veros , Theodosios , vete-
rum miracula , desideret. Sacramento
contendere ausim , in hoc uno Imperatore
plus esse veræ virtutis , quam fuerit in il-
lis omnibus. Sed me tanti viri admiratio
longius abripit. Non mihi consilium , ut
quæ digna sunt ejus meritis dicam : volu-
minis ista sunt , non epistolæ ? tum aliud
ingenium , aliam facultatem requirunt.
Quum reliqua tibi narrassem , ne hoc qui-
dem te ignorare volui , sub cujusmodi Im-
peratore militarem. Finem facio , si prius
cum voto publico conclusero , ut ferus in
coelum redeat , cujus virtutis & sanctimo-
niæ præsentia nostri sæculi mala levantur.
De libris Græcis quod quæris , & quod
scribis te audisse , me res multas rariores,
& bestias quasdam inusitati generis retu-
lisse , nihil est istorum valde commemora-
tu dignum. Ichneumonem unum perquam
man-

mansuetum retuli, odio, & internecina cum crocodilo, & aspide pugna notum. Habebam & mustelam ex eo genere quas *Martas Zebellinas* vocant, insigni pulchritudine, sed eam in itinere amisi. Equos quidem complures generosos & forma præstantes, quos ante me nemo, & camelos foeminas sex adduxi. Nihil pæne stirpium neque herbarum retuli, nisi depictarum, quas Mathiolo servo mandaram: nam acorum & alia pleraque multi sunt anni, cum ad eum misi. Tapetes, & more babylonico acu picta lintea, enses, arcus, phaleras, multa ex corio præsertim equino non ineleganter elaborata, reculasque alias, operis & solertiæ Turcicæ habeo, vel (ut minus errem) habui, debeo dicere. Nam in tanto hoc Principum viro- rum & mulierum Francofordiensi conventu, dum multa multis honoris causa ultro dono, multa petentibus denegare ver- recundor, exiguum est, quod mihi reli- ctum est. Sed reliqua bene locata arbi- tror, unum est, cujus me tam prodigum fuisse poenitet, nimirum Balsami, quod ejus veritatem in dubium vocarint medici, quia non ex toto notis, quas requirit Pli- nius, respondere visum fit: an quod ve- tustissimarum illarum plantarum unde pro- manat, vis aliquantum ætate imminuta

fit, an qua aliâ de caussa; hoc quidem certo certius scio, è fruticibus illis qui in hortis Materæensibus Cayro propinquis coluntur, profluxisse. Antequam Constantinopoli discessi, medicum Hispanum nomine Albacarum misi in Lennum, ut illic sexta die Augusti effodiendæ nobili illi terræ interesset, ut omnia certa de ejus sede & scaturigine, & extrahendi curandique ratione ad nos perscriberet: quod facturum non dubito, nisi quæ vis major obstiterit. Me quidem diu cupiditas tenuit eò trahendi, ut ipsemet testis oculatus essem. Id quando per Turcas licitum non est, operam dedi, ut saltem idoneus testis auritus fierem. Reporto item magnam farraginem veterum numismatum, quorum præcipuis donabo dominum meum. Ad hæc librorum Græcorum manuscriptorum tota plaustra, totas naves. Sunt credo libri haud multo infra 240. quos mari transmisi Venetias, ut inde Viennam deportentur. Nam Cæsareæ bibliothecæ eos destinavi. Sunt aliquot non contemnendi, communes multi. Converri omnes angulos, ut quicquid restabat hujusmodi mercis, tanquam novissimo specilegio cogerem. Unum reliqui Constantinopoli decrepitæ vetustatis, totum descriptum litera majuscula, Dioscoridem cum depictis plan-

plantarum figuris, in quo sunt paucula quædam, ni fallor, Cratevæ, & libellus de avibus. Is est penes Judæum Hamonis, dum viveret Suleimanni medici filium, quem ego emptum cupivissem, sed me deterruit pretium. Nam centum ducatis indicabatur, summa Cæsarei, non mei marsupii. Ego instare non desinam, donec Cæsarem impulero, ut tam præclarum auctorem ex illa servitute redimat. Est vetustatis injuria pessime habitus, ita extrinsecus à vermibus corrosus, ut in via repertum vix aliquis curet tollere. Sed literarum abunde est, ipsum me propediem expecta: in nostrum congressum, si quid restat, reservabitur. Tu modo viros bonos & eruditos para, quorum sermonis & convictus suavitate quicquid in animo reliquum est tædii & miseræ, ex illo tam diuturno Turcarum contubernio, abstergam. Vale, Francofordiæ, die 16. Decembris, 1562.

AUGERII BUSBEQUII EXCLAMATIO:

Sive

*De re militari contra Turcã
instituenta consilium.*

CAptis à Cyro Perfarum Rege, Sardi-
bus, cum ea urbs diriperetur, mul-
taque passim cædes fieret: memoriæ
proditum est, unum de Cyri militibus in
ipsius Lydorum Regis Crœsi cubiculum
penetrasse; ignarumque quis esset, stricto
gladio, mortem ei afferre voluisse: qua
re commotum Crœsi filium, qui aderat,
ad id tempus mutum & elinguem, soluto
derepente linguæ impedimento clamorem
fustulisse: eaque verba protulisse, quibus
militem ab occidendo Rege deterreret;
ita pietatem in patrem & periculi magni-
tudinem sermonis potentem fecisse eum,
cui usum ejus ad id tempus natura nega-
visset. Atque haud scio an mihi quan-
quam in re dissimili, simile quiddam usu
veniat: ut quem pietas dicendi rudem &
impe-

imperitum, & qui publice verbum nullum unquam fecerim, diutius mutum esse non patiatur: sed in gravissimo patriæ discrimine vociferari & exclamare cogat, non ut hostem ejus jugulo ferrum intentantem deterream (neque enim id ejus immanitas patitur) sed ut eam moneam, ut sibi caveat: & simul cives meos commonefaciam, ut dum tempus est opem ferant, & saluti consulant. Nam (Dii vestram fidem!) quid hoc, malum, infelicitatis? quæ hæc miseria est? sævissimus hostis Turca innumeris pœne gentibus devictis per tot regum regnorumque stragem atque cadavera ad nos iter sibi patefecit, patriæ nostræ jugulo mucronem admovet, neque tamen commovemur, neque suppetias imus. In urbe si quod ortum est incendium, nemo est, qui non relictis rebus ad restinguendum currat, qui non pro viribus opem ferre conetur: at nos qui patriæ cives amantes haberi volumus, in tanto ejus periculo, otiosos duntaxat & inertes spectatores nos præbemus; nec ejus aspectus turpissime deformandus, non sacra, non religio mox abjuranda, non conjugum & liberorum tacitæ voces, ne se in foedissimam servitutem abripi patiamur, deprecantium, movent. Ignavissimum quodque animal, ubi prolem periclitari sentit, nulla vi reti-

netur, per ferrum & flammam opitulatum ruit. Contra nos viri fortes, posteritatem nostram, nefariis hostibus, ad omnem injuriam & turpitudinem, ope nostra destitutam, prodemus? nam quæ reliqua nobis spes, quod columen, quod præsidium; num in ejus hostis bonitate atque clementia spei aliquid reponemus, qui postquam ex suis latebris erupit, humani sanguinis rivus fluere nunquam destitit? an ejus æquitate & moderatione? qui pacem, qui fœdera, nunquam pili fecit? apud quem nullæ valent communes reliquarum gentium leges: quem nullus pudor, nulla honesti ratio continet: qui fidem, qui jusjurandum, homini Christiano datum, violare, ubi rationibus suis conducit, non modo nullum nefas, verum etiam pium & sanctum putat; quem in nos profana stimulat religio, arnat majorum æmulatione, regnique propagandi cupiditas, rapit denique sacra & inexplebilis bonorum nostrorum fitis. Nam tota quidem nos erramus via. Si aut patientiam nostram, aut injuriarum oblivionem, vel tantillum ad securitatem nostram profuturam speramus; quo nos modestiores, quo pacis atque pactorum, quoque æqui & boni observantiores ostenderit; eo magis in nos ejus hostis insolentiam provocabimus; qui

qui hæc omnia non virtuti sed bonitati nostræ, refert accepta, sed timiditati, sed ignaviæ, sed desperationi rerum nostrarum; in hoste non est, quod spem ullam collocemus; in nobis si nulla est: neque sane restat aliud, quam uti solent homines judicium sententia morti addicti, ut placide ad supremum casum nos componamus, & tanquam clausis oculis ferum jugulo recipiamus: nisi forte vires, aut fortunam ei defuturam putemus, quem ex ignotissimo, tot victoriæ tam terra, quam mari, brevissimo temporis spatio partæ tantopere nobilitarunt. Quo velut igne, à parvis initiis orto, omnes jam fere totius orbis terrarum partes conflagraverunt; quem bellis fracti reformidant Orientis populi, Assyrii, Persæ, atque Armenii: cujus vim atque arma, ipsi quoque Scythæ sæpe jam senserunt, & qui suis ex altera parte caloribus tuti esse poterant, Æthiopes. Nam de nostra Europa quid dicam? captum vidimus Belgradum, obsessam Viennam, & prædas Lintzio usque abactas; tantos progressus ad nostram perniciem, præter alias victorias, unus Suleimannus facere potuit. Nostrorum regum est, pro terræ cespite, ab stirpe ultima ad feros usque nepotes inter se bella continuare: Othomannorum singuli (uti-

nam ne tam vere quam dolenter dicam) suis victoriis regna regnis semper accumularunt ; ita ut quantum olim florentissimæ nationes imperiis suis complexæ sunt, Assyrii , Persæ , Macedones , Romani , soli sua ditione tenere videantur. Et nescimus adhuc , quo versetur in periculo ? quod mare , qui montes , quæ solitudines , aut qui populi in medio relictæ , quorum præsidio nos ab horum injuria tutos fore speremus ? amissa , prostrata omnia. Hærent in cervicibus nostris , quos procul perhorrescere debebamus. Patriæ sanguine atque ultimo spiritu litandum est hosti cruentissimo. Nam ne id quidem solatium superest , quod fere solet in gravissimis mortalium cladibus , ut cum bona spe sumus , hæc mala non fore diuturna. Sæpe barbaræ nationes , multis provinciis , tanquam subita aliqua procella , gravem calamitatem intulerunt : sic Gotthi , Wandali , Alani , Hunni , Tartari multas regiones inundarunt , magnisque cladibus affecerunt. Quæ tamen eo tolerabiliores videri potuerunt , quod certa spes perpetuas non fore relinqueretur. Itaque postquam illa veluti tempestas præterierat , quæ afflicta imo pene deleta videbantur , mox recreata revirescebant. Sed hic hostis ea est vigilantia , eam servat disciplinam , ea utitur in

in conservandis iis, quæ sibi adjunxit ratione; ita regnat, ac dominatur, ut ubi semel vestigium fixerit, inde se moveri non patiatur; nunquam se attollat seges, quam semel illam calamitas deprefferit: adeoque difficile dictum videtur, sit-ne in acquirendo felicior, an in tuendo, quæ acquisierit firmior. Tanto igitur in periculo positi, cur non consulimus in medium, cur non molimur, non omnia tentamus? cur stupet in nobis ingeniosa illa necessitas, admirabilium effectrix operum? Feras equidem videmus, extremo casu deprehensas, quam multa pro sua libertate fortiter contentur, nihil non audeant, omnia periclitentur; si quam forte evadendi viam invenire possint; denique vitam citius quam libertatem amittant. Sed hic fortasse dicit aliquis: Quid est ergo tui consilii? nam præsentem rerum statum deplorare, de periculo atque imminenti-bus malis declamare, cuivis facile est: remedio est opus, id exquiritur: de eo dic, si quid habes. Dicam & quidem paucis. Armis opus est: opus est armis contra vim atque arma, sine armis fieri nihil recte potest; horum præsidio salus patriæ nutrienda, aut nobis omnibus ad unum per-eundum. Nullum hoc verius oraculum. Sed Dii meliora! arma capeffamus potius; quæ

quæ quidem non intimis terræ visceribus abdita latent, & si laterent, magna quavis molitione eruenda essent, neque aliunde procul ex ultimis terris arcessenda: sed sunt parata, sunt in promptu; sunt, si velimus, in manibus; nascuntur etiamnum apud nos viri: est copiosa juvenus, bello apta, pro patria, pro aris & focus sanguinem fundere parata. Non equi, non ferrum, non aurum, non opes, non machinæ tormentaque, non reliqui ad bellum apparatus defunt. Omnia quæcunque ad res magnas & suscipiendas & conficiendas requiruntur, nobis larga manu suppeditavit divina benignitas: modo ne fumere recusemus. Voluntas (inquam) nostra & manus tantum desiderantur; quas mature admoveamus, dum justæ adhuc vires supersunt; antequam debilitata ruant omnia; alioqui sero & nequicquam consilia præternissa respectabimus, nobisque idem eveniet, quod ægrotis, qui dum tempus est, & vires sunt integræ, ad medicinæ mentionem nauseant, neque possunt ulla ratione adduci, ut salutaribus in tempore potionibus utantur: sed ubi oportunitas præterit, morbusque adeo invaluit, ut debilitatis viribus medicamento non sit locus, frustra medici fidem neglectaque remedia requirunt. Quorum exemplo

emplo

emplo nobis cavere debemus ; & antequam pluribus illatis vulneribus nos hostis plane conficiat , dum plaga nulla lethalis est , dum nondum omnis profluxit sanguis , remedium in tempore adhibere , hoc est , arma expedire , totosque nos ad defensionem comparare. Quæ meditantés atque agentes , Deo rite supplicabimus ; eumque preces nostras haud averfaturum merito sperare poterimus. Quod si per simulationem pietatis, inertię nostrę velificari volumus , & male quæfito compendio à Deo sine opera, sine studio, sine labore nostro, impendentibus malis opem solis precibus impetrare : ne ille injustę petitioni nostrę se haud facile æquum præbebit. Ipsi inprimis nostro fungamur officio : & partes diligentię, constantię, virtutis & fortitudinis, in hunc potissimum usum ab eo nobis datas, impleamus. Nisi aret, ferat, ac metat agricola, frustra à Deo copiosam messem postulet. Certum in istis rebus inferioribus ordinem statuit Deus ; quem haud temere neglectum vult : labori, diligentię, assiduitati, solertię, virtuti multa præmia proposuit , quæ negavit inertię. Vis scire literas, Musicam, Astronomiam, Mathemata : disce, labora, nervos contende. Hęc otioso tibi nullum inspirabit numen : per eam vitam eosque
gradus

gradus quos Deus posuit, tibi persequenda sunt. Instrumenta ad ea consequenda, modo tibi ne desis, largitus est, ea adhibe, iis utere; dabit ille benedictionem, & incrementum. Vis tueri patriam, hostem profligare, potiri victoria? non hoc consequeris sedens, non iners, non otiosus: insurgendum est; arma capienda, tractanda, adhibenda exercitatio: assuescendum est labori, soli, pulveri, siti atque inedia. His armatus atque instructus, divinam opem implora; atque ita bonæ spei plenus, procede in aciem, munere tuo functus es, iis instrumentis quæ tibi Deus dedit rite usus es; servasti ejus ordinem, neque positas ab eo leges contempsisti: rei exitum piis precibus, vitæque integritate ejus clementiæ & bonitati commenda. Non est nostri arbitrii neque facultatis victoria; sed Dei solius beneficio contingit; cujus tamen non legitime neque ordine petentem haud sæpe competentem fieri videmus; & si secus quandoque fiat (quod sane fit rarissime) id tribuendum est miraculo. At nos DEUM tentare non debemus, neque temere quicquam conari. Nec male, meo quidem judicio, Cato apud Sallustium, Senatum adhortatus, ut contra Catilinam arma capiat, his verbis utitur; *Scilicet res aspera est:*

est : sed vos non timetis eam : imo vero maxime, sed inertia & mollitia animi, alius alium expectantes, cunctamini, videlicet Diis immortalibus confisi, qui hanc Rempub. sæpe in maximis periculis servavere. Non votis neque suppliciis muliebribus auxilia Deorum parantur. Vigilando, agendo, bene consulendo, prospere omnia cedunt : ubi socordiæ te atque ignaviæ traderis, nequicquam Deos implores ; irati, infestique sunt. Nos ergo, quod est partium nostrarum, exequamur ; eodemque tempore non injustis precibus divinam opem atque misericordiam imploremus, armati, in castris, in opere atque negotio. Sed occurritur mihi à bonis atque prudentibus viris ; istam publicæ calamitati medendi rationem, aliquoties tentatam minus feliciter evenisse, nosque quoties ad arma & manus cum Turcis ventum fit, inferiores discessisse. Audio : neque nihil est quod dicitur, atque eo ut veniremus, hæc fere mihi erat instituta oratio. Armis (inquis) contra Turcam hactenus parum profecimus : esto, sed quibus tandem armis ; hoc nos expendere, & in eo aliquantum morari est operæ pretium. Quum Turca fines nostros infestaret aut cum numerofo exercitu ad nos ascendere nuntiaretur ; dedimus operam, ut nos quoque copias cogeremus.
Sed

Sed quas copias, quem militem coëgimus? num veteranum? num eum cujus virtutem multis jam ante documentis cognitam habebamus? quo vincere confueveramus? non opinor, sed potius huic dissimillimum. Pulsata longe lateque tympana: ad eorum strepitum convenere, lucelli spe, quibus visum est. Tertius fortasse quisque qui loricam aut thoracem nunquam induerat, nec hostem vel à belli limine salutarat. Reliqui quales? homines luxu perdit, decoctores, ganeones, aleatores, obærat, exfules, atque his similes (paucis exceptis) fere reliqui, quos eo perduxit non patriæ charitas, non æquitas causæ, non religionis studium, non amor exercendæ virtutis, sed ebrietatis, aleæ, rapinarum, sacrilegiorum, stuprorum, & (ut uno verbo dicam) scele- rum & flagitiorum omnium impunitas atque licentia. Cum hujusmodi turba, nullo delectu collecta, vel potius cum fece perditorum hominum, Deo pariter atque hominibus inuisorum, contra tantum hostem, sacrum videlicet auspicamur bellum. Itaque non tam militum conventus quam Bacchanalia, nostra castra videri possunt: ubi luxuria, corruptelis, libidine, impietate, crapula, tumultu, rixis atque cædibus, strepunt & permiscentur omnia.

Hic

Hic tamen tam bellus miles, magnis impendiis, procul est è suis sedibus excitandus, magnaque cum jactura temporis, ubi etiam res summam celeritatem exigit, perducendus. Fortem & assuetum laboribus Hannibalis militem, Campaniæ luxus & deliciæ fregerunt. Nobis nulla opus est Campania; imbelles, enervati, perdit, in castra venimus. Itaque si hostis desit, mora paucorum mensium, aut Caniculæ fervor, aut primorum frigorum morsus, quantumvis magnas copias nostras mactant & jugulant. Et nos miramur, cum hoc tali milite, nihil nobis contra exercitatissimum hostem procedere? Si quas privatim paullo periculosiores simultates gerimus, aut per loca latrociniis infesta nobis faciendum sit iter; non temere, nisi spectatissimis comitibus, corporis nostri custodiam committimus: sed nec si gravioris quicquam negotii incidit; id nisi hominibus experientibus & peritis mandare solemus. Hic ubi tanta res, communisque omnium salus agitur, tam sumus negligentes, ut copias non modo non idoneas, sed jam pene profligatas antequam in aciem producantur, hosti tot victoriis claro objicere non vereamur. Revertor itaque eo, quod initio dixi, aut idoneorum armorum præsidio, publicam inco-

limitatem tuendam, aut nullam relinqui, quæ nos ab universo exitio vindicare possit. Quem igitur militem requiro? Nostrum imprimis; in nostris sedibus natum; de nostris popularibus delectum. Nam cum in rebus bellicis plurimum valeat celeritas, eaque vel maxime contra Turcam hostem expeditissimum, necessaria sit; milite opus est eo, qui non procul arcessendus, diuque expectandus sit: sed sit in promptu & tanquam ad manum, semperque nostræ potestatis. Atque hunc non temere, neque casu oblatum, sed percensitis omnibus, qui arma ferre possunt, magno iudicio delectum; in quo maxime cavendum, ne is eligatur, qui molliori cultui atque victui affueverit, aut quem prava educatio vitiis infecerit, aut fregerit otium: ne vecors, ne insanus, ne contumax, ne turbulentus, ne seditiosus, sed sit adhuc à deliciis integer, aptus tolerando labori & cum bono corporis habitu, qui simplicitatem, probitatem, animique magnitudinem quandam, toto vultu atque omnibus oris lineamentis præ se ferat ac spiret. Quæ de causa, arti alicui laboriosæ, quam sedentariæ assuetum; rusticum quam urbanum; in monte quam in planitie; in re tenui, quam in mediis divitiis natum malim. Hunc ita electum, militaribus præ-

præceptis armorumque scientia erudiri velim. Armatus hastam vibrare & versare, gladio item, & minore bombardâ scienter uti, fervare ordinem, & sub armis ad multum spatium decurrere consueſcat, veram laudem appetere, flagitium pejus letho odiſſe, pietatem colere, & ab omni in Deum verborum contumelia ſibi temperare diſcat. Idem dicto audiens ſit ſuo duci, ejusque animadverſionem patienter admittat: in hoſtem ferox, in commilitonem lenis & tractabilis. Victus parſimonia, neque crapulæ neque ebrietatis ſuſpicioni locum relinquat. Poſtremo ſuo ſtipendio ſit contentus, atque ab omni præda, præterquam conceſſa, ſe abſtineat. Hujusmodi diſciplina informari militem oportere dico, qui contra tantum hoſtem poſſit conſiſtere; neque tamen eum ſtatim in aciem duci, aut de ſumma rerum, tyronem cum veterano, velim decernere: ſed in ſtativis præſidiisve eum collocari, & excuſſionibus, levioribusque præliis, paulatim in belli conſuetudinem venire. Quæ ratione vulnus pati, hoſtis conſpectum ferre, & timorem (quem omnis novitas afferre ſolet) ſenſim deponere conſueſcat. Hoc ita inſtituto & confirmato; non contemnendum gradum ad ſpem melioris fortunæ factum affirmare audebo.

Quare in eo vel potissima laboris & curæ pars ponenda, ut homines armorum & rei militaris peritissimi conquirantur; à quibus ii, quos dico, tyrones, veris & germanis disciplinæ militaris præceptis formentur. Hos summa virtute, continentia, & sobrietate præditos, nullis avaritiæ fordibus, contaminatos requiro; ut non modo hanc sobolem, in communis salutis spem succrescentem, arte militari imbuant; verum etiam vitæ & integritatis exemplo, ad omnem virtutem erudiant: utque eorum fidei, hic noster exercitus, cum eum in hostem tempus evocabit recte committi possit; quibus sane ducibus periculum non erit, ne falsum militum numerum referentibus, publicum fraudetur ærarium; ex quo communium præfectorum scelere hodie fieri videmus, ut, quantumvis amplæ, Regum opes alendo paulo diutius exercitui non sufficiant: & sæpenumero ubi acie confligendum sit, magnum adeatur periculum, dum imperatores ea ducum relatione decepti, se copias numerosiores habere quam res sit, credunt. Sed antequam longius progrediar, hic locus postulare videtur, ut quorundam bonorum virorum sententiæ respondeam; quorum cum omnis intelligentia ejus sæculi atque regionis, in qua
nati

nati sunt, finibus circumscribatur, neque longius sit evagata, hæc dici vehementer admirantur, eaque ut nova & inusitata, quæque ad effectum perducere nequeant, rejiciunt. Nostri, inquiunt, majores, eo milite, eaque qua nos utimur, rei militaris ratione contenti, præclare multa gesserunt. Fateor, sed gesserunt adversus eos, qui in eadem pravitate, iisdemque vitiis verfabantur. Fuit ex hac parte exercitus inexercitatus, collectivus, externus, imbecillus, disciplinæ expers: fuit & ex altera. Itaque inter pares neque vitia valde eminebant, & parvo sæpe cum discrimine discedebatur: ut si duo mutili, duo cæci, duo claudi concurrant, haud magno opere in altero membrorum integritatem requiras: at si cum manco integrum, cum cæco videntem, cum claudo rectum committas, mox conditionis inæqualitas apparebit. Nobis inter nos, cum vicinis & pæne popularibus nostris, errare licuit: paria enim vitia non magnum inter utroque discrimen constituebant. Sed nunc alia res est; etenim negotium est nobis cum Turca hoste vigilanti, industrio, sobrio, exercitato, labori assueto, rei militaris scientissimo, disciplinæ observantissimo. Quæris quid ista valeant? à finibus Persiæ ad Viennæ usque mœnia omnia devicit. Quid

fecerit: tantumque abest, ut hac nostra ætate inusitata sint, ut hostis, de quo nunc maxime est sermo, nulla alia ratione, cum nostram salutem in dubium quotidie vocet, tum ditionis suæ terminos cum imperio Romano pœne jam nunc adæquarit. Quibus de rebus paullo copiosius dicam infra, ubi istis iisdem ad eam, quam sibi animis fingunt, difficultatem respondero. Etenim ita fere hujus molliissimi seculi moribus receptum est ut res quæcunque quantumvis præclara, quantumvis utilis, modo in exequendo aliquid difficultatis præferat, pro ea habeatur, ac si perfici nullo modo possit. Qua animi imbecillitate illi (quos dico) adducti cum inusitatis armis nihil esse præsidii satis sint experti, ab ea vero quam probamus, belligerandi ratione, difficultate absterreantur; eo subinde relabuntur, ut inminentem capitibus nostris pestem, non aliter depelli posse credant, quam pace aut induciis quacunque ratione cum hoste pactis. A qua sententia, tanquam à Jovis ara, aut statua Imperatoris, avelli se non patiuntur. Itaque facienda putant omnia, quo in aliqua parte pacis cum Turcis, seu prece seu pretio, seu quacunque in dignitate hæreamus; neque animadvertunt in rebus difficilibus, hanc unam esse vel difficillimam,

quæ omnium minime sperari possit. Quid enim tam capitalis hostis tantum terrarum emensus, tot exhaustis laboribus ut ad nos pervaderet, ubi se jam voti compotem factum videat, in tanta materia laudis, tanta prædæ opportunitate, tanta imperii, tanta religionis propagandæ occasione, subito velut attonitus consistat, neque longius progredi curet? Quod si qua pacis spes sit; quis adeo demens sit, ut bello cum hoste tam potenti contendere malit? aut adeo cæcus, ut certæ paci dubios incerti Martis eventus postponendos non videat? Sed non ea res agitur; neque enim alterutrum nobis liberum relinquitur. Ad bellum omni spe pacis sublata cogimur: nullæ hic consilii, nullæ arbitrii nostri partes: vis necessitatis omnia occupavit. Ad bellum violenter rapimur: bellum nobis vel invitissimis fubeundum, gerendum, exantlandum. Quid frustra obnitimur? quid circumspicimus? quid vanis pacificationibus somniandis nos decipimus? in media nimirum flamma, otium nobis falsa cogitatione fingimus; malumque cuius (si advigilaremus) remedia aliqua esse poterant, differendo nutrimus; & parum providendo, reddimus insanabile. At præclarum est belli mala distulisse, præclarum, nisi id eo valeat, ut paulo post gravius

vius erumpant; nosque certius pereamus; ut si medicus dum blanditur ægroto necessaria remedia differat, atque ex eo morbus ita ingravescat, ut brevi mors consequatur; nam nostras quidem res haud exiguis momentis, quotidie deteriores fieri videmus, hostis vero è contra indies magis invalescit; & præterquam quod de nostro semper aliquid decerpit, quod adjungat suo, non definit interea viam ad nos munire & complanare omniaque comparare, quæ ad exitium nostrum maturandum pertineant; ut cum amotis omnibus, quæ moram aut impedimentum adferebant, visum ei fuerit, alienissimo nostro tempore, classicum canere: nos alta quiete sepultos, ac proinde à rebus omnibus imparatos, ipse paratissimus, intoleranda belli mole derepente obruat. Huc ejus omnia spectant consilia. Hoc unum assidue molitur & agit. Quo demum tempore, & tamen sero, nos in eum locum deductos intelligemus, ut nulla spe auxilii reliqua inevitabili exitio, nobis pereundum sit. Et hic erit morarum nostrarum & intempestivæ cessationis fructus. Quare etiam atque etiam dum tempus est, & res patitur, providendum moneo; ne falsæ spei præstigiis obcæcati; nos inertiae & desidiae tradamus; qua ex re, quantas jam

clades subierimus, cum meminisse possumus, tum ultimam reipub. ruinam appropinquantem prospicere. Ergo & iudicio utendum est nobis acri, ne in re tanta hallucinantes, falsa pro veris remedia, periculosissimis malis admoveamus: & cum rationibus omnibus subductis, quæ spei summa residua sit, deprehenderit; hanc unam omiſſis reliquis complecti, ad eamque omni studio incumbere debemus. In quo non labor, non difficultas, non novitas, nec quicquam eorum, quæ segnes & infirmos animos morari solent, nos merito retardaverit: ingentibus animis, pro rei magnitudine, est opus: nihil humile, nihil abjectum res tanta requirit: supra seculi nostri captum his nos efferamus necesse est; & eorum heroum virtutem paulisper referamus, qui fortitudinis & constantiæ magnitudine, quosvis labores superarunt, qui nihil turpius, nihil se indignius duxerunt, quam ullius difficultatis aut impedimenti magnitudine deterreri, quo minus id quod cum Reipub. dignitate & commodo conjunctum esse statuisſent, ad exitum perducerent. Quorum è numero unum silentio præterire Lycurgum Lacedæmoniorum legislatorem non possum; qui cum inter reliqua instituta (quibus optime constitutam & fundatam Spartan-

tano-

tanorum rempub. relinquere in animo habebat) bonorum æqualitatem in eam civitatem introducere; eaque de causa rem possessionesque omnium ex æquo partiri vellet; ut quantum divitibus detraheretur, tantum accederet tenuioribus; nullumque, nisi quod virtus faceret, inter cives discrimen esset: in eo multos habuit adversarios, præsertim illos, qui facultatibus, pecunia & divitiis præstabant; etenim indigne ferebant rem à majoribus traditam, aut suo labore quæsitam, sibi eripi, & ad alienos possessores transferri; cumque ea res & injusta & absurda haberetur, fiebat ut ejus legis perferendæ magna difficultas Lycurgo objiceretur; sed illo nihilominus in sententia perseverante, & quod rectum & reipub. esse salutare in animum induxisset, perficere contendente, variæ quotidie rixæ periculosæque concertationes miscebantur: in quibus denique Lycurgo alter oculus effoditur; poterat ea res bonum virum fatis admonere, quantam rem quamque arduam suscepisset, ac proinde deterrere, ne persisteret in incepto; sed potius rei infeliciter tentatæ, tanto accepto malo, consilium deponeret. Quod sane longe secus accidit; tantum enim abfuit ut ille heros ob eam calamitatem desisteret, ut ei potius animum addidisse vide-

videretur, multoque ardentius in causam incumberet. Itaque non conquievit ante, quam legem, quam rogarat, de bonorum æqualitate, omnium consensu perferret. Quo veluti fundamento reliquorum præclarissimorum ejus institutorum, talem rempub. constituit, ut Græcia nullam habuerit parem, nomenque ejus etiamnum hodie summa cum admiratione virtutis celebretur; fecit hoc ille, nullo imminente Turca, nullo vastitatem interitumque rerum omnium intentante. Et nos, hoc rerum statu, gravius aliquid aut difficilius, quam ut subire velimus, videri nobis patimur, in quo salutis nostræ summa posita sit? Pellenda est nobis ex animo ista segnities, prorsus nobis, nomine nostro prorsus indigna; & reliquis cogitationibus, vanis & fallacibus, omissis, sub unius (secundum Deum) rei militaris præsidium confugiendum. Romani cum gravior casus inciderat, unde mali aliquid timeretur, ibant ad sãga, servabant justitium, consulis denunciabat Senatus: *Viderent ne quid Resp. detrimenti caperet.* Nobis multo magis idem faciendum, quibus non tantum non à communi Reipub. detrimento, verum ab universa ejus ruina periculum impendet. Eundem est, inquam, nobis ad sãga; arma capienda, tractanda, meditan-

ditanda. Disciplina militaris depravatissima corrigenda, revocanda vetus & integranda. Hoc unum iustitio veluti indicto, hoc est, clausis pœne tabernis & reliquis rebus posthabitis, ardentissimo studio nobis agendum perficiendumque: si modo rempub. si nos, si liberos, si conjuges, si denique aras atque focos salvos & incolumes velimus. Quid enim, si Turcarum arma prævaluerint, nobis reliqui futurum est? certe non pudor, non honestas, non dignitas, non libertas, non religio: nulla unquam gens non vilius periclitata est. Extremum, crede mihi, malorum est, vinci à Turca; nihil erit quod illo victore (quod utinam ne tam fit in propinquo) rapi, agi, ferri, dissipari, incendi, conculcari, & profanari non videamus. Quod ut ne videamus ac ferre cogamur, ad saga potius, & ad arma eamus, & (ut Probus inquit) *mitemus*; qui cum esset renunciatus Imperator, multaque damna, quæ iis temporibus Rom. Resp. acceperat, rei disciplinæque militaris corruptelæ referret accepta, cui emendandæ imprimis studendum duceret: in hujus rei argumentum hanc primam tesseram militibus suis dedit. Nec vero minus ille re præstitit, quam verbo ostenderat; siquidem exiguo tempore adeo profecit, remque milita-

litarem pœne totam prolapsam ita restituit, ut nomen Ro. quod plerisque gentibus contemptui esse cœperat, amplitudini & majestati suæ denuo redderetur. Cujus exemplo, militemus & nos, armaque, quæ vetustate & vitio temporum, obtusa & æruginè corrupta habemus, multo studio ad pristinum nitorem, bonitatemque revocemus. A quo (ut dixi) cum labor & difficultas nos avertere non debent; tum vero minime omnium sumptus rei que familiaris diminutio; ubi enim sumptum ponemus rectius quam ubi vitam ipsam impendere, grave nobis videri non debet? aut qua in re bonorum nostrorum partem melius consumemus, quam ut caput & summa collocentur in tuto? Boni certe patresfamilias nulli sumptui, neque impensæ parcunt? nullum claudendi, sepiendi, muniendive finem faciunt, dum res & possessiones suas in tuto constituent: quas se instabiles & caducas habere arbitrantur, quandiu eas fortuitis casibus, incurfionibus latronum, aut furum insidiis expositas habent. Nautæ quoque sæviente tempestate potius quam navem frangant, & de vita in dubium veniant, quamvis pretiosarum mercium jacturam facere malunt. Sed nec medici aliquot humani, corporis partium jactura, reliquorum mem-

membrorum & totius corporis incolumitatem redimere dubitant. Enimvero quid est quod quisquam, tali hoste vicino, ullam cujusquam rei possessionem stabilem, aut diuturnam promittere sibi possit? cum singulis momentis expectanda sit dies, qua vicini improbitas cuncta eripiat, contraque omnium edicta prætorum ad se transferat. Quid seris? quid metis? quid colligis ac recondis? cum non minus tua omnia, hostis sua numeret, quam quæ Asiaticis, quæ Græcis, quæ Thracibus, quæ Bulgaris, quæ Illyricis, quæ Hungaris (ut alios populos taceam) jamdiu erepta possidet? Neque enim opes, facultatesque nostræ sine justo militum (quos dico) præsidio, illius avaritiæ minus patent, quam pateat furibus, nullo custode, nullis clavibus, in publico projecta vis auri, aut pretiosa suppellex. Quod si inopiam dementiæ prætexere & paupertatem ementiri juvat: videamus ne nostro interitu, nostrisque spoliis dives factus hostis, magna cum nostra infamia, mendacii nos redarguat. Sed tamen eos sumptus non requiro, quos magnopere pertimescamus: quos quidem extra belli tempus, minimos esse velim: belli vero tempore mediocres: certe longe tolerabiliores, quam quibus vulgaris & tumultuarius miles con-

duci-

ducitur. ⁴Qua ex re duo etiam consequantur commoda: unum; ne pecunia extraditionis nostræ fines eliminetur; alterum, ne tribunorum & præfectorum nefario quæstui locus sit; quibus hodie per fœdissimum peculatum, cum summo Reipub. damno locupletari, præclarum stratagema habetur. Sed hæc alterius sunt loci: neque enim in præfens, particulatim de singulis, sed summatim tantum, quid hac de re universa sentirem, significandum mihi esse statui. Ergo imitemur in Reipub. communique salute munienda pop. Rom. prudentiam; qui semper prælidio militum ex suis hominibus delectorum imperium suum, Remquepub. & privatam tutatus est. Neque enim ille aut irrumpentium Gallorum ferocitati par, aut bella subinde renovantium Italicorum pertinacia superior esse potuisset, aut tam fortiter adversus vim Annibalis integrum imperium conservasset, aut de Philippo, deque Antiocho triumphasset, nisi suum & proprium militem habuisset; eamque quam dico, in eo instituendo rationem secutus fuisset. Qua de re tota tempus est, ut copiosius exponam: quo magis perspicuum sit, nihil me novi introducere; utque nobis exemplum propositum sit, quod sequamur. In quo quidem omnes, qui de rebus Romanis scripserunt, consentiunt, passimque
apud

apud eos videre est, quantum curæ Romani posuerint in tyrone deligendo, instituendo, & exercendo. Sed ego ne sim prolixus multis auctoritatibus colligendis, utar compendio; uniusque antiqui moris & disciplinæ militaris gravissimi auctoris Vegetii testimonio ero contentus; qui ea quæ sequuntur diversis in locis, in libris De mil. Rom. institutis ad Cæs. Valentinianum scripta reliquit. *In omni prælio non tantæ multitudo, & virtus indocta, quam ars & exercitium solent præstare victoriam.* Nulla enim alia re videmus populum Rom. sibi orbem subjecisse terrarum, nisi armorum exercitio, disciplina castrorum, usuque militiæ. Quid enim adversus Gallorum multitudinem, paucitas Rom. valuisset, quid adversus Germanorum proceritatem, brevitatis potuisset audere? Hispanos quidem non tantum numero, sed etiam viribus corporum, nostris præstitisse, manifestum est. Afrorum dolis atque divitiis semper impares fuimus. Græcorum artibus prudentiaque nos vinci, nemo unquam dubitavit. Sed adversus omnia profuit tyronem solertem eligere: Jus (ut ita dixerim) armorum docere disciplinam, quotidiano exercitio roborare: quæcunque evenire in acie atque in præliis solent, omnia in campestri meditatione pernoscere; severe in de-

fides vindicare. *Scientia enim Rei bellicæ dimicandi nutrit audaciam. Nemo facere metuit quod se bene didicisse confidit. Etenim in certamine bellorum, exercitata paucitas ad victoriam promptior est: rudis & indocta multitudo exposita semper ad cædem.* Si quis igitur pugna publica superare Barbaros cupit, ut divinitatis nutu, dispositione Imperatoris invicti, reparentur ex tyronibus legiones, votis omnibus petat. Intra breve autem temporis spatium, juniores diligenter electi, & exercitati, quotidie non solum mane, sed etiam post meridiem omni armorum disciplina, vel arte bellandi, veteres illos milites, qui orbem terrarum integrum subegerunt, facile coæquabunt. Nec moveatur Cæs. tua Majestas, quod olim consuetudo est mutata, quæ viguit. Sed hujus provisionis ac foelicitatis est perennitas tua; ut pro salute Reipub. & nova excogitet, & antiqua restituat. Omne opus difficile videtur antequam tentes. Cæterum si exercitati & prudentes viri delectui præponantur, celeriter manus bellis apta poterit aggregari, & diligenter institui. Quidvis enim efficit solertia. Neque longitudo ætatis aut armorum numerus artem bellicam tradit; sed continua exercitationis meditatio. *Post quanta volueris stipendia inexercitatus miles semper est Tyro, &c.*

Nun-

Nunquam credo potuisse dubitari, aptiorem armis rusticam plebem, quæ sub dio & calore nutritur; solis patiens, umbræ negligens, balnearum nescia, deliciarum ignara, simplicis animi, parvo contenta, duratis ad omnem laborum tolerantiam membris; cui gestare ferrum, fossam ducere, onus ferre consuetudo de rure est. *Et nescio etiam quomodo minus timet mortem, qui minus deliciarum novit in vita.*

Nunc qua ætate milites legi conveniat, exploremus. Equidem si antiqua consuetudo servanda est, incipientem pubertatem ad delectum cogendam, nullus ignorat. *Non enim tantum celerius sed etiam perfectius imbibuntur quæ discuntur à pueris.* Deinde militaris alacritatis saltus & cursus, ante tentandus est, quam corpus ætate pigrescat. Velocitas enim est quæ percepto exercitio, strenuum efficit bellatorem. Adolescentes legendi sunt; sicut ait Sallustius. Nam primum juvenus simul ac belli patiens erat, in castris per laboris usum militiam discebat. Melius enim est ut exercitatus juvenis caussetur ætatem nondum advenisse pugnandi, quam doleat præterisse. Habeat etiam spatium universa discendi. *Neque enim parva aut levis ars videtur armorum, sive equitem, sive peditem, sagittarum arte velis imbuere, sive scutatam,*

armaturæ numeros omnesque gestus docere, ne locum deferat, ne ordines turbet, ut missile, & destinato ictu, & magnis viribus jaciat; ut fossam ducere, fudes scienter figere norit, tractare scutum & obliquis ictibus venientia tela deflectere, plagam prudenter vitare, audacter inferre. Huic taliter instituto tyroni, pugnare adversum quoslibet hostes in acie, formido non erit sed voluptas. Sed qui delectum acturus est, vehementer intendat, ut ex vultu, ex oculis, ex omni conformatione membrorum eos eligat, qui implere valeant officium bellatoris. Namque non tantum in hominibus, sed etiam in equis & canibus virtus multis declaratur indiciis, &c. Sit ergo adolescens Martio operi deputandus, vigilantibus oculis, erecta cervice, lato pectore, humeris musculosis, valentibus digitis, longioribus brachiis, ventre modicus, exilior cruribus, furis & pedibus non superflua carne distentis, sed nervorum duritia collectis. Cum hæc signa in tyroneprehenderis; proceritatem non magnopere desideres. Utilius est enim fortes milites esse quam grandes. Sequitur, ut cujus artis tyrones vel eligendi vel penitus respuendi sint indagemus. Piscatores, aucupes, dulciarios, linteones, omnesque qui aliquid tractasse videntur ad gynæcea perti-

pertinens, longe arbitror pellendos à castris; fabros ferrarios, carpentarios, macellarios, & cervorum aprorumque venatores convenire societati militiæ; & hoc est in quo totius reipublicæ salus vertitur, ut tyrones non tantum corporibus, sed etiam animis præstantissimi deligantur. Vires regni & Romani nominis fundamentum in prima delectorum examinatione consistunt. Nec leve putetur hoc officium, aut passim quibuscunque mandatum, quod apud veteres inter tam varia genera virtutum in Sertorio præcipue constat esse laudatum. Juventus enim, cui defensio provinciarum, cui committenda bellorum fortuna, & genere, si copia suppetat, & moribus debet excellere. Honestas enim idoneum militem reddit. Verecundia dum prohibet fugere, facit esse victorem. Quid enim prodest si exerceatur ignavus? si pluribus stipendiis moretur in castris? Nunquam exercitus profecit tempore belli, cujus in probandis tyronibus claudicarit elector. Et quantum usu experimentisque cognovimus, hinc tot ubique ab hostibus illatæ sunt clades, dum longa pax militem negligentius incuriosiusque legit; dum honestiores quique civilia sectantur officia; dum possessoribus addicti tyrones, per gratiam aut dissimulationem probantur, ta-

lesque fociantur armis, quales domini habere fastidiunt. A magnis ergo viris magna diligentia idoneos eligi convenit juniores. Sed hujus rei usum, dissimulatione longæ securitatis abolevit. Quen invenias qui docere possit quod ipse non didicit? Primi Lacedæmonii, experimenta pugnarum de eventibus colligentes, rem militarem quæ virtute sola vel certe felicitate creditur contineri, ad disciplinæ peritiæque studia revocarunt, ac magistros armorum juventutem suam, usum varietatemque pugnandi præceperunt edocere. O viros summa admiratione laudandos! qui eam præcipue artem ediscere voluerunt, sine qua aliæ artes esse non possunt; horum frequentes instituta Romani Martii operis præcepta & usu retinuerunt & literis prodiderunt, &c.

Quantum in præliis Lacedæmoniorum disciplina profuerit (ut omittam cæteros) Xantippi declaratur exemplo: qui Attium Regulum Romanumque exercituni sæpe victorem cum Carthaginensibus non virtute, sed artis fere solo auxilio prostratis exercitibus cepit, ac domuit: unoque congressu triumphans bellum omne confecit. Nec minus Hannibal petiturus Italiam, Lacedæmonium doctorem quæsitv armorum, cujus monitis tot consules, tantasque legio-

legiones, inferior numero ac viribus inter-
emit. *Ergo qui desiderat pacem, præparet bel-
lum: qui victoriam cupit, militem imbuat dili-
genter: qui secundos optat eventus, dimicet ar-
te, non casu. Nemo provocare, nemo audet
offendere, quem intelligit superiorem fore si pu-
gnet, &c.*

Tempore hyemis de tegulis & scandu-
lis, quæ si deessent, certe de cannis, ul-
va, & culmo, & porticus tegebantur ad
equites: & quædam veluti basilicæ ad pe-
dites: in quibus tempestate, vel ventis
aëre turbato sub tecto armis erudiebatur
exercitus. Ceteris autem hybernis diebus,
si nives pluvixque cessarent, exerceri co-
gebantur in campo, ne intermissa consue-
tudine, animi militum debilitarentur &
corpora. Silvam cædere, portare onera,
transilire fossas, natare in mari sive flumi-
ne, gradu pleno ambulare vel currere,
etiam armatos cum sarcinis suis frequentif-
sime convenit, ut quotidiani laboris usus
in pace, difficilis non videatur in bello.
Sive ergo legio fuerit sive auxilia, exer-
ceantur assidue. *Nam quemadmodum bene
exercitatus miles prælium cupit, ita formidat
indoctus. Postremo sciendum est in pugna usum
amplius prodesse, quam vires. Nam si do-
ctrina cesset armorum, nihil paganus distat à
milite.*

Omitto hic brevitatis causa multa, quæ variis in locis ad eandem rem pertinentia, ab eodem Vegetio præclare dicuntur; & quemadmodum tyrones ad gradum militarem, & cursum, & ad palum, & usum natandi exerceri velit. Præterea ut potius punctim quam cæsim ferire, ut missilia destituto ictu, lapidem item jacere, arcu scienter uti, pondus grave portare, decurrere, fervare in acie ordinem, castra solerter munire discant; quæ qui velit, apud eum videat: mihi hoc unum quod sequitur caput epilogi cujusdam instar, adjecisse fat erit.

In delectu atque exercitatione tyronum si quis diligens velit existere, ad antiquam virtutis imitationem facile corroborare poterit exercitum. Neque enim degeneravit in hominibus Martius calor: nec effoetæ sunt terræ, quæ Lacedæmonios, quæ Athenienses, quæ Marfos, &c. progenuere. Sed longa securitas pacis, homines partim ad delectationem otii, partim ad civilia traduxit officia. Ita cura exercitii militaris, primo negligentius agi, postea dissimulari, ad postremum olim in oblivionem perducta cognoscitur; nec aliquis hoc superiore ætate accidisse miretur, cum post primum Punicum bellum, viginti quatuor circulis & quod excurrit annorum, pax
ita

ita Romanos illos, ubique victores, otio & armorum dissuetudine enervaverit, ut secundo bello Punico Hannibali pares esse non possent, tot itaque consulibus, tot ducibus, tot exercitibus amissis, tunc demum ad victoriam pervenerunt, cum usum exercitiumque militare condiscere potuerint.

Semper ergo legendi & exercendi sunt juniores. Vilius enim constat erudire armis suos, quam alienos mercede conducere.

Ex his unius Vegetii scriptis, quibus omnium historicorum consensus accedit, satis constare arbitror, quæ fuerit olim apud Romanos rei militaris disciplina, atque institutio. Neque ea solum Romanis fuit, sed & Persarum ante fuerat, & nonnulla etiam ex parte Macedonum, & omnium denique populorum: qui claram nominis sui memoriam ad posteros transmiserunt. Qua de re videat qui velit Xenophontem: hominem rei bellicæ peritissimum; quæ scribat de Cyri majoris, in militibus legendis exercendisque ratione, ab ea quam modo dixi Romanorum consuetudine, haud longe diversa. Quo quidem ille ita parato exercitu brevi tempore pœne totius Orientis imperium sibi adjunxit. Arrianus etiam, haud ignobilis scriptor, concionantem in Macedones Alexandrum, eosque ut beneficiorum inmemores accu-

fantem, his verbis inducit. Philippus pater vos errantes ac vagos, rerum omnium inopes, plerosque etiam pellibus amictos pastores, pro quibus cum Illyricis, Triballis, Thracibusque finitimis, continue pugnabatis, in tutelam ac fidem suam recepit; ex montibus asperis in plana & culta deduxit; pro pellibus chlamydes ornatas ferre dedit, armis instruxit; rem militarem docuit; ut non magis locorum munimentis, ac situ, contra finitimos, quam armis & virtute vestra tuti essetis, &c. Quibus ex verbis satis apparet, quibus primordiis jacta sint illius celebris rei militaris Macedonicæ fundamenta; nimirum ex hominibus agrestibus, montanis & pastoribus. Sunt etiam iis, quæ supra dicta sunt, consentanea, quæ memoriæ prodidit Diodorus Siculus: Philippus, inquit, conversus ad emendandum militarem disciplinam, curavit ut decentibus armis milites sui instructi essent, ut meditationibus bellicis exercerentur. Excogitavit præterea ordinem illum Phalangis, quæ Macedonum peculiaris fuit; sumpto exemplo heroum qui clypeos clypeis conjungebant in bello Trojano. De his jam factis veteranis, deque eorum fortitudine ubi Alexandrum urbem Halicarnassum oppugnantem describit idem Diodorus, ita meminit.

Vete-

Veterani Macedones, qui per totum ætatis spatium, semper in rebus arduis, & periculosis versati erant, & sub Philippo merentes frequenter victoriam consecuti, ad summam fortitudinem ita proveci fuerant, prudentia & rei militaris cognitione, longe omnibus præstantes, tyronibus pugnam detrectantibus, amarissimis verbis ignavia exprobrata: ipsi in unum coacti confertis simul clypeis, hostes, qui jam se vicisse arbitrabantur, exceperunt, Ephialteque & multis aliis interfectis reliquos in urbem fugere compulerunt, &c.

Horum militum virtuti devicti Orientis & tanti imperii gloriam, Alexander acceptam retulit. Sed jam eosdem (quos supra dixi) obclamantes audire mihi videor, aliam fuisse illorum, aliam nostri temporis esse rationem: illa jamdiu obsolevisse: puerile ac nugatorium esse, vetustate sepulta, in lucem & usum velle revocare: debere nos nostri seculi sapientia contentos esse. Ego vero, etsi possum ostendere, quod illis temporibus utile & fructuosum fuerit, non minus utile & accommodatum fore rebus nostris, tamen non agam multis rationibus cum iis, qui rationi non facile videntur daturi locum: sed ratiocinatione ommissa ducam eos in re præsentem, & veluti digito fontem commonstrabo.

Roga-

Rogabo itaque ex istis, qui cum ipsi nihil, quod opus sit facto, in medium adferant, tamen ne nihil sapere videantur, alienis consiliis impense detrectant. Nam militem Turcicum in militibus numerari patiantur? Ac credo equidem, qua sunt pervicacia, non facile assensuros: sed tamen si dubitent, ego pro eis respondere non dubitabo. Eum qui tantum terroris toti terrarum orbi intulerit, quacunque ingressus sit, tantam stragem fecerit, tantum trophæorum erexerit, jure militem censerit. Rogabo deinceps, hic miles quomodo in militiam legatur, quomodo instituat. Quod si se scire negabunt, dicam quæ ipse præsens vidi, quæ meo periculo didici. Militem Turcicum nihil aliud esse, quam hominem ita natum, ita lectum, ita informatum, & exercitatum, ut paulo ante de Romanis dixi, & à nobis contendo fieri oportere; nisi quod hic aliquanto deteriore conditione est; nam quod ad militem attinet, qui ituro in expeditionem Turcarum principi, ultro se offert ac nomen dat, quem *Alcangiam* vocant, ei apud Turcas exiguus honor est. Is miles habetur in pretio, qui perpetuo ejus principis stipendia meret, quique certo judicio ac ratione in ejus principis legiones prætorianas relatus est. Cujus deligendi hæc fere ratio

tio est. Mittit quotannis Turcarum princeps certos homines in diversas provincias, qui de pueris è Christianis hominibus natis, tertium aut quartum quemque legant. Horum puerorum gregibus Constantinopolim perductis, qui liberaliore sunt aspectu, aut ingenii majorem indolem præ se ferunt, ipsius Principis, aut Bassarum, aut aliorum Satraparum domesticis usibus applicantur. Reliqui perducuntur in locum, in quem magna omnis generis hominum multitudo, præsertim rusticanorum, confluit. Hi de istis pueris, ab eo qui ei negotio præest, quos visum est, poscunt. Ille accepto nummo aureo, puerum petenti tradit, prius nomine ejus, patria, & conditione pueri, item annis, signisque quibus per omnem ætatem dignosci possit, in publicas tabulas relatis. Sic illi liberum est, siue agrestis siue urbanus sit, puerum trans mare in Asiam vel quocunque terrarum velit, ubi domicilium habeat, abducere: ubi assidue, labore atque opere eum ut mancipium exerceat. Puero cibaria præbentur, panis, & aqua, & interdum, loco obsonii, pultis aliquid, aut fructuum, aut herbarum, vestitus suppeditatur, quo se adversus cœli injuriam tueri utcunque possit. Ad hæc disciplina & religione Mahumetana instituitur.

tuitur. Ita deliciarum nescius, procul à propinquorum blanditiis, in virum robustum, & cuivis labori ferendo parem adolescit. Hic cum est opus, ab illo fiducia-rio hero repositur, & ad rem militarem traducitur; atque ex hoc veluti seminario, diminutis Gianizarorum legionibus, supplementum subrogatur. Ad Gianizarios rescriptus, primo meret menstruo stipendio, paulo plus minus, unius ducati cum dimidio. Id enim militi novitio, & rudi satis esse censent. Sed tamen ne quid victus necessitati desit, cum ea decuria, in cujus contubernium adscitus est, gratis cibum capit, ea conditione, ut in culina reliquoque ministerio ei decuriæ serviat. Sed eum rursus, qui est ejus decuriæ armorum peritissimus, præceptis militaribus erudit quotidianaque exercitatione, arma scienter tractare docet; ita robur, laboris patientiam, & usum armorum adeptus tyro, necdum tamen suis contubernalibus honore neque stipendio par, unam in sola virtute, se illis æquandi, spem habet: utpote si militiæ quæ prima se obtulerit, tale specimen sui dederit, ut dignus judicetur, qui tyrocinio exemptus, honoris gradu & stipendii magnitudine, reliquis Gianizaris par habeatur. Qua quidem spe plerique tyrones impulsæ, multa præclare audent, & for-

& fortitudine cum veteranis certant ; itaque ampliore honestantur stipendio, quod singulis mensibus octo ducatorum in Gianizaro summum est. Quem tamen si virtus, ac merita, ad altiorem locum vocent, aut ordinibus inter suos ducendis præficiuntur, aut equitibus prætorianis, quos *Spabias* vocant, adscribitur. Qui supersunt ex iis pueris, quos supra dixi, Constantinopoli variis operibus exercentur. Itaque sæpe videas c c. aut c c c. purgare aream, amoliri rudera, ferre lapides aut tigna, aut alia onera ; otium nulli permissum, nec cui victus gratis constat. Hi similiter postquam adoleverunt, aut in terrestres aut in maritimas copias transferuntur. Et qui in principis aulam servitiumque lecti sunt, fere evadunt in viros primarios, maximisque muneribus, ut cuiusque aut fors aut mores tulerunt, præponuntur, ex his supremi Gianizarorum duces, classium præfecti, Bellerbeghi atque ipsi denique Bassæ Visirii, deliguntur ; his etiam in matrimonium ipsius Principis filiæ collocantur. Quibus me satis planum fecisse arbitror, qui sit ortus, delectus, disciplina, atque educatio istius toto terrarum orbe tantopere formidati militis Turcici. Neque tamen negaverim, patere item alios ad ordinem militarem aditus ; sed hæc ratio

tio

tio atque via, inter illos usitatissima est; nam quandoque etiam militem legunt ex iis pueris, aut adolescentibus, quos excursionibus, aut bello nobis indicto captos, intra claustra domosque, quas *ferraglia* vocant, multos annos inclusos habuerunt. In quibus posteaquam omnem memoriam, sensumque patriæ & rerum nostrarum, ac præsertim religionis deposuisse, atque in ludis, cum Arabicarum literarum, tum armorum Turcicorum, sub præceptoribus Eunuchis, fatis magnos progressus fecisse videntur, eos demum septis illis emissos, cœlo restituant, & ad ea rei militaris munera traducunt, ad quæ maxime videntur idonei. Bassarum quoque atque aliorum purpuratorum serui, bello vel alia ratione quæsitæ, in numerum militum sæpe reponuntur. Nec tamen ex his, quos dixi, quisquam sine certo discrimine, iudicioque recipitur; sed explorata prius uniuscujusque corporis atque animi firmitate, ut tueri eum locum possit cui sit ascriptus. In quo sane sæpenumero sum admiratus vim disciplinæ atque institutionis Turcicæ, cum viderem, homines apud nos contemptos & abjectos paucis annis tantum profecisse apud istos, non modo ut gregarii militis nomen egregie sustinerent, verum etiam, omnium Turcarum iudicio

dicio digni haberentur, quorum disciplina alii militiæ rudimentis imbuerentur. Fiebat enim nonnunquam, ut cum animi causa de fenestra in publicum prospicerem, assidentes Turcæ quosdam mihi commonstrarent, quos propter armorum usum, tyronibus instituendis præfectos dicerent. Rogabam qua gente aut qua natione essent oriundi. Nam qui inter eos armorum opinione tantopere excelleret, nescio quos Parthos, Bactrianos aut Massagetas cogitatione mihi fingebam. Sed audiebam, hunc esse Hungarum, illum Croatam, tertium Germanum. Mirabar equidem. Verumtamen hanc tantam præstantiam, ex usu armorum, quæ apud nos tractassent, quod nobili loco nati, quod liberaliter instituti, quod militassent, proficisci suspicabar. Pergebam quærere, num scirent, quem illi apud nos locum tenuissent, quodve genus vitæ secuti fuissent. Illi cum aliquantisper cogitassent, in memoriam venire sibi ajebant: hunc solitum dicere se nescio coqui fuisse puerum, alterum se vitæ monasticæ initiatum: illum vero cauponi promendo vino locasse operas, eosque belli, vel induciarum tempore, interceptos, atque in reliqua præda, Constantinopolim perductos, in istius vel illius Bassæ familiam pervenisse. Hic ego etiam

magis admirans, & quinam, inquam, fieri potuit, ut isti evaderent in tantos bellatores? commemorabant dominos quibus illi obtigissent, domi habuisse viros insignes, magistros armorum, magno judicio scientiaque rei bellicæ præditos, quibus (cum eos tum ex corporis tum ex animi signis, dignos judicassent quibus operam impenderent) in disciplinam traditi essent, sub quibus brevi tempore tantum profecissent, ut omnes æquales superarent, & non obscuram futuræ virtutis spem de se darent: secuta deinde fuisse bella, in quibus navata strenue opera eximiæ fortitudinis ab omnibus laudem, ac testimonium reportassent: hinc ad tantam auctoritatem pervenisse. Quum hæc audirem, afficiebar non mediocri dolore, nostros mores ab hac Turcarum consuetudine tantum differre, hanc illis rationem invidebam. Habent hoc omnino Turcæ, ut hominem nacti egregium, tanquam adepti rem pretiosam, vehementer gaudeant, neque in eo excolendo quicquam laboris aut studii prætermittant: præsertim si ad rem militarem idoneum esse cognoverint. Nostra longe diversa est ratio; nam nos quidem si quem bonum canem, accipitrem, aut equum sumus nacti, valde lætamur, neque ulli rei parcimus, dum illum ad summam in suo genere

genere perfectionem perducamus. In homine vero si quem præclara indole nancisci contigerit, non perinde elaboramus; neque ejus institutionem ad nos magnopere pertinere existimamus; ac nos quidem ex equo, cane, atque accipitre belle assuefactis, varias oblectationes, multiplicemque usum capimus: sed Turcæ ex homine bonis moribus informato tanto majorem, quanto reliquis animantibus natura hominis præstantior est atque excellentior. Jam vero ex iis, quæ hæcenus dicta sunt, satis constare arbitror, non novum neque inauditum esse, quod de milite certo cum judicio deligendo instituendoque contendo; sed cum ab ipsis Romanis, tum à cæteris gentibus, quæ imperia tenuerunt, aut armorum laude floruerunt, usurpatum; neque rursus adeo obsoletum, aut à nostræ ætatis moribus tam remotum, ut ad usum nostrum revocari non possit: quandoquidem experiamur quotidie, quid exulta tali disciplina Turcarum arma valeant, modo ne nos pigeat rei adeo necessariæ ab illis partem mutuari; quando illos tam multa, quæ ex usu suo essent, de nobis sumere non piguerit; quod si fecerimus; faxim profecto, ut brevi cognoscamus non minus ad salutem nobis bonam disciplinam valere, quam hæcenus ad nostram perniciem valuisse

senferimus ; quæ quidem una restat, in hac periculosissima tempestate veluti anchora sacra , qua fluitantem Reipubl. nostræ navem retinere & servare possimus. Unaquæque res qua ratione paratur , eadem stabilitur & conservatur : ut regna atque imperia virtute militari , beneque instituti exercitus viribus quærentur, eadem etiam ratione conservantur. Si tollas arma, removeas militem , disciplinam negligas : mox aut per se regnum concidet , aut in prædam cedit finitimis. Ad regni majestatem conservandam , non tam diadema aut sceptrum prodest, quam ferrum. Frustra illo caput ornes , hoc dexteram, nisi gladio accinctum sit latus : nisi ferro muniatur , debile ac mancum fuerit omne imperium ; neque ulla unquam diuturna potestas erit , quam arma non tutentur. Sed arma dico, non falso nitore, specieque fallentia, sed vera, sed solida, sed omni vitio expurgata. Quicquid corruptum est, atque à sua perfectione degeneravit ; aut minimum adfert utilitatis , aut non modo nihil prodest, verum etiam nocet. Quamdiu arma Romana militari disciplina viguerunt , extremæ tum quoque orbis terrarum oræ, eorum legionibus patuerunt : sed postquam disciplina corrumpi , virtusque militum, neglectis veteribus institutis , remol-

liri

liri cœpit, non modo maxima imperii pars amissa, sed ne ipsius quidem urbis Romæ moenia suo præsidio Quirites à cæde direptioneque incolumes præstiterunt. Itaque tunc illa gentium omnium caput ac princeps civitas cunctis nationibus prædæ aut ludibrio fuit, non secus sua spolia atque exuvias repetentibus, quam ab illo graculo Æsopico ceteræ aves suas plumas. Nobis vero eo minus tergiversandi occasio datur, quo mortiferum vulnus nobis propinquius imminet; quo magis viscera nostra, hostium telis nuda patent: nec ulla nobis præter hanc unam, ad spem salutis, via proponitur, quam superatis & perruptis quibuscunque impedimentis, si quicquam nobis rerum nostrarum charum est, sine dubitatione persequi debemus. Est ubi Reipubl. moderatori, propter rei novitatem, propter præsentis seculi mores, propter civium captum & ingenium, aliasque item manifestas difficultates, ab eo quod erat rectissimum, nonnihil deflectere liceat; at in hujusmodi angustiis deprehensis, ubi patriæ excidium ante oculos positum sit, constanti animo eo præsidio quod solum ostenditur, salus ejus fulcienda est iis populis, quibus adhuc longæ sunt spes, quod ab hoc hoste procul disjuncti sunt, licet quibusvis, vel linteis (si velint)

armis, corpus tegere, adversus tela quæ nondum adigi eo possunt. Nobis qui intra hostilis teli jactum versamur, vel qui cum hoste potius jam ad manus & gladios venimus, nonnisi probatissimis & firmissimis armis, salutis nostræ tutela committenda. Sed non deerunt, quibus hic nostrarum virium apparatus, tenuior neque satis idoneus videbitur, qui tantis Turcarum opibus atque potentiæ opponatur; quibus respondeo à me id agi, ut solida perennis exercitus fundamenta jaciantur: quibus semel constitutis, in reliquo ædificio construendo non multum fore negotii polliceor; his enim initiis positis, quicquid accesserit auxiliorum, mox justus exercitus corpus efficiet. Accessura autem impensius auxilia, ubi jam nos nobis de non contemnendo præsidio prospexisse, paratisque in hostem copiis excubare, longe lateque fama dissipaverit, clarius est, quam ut multis demonstrare sit opus. Etenim natura pœne ipsa nos iis conciliat, quos armis atque animis ad quemcunque fortunæ impetum excipiendum paratos videmus. Contra vero ab eorum benevolentia nos revocat, quos inermes imbellesque cuicunque obnoxios injuriæ animadvertimus. Itaque præclare Xenophon, ut reliqua omnia, eos qui semper in promptu & expedita habeant

beant arma, hoc consequi dixit, ut amicos habeant multos, inimicos nullos : Siquidem ad eorum amicitiam, qui possint prodesse omnes libenter accedere, tanquam ad arcem, & certum dubiis temporibus perfugium : quemadmodum ex altera parte inimicum habere nemo velit, quem ita semper armis instructum norit, ut cum velit nocere possit. Qua ratione fit, ut dum cessamus ipsi, neque quicquam conamur, dum hastas abjicere, ac de nostra salute desperare videmur, & ex alienæ tantum opis spe pendemus; non modo vicinitatis, sed etiam sanguinis necessitudine nobiscum juncti, nos contemnant & deserant; ad armatum vero & sibi præidentem hostem, etiam illi sese aggregent, quos si nihil aliud, certe diversissima religionis ratio retraxisse debebat. Tanta vis est expeditorum armorum. Quod itaque felix & faustum sit in Dei omnipotentis nomine, eamus ad saga, capessamus arma, quemadmodum decet, contra tantum hostem. Ipsi primi armipotenti Minervæ sacris initiemur, ejusque studiis nos totos devoveamus. Primi manum adhibeamus stivæ, & nostro pro viribus fungamur officio. Deus mox conantibus aderit, neque deerunt auxilia, ubi nos nobis non deesse cognitum fuerit. Ne quiescamus, donec ut minimum (quod

exempli causa dictum velim) præter ordinaria præsidia ad XII. millia peditum (nam de equitatu dicemus alias) ex nostris popularibus delecta, probe armata exercitaque habeamus. Hic animus & hoc institutum nostrum divulgatum non tantum necessariorum nostrorum, verum etiam alienorum insperata auxilia, cum res poscet, nobis conciliabit & adjunget. Quod si quandoque nos omnia destituant, his tamen copiis, & æstatis tempore munitionibus inclusi, hostium impetum reprimere, & hieme ita in eorum fines incurrere poterimus, ut lacezivisse illos poeniteat; atque inducias quas vix nunc à se redimi patiuntur, cum petant ultro, tum multo, quam fert eorum consuetudo, servent diligentius. Nunc quicquid increpauerit, trepidare cogimur, & si præsidia nostra laborent, aut nec opinata aliqua vis subitam opem requirat, nihil habemus, quo nostris subsidio ire, vel hostium impressionem morari saltem & retardare queamus. Sed hæc (dicendum est enim tanta de re sæpius) studium quoddam eximium & singulare desiderant; neque vero alibi non modo cogitationum, sed nec delectationum nostrarum majorem partem rectius collocaverimus, neque ulla ex re laudem justius quænaverimus, quam si nostras copias in
dies

dies virtute & disciplina magis magisque proficere & coalescere videamus. Placeant sibi alii auratis tectis, alii exquisitis hortorum amœnitatibus delectentur: ornamenta domus alii, signa, tabulas & plurimum lautæ suppellectilis ostentent: Nobis hæc pacis decora, hæc belli præsidia faciant animos, his nos amicis, qui ad nos diverterint, venditemus; his gloriemur. Quid enim præclari hospitis oculis possit esse gratius, quam videre tantum selectæ juventutis numerum, armis fulgentem, robore & velocitate præstantem, sclopeto, hasta, gladio, & quocunque teli genere pulcherrime decertantem, ad omnes præfectorum nutus quacunquē se circumagentem versantemque: denique summa vultus atque animi alacritate hostem, & proelium deposcentem? Hujusmodi juventutem, imperii spem ac fundamentum, videlicet Gianizaros, non immerito Turcarum Princeps *filios suos* vocat. Memorant Philosophæmenem, quem Græcorum Imperatorum ultimum dixerunt, cum videret antiquam Græcorum rei bellicæ laudem per ignaviam, & disciplinæ militaris neglectum senescentem, brevique intermorituram; atque ei rei, ut patriæ amans civis subventum cuperet; haud parvum nobiliss. juventutis comitatum sibi

ascivisse, quam belli artibus institueret. Quumque aliquando cum hoc juvenum globo, militari vestitu decenter ornato in quoddam Græciæ theatrum, multitudine hominum refertum, introjisset; magnum illi ab universo illo populo plausum datum, summisque exceptum laudibus. Cujus quidem plausus is sensus fuit, quod ille populus intelligebat, quid ei civi deberetur, qui patriæ gloriam quantum in se esset, ab interitu revocaret, & juventutem ad militare decus, virtutemque capeffendam, excitaret. Nos quoque quis dubitet quin Diis hominibusque approbantibus, summo totius populi Christiani applausu, communis salutis causam sumus suscepturi, labentemque rei militaris laudem, in pristinam dignitatem vindicaturi. Sed non ero longior, & finem faciam, si prius eo paucis me retulero, unde hæc defluxit oratio: si monuero & inclamavero, si obtestatus fuero, ut in tanto periculo, quanto post orbem terrarum conditum, nulla unquam gens versata est, ab eo cui indormivisse videmur veterno, aliquando excitemur, Reiquepub. ad exitium ruenti succurramus: has sedes, hoc nomen, hæc decora, tanta cum laude à majoribus nostris parta & nobis tradita, conservata velimus. Conservandi autem unicum esse ratio-

rationem, si non adversus vim, ad vim & arma convertamus; arma vero, non fortuita neque tumultuaria, nec procul quæsitâ, sed nostra, sed expedita, sed magno judicio magnaue ratione delecta, instituta & exulta. Exemplo eorum qui loco parum munito formidolosa premuntur obsidione, qui cum jam jamque in hostis potestatem venturos se videant, omniaque extremæ crudelitatis exempla ab insolenti victore timeant, ad eum repellendum, nihil non perpetiuntur & faciunt: neque quicquam grave sibi ducunt, neque ulli rei parcunt, modo summæ rerum & publicæ salutis consulant. Quod si secus statuerimus, nobisque & reipub. per ignaviam aut mentis errorem, defuerimus; restabit aliud nihil, quam ut migremus in alias terras, quod multæ sæpe fecerunt gentes, vicinorum injuria coactæ, avitisque possessionibus hosti pro victoriæ cumulo relictis, ejus immanitatem fuga declinemus, aut certe moriamur, aut turpissime serviamus. Nos vero migremus citius (si adeo in nobis omnis obsolevit virtus) bonaque nostra, agros, tecta, lares hostis ante possideat, quam corpora, quam sanguinem nostrum hauriat; quam liberorum & conjugum pudori foedissime illudat, & (ut uno verbo dicam)

dicam) potius quam eam rerum omnium indignitatem videamus, quam tot Asiæ, Africae, atque Europæ populi, ab Orientis regionibus ad nostros usque fines, majore terrarum, quam temporum intervallo, subierunt. Cum iisdem nos quibus illi vestigiis, ad exitum præcipitemus, sitque idem rerum nostrarum, qui fuit illorum, antequam perirent, status, idem in causa pari nos exitus manet. Sed cur migremus? imo militemus, & quæ nobis salutis subsidia largissima manu Deus benigne suppeditat, alacres & grati suscipiamus. Nos ad arma in quibus post Deum spes una salutis superest, ingentibus animis atque ita convertamus, ut nostro nomine & magnitudine periculi, & exitio quod nobis impendet, dignum est.

RELA-

RELATIO SIVE SERMO

Legati Pacifici, Ebraimi Strotschenii, Poloni, à Solymano Turcarum Imperatore, ex Constantinopoli ad Christianorum Cæsarem Ferdinandum ejus nominis primum destinati, apud Francofurtum Mœni coram Statibus Imperii ibidem præsentibus lingua Sclavonica recitatus Anno MDLXII. die 27. Novembris.

Potentissime atque Serenissime, Christianorum Electe Cæsar Ferdinande! Inviçtissimus, ter maximus ac potentissimus Turcarum Imperator, princeps meus clementissimus, ad Tuam Majest. me terra marique profectum, cum certis ac specialibus mandatis instructum, fide dignum Legatum misit ac direxit; tum ut salutem & felicem administrationem longamque & firmam corporis fanitatem Tuæ Majest. suo nomine dicerem, tum vero ut simul ipsius Majest. propensum animum, studium, benevolentiam ac verum amorem erga Tuam Majest. conceptum modis omnibus testarer, declararem, denunciaremque. Quæ ipsius Majestas firmiter sperat ac plane confidit, hanc initam gratiam & amicitiam etiam per prioris legationis occasionem auctam
&ro-

& roboratam esse; idque eo magis quod ipsius Majestas ante hæc quoque satis evidentiæ & indubitata confirmatæ ac duraturæ amicitiae amorisque argumenta erga Tuam Majest. dederit: id quod utrinque Deus fortunare dignetur. *Hæc præfatus paululum silens respiravit.* Quo vero (*mox inquit*) Tua Majestas prædicti amoris conciliationis ac gratiæ mutuae indicia manifestius in principè meo potentissimo deprehendere, cognoscere ac intelligere queat, ipsius Majestas à modo omnes Christianos captivos libertate donatos, ad Tuam Majest. & quocunque vellent, redire permittit, quos tamen alias ipsius Majest. è captivitate illa non auro argentoque, non quantiscunque muneribus, neque alicujus vel principis etiam intercessione seu precibus redimi ac dimitti passa fuisset. Fecit itaque id sua Majestas nullam aliam ob causam, quam ut firmam ac minime fictam suam amicitiam, amoremque erga Tuam Majest. redderet omnibus perspicuam planeque confirmaret: fretus omnino ea spe, tuam Majestatem vicissim omnes Turcas, quos hinc inde captivos habet ac detinet, libere & in sua religione permanentes dimissuram & postliminio præstituram esse. Id ut fiat, sua Majestas per me unice atque amanter petit. Optat quoque

que Tuæ Majestati perpetuam vuletudinem, quietam senectam, prosperitatem ac pacificam regnorum tuorum gubernationem: cupitque ex animo, ut felix illa ac pacifica administratio usque ad posteros Tuæ Majest. fausta successione conservetur. Promittit etiam se omnibus modis operam daturum & effecturum esse, ne hoc amicitiae cum Tua Majest. contractæ foedus, & induciarum confirmatarum jus, à quoquam suorum subditorum vel in minimo lædatur, rumpatur aut debilitetur. Rogat insuper ac petit ut ad has literas, quas suo nomine, Tuæ Majest. ego præsentavi, Tua Majest. non gravetur sigillatim respondere. Quod si à Tua Majest. præstitum fuerit, experietur modis omnibus Tuam Majest. amicabile atque pulcherrimum mutui amoris certamen cum principe meo Turcarum Imperatore potentissimo & æquitatis observantissimo iniisse; in quo ipse se nunquam à Tua Majest. vinci ac superari quovis modo patietur, sed potius summo conatu enitetur, ut hæc inter utrumque jam senio confectum inita amicitia ac concordia in diem magis magisque crescat, novisque indicis & argumentis provocetur semper atque stabiliatur.

Hæc cum ille differuisset, tum Cæsaream Majest. interrogat, quinam in isto principum

pum procerumque præfenti confeffu fit Maximilianus, fuæ Majest. dilectus filius, & imperij legitimus hæres. Mox ergo Cæfar digito monstravit illum esse, qui à finiftris fibi affideret. Tum legatus vultu ad Regem converfo, fe coram ipfo Parthico feu Turcico more inclinavit, dextram ad pectus admovens, cœpit Regiæ fuæ Majest. multam vitæ longævæ felicitatem, fauftam in adminiftrando Romanum Imperium fuceffionem, rerum & actionum fuarum prosperitatem, omnemque falutem impreçari: addiditque, *fe minime dubitare, quin ipfe Rex, cum de tam præfanti ac laudato genitore fit natus, non quidem ipfo patre inferior aut inæqualis, fed potius vel juxta nominis fui proprii paronomafiam, Maximilianus fve Major vocatur, longe major, præclarior ac præfantiior futurus fit.*

Ad extremum igitur Legatus rurfus ad Cæfarem converfus, ea quæ fecum attulerat munera, nempe duos preciosiffimos ex nativo chryftallo & gemnis longe nobiliffimis elaboratos crateras feu pocula, & caballum Turcicum generofiffimum, aureis plane phaleris, gemnis, catenisque expuriffimo auro ornatum, tum quatuor camelos ex tota urbe Constantinopoli exquisitiffimos Cæfareæ fuæ Majest. præfentare: ac sum-
mis

mis laudibus efferre cœpit : fassus interim & excusans, quod & equus ille, & cameli jam ob longinquam terra marique profectiōnem, quam inde à quatuor mensium spatio fecissent, macie & defatigatione confecti & attenuati esse conspicerentur.

EXEMPLAR SIVE COPIA LITE-
rarum Creditoriarum eidem Legato in
causa induciarum octennalium ad Roma-
num Imperium à Turcarum Imperatore
datarum.

EGo Dominus omnium Dominantium,
Regnator Orientis & Occidentis, qui
potens sum facere & non facere quæ-
cunque libet, Dominus totius Græciæ, Per-
siæ & Arabiæ, Dominator omnium eorum
quæcunque Regi & Domino subjici possunt,
magnus Heros horum temporum, & fortis
gigas latissimi hujus orbis universi, maris al-
bi atrique, & sanctæ civitatis Mechæ splen-
dore Dei relucentis, & civitatis Modinæ,
sanctæque & castæ urbis Ierusalem Domi-
nus; Rex nobilissimi regni Ægypti, Domi-
nus terræ Joniæ civitatumque Athenarum,
Senanum, sacri templi Dei Zabilon & Bas-
sio, Rethsam & Magodin: sedes ac solium
magni Regis Nashin Rettam, & Dominus
insulæ Algeriæ, & princeps Regnorum Tar-
tariæ, Mesopotamiæ, & Medorum, Geor-
giano-

gianorum, & universæ Græciæ, Moreæ & Anatoliæ, Asiæ, Armeniæ, Walachiæ, Moldato, & totius Hungariæ, aliorumque quamplurium Regnorum ac Dominiorum, quorum ego sum Imperator; ter magnus ille Cæsar Soldanus Solimannus, filius magni Imperatoris Soldani Selim, qui à Deo habeo potestatem ad regendum in freno omnes populos, & potentiam ad aperiendum omnium civitatum ac fortalitiõrum portas & claustra, in manu mea potenti traditi sunt omnes fines terræ, nullis exceptis; ego Dominus Orientis à terra Tiscin usque ad fines Africae, quem Deus fortem in acie gladii bellatorem constituit: inter cujus potentissima Regna pro minimo reputatur castrum inexpugnabile Cæsareæ, & pro vilissimo reputatur inter hereditarias meas ditiones Imperium seu Dominium Alexandri Magni: mecum est fortitudo totius mundi & virtus firmamenti. Quandoquidem Rex Ferdinande, qui es potens totius Christianitatis Dominus, & vas electum potentis fidei Christianæ, creatus & electus Imperator Romanorum populorum, & Bohemiæ, Vandalorum, Crabatæ & multarum aliarum ditiorum Rex & Dominator, &c. Superiori tempore ad aulam meam confugientium, & thronus gratiæ omnium principum horum temporum eam petentium, misisti & ablegasti

gasti quendam selectum confiliarium & Legatum tuum *Augerium à Busbeck*, una cum literis confœderationis, ad renovandam nobiscum pacem & contrahendam amicitiam ac notitiam faciendam : quæ literæ datæ erant Anno à propheta Jesu (super quem & super nostrum prophetam Mahomet sit splendor & pax Dei) Millesimo quingentesimo, sexagesimo secundo, die autem primo mensis Junii, petens à nobis ut concessis tibi per octennium induciis tuas civitates, castra, regiones, & populos posthac nullis armis infestemus, sed in pace secura ac tranquillitate vivere sinamus, &c. Ad quam tuam petitionem respondemus, posthac per integrum octennium inter nos & ab utraque parte futuram & continuandam esse novam, veram & firmam concordiam, & amicitiam. Cujus concordia, pacis, ac confœderationis hæ conditiones sunt; primo ut Tua dilectio quotannis ad aulam nostram pro arra induciarum 30000. Hungaricos Ducatos mittere teneatur, una cum illo residuo, quod nobis per proximè præterlapsum biennium à te debetur. Pro eo promittimus nos posthac cum Regis Joannis filio, quantum ad ejus hæreditarias nationes attinet, sive hæ in citeriori Hungariæ, sive in ulteriore parte Theissæ sitæ sint (quæ tamen omnes de jure belli ad nos spectant) durantibus his

induciis octennialibus nullas vel inimicitiae vel amicitiae partes fuscipere velle. Idem quoque Regis Joannis filius sub hoc octennialis pacis tempore in modo praedicto obedientiam nobis praestare tenebitur, ita ut posthac nullas inimicitias nec bella contra vos exercere; nec subditos vestros, vel ferro, vel igne infestare; nec civitates, castra, aut villas occupare; nec pecora, armenta, bona, pecunias aut decimas violenter auferre, vel exigere à colonis & subditis vestris ei liceat. Nos quoque similiter nullum jus habebimus, nec occasionem quaeremus populos vestros profligandi, igne devastandi, aut captivos abducendi, sed potius in hoc octo annorum spacio vobiscum pacem & concordiam sanctè servabimus. Hisce quoque conditionibus pacis subjecti erunt, cum omnibus bonis ac dominiis suis Balaschi Michael, & Nicola Bathori, ac horum similes plerique, eruntque vobis ac filio Regis Joannis subditi. Porro si forte quidam è vestris ac filii Regis Joannis subditis populis jam antea tempore belli alius alium bonis, fundis, ac dominiis suis expulerit, unde lites ac nova diffidia à modo oriri queant, volumus & statuimus illa negotia, causas, ac jura differri debere, donec hoc definitum induciarum tempus sit revolutum. Præterea si forte in posterum ob jurisdictionem nova
diffidia

diffidia inter utrumque nostrum oriantur, ita ut nonnullo modo conciliari ac componi posse videantur, volumus ut vestri interim vestri, nostri autem nostri maneant: seclusa omni contentione & inimicitia. Villæ quoque nonnullæ ad Danubium & Tattam hinc inde sitæ eo jure, quo ante, frui permittantur: ita ut milites qui sunt adhuc in præsidio Castelli Tattæ, nullum jus habeant villas istas juxta Danubium sitas infestandi aut vexandi. Præterea si ab hoc pacis spacio quidam ex vestris nobilibus aut dominis quosdam nostros nobiles ex fuga, vel qualicumque modo captivos penes se habuerint, eos dimittere & libere sine damno & præda exactionis ad suos remittere debent: quo inita inter nos concordia & pax firmiter servetur & securius vivatur. Hæc omnia & singula volumus & sancte promittimus à nobis sine omni fraude ac dolo abhinc usque ad octennii prædicti finem servari ac teneri debere: ad hoc enim has induciarum ac confederationis literas ex aula Magnificentiae nostræ publicari fecimus, ac insuper non solum curavimus, ut earum literarum forma cum edicto nostro universis ac singulis nostri Cæsareatus summis exercituum terra marique ducibus, præfectis, capitaneis, centurionibus ac omnibus stipendiariis militibus ac satrapis promulgaretur, sed etiam ut

firmiter ac sancte servaretur, severe mandavimus. Volumus quoque hæc pacis & induciarum conditio comprehendat & concernat duos nostros summos præfectos sive Wai-vodas, Walachiaë & Moltaviaë, ita ut nulli vestrorum Hungarorum, Crabatorum, Sclavoniorum aut alii quarumcunq; regionum, marium, insularumque vestrarum populi à nostris ullo pacto molestentur aut graventur. Quod si forte quidam ex vestra parte è castellis suis impetum in nostros fecerint, & bona illorum vi rapuerint, hi ad restituendum nostris sua bona omnino tenebuntur. Quod si quidam à nobis transfugerint, & secum aut aurum aut bona dominorum, quibus servierunt, abstulerint, vel si idem à vestris ad nos profugientibus commissum erit; tunc ab utraque parte, illa bona postliminii jure repeti ac restitui, transfugæ autem in exemplum aliorum puniri ac plecti debent, transfugarum enim bona, de jure ad dominos ipsorum referuntur. Præterea licitum erit vestris centurionibus, ac capitaneis, ut castella, urbes & villas in finibus Hungariæ communiant & ædificent, & illuc commeatum, victualia, arma & id genus importent: Sed ne ultra fines suos aliquid horum exercent. Durantibus quoque his induciis nullus vestrorum subditorum, vel in Hungaria, vel aliis quibuscunque ditionibus vestris

vestris captivari aut abduci debet, quod tamen si casu forte contingeret, tum illa mancipia secure & sine mora ad suos redire sumentur. Præterea quicumque ex parte Christianorum in nostris regionibus & in magnifica nostra aula aliquid negotii expediendum habuerint, quales sunt Legati, ministri, officarii, & id genus; his omnibus non solum concedimus & permittimus, ut ambulent, accedant, & recedant à nostris ditionibus & aula, sed etiam eos reverentia ac benevolentia à nostris prosequendos & linguæ nostræ interpretatione juvandos esse volumus & jussimus. Quod si propter confinia agrorum, aut terminos, vel ob id genus causas alias dissidia & inimiciæ inter subditos utriusque partis natæ fuerint, istæ lites à discretis ac æquis viris ab utraque parte adhibitis judicari ac discerni, auctores vero talium dissidiorum tanquam suspecti ac foedifragi puniri debent.

Inhibemus quoque certamina hostilia, seu duella, quæ in finibus ab utrisque aliquando committi solent. Cupimus autem ut passim in vestris regionibus hæc pacis ac concordie forma ejusque singuli articuli publice legantur, affigantur, & cum obedientia & reverentia serventur ac teneantur, eis mandari curetur. Id quod nos vicissim fideliter ac serio facturos jam ante promisimus: & Legatus vester, quem superioribus mensibus ad

nos ablegastis, hoc ipsum à nobis vestro nomine petiit & rogavit, simulque nos precibus interpositis commovit, ut eam pacem ac confederationem per juramentum Cæsareum & per has creditorias literas (tanquam ipsi præsentibus vobis loqueremur) ratam ac firmam fore contestaremur. Quapropter ei has pacis literas ad vos dedimus, ut & vestri subditi, domini ac milites ista omnia servare teneantur. Quamdiu ergo nihil eorum à vobis, quod fœderi huic sit contrarium, suscipietur; tamdiu vicissim à me omnes hi pacis articuli acceptabuntur ac affecurabuntur. In quorum omnium testimonium & robur juro ego hoc jusjurandum per verum & vivum Creatorem cœli & terræ, per vera signa magni & venerandi nostri Prophetæ, per Cæsaream meam potentiam, perque veram meam fidem; quod prædictis articulis, conditionibus ac promissis initi inter nos octennalis fœderis ac pacis, nil contrarium, nil alienum, nec inconveniens agi, tentari aut præsumi debeat, ab ullis nostrarum partium Capitaneis, Ducibus Archistrategis, præfectis Weivodis, &c. mandantes insuper omnibus nostri potentissimi Imperii juratis præfectis Walachiaë & Moltaviaë, ipsique Regi Stephano, ac cæteris qui in finibus vestris regna nostra gubernant, ut & ipsi omnes ac singuli non minus, quam nos, has pacis conditiones erga vestros populos, urbes,

bes, castella, villas, & alia ad vos pertinentia, sancte, juste ac fideliter servent, acceptent & revereantur: nec ullis vestris subditis, etiam in minimo, damnum, exitium, ignominiam, aut injuriam inferant. Breviter huic præpotenti ac magnæ amicitix atque amori conciliato, quantum nostras partes concernit, summum honorem, reverentiam & auctoritatem tribuemus, ita ut nec quod in minimis haberi possit, in nobis desideretur. Cæterum Christianos quosdam captivos, quos per Legatum vestrum dimitti petiistis, sine omni exactione auri vel argenti libere ad vos redire permisimus: ex qua tamen captivitate non quidem redimi unquam potuissent, nisi in gratiam amicitix ac concordix nostræ eam libertatem illis donassemus; maxime tamen propterea, ut & Vos vicissim Turcas nostros, quos captivos detinetis, dimittatis: id quod omnino Vos facturos speramus. Datæ ac scriptæ sunt hæc confœderationis ac pacis literæ in Cæsareo nostro palatio & folio potentissimæ urbis Constantinopolitanæ, anno magni & venerandi nostri Prophetæ DCCCC LXIX. die vero primo Septembris.

Porro notandum, quod Legatus Turcarum in comitatu secum habuerit viginti tres personas, quarum pars major fuerunt præfecti & nobiles è Buda Ungariæ, equos vero XXIX. & Camelos VI.

NOMINA ET COGNOMINA
 tum Turcici Legati, tum eorum qui
 Constantinopoli & Buda ipsum deducen-
 tes, una cum eo Francofurtum ingressi
 sunt.

Ebrahimus Strotius, ortu Polonus, Soly-
 manni Turcici Cæsaris Legatus,
 XXIII. ministros adduxit, habens se-
 cum XXIX. equos & camelos VI.

Wascha Budensis Aulæ præfectus, mini-
 stros VII. equos X.

Rassius Mustaffa Quinquecclesiensis, mini-
 stros III. equos IV.

Istraphius Zauschus, ministros II.

Perchaimus Zauschus, ministros II.

Bermanus Byli Vuascha Budonensis, mi-
 nistros II.

Durachus Bulius Vuascha Budonensis,
 ministros II.

Dellius Constraffius Budonensis ministros
 II. equos III.

Hoffenius Bulius Vuascha Budonensis mi-
 nistros II. equos III.

Duratefon Budonensis, ministr. I. equos II.

Dally Achmallius, ministr. I. equos III.

Odoverdas, ministr. I. equos II.

Kadalius, equos II.

Ballius Sachimilus, equos II.

Mustaffius, ministr. I.

Hussamius.

AUGE-

AUGERII GISLENII
BUSBEQUIL

CÆSARIS APUD REGEM
GALLORUM LEGATI,

EPISTOLÆ

AD RUDOLPHUM II.

IMPERATOREM,

*E Bibliotheca Jo. Bapt. Houwaert J. C.
Patricii Bruxellensis.*

Anno c^o l^o LXXXII. & sequentibus
Parisiis scriptæ.

Perillustri Domino.

D. Ferdinando de Boiffchot, Equiti Ordinis S. Jacobi, Baroni de Saventhen, Domino de Sterrebeke, Noffegem, Erps, Quarebbe, &c. A Regiis Status, Sanctioribusque Consiliis, Brabantiae Cancellario; & Propræfecto Curiae Feudalis.

*V*iri vere magni, & tantum non Herois posthumæ ac desideratæ hæctenus Epistolæ tuo sub auspicio in lucem prodeunt, magnum Belgii nostri lumen, patriæque splendor; & merito: sive enim me respicias, tuus sum, in familia tua vixi, ternis Legationibus adhæsi, & quia à te promotus ornatusque, nihil omnino est quod non debeam: sive Auctorem consideres, Belga fuit, Austriacæque domus Principum, & summus Legatus, & sedulus minister, obsequium fide, fidem obsequio implens. A Maximiliano Cæsare in Hispaniam missus, filios Matthiam, Maximilianum, Albertum & Venceslaum duxit, & avunculo commendavit, quod Legatione sane

ne sane majus censeri potest. Thracii Tyranni aulam bis adiit, eloquio flexit, bene de Repub. Christiana meritis est. Non minor aut infelicior postea munus suum Caesaris nomine in Gallis exsecutus est. Regem namque, ne vel Belgium invaderet, vel Alenonio succurreret, deterruit, & à Majestate Imperii periculum, discrimen, dedecus avertit. Ne plura dicam, Epistolæ hæc loquuntur, & summam quodammodo Legationis hujus continent, omnium oculis, sed tua imprimis prudentia dignæ. Qui quod leges simili expressisti munere, & secundum nobis dare Busbequium potuisti, nisi jam amplius putem Boisschotium esse. Legationes tuæ, quemadmodum Busbequii, quaternæ sunt, & pari felicitate confectæ. Prima in Angliam, & famæ tibi viam aperuit. Secunda in Galliam, & nomen apud elegantissimam gentem dedit. Tertia denuo & extraordinem in Galliam, quo tempore quid prudentia, quid facundia valeret, suo etiam bono Christianissimus Rex expertus est. Quarta rursus in Angliam, & quod antea aliis virtutibus, hic gratia & auctoritate perfecisti. Tanquam omnia posses, Belgici Mercurii titulum publico inter reliquas laudes elogio adeptus es. Foris sic quidem exercitata divina mens tua, & ad gloriam evecta, domi magis resplenduit. Agis ea quæ Regi ac Reipubl. utilia sunt, & qui feliciter Legationes obiisti, aliorum nunc etiam

*etiam Legationes ordinas. Hoc sane est à Con-
silio Secretis, & Status esse, hoc est Cancellos
patriæ cum bono Justitiæ gubernare. Longum
guberna, & me tuum ama, qui nomen tuum
Busbequii Legationibus, Busbequii Legationes
tuo nomine in his Epistolis venerari volui. Bruxel-
la XII. Kal. Mart. MD. LXX.*

Perillustri Nomini, Virtuti,
Dignitati tuæ devotus cliens

JO. BAPT. HOWAERT.

AUGE-

AUGERII GISLENII BUSBEQUII.

EPISTOLA I.

ITer, quod mihi secundo Christianissimæ Reginæ, Cæsareæ Majestatis Vestræ sororis, negociorum causâ instituendum fuit Blæsium, fecit, ut esset longius litterarum mearum intervallum; quod sperarem me rebus confectis, aut certe infectis, de die in diem dimissum iri. Quod cum non fieret, neque tamen negocia illa deferere possem, quod magna Reginæ res ageretur, tandem rationem inेतandam duxi, ut hinc literas darem; sicuti facio. Quo tempore sum ad Regem admissus, ut agerem de quibus dixi negociis, eodem tempore reddidi C. M. V. literas, pauca præfatus; nimirum C. M. V. bonis auctoribus certiolem esse factam, convenisse illum cum fratre in expeditione Belgica, cui rei M. V. fidem non adhibere. Quod si tamen ita esset, neque M. V. neque Imperii Electores, quorum tantopere interesset, id posse tolerare; quemadmodum amplius cogniturus esset ex ipsis C. M. V. literis.

teris. Ad quæ Rex respondit, sibi cum fratre in rebus Belgicis nihil esse commune : cui rei argumento esse, quod, si se frater adiutorem habuisset, longe nuper in Belgio majorem ruinam daturus fuerit. Eum non multum uti suis consiliis, atque etiam in præsens majorem strepitum edere, quam stragem ; imo si quod sit incommodum, in se suosque subditos redundare, qui jam per multos menses, intactis Belgii colonis, à fratris militibus vexentur & diripiantur. Visurum se, quid C. M. V. scribat, datumque responsum. Ne pluribus aut asperius agerem, retinuit me, quod Reginae interfit, ne me his temere invisum aut odiosum reddam, Id responsum C. M. V. cum his litteris accipiet. xxv. Martii, cl. Io. LXXXII.

EPISTOLA II.

DUbiū esse desiit, Auriacum vivere & valere. Sed vixit uxor, lateris dolore absumpta. Pæne Auriaco exitio fuit venæ maxillaris ruptio, ex qua tantum fluxit sanguinis, ut pro conclamato haberetur, neque sistendi via reperiretur ; quod ille per triginta sex horas continuavit, suffectis tamen subinde aliis, qui manu cubitum illi fulcirent, alioquin labori

labori-futurum imparem. Regina Angliæ bonam pecuniæ summam suppeditasse dicitur Alenzonio, nimirum trecenta coronatorum millia. Ad Belgas quoque, si se sub ditionem ejus submiserint, latum ferunt, ut quintam partem omnium bonorum suorum in belli imminentis sumptus contribuant. Quod si perfertur, ea erit haud contemnenda summa, alendo aliquandiu bello suppeditatura. Audenarda obsidetur à Principe Parmensi, ejusque muri admotis tormentis quatiuntur; sed qui sunt intus propugnatores monuisse dicuntur Alenzonium, ne quid eorum causâ ante duos menses metuendum putet. Interea Alostum interceptum manet in potestate Alenzonii, quod quidem multas & magnas commoditates adferebat Parmensi. In eo cæsi sunt aliquot boni milites, qui fortiter pugnando mortem oppetere mauerunt, quam turpiter se dedere. Non absunt procul Cameraco equites Germani mille, ut fertur, & quingenti, ab Alenzonio mercede conducti; quos sequentur alii. Iis se bene multi Galli jungunt, præter eos, qui jam frequentes sunt in Belgio. Videtur id Alenzonio propositum, ut vastandis ferro flammaque Hannoniorum aut Arthesiorum finibus, Parmensem ab Audenardæ obsidione revocet. Audio eun-

dem Alenzonium misisse in Italiam, qui
conducerent equites instar Epirotarum.
xxx. May. clō. Io. LXXXII.

E P I S T O L A III.

Fervet bellum. Parmensis facto expu-
gnationis Audenardæ periculo, cum
nihil egisset, totam noctem insequentem
tormentis intonuit, neque mœnia percutere
desistit, quo deterreret oppidanos à re-
reparanda murorum strage. Ab eo tempo-
re nihil est allatum, sed difficilem fore ex-
pugnationem conjiciunt, præsertim ingru-
entibus Alenzonii auxiliis, quæ jam urbi
Atrebatum ita appropinquant, ut vix duo
milliaria absint. Quæ si nihil aliud agant,
quam ut maturas fruges exurant, sane
damnum erit & ei civitati, tum reliquis,
quæ eundem casum subibunt, non feren-
dum. xxvi. Aprilis clō. Io. LXXXII.

E P I S T O L A IV.

Allatum est, Audenardenses ter frustra
oppugnatos, tollerabilibus condi-
tionibus se dedisse Parmensi. Contra ajunt
Bouchinium, munitissimum oppidulum
Hannoniæ, Cameraco propinquum, pro-
ditione ejus, cujus custodiæ Parmensis com-
-miserat,

miserat, venisse in potestatem Alenzonii. Alenzonius magnum se Catholicorum propugnatores præfert, quibus templa multis locis restituenda curat. Ex quo nonnulli non fore diuturnum in iis regionibus ejus Imperium arbitrantur; quod dissimilium non sit fida societas. Connivere quidem Catholicorum adversarios præsentis ruinæ metu; sed ubi periculum præterierit, in promptu fore mutationes. Optimam postremo partem exuviarum laturum Auriacum, Hollandiæ & Zelandiæ quietam possessionem. XII. Junii clō. 10. LXXXII.

E P I S T O L A V.

Rex profectus est Lugdunum; qua de causa, incertum. Desiderium ejus, relinquendæ ex se virilis sexus proles, religioque (qua propter Divorum aras frequentat, apud quos vota valere veterè famâ receptum est) credibile fecit eo profectum, ut alicujus Divi, miraculis clari, in eo itinere delubrum videret, vota que nuncuparet, si sibi proles mascula nasceretur. Qua in peregrinatione amplius duos menses aberit. Interim summa Regni permissa est matri, cui per hanc occasionem magna Alenzonio

gratificandi , auxiliisque , quibus valet ,
 juvandi potestas erit. iv. Julii , clō. lo.
 LXXXII.

E P I S T O L A VI.

TAndem dubitari desitum est de clade
 ad Terzeras accepta , postquam lit-
 teris ex Hispania allatis eadem affirmata
 sunt , nisi quod nonnulla paulo fecius re-
 feruntur. Inter cætera Strossium , & eum
 quem Don Antonii Connestabilem vo-
 cant , in potestatem hostium venisse , sed
 ita vulneribus gravatos , ut paulo post ex-
 pirarint. Galli interpretantur veneno in
 vulnera injecto mortis quæsitam celerita-
 tem. Nobiles ad quadraginta pro piratis,
 quod nullum à Rege mandatum ostendere
 possent quo eis hæc expeditio imperare-
 tur , capite truncatos ; gregarios milites
 ad trecentos eadem de causa suspendio
 necatos. Atque hanc victoriam , alterius
 tardiore navigatione folius classis Lisbonâ
 profectæ fuisse memorant. Cujus tantæ
 felicitatis causam adferunt magnitudinem
 navium , & vim bombardarum. Quibus
 quidem rebus isti ad magnam vindictæ cu-
 piditatem exarserunt , adeo exacerbatis
 animis , ut diu homini Hispano in Gallia
 obversari tutum futurum non putem, ipsi-
 que ,

que conduplicata ad bellum voluntate, in Belgium ruant; ulturi hunc casum, an eundem subituri, Deus novit. Magnum certe ex omni parte militum numerum in Belgium influere constat, maximumque jam habiturum Alenzonium exercitum. Cujus ductores sunt Princeps Delphinus, Rochefocaldus, Lavalus Dandeloti filius. Dux vetus, & multorum bellorum usu peritus requiritur, quem tamen suo tempore non putant defuturum, utpote Biromem, quem ab Alenzonio postulatam, nec à Rege concessum, alias scripsi. Eum arbitrantur, ubi tempus postulabit, hinc clam per Regis absentiam, ita imperante Reginâ seniore, ad Alenzonium transvolaturum. Quinimo idem facturas regias aliquot equitum turmas, quæ in extremis contra Belgium finibus stativa habent, ut nuper factum est, cum Alenzonius deductus fuit Cameracum. Ante Gandavi portas, procurfantibus utrumque levis armaturæ militibus, tumultuaria aliquot prælia inita, cum adesset cum toto exercitu Parmensis, & Alenzonius spectaret ex moenibus. Inde cæsis ex utraque parte aliquot, pari fere certaminis eventu discessum. Alenzonius cum suis Antverpiam se retulit. Qui sunt Liræ in præsidio, ad Divi Bernardi Monasterium munimentum

nimentum quoddam instituerunt, magno incommodo futurum Antverpiensibus, si perficiatur. Id ne fiat, credibile est omnibus viribus repugnaturum Alenzonium. E Scotia quoque res turbatae nunciantur, caesum Regni Gubernatorem, Obenignium obsideri, Regulum ipsum in custodia datum, atque haec omnia nomine Statuum fieri. His deinde admiscuntur fabulae, ei Regulo filiarum alterius nuptias pollicitum Hispaniarum Regem, modo Reginae Angliae moveret bellum. Quare offensum Sabaudum avertisse animum ab amicitia ejus Regis, totumque ad Gallos transtulisse, eaque de causa ducturum uxorem, Regis Navarrae forem. Videbit C. M. V. ex adjuncto libello, nescio cujus conspirationis in Alenzonium & Auriacum indicia; extra quem libellum nihil habeo quod dicam, nisi Salcedum illum, cujus in libello fit mentio, captivum hic teneri. Quo eventu, conjecturam consequi non possum, nisi quod in Regis adventum eum reservari suspicor. Rex Lugduno se recepit ad uxorem, ad balneas Borbonienses. xv. Augusti, clō. Io. LXXXII.

E P I S T O L A VII.

ET itineri & inceptis copiarum Alenzonii occurrit Parmensis, castris ad urbem Atrebatensem positis. Illæ defleunt Caletum, ut quo itinere terrestri prohibentur; mari perveniant, & navibus trajiciant ad Alenzonium. Qui quidem exercitum, quem jam habuit in Belgio, in varia præsidia partitus est. Itaque alios collocavit Bruxellæ, alios Mechliniæ, alios Vilvordiæ, quosdam etiam in Geldria & in Frisia. Orator Hispanus unum miserat de suis cum litteris ad Parmensem, sed is mox à prima posta incidit in nescio quos equites, qui litteras quidem ei ademerunt, ipsum vero, quod Belga esset, incolumen dimiserunt, cum hac comminatione, non fuisse sic discessurum, sed suorum consanguineorum manibus ad Terzeras mactatorum morte pœnas daturum, si fuisset Hispanus. XII. Septembris c[on]s. I[ulii]. LXXXII.

E P I S T O L A VIII.

Non fefellit eos conjectura, qui Marchallum Bironium maturo tempore in castra Alenzonii concessurum suspicati

spicati sunt. Belgio Galliae, quam Picardiam vocant, Rex eum praefecit; ut videret, ne quid in ea parte detrimenti caperetur, & quod facto opus esset provideret. Cujus imperio jussi sunt ejus orae Praefecti dicto audientes esse. Magna cum expectatione profectus est, habetur enim, si quis hodie in Gallia, belli inprimis sciens, ut qui multos annos militiam per omnes gradus ordinesque exercuit. Pars una Alenzonii exercitus ad eum in Brabantiam trajecit; altera, & quidem multo major, est apud Bironium. His accedit equitatus omnis Regni, quem vicinis locis per speciem praesidii commorari solitum scripsi. Nihilominus equitum amplius postulavit; nam peditatu se quidem inferiorem nihilo Parmensi putat, equitatu vero minime parem judicat. Itaque septem aut octo turmae equitum eo destinantur. Interea Peronam & sanctum Quintinum, praesidiis impositis, adversus omnem hostilem impetum firmavit. Nam Parmensis non obscure denunciare solet, si quam in partem suorum finium Galli faciant eruptionem, se continuo ad Sanctum Quintinum oppugnandum ducturum. Sic ei rei provisum. Parmensi una fames videtur metuenda, praecipue excluso mari, prohibito Galliae comneatu. Multa sunt,
quae

quæ Regem arguant fraternis consiliis indies fieri æquiores. Nuper hîc nec opinato datum quibusdam negotium, ut libros ratiocinarios, Italorum præsertim, inspicerent, si quæ pecuniæ ad Parmensem transmissæ deprehenderentur. Jussi deinde ex Gallia duo migrare, Capellius quidam Mediolanensis, & Calvy Genuensis, magnis indiciis uterque suspectus navatæ Regi Catholico in transportandis in Belgium pecuniis operæ. Apud quendam deprehensa sunt deposita ab Hispano decem & octo aureorum Italicorum millia. Ea fisco vindicata, quod hîc alterius, nisi Regiæ, aut certe Hispanicæ notæ monetam habere edicto prohibitum sit, sed eam necesse sit ad Goilibistam Regium deferre, ut cum gravi jactura permutetur; quo ex auro Rex novos nummos sui signi conflaret. Ita non modo cautum, ne hinc ullum adversariis Alenzonii fanis subsidium pateat, omni comæatus exportatione gravissime interdictâ; verumetiam id agi videtur, ne commercio deinceps locus sit, itineribus omni ex parte iis qui adhuc Regis Catholici imperio parent interceptis, & sic infestis, ut nemo hac transire possit, quin spoliatur aut interceptiatur. Cujus rei nulla querela est, quod latrocinio imputetur. Postis quidem, quos

F f 5

vocat,

vocant, liber & apertus hæctenus fuit in Hispaniam transitus; sed nunc tabellario illuc festinanti negata equorum copia, nisi datis prædibus caveat, se nullas nisi mercatorum litteras ferre; quâ difficultate injectâ ille hîc retinetur. Cladis ad Terzeras acceptæ adeo non poenitet, ut instituendæ novæ classis, & quidem multo majoris quam fuit superior, cui Princeps aliquis præsit, consilium captum sit. Itaque selectæ naves, quas nunc ornare incipiunt, ut proximo vere ad expeditionem paratæ sint, sed dies multa mutat. Delphini Principis pater Monpenferius ætatis exactæ discessit è vivis; ea de causa filium posthac vocabo Monpenferium; nam is nihilominus cœptum iter in Belgium profectur. Salcedus ille, de quo alias in litteris mei attigi, graves dedit poenas, haud scio cujus criminis, nisi quod enorme fuisse oportet, cui tanta supplicii acerbitas conveniret. Quod unum in tota Romana historia reperitur, quo Suffetium Hostilius affecit. An in caput Alenzonii conjuraverit, an in Regis, an in utriusque, mihi non constat. Damnatus fuit, ut à quatuor equis discerperetur. Cum primum equi trahere cœpissent, dixit etiam esse quædam, quæ vellet indicata. Cum

ea per tabellionem essent excepta, laxari sibi dextræ manus vincula postulavit; quo facto adscripsit quædam, aut certe subscripsit. Manu vinculis denuo adstrictâ, cum equi bis in diversum acti traxissent, & non distraxissent, Regem, qui una cum matre & uxore de fenestra despectabat, in clamavit, ut in se uteretur clementiâ. Tum ei fracta gula, caputque à cervicibus ablatum, & evulsum cor; reliquum corpus distraxerunt equi. Caput missum Antverpiam, cum hoc mandato, ut in eminentissimo urbis loco figeretur. Hic fuit finis hominis, audaciæ & improbitatis prodigiosæ. Adulterinos nummos cuderat, quibus cum prædium emisisset, fraude detectâ venditor, Majestatis accusato Salcedo, villam suam recuperat. Ille, ne oleo fervente, ut mos est, extingueretur, fugâ sibi providit, ignem tamen in eam villam noctu conjiciendum curavit; parumque abfuit, quin dominus una cum domo combureretur. Quo nomine cum Rex, qui aliquoties accessit ad locum ubi custodiebatur, eum increparet, quod hominem, cui prius nummis improbis imposuisset, tali morte affectum voluisset; nimirum, inquit Salcedus, ille me elixatum voluerat, ego illum assandum curaveram. Ingenium hominis! cui ne in
tanto

tanto quidem casu jocus abstinendum videbatur. Vereor ne hujus indicio Comitis Egmondani frater periculosâ suspitione implicatus hæreat. I. Octob. clō. 16. LXXXII.

E P I S T O L A IX.

BIronius constitit ad Somam fluvium, super cujus ripas habet castra. Sunt qui putant aliquandiu ibi mansurum, speculantem quæ futura sint Parmensis consilia, qualis exitus; cujus quidem exercitus cum fame, tum peste vehementer indies extenuari dicitur. Cursor ille Belga, quem hîc retineri dixi, postquam per homines idoneos cavit, aliorum nullas, quam mercatorum, litteras se ferre, in Hispaniam dimissus est. Orator Hispanus motus, quod Salcedi caput Antverpiam missum erat, ut tanquam jussu Regis in loco altissimo spectandum proponeretur, apud Regem testatus est, nullum ei Antverpiæ imperium esse. Rex ad rem inexpectatam non habuit quod responderet, nisi se fratri misisse, ut eo faceret, quod videretur, ut hîc dicunt: *Qu'il en fit des petits pates, s'il veut.* Abire dicunt Schombergium in Germaniam: an ut militem conducat nescio. His diebus venit nunci-
cius

cius è Gallia Narbonensi ; aliquot nobiles Italos ex Hispania redeuntes ab Hugonottis in mari exceptos retulit, ductosque in oppidum Ayguesmortes, inter quos suspicantur unum esse de fratribus Marchionis Piscariensis ; sed tamen certum non scitur, quod noluerint nomina sua profiteri. Quicumque erunt, si sunt alicujus loci, non facile extricabunt, antequam Noveus in libertatem restituatur. Rex denuo peregrinatur, suscepto in Divam Virginem lætitiæ præsidem itinere (*notre Dame de Lieffe* vocant) in finibus Campaniæ, qua Picardiæ jungitur, ut lætitiæ, si vera est conjectura, ex nata sibi prole, fiat compos. Ajunt Regem dedisse negotium Britonibus, ut quinquaginta triremes ædificent. Sunt & alia indicia futuræ classis. xxv. Novemb. clō. Io. LXXXII.

E P I S T O L A X.

AIunt à Rege decreta esse Alenzonio in sumptum singulis mensibus quinquaginta millia aureorum, cui tamen præter id subinde aliquid muneris extraordinarii missitetur. Nemo est jam amplius qui dubitet quin Monpensierius & Bironius ad Alenzonium transferint, factō supra Brugas per oram maris itinere : hos sibi laturum

rum putant Alenzonium, hunc rei bellicæ Præfectum, illum Governatorem & rerum civilium Præsidentem: ipsum vero tracturum in Angliam, unde communicatis cum Regina consiliis huc se recepturus sit, ut conveniat fratrem. Nunc cum maxime magno omnium assensu rationes repetere ab iis dicitur, qui bona Ecclesiastica tractarunt, quos suspectant multa domum, & in rem suam avertisse. Bironius non magnas, sed selectas copias secum duxit, Regio equitatu confinium Gallicorum custodiæ relicto, remissisque omnibus, quorum aut res, aut animi diuturnioris belli moræ non videbantur suffecturi, aut quorum licentia populis illis tolerabilis futura non erat. Intra mille equites, & peditum octo millia duxisse existimatur. Qui tamen hoc leve malum putat, meo iudicio non leviter fallitur. Magnas paulatim radices agit, quibus extirpandis multum futurum sit negotii: cum & haud scio an pariter longius & propinquius ex æquo metuendum. Sunt qui affirmant copias Parmensis morbo & fame afflicti, præsertim Italicas recentes, talibus hibernis solibus nondum assuetas. Recepit Parmensis, antequam se in Brabantiam convertere, oppidum Cambresium. Is nunc arctâ obsidione dicitur premere Diesthemium, Principis

pis Auriaci ditionis oppidum; quo sine dubio potietur, nisi subito subventum sit. Quo facto gradu Bruxellam putant tentaturum. Adfunt hic frequentes Helvetiorum Legati omnium fere pagorum, ut foedus cum hoc Rege renovent, mutuoque jurejurando firment. Agitur ea res magnâ celebritate & lætitiâ, atque illi solennibus epulis magnificisque conviviis quotidie accipiuntur, modo Regis, modo civitatis Lutetiæ, modo Guisianorum, reliquorumque aulæ Principum. Quibus transactis, donatisque singulis magnis torquibus aureis, dimittentur. Fama est Regem & Lotharingiæ Ducem eodem tempore huc venturos. Recentis redierunt ab infulis Terzeris Galli quidam, qui nunciant salva ibi omnia, nec ullius rei inopiam esse, præterquam vestimentorum, quæ jam magno studio illuc mittuntur; nam cum bona pars cum militum, tum navium Gallicarum, profligato Strossio, eo se recepit, interim fama novæ expeditionis non intermittit. Hic Rex dimissis in omnes regni sui provincias primariis & illustribus viris, per speciem corrigendorum si quæ sæcus administrata sunt, audiendarumque omnium querimoniarum, id agit, ut magno tributo eas denuo oneret; sed non videtur satis facile experiri.

Quid

Quid tamen futurum sit affirmare non a-
sim; neque enim, quod sæpe Rex vo-
luit, adsequutus est. xv. Decemb. clō.
Io. LXXXII.

E P I S T O L A XI.

HAud scio an operæ pretium sit re-
ferre, quod nuper accidit Antver-
piæ. Erat in cubiculo Alenzonii Sanctus
Lucas. Is cum gratiâ Regis excidisset, se-
ctam deinde Alenzonii sequutum esse scri-
psi, ni fallor, alias. Eo præsentē alius,
nescio quis, nobilis aliquid dixit, quod
ille dictum nollet, & in suam contume-
liam acciperet. Itaque illi statim os manu
percussit, coram & inspectante Alenzonio.
Id Princeps Auriacus, qui aderat, tulit in-
digne, neque adeo iram tenuit, quin Alen-
zonio diceret, tam indignum facinus non
debere esse impunitum, neque fuisse laturum
Imperatorem Carolum, cum viveret,
sed severissime in auctorem vindicaturum,
cujuscunque tandem dignitatis aut fastigii
fuiisset. Inviolata & sacrosancta esse debere
cubicula Principum, in quibus nulli sit in-
juriam locus. Ad ea hisce fere verbis S. Lu-
cas: Ain vero, Carolum mihi narras? qui si
viveret, & bona, & caput habere desiisses.
Quo dicto se proripuit, omnesque vecordis
audaciæ admiratione defixos reliquit. xviii.
Decemb. clō. Io. LXXXII.

E P I S T O L A XII.

Dimissi hinc ab Helvetiis Legati, singuli quingentorum aureorum torque prius donati. Viginti sex fuerunt, quibus is honor habitus. Separatim tamen legationis principes aliis muneribus cumulati, argenti, suppellectilis, aliarumque rerum. Oratio, quam Rex in eorum discessu habuit, cum his litteris juncta est. Leges, quibus id fœdus renovatum est, habere non potui, tametsi in eo adlaboraverim. Isti videntur nolle vulgari. Sic jam Regi de peditatu provisum est; equitatum sibi abunde esse in Regno suo arbitratur. Restat pecunia, quæ cuditur eâ, quâ nuper scripsi ratione; quâ etsi hætenus parum profectum est, provinciis omnibus aures ad hujusmodi postulata parum præbentibus, tamen sic adhuc infundatur, ut quid futurum sit affirmare non audeam. Don Antonius cum aliquot navibus huc se retulit. An quod ad Terzeras sibi parum tutus videretur; an quod suam præsentiam adhortationemque non parum momenti ad novam expeditionem habituram putaret, mihi incompertum. Venit certe, & jam sæpius ad secretum Reginae colloquium admissus est. Hospitium ei datum proximum ædibus, quas nova

Regina confluxit, quo sæpe secedere solet. Is Don Antonius diebus proximis Dieppam profectus est, ut præfens maritimum apparatus urgeat, alioquin desiderio suo remissiore. Dicitur non potest, quam sint omnium istorum adversus Hispanos exulcerati animi, quantaque belli cupiditate teneantur. Liber sub prælo esse dicitur, quo jus, quo sibi Regina senior Lusitanæ Regnum vindicat, prolixè exponitur. Auriacus cum febre periculosâ laboraret, ex qua convaluisset dicitur, pro ejus salute non modo per Belgium, verum hîc quoque Ecclesiæ quæ se repurgatæ Religionis nomine venditant, preces publicæ habuere. Parmensis Dietsam, atque alia pleraque non nobilissima loca in ditio-nem recepit, ex quo ita Bruxellæ imminet, ut non sit extra periculum, nisi fortasse Bironii hostis non contemnendi cum copiis adventus aliquid mutet. Quem quidem in Campaniam iturum ajunt, ut loca quædam Parmensis consiliis valde necessaria expugnet. Alenzonius ab Antwerpensibus obtinuit, ut trecentis nobilibus Gallis hospitia in ea urbe designarentur. Diem objisse Ducem Albanum ex Hispania allatum dicunt. Præsidium, quod est Cambrisi equitatu validum, magnam adfert Gallis qui sunt Cameraci molestiam, omnem

omnem eam regionem suo discursu infestans. Multos Dunquerckæ cives præsidium Gallicum interfecit, cum illi adversus ejus insolentiam arma cepissent. Turbæ Colonienſes hîc sunt in omnium sermone. Post hunc qualemcumque fumum magnum incendium expectandum. Venit huc Dux Lotharingiæ cum duobus filiis, incertum qua de causa. Vulgo ferunt, ut filiam Duci Sabaudiæ despondeat, filio vero maximo natu uxorem petat Regis Navarrae sororem. Cæsaream Majest. Vestram Deus Opt. Max. in hunc annum & alios quamplurimos sua ope auctam & conservatam velit. Cui ego me, negotiumque librorum Græcorum, quod jam tot annis pendet, humillime commendo. XVI. Jan. clō. Io. LXXXIII.

EPISTOLA XIII.

PERquam foedæ sunt hîc tempestates, solis jam per multos menses Austris aëris imperium obtinentibus, & per continentes pluvias & procellas defævientibus, ad hæc intempestivo & pestifero tempore obnoxiam morbis æstatem portendentibus. Flumina ripas supergressa longe lateque campos inundant. Sic madent agri, atque ita continuâ luvie diluuntur, ut corrumpantur fata, cultoribusque exigua spes bonæ

messis relinquatur ; ex quo non modo futura , gravior annona timetur , verum jam sentitur , aucto pro dimidia parte frumenti pretio. Huc accedunt crebra pæne ob oculos naufragia inter trajectum in Angliam vel in Zelandiam. Certe totum littus Aquitanicum tabulis , malis , antennis , gubernaculis , aliisque navium spoliis , quæ maris furor expurgavit , refertum memorant , ut non temere qui sidera speculantur , etiam si nihil aliud sit , hunc magnæ conjunctionis annum mortalibus formidolosum prædixerint. XIX. Januarii, Clō. Io. LXXXIII.

E P I S T O L A XIV.

NUncii proxime ex Anglia , deinde ex Brabantia huc allati , mirum in modum Reginam & totam civitatem perturbaverunt. Ii significabant magis quam declarabant , orto inter Gallos & cives Antwerpenses dissidio , ad internecionem Gallos cæfos. Curas ingeminabat Alenzonius ; à quo cum nullæ essent litteræ , de ejus incolumitate dubitabatur. Sic aliquot dies abierunt ; demum alii super alios nuncii venerunt , qui rem quemadmodum gesta erat , retulerunt ; non ita tamen plane , quin multa desiderentur ; neque omnes uno modo. Dicam quæ intellexi , & quæ mihi ad rei
fidem

fidem propius accedere videntur. Quæ nondum novi, supplebo postea; & quæ perperam mihi narrata sunt, corrigam. Videor mihi meminisse ad C. M. V. scribere, Alen-zonio esse in animo factò per Angliam itinere, huc venire, ut Regem viferet, &, ut est credibile, de rebus & toto statu Belgii cum eo communicaret; interea vero qui suas vices obirent, relicturum Monpenfèrium & Bironium. Cum is ergo cum Bironio ageret, ut eam conditionem fusciperet, cœpit tergiversari & recusare Bironius; quod diceret sibi negotium futurum cum gente inquieta & turbulenta; neque tamen habere quo se reciperet, si quid durius incidisset; non posse prohiberi tam frequentem Gallicam nobilitatem, quin aliquando petulantius aliquid aut contumeliosius in cives admitteret; ex quo cives statim ad armâ concursuri essent, atque omnibus perniciem intentaturi. Adversus hoc commodissimum fore, si quem locum Galli in sua potestate haberent, quo se reciperent, ubi tuti essent ab omni concitatione atque impetu populi. Ad eam rem sibi opportunissimam videri arcem, quæ minimo negotio resecta, & valido firmata præsidio receptaculum præbitura esset. Esse jam in urbe magnam Gallorum frequentiam, cum nobilium, tum aliorum, à quibus nullo

negotio occupari posset ; nec fore difficile potiri unius portæ civitatis , perque eam , tam propinquo exercitu suo , quantumvis copiarum in urbem introducere . Habere Alenzonium , ne tumultui interfit , magnam urbe egrediendi causam , ut exercitum inspiciat quem ipse adduxerit , nec in reliquis ullam fore difficultatem , si modo Alenzonio , & nobilitati quæ præfens sit , hæc sententia placeat . Major nobilitatis pars licentiæ assueta in eam sententiam , quæ ipsi patrocigaretur , facile discessit ; integriorem traxit verecundia , ne tanto negotio metu se subtrahere videretur . Subscripsit postremo omnium votis Alenzonius . Postridie iturus in castra portâ egreditur . Sed multi ex ejus custodia , notæ audaciæ homines , ad eam rem delecti , in ponte , qui trans fossam in agros ducit , consistunt , neque Alenzonium sequuntur . Cives qui erant in ejus pontis & portæ custodia , Gallos monent , ut pontem liberent , vel Dominum sequantur , vel in urbem redeant . Illi obaudiunt , & nihilominus in ponte remanent . Sed durius deinceps à civibus appellati , ipsi quoque non minus ferociter respondent ; sic à verbis ad manus ventum . Galli , qui pixidarii erant omnes , & ad cogitatum facinus veniebant , facile civium alios vulnerant , alios occi-

occidunt, alios propellunt, atque ita ponte & portâ potiuntur. His adjungunt se alii, cum pedites, tum equites, qui ex Alenzonii comitatu vicinis locis ex composito substiterant, unaque omnes facto agmine in urbem irrumpunt. Ad quem tumultum exercitati cives, qui in mœnibus stationem habebant, occurrunt ab utraque parte portæ; in viam se dimittunt, & cum Gallis, qui ad portæ custodiam remanserant, pugnam ineunt. Cujus is fuit exitus, ut facti superiores, portam, quod unum adnitebantur, clauderent. Ajunt Alenzonium mox recurrisse, & petiisse ut in urbem intromitteretur, sed ei non alia quam bombardarum voce responsum. Interea Galli per urbem discurrunt, & quamvis ex omni parte convenientes contra se civium copias vident, tamen non se deserunt, neque de victoria desperant; sumptâ ab usu armorum contra rudes & imbelles cives fiducia. Alii ad arcem gradum inferunt; alii de arce parum solliciti domos civium invadunt, ut eas diripiant; qui paulo post omnes, exceptis paucis, impressioni civium impares, temerarii incepti morte pœnas luerunt. Ferunt Regiam seniolem, cum hæc audiret, in lachrymas, & in has voces prorupisse: Utinam, Alenzoni, ante multos annos extinctus

ctus esses, quam tuâ causâ tantum nobilitatis interiret, tantumque Regno Galliæ turbarum & molestiæ crearetur. Quin etiam ipsum Regni Statum in dubium vocas, qui cum sis Regni hæres, eo te dimiseris, unde nisi magnâ molitione & periculo te recipere non possis. Ajunt Guisium Reginæ operam suam in reducendo obtulisse, ut sibi dentur tria millia Gallorum equitum, se Alenzonium undecunque repetiturum, & domum reducturum. Itaque ad eum fit nobilitatis concursus, omniaque armorum apparatu perstrepunt; sed eo rem venturam non credo. Hoc Bironii consilio, si modo ipsius consilium fuit, valde adfirmabitur eorum opinio, qui ipsum strenuum quidem & bene belli peritum Ducem, cæteroquin hominem parum prudentem judicare soliti sunt. Alenzonius Antverpiâ exclusus ad cœnobium D. Bernardi cum exercitu pernoctavit. Illic missi sunt ei ab Antverpiensibus ejus Officiales, sive ministri domestici, ad quos nihil illæ turbæ pertinere videbantur, & qui se domi continuerant. Nihil vero prius fuit Alenzonio, quam ut Scaldim transmitteret, ne si tempus interpositum esset, major trajiciendi difficultas oboriretur. Itaque totâ eâ nocte in eo laborarunt Helvetii, ut illi pontem manibus struerent.

Quo

Quo opere perfecto, ille trajecit ex Brabantia in Flandriam, venitque Teneram andam, ubi etiamnum esse existimatur. Jam vero venit in quæstionem, quid ei faciendum sit, an huc revertendum cum exercitu, curâ rerum Belgicarum penitus abjectâ, an in gratiam cum Antverpiensibus redeundum; quod quemadmodum fieri possit, fide de medio sublatâ, non perspicio. Sed egregii sunt, ubi animum intenderunt Galli. Hæc sunt, quæ de multis selecta ad Cæsaream M. V. perscribi haud alienum duxi. Dies & certiora, & plura adferet. In hac Tragoedia etiam M. V. & Archiduci Ernesto suæ partes, suus locus fuit attributus, maxime cum adhuc ignoraretur totius rei gestæ ratio. Homines enim quidam de numero Aulicorum, qui se multum intelligere putabant, ita ratiocinabantur: Majestati Vestræ desponsam Regis Hispaniæ majorem natu filiam, Archiduci vero Ernesto minorem, cum Provinciis omnibus Belgicis pro dote; itaque multum ad eos pertinuisse deleri Gallos, qui erant Antverpiæ, atque ipsum Alenzonium inde expelli. Ideo clam cum civibus egisse, promissâ impunitate & veniâ præteritorum omnium, si Gallos trucidassent. Quin & Auriaci benevolentiam sibi conciliasse, ut in hac re se præberet adiutorem.

Hinc natum illud malum ; alioquin nunquam tantum facinus Antverpienses per se aufuros fuisse. Præfagio quodam mentis videtur prævidisse tumultum hunc Auriacus , qui cum ab Alenzonio in castra traheretur , obfirmato animo recusavit , affectam valetudinem & cœli gravitatem excusans. Ejus præsentia Gallis aliquot salutis fuit : inter reliquos Fervacquo Satrapæ apud Alenzonium præcipuæ auctoritatis. Sed hic alio genere nunc periclitatur. Ad eum authorem originem sententiæ de occupanda arce referunt , ideoque cognitâ causâ capitali supplicio in eum animadverti volunt. De reconciliatione inter Alenzonium & Antverpienses conventurum putant , Rege auctoritatem suam interponente , ab eoque missis , qui huic negotio interfint , viris aliquot primariis , inter quos Bellieurius & Pibracquius designantur. Pibracquium vero etiam Cancellarium Alenzonio destinant. Jam ultro à Gallis Antverpienses ab humanitate & prudentia commendantur , quod postquam populi furor recidisset , in nullo cessarint officio , cum erga captivos , tum erga eos qui se domi continuerant. v. Februarii , clō. Id. LXXXIII.

E P I S T O L A X V.

Non judicaram posse fieri, cum dedi postremas litteras ad Cæsaream Majestatem Vestram, quin mox de rebus Antverpiensibus & plura & certiora audirentur. Sed ea me spes frustra habuit. Nam dies interea complures abierunt, cum nullus illinc venit, qui rem gestam ad fidem commemorare posset, aut certe vellet. Qui venerunt (qui pauci fuerunt) omnes ab Alenzonio ad Regem missi venerunt, qui res mandatas referrent, & veluti dictata redderent, multoque fumo causam Alenzonii speciosiore reddere conarentur. Tabellarius aut Mercator Antverpiâ nullus; neque enim Gallis Antverpiani, neque Antverpiensibus huc transire per confinium Gubernatores liberum fuit. Postremo tamen laxatæ custodiæ, & merces liberatæ quæ utrimque retinebantur, restitutumque vetus commercii jus. Sed ne sic fere quisquam ancipitis itineris alexæ se committit. Unus tamen tabellarius venit facto per Angliam itinere, qui nihil præter vetera & jamdiu vulgata retulit, nisi quod cæforum & captivorum numerum ampliorem fuisse ait, quam initio nunciatum sit. Reliqua haud plurimum differunt ab iis, quæ superioribus litteris meis comprehendi. Qui

Qui favent Alenzonio, atque ejus existimationem maxime salvam volunt, dicunt illum, clementem alioquin & mitem Principem, cum diutius æmulum Principem Auriacum ferre non posset, neque fastuosam ejus civitatis libertatem, moribus Gallicis infuetam, urbe in suam potestatem redactâ, eis rebus providere; id vero cogitasse non magno negotio, & sine multa cæde consequi. Orto enim tumultu, & magna multitudine Gallorum in urbem receptâ, paucis civibus primo concursu trucidatis, reliquos perterritos de defensione nihil cogituros, sed abjectis armis ab illo in urbem regresso quasvis leges, modo vivere liceret, accepturos; sic ei facile fore civitatem in suas condiciones adstringere. Sed fugit eum ratio; neque enim tam imbelles animos civium, neque tam enervatos eorum lacertos offendit, quàm Gallis dicitare mos est. Alii totum hoc facinus aliter accipiunt. Sed hæc de mente Alenzonii. De re ipsa puto supervacuum scribere plura; nam non dubito, quin Majestati Vestræ jam comperta sint omnia, quod in eam partem non ita fuerunt clausa itinera. Si quid tamen desideraretur, tria mitto scripta; unum ipsorum Antverpiensium, editum linguâ vernaculâ; alterum, quod ad Bodinum refertur auctorem, qui ante paucos annos in lucem dedit
de

de Republica; ea est epistola Gallice scripta; tertium est incerti authoris, Gallici tamen, in quo non videntur fatis sincera. Ad Alenzonium missi à Rege primum Mirabellius Laufacqui frater, deinde Bellieurius; quid futurum sit adhuc incertum. Sunt qui conventurum inter Alenzonium & Status putent; sunt qui pernegent; mihi fidem suspensam tenere certum est, donec certius aliquid adferat tempus. Interim redierunt eorum plerique, quos ad cogendam pecuniam Rex circummiserat. Referunt nihil posse sine seditionis periculo obtineri, respondere omnes, si quid Regem premeret, scire se quid sui officii, sed illum nulla alia de causa pecuniam quærere, quam ut more suo juvenes aliquot intempestivâ liberalitate locupletet; id vero sibi minime videri convenire. Ac sane mihi narrabat vir quidam fide dignus, ex iis qui Regis ærarium tractant, Regem ex quo rediit ex Polonia, sexagesies centena millia Coronatorum, sive, ut dicimus, sex milliones largitionibus, aliisque inutilibus sumptibus prodegisse. Hac ergo spe Regem exclusum, putant à Reginis viduis multa ablaturum, ne juvenibus illis interioribus amicis suis desit; cujus damni proportionem suam partem feret Cæsareæ Majestatis Vestræ soror jamdiu præter pactorum fidem in reliqua-

rum

rum ordinem coacta. Est in Gallia Reginae frater Vaudemontii filius, Gubernator Britanniae, Ducem Mercurii vocant. Is cum abesset, nunciatum fuit eum peste absumptum. Duo à Rege illico petierunt eam praefecturam, Nivernensis, & Dux Espernonius; is est ex intimis Regis amicis fere praecipuus. Nivernensis tulit repulsam; hic Britanniae à Rege Praefectus dictus est, modo ea praefectura vacaret. Quam rem, tametsi fuit irrita, renunciato incolumi Mercurii Ducè, tam indigne tulit Nivernensis, ut statim suis profectionem & discessum ex aula ediceret, biduoque post, exprobratâ prius Regi officiorum suorum oblivione, dñmum se reciperet. Hoc factum Regis multorum fermone, sed Optimatum maxime, carpitur. xx. Martii, clō. Io. LXXXIII.

E P I S T O L A XVI.

NULLUS etiamnum venit Antverpiâ ab Alenzonio. Plerique, atque ipse Mirabellius, qui omnes exigua in spe pacificationem esse referunt; immensa postulare Status, Dunquerkam reposcere, & Camera-cum; nec ferre posthac in comitatu aut famulatu Alenzonii quemquam, qui sit alibi natus quam in illis regionibus. Rex copias, tam equitum, quam peditum, Regni con-

confiniis admovet, ut si quâ re sit opus, sint in promptu. Nescio tamen an sic Alenzonio expeditissimum futurum sit iter, cum vel in luto hæerere possit, quod est his temporibus in illis locis altissimum. Antverpienses interim à suis captivis pecuniam exigere, & pro vita quam eis indulserunt pretium repetere dicuntur. Utcunque sit, ita videtur Alenzonius apud eos fregisse tesseram, ut non facile deinceps eum recepturi sint. Vana spe relinquitur pacificator Bellicurius, cujus orationis gravitate & prudentiâ rentur mulceri posse iras, & concordix viam inveniri. Sed ut Alenzonium, fortunæ indulgentiâ inflatum, animi impotentia ex alto fastigio præcipitem dedit, sic ab Antverpiensibus, ab insolito successu tumidis, fortunaque immodice abutentibus, gravior aliquis casus metuendus videtur. XII. Aprilis, Cl. Io. LXXXIII.

E P I S T O L A XVII.

ETiamnum hodie incertum est, quo sit evasurum Antverpiense negotium, aliis de eo aliter judicantibus. Ac tametsi exulceratissimorum animorum utrimque extant vel apertissima indicia, sunt tamen qui de compositione desperandum non putent; non quod ulla deinceps satis fida pax, aut animorum conjunctio sperari possit, tanto
vulnere

vulnere fide læsâ, distrahenteque Belgas ab Alenzonio tam fœdi incepti memoria, Alenzonium contra tam graviter vindicatâ perfidiâ ad ultionem acuate; sed quod utrisque expediat reconciliationem qualemcunque intervenire, & manere pristinam societatem, vel in speciem saltem. Quid enim habent Belgæ aliud, quo respiciant tanto circumstante bello, quam Gallica auxilia? aut quid est ab Alenzonii existimatione alienius, quam sic è Brabantia profugisse, ut quarum Provinciarum ex insperato possessionem adeptus fuerat, eandem suâ stultitiâ amisisse videatur, atque ita per omnes gentes, quæ nunc in hujus rei exitum conjectos habent oculos, tam fœdo titulo deformatum nomen ejus circumferri? Multis famæ offensionibus dies ipsa subvenit, occasione suppeditatâ male admissum corrigendi. Quod si nihilominus Belgio cedendum fuerit postmodum, & tempus interpositum, & quælibet discessus causæ, quæ multæ vel nasci vel fingi possunt, recessus turpitudinem non parum elebunt. Ergo arbitrantur isti, in hæc maxime conveniri posse, ut præteritorum omnium inducatur amnestia, sive oblivio; quod ipsum tamen dicto aliquanto facilius est, quam facto. Bruxella assignetur Alenzonio, ubi suum domicilium habeat.

Eodem

Eodem in loco fit Consilium Statuum è Belgis conflatum. Huc accedant aliquot vicina oppida, ad majorem ejusdem Alenzonii securitatem. Præsidio sint Bruxellæ M. D. Helvetii cum quingentis Gallis. Auriacus Alenzonii Locumtenens, sive Vicarius Imperii constituatur. Captivi qui sunt Antverpiæ dimittantur, sic tamen, ut pretium sit hospitibus, qui eos furori plebis subtraxerunt. De reliquo maneat leges in foedere, haud ita multo ante percusso, dictæ. Unus hîc hæret Fervacquius, quem obstinate populus Antverpiensis ad supplicium deposcit, ut in ejus caput, tanquam primi & præcipui auctoris, nefarium consilium recidat. Nam Bironius, litteris ad Reginam seniore scriptis, omnem hujus stratagematis suspicionem à se amolitur. Ait se venisse fero, re jam deliberatâ captoque consilio, nullas alias fuisse partes suas, quam ut Alenzonio morem gereret; ejusque voluntati obsequeretur. Atque illa quæ supra scripsi de pacificatione ita differuntur à nonnullis; sed incertum est quid dies ferat. Satis constat, cum nuper in Curiam Antverpiensem venisset Auriacus, reconciliationem suafurus, multitudinem in forum convenisse, magno clamore vociferantem: Quisquis author futurus esset,

H h

Gallos

Gallos in urbem denuo recipiendi, eum se de fenestris præcipitem duros; quo tumultu perterritum Auriacum, eâ nocte in Curia quievit. Huc accedit vel potissimum argumentum incertæ pacificationis, quod fere Antverpiensium nemo, tanto jam intervallo, tametsi iter pateat, huc trajecterit; cunctis reformidantibus salutem suam Gallis credere, si fortasse societas non integretur, neque de conditionibus conveniat. Hæc hæctenus. Habeo idoneos authores, qui enixe contendere Regem à Lotharingo affirmant, ut filiam, in summam spem natam, jam nubilem, despondeat Espernonio. At Lotharingum, à tam iniqua conditione abhorrentem, quocumque se vertere, atque omnia experiri, ne in tam indignas nuptias consentiat; eo vero confugere, ut, si filio suo Principi Lotharingo sororis Regis Navarræ Rex nuptias conficiat, libenter ei vicissim sit gratificaturus. Ea est in spe magna summæ hæreditatis puella, si frater sine liberis discesserit, ut est probabile. Nam is quidem uxorem sterilem hæctenus expertus est, quæ eâ est ætate, ut eum vivendo superare possit. In has vero nuptias non consensurum Navarræum credibile faciunt veteres inimiciæ per manus traditæ Borboniorum cum Guisianis & domo

& domo Lotharinga ; in quas successisse Navarræum non minus quam in Regnum, Ducem Lotharingiæ non fugit. Is ergo hoc se propugnaculo tuetur , in quo an fatis futurum sit firmitatis dies declarabit. Jam de Espernonio etiam dicendum est aliquid. Is Regis beneficio factus est Dux. Erat ante quinque annos, antequam Regi in intimis esse cœpisset, sine re, sine nomine, *la Vallette* vocabatur. Bonorum ejus reditus non excedebant ut multum cccc. coronatorum annuorum summani. Patrem habuit bello egregium ; avum tabellionem , sive notarium. Nunc ipse Dux est, & quidem bene locuples, quando ei Regiæ opes semper patent. Sed nihil sunt ea quæ possidet, præ iis quæ expectantur, primarium aliquod Regni officium ac dignitas, & præcipua Præfectura, qualis Britannica esse potest, ut proxime scripsi. Quod si ad hæc uxor sequatur, Regi tam propinqua, qualem in Gallia nemo sperare audeat, ne Optimatum quidem aliquis princeps, næ ille communis felicitatis modum longe superaverit, sine natalibus tamen, sine meritis. At spe & expectatione magnus fieri potest Regis judicio, sed reliquorum non item. Invidia hæc sit, an ejus culpa, non possum dicere ; sed fere odio est

omnibus propter ingenii fastum & superbiam : atque eum potissimum Principes averfantur. Hujus veluti collega est, sed priore loco, Dux modo, paulo ante Comes Joysius, Reginae forori matrimonio vinctus ; quem tamen antiquae familiae claritas, moresque amabiles, & ingenii indoles sublevat. Hic nuper factus Galliae Admiralus, nunc vero totius Normanniae Gubernator, despoliatis & ejectis tribus primariae nobilitatis viris, inter quos ea Praefectura divisa fuit. Ergo hi duo juvenes sunt, quorum amicitiam se Rex beatum, & ipsius Alexandri Magni fortunam superare putet. Hoc est quod tota fremit & ingemiscit Gallia. Quod ne videant, qui haecenus primum a Rege dignitatis locum tenere soliti sunt, ex aula profugiunt ; caeteri animum Regis fati admirari non possunt. Hoc est cur semper indigeat, semper pauper sit Rex, & nulli benemerito gratia referatur, neque honos habeatur, dum istis cumulantur opes, & de nihilo duae vel potissimae futurae Galliae columnae excitantur. Quo nomine inter primos offenditur Alenzonius, qui sibi in tantis, ut putat, rebus occupato maligne subveniri, potioemque ipsorum quam sui rationem apud Regem esse, graviter & indigne fert. Haec ideo pluribus
expo-

exposui, ut cum usu venturum existimarem ut horum sæpius facienda esset mentio, haberet C. M. V. informatam quandam eorum notionem, nec incognitos animo requireret. Don Antonius Rhotomagi & Dieppæ adhuc obversatur, intentus in apparatus suæ classis, vel potius, si sic licet, classiculæ suæ; neque enim ea classis quæ jactabatur, instruitur, sed ea in qua vix erunt quingenti milites, supplementum iis copiis quas ad Terzeras habet; ad hæc multa comportabuntur, quæ illorum locorum usus atque necessitas exigit.

II. May, c^o. 10. LXXXIII.

E P I S T O L A XVIII.

REcentes quidam ab Alenzonio in bona spe reconciliationis negotium esse nunciant. Ad cujus rei fidem conditiones, quæ sunt cum his litteris conjunctæ, proferunt. Bruxellam recusat Alenzonius; Dunquerkam mavult domicilii sedem. Ubi eo venerit, putant tracturum in Galliam, ut Regis aures multis & molestis querelis oneret, quod ei juvenum quorundam amplificatio magis curæ sit, quam ratio gravissimorum negotiorum. Auriacus quondam Admiraliu Colignæi filiam, Tilignii viduam, ad se Ant-

verpianam evocavit, ut eam ducat uxorem; ipse filiam suam, Comitis Būrani neptem, Lavallio, Dandelotii Colignæi præfati fratris filio, elocat, quem urbi Antverpiensi præfuturum dicunt. Rex novum sodalitiū instituit eorum, qui Flagellantes, seu Pœnitentes vocantur. Qua de re multus est per totam civitatem sermo, eoque magis, quod cum proxime concionator quidam celeberrimus multis dictionibus, tametsi bene Catholicus, pro suggestu sodalitiū istud incesset, eum Rex urbe migrare jusserit. Sed & quod risu dignum est, servi nobilitatis à pedibus, quorum hic maximus numerus est, cum illius sodalitiū in ipsa regia quædam per jocum & lasciviam æmulerentur, Regis jussu abrepti fere ad octoginta in coquinam, atque ibidem flagris ad satietatem cæsi, haud fictum simulacrum flagellatorum & pœnitentium retulerunt. xx. May, cō. 10. LXXXIII.

EPISTOLA XIX.

CRescit rumor, de quo attingi nuper, novarum turbarum, neque, quod pessimum est, satis constat an conscio & particeps Alenzonio. Itaque mater jamdiu ad eum profecta fuisset Calesium, nisi eum

eum morbus, quem Gallicum vulgo ferunt, Dunquerkæ teneret, cum Medicis & Chirurgis rationem habentem; quo simul se extricaverit, Calesium trajecturum arbitrantur; de quibus dies certiora. Nam alii in Normanniam iturum, alii navigaturum in Britanniam contendunt. Si bellum erit, perquam incommode eveniet Regi, cum à pecuniâ, tum à reliquis rebus satis imparato. Rediit Antverpiâ Bellieurius, qui inde pacata omnia nunciat, rebus utrimque reditis & compositis, quæ mutæ benevolentiæ impedimento esse poterant. Sic etiam dimissi captivi, inter quos Fervacquiis, quem ad se reversum Alenzonius sex millium coronatorum annuorum Abbatia donavit; egregiam operam, & præclare ejus consilia ita compensans. Quod cum Reginae seniori referretur, teneri non potuit, quin stolidum & dementem Alenzonium subinde exclamaret. Bironii litteræ in suppellectili Alenzonii Antverpiæ inventæ sunt, quas pridie illius diei Gallicis nefasti & fer alis scripserat, in quibus Alenzonium à tam perverso consilio deterrere conabatur; quæ res magnam Bironio civium Antverpiensium charitatem conciliavit, ut nihil nunc apud eos illo sit gratiosius, in quem fere antea facinoris

ris ejus major invidiæ pars derivabatur. Pibracquijs nuper ad Alenzonium profectus, ab eo Antverpian ad illos Status ablegatus est; quem quidem in ea causa plus incommodaturum puto, quam multa armatorum millia. Endhovia Brabantiae oppidulum conditionibus rediit in potestatem Regis, frustrâ propugnante Bonivetto. Bironius contra minuta aliquot castella recepit. Parmensem ajunt se comparare ad obsidionem Alofti, paulatim Bruxellæ imminentem. I. Junii clō. ID. LXXXIII.

E P I S T O L A XX.

REX tanto cum ardore suam Religionem complectitur, ut multis sermonem & admirationem præbeat, & sint qui postremo Regnum cum Monachatu mutaturum credant. Certe Regina senior pertæsa neglectum multarum rerum, quæ sunt muneris Regii, graviter Emundum Jesuitam quendam, quem Rex auctorem potissimum sequitur, increpuisse dicitur, quod sibi filium ex Rege pene Monachum reddidisset, magno cum Regni totius detrimento. Res interim strenue turbantur in Aquitaniâ & in Provincia Narbonensi; qua de causa Ferrerum (quo diu

diu apud Venetos Oratore usus est) notæ prudentiæ senem ad Regem Navarræ ablegavit. Regina senior magno impetu ferebatur Caleſium, ut conveniret Alen-
zonium, niſi ipſe per litteras prohibuiſ-
ſet; admonens hunc congreſſum futurum
Statibus Belgicis ſuſpectum, ac proinde
rebus ſuis incommodum. Hanc ille qui-
dem cauſam obtendit; ſed plerique eas
litteras ex ſententia auctorum tragœdiæ
Antverpienſis ſcriptas opinantur, Reginae
convitium & reprehentionem, & forte
etiam mutationem aliquam metuentium.
Fuit hîc nuper cum Regina ſeniore Don
Antonius, Dieppâ & Rhotomago propter
peſtem profugus; inde tranſiit ad pa-
gum propinquum, Ruel vocant, ubi vi-
vit in amœnis ædibus, quarum uſum
Alenzonii beneficio conſecutus eſt. Con-
ſtat illius familia ſexaginta admodum ho-
minibus, in cujus victum ſingulis diebus
quarta bovis pars, duæ pecudes, unus vi-
tulus, & centum quinquaginta panes in-
ſumuntur.

Nemo ambigit, quin jam Auriacus non
diſſimulanter Hollandiam pro Comite poſ-
ſideat. Fliffingam Zelandiæ urbem ære
ſuo ſibi emit; itaque clauſtra atque adi-
tum à mari provinciarum iſtarum infe-

riorum tenet, Sic in tanta reliquorum ruina & strage uni Auriaco res bene gesta est. Rex iter parat Meserias, inde ad castellum, quod vocant Foullenbraye, deflexurus, ut potionem aquæ Spadensis valetudini subveniat, commendatâ interim Reginae seniori & suo Consilio Regni administratione. Totâ fere ætate abfuturus existimatur; metuo ut diu sit superstes. Parmensis cum multum fluctuatus esset, suspensus omnibus quam postremum in partem impetum daret, demum Cameracum dicitur obsedisse, longinquum inceptum, neque satis certi exitus; quod si tamen ei procedat, magnum ad summam rerum momentum futurum sit. Idem Parmensis oppidum Diest recepisse dicitur; sed & Bruxellæ videntur ad eum inclinare. Pestis hîc denuo timeri cœpit; quæ quidem & Lutetiæ, & in aliis multis Galliæ locis non levia indicia sui dedit. xxv. Junii cdo. Io. LXXXIII.

E P I S T O L A XXI.

Fuit ad Regem Regina senior, à quo conventu recurrit Bononiam urbem maritimam in congressum Alenzonii, ascito sibi comite Mareschallo Rhetio. Ipse Alenzonius militem denuo scribit, quem
ut

ut opinor , Cameraco subsidium mittat. Non leve damnum Status & Bironius acceperant ad urbem Bergas , plurimis de suis militibus desideratis. Vulneratus Bironius , vix Bergarum moenibus salutem suam tutatus est. Namurcensis Gubernator Regem invisit nomine Principis Parmensis. Venit & à Casimiro , qui transitum per Galliam peteret, nuncius quidam, quem de rebus Colonienfibus ad Regiam Angliæ missurus esset. Pontifex per Nuncium magnopere contendit apud Regem , ut decreta Concilii Tridentini recipiat , & per Regnum promulganda curet. Sed parum videtur profecturus ; non tam Rege privilegium & libertatem Ecclesiæ Gallicanæ defendente , quam suspectantibus multis id agi , ut in Galliam Inquisitio introducatur ; cujus rei invidia manifestum novarum turbarum periculum ostendit. Quâ de causâ Regem , alioquin à Pontificiis postulatis haud aversum, negant eis daturum locum , ut cui sit in animo , quoad ejus fieri possit, novos motus & bellum intestinum declinare. Ejusdem votum erat præficere Metis Ducem Espernonium ; sed eum moratur Præfectus arcis , qui se negat possessionem ejus cuiquam cessurum , nisi prius diutinæ militiæ, & navatæ Regi per multos annos fideliter

deliter operæ præmia sibi solvantur. Rex etiam eo impensius mihi videtur in iis locis hære, quod forte vicinitate Coloniae, & turbarum illarum occasione ad res quasdam sibi oportunas abuti cogitet. Inde deductâ ad balneas Borbonenses uxore, Lugdunum excursurus est, neque huc ante ætatis exitum reversurus. Reditus Ducis Joyfii est in exspectatione, qui cum splendido comitatu transcendit in Italiam, voti solvendi causâ, quod in morbo uxoris conceperat, si eo liberaretur, Divæ Virginis Lauretanæ se delubrum aditurum. In eo itinere in Urbem quoque accessit, ut Pontificem veneraretur, & fortasse arcaniora quædam Regis mandata ei ederet. Non est Auriaco apud Antverpienses ea fides atque charitas, quæ solebat, ut cui id modo curæ esse videatur, ut illud Regnum suum Hollandicum stabiliat, non satis habitâ reliquarum Provinciarum incolumitatis ratione. Bruxellis quoque turbarum aliquid fuisse nunciant. Qua de re per hominem certum comperta exspecto. Interea Deum oro, ut C. M. V. integrâ sanitate impertiat, cui ego me humilime commendo. III. Julii, clō. Iō. LXXXIII.

E P I S T O L A XXII.

Reginæ seniori per Picardiam Bononiam properanti occurrit ad Feram Alenzonius ; tempestive quidem ille Dunquerkâ elapsus ; nam mox ab ejus discessu Parmensis miles oppidum obsidione cinxit, tam apposite , ut qui ab Alenzonio relicti erant, diu sustinere non possent, deditio-nemque , non tamen inhonestis conditio-nibus , facere cogentur. Sic ille ubi pedem ponat in Belgio , non habet , præ-terquam Cameraci ; quod tamen ipsum valde laborat, dispositisque circumcirca præfidiis & stationibus rerum necessaria-rum inopiâ premitur. Sed Alenzonius cum auxiliis imminet, coactâ militum ma-nu, vinoque & frumento per Picardiam ad Divi Quintini fanum contracto , quo civitatis illius fami subveniat. Incertum quo res casura sit. Qui expectabantur Antverpiâ Legati ad confirmationem re-conciliatæ gratiæ, non venerunt ; itaque perquam iratus illis Statibus in Galliam re-migravit Alenzonius. Antverpiæ dicitur esse Bironius , unam pecuniæ vocem iden-tidem ingeminans ; sed audit nemo ; ne-que enim quicquam ab illis civibus sine se-ditionis periculo videtur posse extorqueri,
adeo

adeo tædet toties male impensæ pecuniæ. Contra pugnat, quod potest, Auriacus; sed ejus gratia post tragoediam illam Antverpiensem valde refrixit suspectusque evasit plerisque, ut rei privatæ suæ quam publicæ studiosior. Sunt qui eum in Zelandiam trajecisse dicant, ne quod ibi gravius damnum acciperetur, atque ut rebus provideat necessariis. Dunquerkæ casum sequuta sunt ejus tractus oppida, Neoportus, Sanctus Winocus, atque alia nonnulla, ut ne de Brugis & Ipris desperetur. Sic res Belgicæ haud pessime se habent. Ac nescio si quis commode eas insinuet, an pacis conditiones à plerisque admittantur. Exspectabam è Brabantia, per quem de rebus illis omnibus edocerer; sed vereor, ne capta Dunquerka, non jam ita libero ad navigandum, ut ante, mari, ejus tardiozem reditum faciat. Erat hîc quidam ob dexteritatem in regiis mandatis & litteris perferendis notissimus, neque enim erat quisquam cui Rex magis fideret, aut cui rectius committi putaret. Hunc miserat ad Ducem Joysium trans Alpes, cum litteris suâ manu scriptis bene prolixis, duorum quippe foliorum. Sed cum esset non multum progressus, incidit in quatuor equites, qui iter ejus observabant, qui multis vulneribus confosso litteras Regis

gis abstulerunt, ex quo non pauca secretiora adversariis patet facta arbitrantur. Rex quidem, an eâ an aliâ de causâ, mihi incertum, statim huc revolavit, neque euntem ad Balneas Borbonenses uxorem, ut proposuerat, comitatus est. Sed tamen paucis diebus ad illas balneas ad illam revertitur, inde Lugdunum petiturus. Quid vero ibi acturus sit, conjiciunt multi, sciunt pauci. Sic tamen mihi persuaderi patior, eum ex propinquo tentaturum, num Monmorancium Languedocæ Præfectura dejectere, atque in ejus possessionem Ducem Joyfium, aut quem alium de suis interioribus illis amicis, imponere possit; nam Duci quidem Joyfio totius Normanniæ præfecturâ, Alenzonio ipsi negatâ, pulcherrime provisum est. Sed dies fortassis non longissima de his rebus certiora aperiet. Hic omnium sermone increbuit, eas naves quas Don Antonius ad Terzeras denuo misit sub duce Maltensi Equite, quem Monsieur de Chattes vocant, Joyfii Ducis, sive Admiralli consanguineo, eo incolumes pervenisse. Servivit C. M. V. pro nobili puero quidam, quem vocant S. Hilaire. Eum nunc audio militare in Hungaria. Decessit ei natus maximus frater, cui ipse, nisi fallor, proximus hæres est. Sed plures sunt fratres, periculumque est, ne,
si ab-

si absente eo hæreditas dividatur, ille debitam sibi partem non ferat; neque sine detrimento ejus fiat. Quâ de causâ domum revocandum putarunt, qui sunt ei amici, mecumque egerunt, ut ad C. M. V. scriberem, eique supplicarem, ut eum cum bona venia dimitteret, sicuti facio. Erit C. M. V. clementiâ dignum, libenter ei commeatum dare, quo negotiis domesticis consulere & providere possit. Pestis hîc denuo multis in locis grassatur, ad miraculum usque tenentibus cœlum ventis, vel Australibus, vel Occidentalibus. De libris illis Græcis, ut C. M. V. clementer velit esse memor, humillime etiam atque etiam supplico. Fuit hîc quidam ex illustri familiâ, quem vocabant le Baron de Viteaus, qui pervenerat in ora hominum, magnumque nomen sibi quæsierat, nobilium aliquot inimicorum non minore audacia quam successu, patratâ cæde. Sed unius illorum filius, vindicandæ paternæ necis cupidus, & quod patefactis insidiis, quas nuper Baroni struxerat, necessitatem sibi impositam videret pereundi, nisi prævenisset, statuit simpliciter agere. Ergo die Dominico superiore Baronem ad certamen evocat in campum Lutetiæ vicinum, ubi cum singulis modo pueris, & quodam nobili, communi utriusque amico, quo arbitro,

bitro, & veluti campi magistro uterentur, foli ense & pugione conjuncti, sine ullis præterea armis rem gerent, inimicitiasque alterutrius morte finirent. Non repudiavit conditionem Baro, hostemque initio congressus trajecto brachio prostravit, sed jacentem ferire noluit, jussitque surgere; quod officium magno ei constitit. Nihil enim vulnere deterritus adversarius, sed potius pudore casus accensus, tantâ arte, tantoque impetu ferrum in Baronem direxit, ut ei medium cor transverberaret; quo ille ictu moribundus in terram corruit, jacenti plagas complures hostis infixit, sic ejus stultitiam castigans, quod inimico armato pepercisset. Ad quem effectum ut perveniret, jam aliquot annos uni arti gladiatoriaë studuerat, tametsi annum vigesimum primum vix excederet. Talem exitum fortitus est ille Baro, qui diu in Galliâ tanquam Mars alter est habitus, quem ipse etiam Rex aliquando expavisse dicitur. Sic & Montenellus, sic & Buius factis dignum exitum invenerunt.

Aspiciunt oculis superi mortalia justis. Victor ex duobus vulneribus non sine periculo decumbit; altero, ut dixi, in brachio; altero in femore. Qui si ex hoc casu evaserit, tamen manet eum adhuc certamen, cum quodam cæsi Baronis propinquo,

peritissimo mortis ejus vindice. Hoc totum, tametsi non valde ad rem pertineret, tamen nihil obfuturum putavi si adscripsissem. Lutetia, x. Augusti clō. Io. lxxxiii.

E P I S T O L A XXIII.

NUnquam fuit tam novi ferax Africa quin eam hodie Gallia superet. Nondum hinc requieverant aures à sermonibus, quos excitaverat cædes illius Baronis, de quo nuper, cum subito aliud natum est, quod non minus admirationis & sermonis præberet. Rex sororem suam, Reginam Navarræ, palam multis audientibus graviter increpuit, quod vitam degeret turpem, & flagitiis contaminatam. Commemorat memoriter mœchorum introductiones, quibus illa confuevisset. Etiam puerum sine mariti opera natum objectavit; eaque omnia suis temporibus, & reliquis rebus ita notata, ut ipse interfuisse videretur, & Reginam ea magis confiteri puderet, quam confutare posset. Finis orationis fuit, ut eam statim Lutetiâ migrare juberet, urbemque suâ contagione liberare. Sic illa, collectis raptim sarcinis, die sequenti, non modo sine ullo prosequentium officio, sed sine justo etiam famulitio, Lutetia excessit. Vendosmium mariti ditionis oppidum pete-

petere existimatur. Nobiles duæ foeminæ, ejus familiæ capita, ex itinere retractæ, & in custodiam datæ sunt. Neque eo contentus Rex, ad Regem Navarræ litteras scripsit, per quas de his rebus omnibus eum doceret; quibus si fidem is habuerit, uxoremque non accipiat, ajunt Regi in animo esse illam in arcem inaccessam condere; ubi nec vitæ licentia, nec pravis consiliis cuiquam obsit. Enimvero metus est, si ad maritum redeat, eique se purgaverit, ne plurimum concordix & publicæ tranquillitati noceat. Nam neque voluntas, neque malitia ei deest, & abundat ingenio. Ab illo Regis cum sorore congressu Chanuallonius quidam in Germaniam profugit, Fuerat hic aliquamdiu valde acceptus Alenzonio; sed cum esset compertus scripsisse quædam Antverpiâ in hanc aulam, quæ scripta nollet Alenzonius, gratiâ ejus exciderat, jussusque fuerat ejus comitatu absistere. Ita ille huc reversus receptum habuit ad præfatam Reginam. Quam rem adeo ægre tulisse Alenzonium ferunt, ut ab eo omnem amorem abjiceret. Chanuallonius juvenis est dubiæ nobilitatis, suavitate morum, ætatis flore, & formæ venustate præstans, habitus inter primos ejus Reginæ procos. Etiam Reginam seniore filix ob hujus-

modi intemperantiam infestissimam factam dicunt. Utut sit, illa, ut scripsi, Luteiâ migravit, identidem usurpans, nihil se & Reginâ Scotiæ vivere miserius; sibi quidem exiguâ portione veneni succurri posse, si sit qui suggerat; sed se nec amicum habere, nec inimicum. Hæc fabula nunc Galliam pervagatur, quæ haud scio an C. M. V. auribus satis digna sit, & operæ pretium fuit eam peculiaribus litteris persequi. Quod ut impensius facerem, me nuncii opportunitas, & necessariæ ad Reginam scribendi causæ adduxerunt; nam sane præterea vix erat quod scriberem. Regina senior ad Alenzonium Feram reversa est, Rex ipse Lugdunum profectus, majori, ut videri vult, ex parte, ut suo Duci Joysio ex Italia redeunti occurrat. Fama est Alenzonium ducturum uxorem neptem ex sorore, filiam Ducis Lotharingiæ; sororem Regis Navaræ destinati Ducis Sabaudia. Sed hæc apud me plus adhuc habent admirationis, quam fidei. Cursus victoriæ Parmensis in Flandriâ constitit ad Ostendam, quæ præsidio ab Auriaco misso deditionem facere recusavit. Ipræ amissæ. Dixmudæ valde laborare dicuntur; nam Brugenfes, evocato quod erat Meninis præsidio, urbem suam, parum alioquin tutam, firmarunt. Meninæ præsidio vacuæ direptioni & prædæ relictæ sunt. xxvii. Augusti. clō. Io. lxxxiii.

E P I S T O L A XXIV.

Rediit tandem is, quem è Belgio expectari dixi, nec quicquam refert præterquam illorum populorum miram insaniam, discordes cives, dissidentes inter se civitates, nulloque consilii exitu, quo ferat libido, ruentes. Commune tamen omnium Gallici nominis odium esse, gentem à facinore Antverpiensi pene detestabilem haberi; cui odio mutuâ benevolentiam respondere Gallos. Ergo & Bironium & suos omnes remigrasse in Galliam; cumque non suppetent naves singulorum equis transportandis, multos circumjecto stramine equos suos cremasse, multos confodisse, aut succisis poplitibus inutiles reliquisse. Viatores quoque Belgas passim à Gallis excipi & spoliari; hæc fieri in gratiam beneficiorum apud eos acceptorum dictitantibus. Ex quo fatis apparet, quam non sit tuta dissimilium societas, quamvis sub multa amicitie simulatione & fucolateat, quamque item facile recrudescant inveterata nationum odia. Cameraci dicunt esse pro Præfecto, nomine istius Regis, Regalliardum, equitatus regii in finibus Picardiæ ducem; nam ejus urbis possessionem cessisse Regi Alenzonium, ad quem

Bironius nunc suum iter habet. Cujus quidem Alenzonii, ut videtur, consilium est, ut quam valido præsidio Cameraci imposito, vicina aliqua loca recipiat; Hannoniensium & Arthesianorum civitates crebris expeditionibus vexet; atque ita Brabantis, cæterisque, quos sibi infensos novit, ostendat, quantum in se præsidii fuisset, quantumque eis prodesse potuisset, si se amico uti perseverassent. Hanc enim, aut aliam viam nullam esse alienatos eorum animos recuperandi. Cujus rei eo majorem facultatem habet, quod Rex eum summum vicarium, sive Locumtenentem designasse dicatur; ita tamen circumcisâ potestate, ut neque pecunias imperare possit, neque pro suo arbitrato abuti Regis ærario. Sed tamen tantum est, ut dixi, Belgarum in Gallos odium, ut propter eorum studiorum adfectum ipsemet Auriacus pessime audiat, neque ejus ea sit auctoritas quæ solebat, ne apud Hollandos quidem & Zelandos, à quibus parum abfuisse existimatum sit quin Comes & Dominus declararetur. Nunc vero non modo liberas: verum etiam acerbas & contumeliosas eorum voces sæpe auribus haurire cogitur. Nec desunt, qui infimulare audent in illa Antverpiensi tragœdiâ consensisse eum Alenzonio, ejusque

con-

consiliorum fuisse participem. Itaque pene ad modum privati hominis otiosus Flissingæ desidet; nisi quod nescio cujus domus suæ negotiis vacat, sic exspectans dum istius invidiæ tempestas prætereat; quemadmodum fere mobile vulgus est, nec secundæ, nec adversæ voluntatis, retinens. Non adfirmo quod dicturus sum, quamquam fere sunt rumores quos ii dissipant quibus sunt adversi, quique veros esse nollent. Tota Gallia percrebuit; denuo ad Terzeras male pugnatum, amissam classem, Gallos omnes concisos, Lusitanos remo & triremibus reservatos, Navarchum teneri captivum. Quæ si vera sunt, ut non sunt veri dissimilia, magno Gallis hospitia Lusitanica constant. Inter cætera mandata, quæ Duci Joysio in Italiam proficiscenti Rex dederat, illud vel præcipuum fuit, ut impetraret à Pontifice facultatem vendendi bona Ecclesiastica ad aliquot centena millia coronatorum; in quo nihil potuisse efficere Joysium renunciant. Ita hinc Regem sua exspectatio frustrata est, ut & nuper cum viros primarios per Galliam circummisit qui pecuniam conficerent, quorum similiter inanis labor fuit. Cum Rex huc redierit, de ratione eruendæ pecuniæ, argentique inventionem primos conventus futuros puto. Plebi quidem hinc pene ad

restim res rediit, tot & tantis exactionibus tributisque male excipitur. xv. Septembris, clō. Iō. LXXXIII.

Hic nuncius Apostolicus, Armenienis Episcopus senex, humanitate, & vitæ integritate insignis, in febre diem suum obiit. xx. Septembris, clō. Iō. LXXXIII.

E P I S T O L A XXV.

PAUCA sunt quæ scribam; nimirum esse Cameraci Alenzonium, rerum multarum penuria laborantem, sed potissimum, quod ad rem attinet, pecuniâ. Hannoniæ oppidulum est satis munitum Quesnoy, quod ejus Duces furtim intercipere conati, cum multa cæde & suorum jactura repulsi fuerunt. Aldegundius, & Junius quidam, superioris Comitum Palatini, dum vixit, Secretarius, Cameracum venisse dicuntur, tanquam à Statibus Legati, ut cum Alenzonio de concordia & reconciliatione agant. Sed agant, & reconcilient ut volunt, non videntur id secunda voluntate populi facturi, apud quem nihil est nomine Gallico invidiosius. Ipræ obsidio castellis aliquot excitatis continuatur; quam à Brugensi præsidio nescio quid damni illatum obsidentibus memoratur. Quo tempore Alenzonium quoque adfuturum existi-

existimant. Regis reditum arbitror remoraturam pestem, quæ plusquam mediocriter sævit Lutetiæ. Nova quædam religio populos istos incessit. Consurgunt urbis alicujus atque incolæ agri promiscuæ ætatis atque ordinis, catervatimque in modum supplicationes habentium duorum aut trium dierum itinere peregrinantur ad templa religionis opinione clara, fere vestibus albis linteis amicti, crucesque ligneas gerentes in manibus. Hujus rei initium quidam ad prodigia referunt, quorum novitate territi hac cæremoniâ Deum placandum, malaque quæ portenderentur averruncanda, duxerint. Alii fieri putant in gratiam Regis, ut illi Deus prolem imperiatur. vi. Octob. clō. Id. LXXXIII.

E P I S T O L A XXVI.

Scribitur mihi à C. M. V. Camerae Consiliariis libros quos ejus Bibliothecæ, superstite etiamnum Divæ memoriæ Imperatore Maximiliano ante annos, ni fallor, septem addixeram, & consecraveram, mille florenis æstimatos. Quam summam, si eâ C. M. V. visum est munus remunerari, sane amplissimam duco, & C. M. V. eo nomine humillime magnam habeo gratiam. Sed si ea, ut pretium æstimatæ mercis pro

tot & talibus libris C. M. V. Bibliothecæ propter canitiem perpetuo ornamento & auctoritati futuris, rependitur & imputatur, facere non possum quin eam justo pretio longe inferiorem ponam. Quod pro dignitate librorum, & eâ qua semper eos colui observantiâ, reticendum non putavi. Nam mihi certum est, quamcunque C. M. V. boni consulere. IX. Octobris, clō. Iō. LXXXIII.

E P I S T O L A XXVII.

TAndem Rex huc reversus est. Urbem Lutetiam inire propter pestem non placuit. Commodissimum visum est, divertere ad fanum Divi Germani Layorum. Primum ut eo ventum est, rei primariæ cura fuit convocare, quos alias scripsi conquirendæ pecuniæ circa Galliæ populos & civitates missos. Hi sunt omnes viri primarii. Quid egerint illi, quidque respondi tulerint, Regi renunciabunt. Quippe unam vocem fuisse populorum omnium, tantum esse oneris, ut potius demendum sit aliquid ex vetere, quam novi imponendi locus, alioquin ferri ultra non posse. Hinc caussa nascetur Regi eorum sententias explorandi, quâ potissimum ratione pecunia, quâ quoquo modo inventâ, opus sit, erui possit. Incertum est quo
incli-

inclinent, nisi quod non defunt, qui putent hoc munus ordini Ecclesiastico delatum iri. Rex videtur per Ducem Joyfium agi voluisse apud Pontificem, ut denuo bonorum Ecclesiasticorum ad aliquot centena coronatorum millia venditionem fieri permetteret, sed quacunque de causâ nihil esse effectum. Jam isti cujusmodicunque conventus D. Germani ad exitum perducti essent, nisi Cameraco ad castellum Theodorici, quod vocant, sex abhinc miliaribus venisset Alenzonius, capto circuitu ad Andes suos festinans, ut ibi hybernet. Ad quem est profecta mater, ut, si fieri possit, in aulam ipsum perducatur, ut eis, quos dixi, conventibus intersit. Sed incertum est etiam quid ille faciat. Nam ille quidem ratus est suo more, tanquam sibi in maximis rebus versanti parum subventum sit; Rexque potioem alienissimorum hominum, quam ejus rationem duxerit. Cæterum Cameraci neque securitati, neque annonæ fatis provisum est. Castelli Cambresii expugnationem tentavit Bironius; sed nimis feliciter supervenit Parmensis, ut parum abfuerit quin major clades acciperetur, & Bironius trepide se reciperet. Tormenta tamen bellica in tutum reducta. Belgici rebelles Status Middelburgi convenerant, ut de rebus communibus, quod esset ex usu,

usu, statuerent. Auriaci factio instabat, ut rediretur in gratiam cum Alenzonio; sed frequenter ab aliis reclamatum est, factis se recenti casu monitos quam nihil Gallicis credendum sit affirmantibus. Fuerunt qui Regem Daniæ optarent, nonnulli Casimirum nominarunt, iussufragante Regina Angliæ, sed discessum est nullâ re confecta. XXIX. Octobr. c. l. l. LXXXIII.

EPISTOLA XXVIII.

ALenzonius se recepit Laodunum. Eo Regina mater ad eum profecta est. Quid fuerit in causâ, non satis scio; nisi ut fortasse propius adesset Cameraco, ubi magnopere tumultuatum esse constat, & aut captam urbem conjuratione quorundam civium & vicinorum Præfectorum, aut certe prope fuisse ut caperetur, arce tamen Gallicis salvâ. II. Novembr. c. l. l. LXXXIII.

EPISTOLA XXIX.

REdiit ab Alenzonio Regina senior, itineris labore frustra suscepto. Neque enim is in aulam se trahi passus est. Sed neque Rex ejus absentiam valde iniquo fert animo. Regina Navarræ pervenit ad virum, à quo satis comiter fuit accepta; vivit tamen
ab

ab eo sejuncta, donec de flagitii, cuius infimulatur, veritate confiterit. Ea de causâ missus ad Navarrum Bellecurius, ut palinodiam Regis nomine canat, & rem inter eos componat. Regem accusatum, quod per iracundiam suomet sanguini notam imposuisset, poenituisse ferunt. Purgare nunc se, quod quorundam verbis fidem temere habuisset. Sed postulat Navarrus, ut si deliquit uxor, merito supplicio afficiatur; si falso sit delata, & criminis expers sit, auctores calumniæ poenam ferant. Satis constat Regem exacerbatum cæde ejus tabellarii, quem ad Ducem Joyfium missum alias scripsi (quam non sine conscientia Sororis perpetrata suspicabatur) eo irarum processisse. Qui ejus mulieris ingenium norunt, valde se falli dicunt, nisi illa talem ignominiam aliquando insigniter ultura sit. De tumultu Cameracensi quod adjeci postremis litteris meis, inde natum fuit, quod in ea urbe visus fuerat Dominus de Goigny, vicini loci Regis Præfectus, quem nonnisi de civium voluntate in ea urbe versari interpretabantur. Inscienter quidem illi, quod postea res indicavit; nam ideo Cameracum venerat, ut conveniret Alenzonium, ad quem etiam huc accessit, ac nescio an etiamnum apud eum sit. Causa adventus ejus fuit spes injecta recipiendi per pactionem
Came-

Cameraci , Alenzonio ingenti pecuniæ summâ Regis Catholici nomine promissâ. Possè vero eam actionem non abire inanem, credibile facit multum apud Alenzonium naufraga, & à rebus omnibus nuda nobilitas, cui perquam commoda esset hujusmodi transactio, quod ex eâ cujusque esuriei & inopiæ paratum esset remedium. Sed hoc negotium tam in aula Regis, quam per totam Galliam magna laborat infamia, ut quo nulla re melius Gallica levitas exprimi possit. Et scripsisse de ea re, & monuisse fratrem Rex dicitur. Species quidem negotio quæritur ex mutua utriusque partis captivorum liberatione. Nihilominus novam parari à Statibus Brabantiae legationem, brevique adventuram quidam putant, quæ de reconciliatione cum Alenzonio agat. Quo illi adduci videntur rebus gestis Parmensis, qui pleraque omnia quæ sunt præter Gandavum & Antverpiam occupavit. Sed illi aggeres maritimos passim aperuerunt, ut & ipsi maris inundatione tutiores essent, & eam partem Parmensi redderent inutilem. Secundo loco decursuri existimantur ad hoc novæ legationis consilium, ut quibus propositum sit extrema quæque potius subire & pati, quam redire sub vetus imperium. Auriacum certe à Zelandis & Hollandis in Ducem brevi crea-

creatum iri nunciatur. Pigagliardus Cameraco excessit. Arci & præsidio præest Balignius; ita animatus, ut ejus possessione, vix etiam ipso jubente Alenzonio, cuiquam cessurus videatur. Alenzonius mutato consilio non creditur abiturus longius, neque in Andes, ut dicebatur, hyematum concessurus, sed mansurus ubi nunc est ad castellum Theodorici, Chasteau Thiery vulgo vocant. Ita rediit è Belgio male acceptus, ut locus ubi maxime latere possit ei sit optatissimus. Rex interim suos habet conventus, quorum vix finis erit ante duos menses; non enim de pecunia cudenda tantum agitur, verum omnia sub incudem revocantur. Quæcumque toto regno prave, aut cum insigni populi detrimento administrantur, ea mutare in melius, pro novæ vitæ sanctimonia quam profitetur, propositum habet. In quibus tamen probabile est eo plerumque rem recasuram, ut prima sit ejus utilitatis ratio. Exempli causa, Reges Galliæ usurpant sibi jus conferendorum beneficiorum Ecclesiasticorum; itaque pueros, milites, & mulieres videre est Episcopos & Abbates. Disputatum inprimis fuit, an melius esset rem in antiquum statum restitui, ut electioni res permitteretur. Sed decretum fuit, quandoquidem non esset, quæ fuit antiquitus electionis inte-

integritas, sed tota esset depravata, non videri caussam, cur Rex tanto jure quæsito spoliaretur. Sed præstare rem relinqui ut esset, cum eo ut Rex in conferendo bonorum & idoneorum virorum rationem haberet. Ita fortasse fiet de plerisque aliis, ut postquam populi utilitas, & onerum, quibus premitur, allevatio multis & magnificis verbis jactata fuerit, postremo tamen Regis vincat utilitas. Qui quidem legem vestiarum, quam nuper tulit, arcte observandam curat. Nam cum ea Lutetiæ, ut fere fit in ejusmodi legibus, post aliquot dies negligenteretur, ipse suum, ut vocant, aulæ Præostum eo misit, qui compingeret in carcerem, quotquot deprehendisset contra legem venire. Ducti multi, quæ viri, quæ mulieres. Quæ res ingentem in eo populo tumultum excitavit, ut minimum abesset à seditione. Quid enim ita se per Præostum tanquam latrones aut prædones arripi? habere se suos Judices & Prætores, per quos castigari, si quid fecus commissum esset, solerent; nisi absisteret, se ei funestum illud officium facturos. Et proxime minis effectus aberat. De quo factus certior Rex per Urbis Prætores, qui eum adierunt, primum graviter eos increpuit, quod per negligentiam leges salutares obliterari paterentur. Eâ re se coactum aliâ ratio-

ratio-

ratione obviam ire. Deinde Lutetiam festinavit, rectaque ad carcerem profectus, eâ de causâ captos omnes dimisit, solutâ de suo carceris custodi pro singulis quæ solet mercede. Ab eo tempore legi vis addita. Cardinalis Biragius diem obiit octogenario, ni fallor, major. Eum aula, suo usâ ingenio, quem vivum non amaverat, defunctum magnifico funere extulit. Nomen habebat Galliæ Cancellarij, sed officium administrabat alter. Vir fuit æquitatis amans, ideoque Christianissimæ Reginæ C. M. V. sororis fautor & amicus, cui successit moribus, voluntate, & instituto dissimillimus. Urbem Geldriæ Zutphen ab Hispano interceptam accipere molitur Auriacus. Comitem Geldrensem, suspectum communicatorum cum Parmensi consiliorum, una cum liberis captivum in Zelandiam abduci fama est. Gandavi quoque detecta per Embisium, qui aliquamdiu in ditione Palatini exulavit, Optimatum aliquot contra præsentem urbis statum conspiratio, in magnum omnes conjecit periculum; inter quos & Rhivius, qui fuit Constantinopoli Orator, Champagneo certe, qui potissimus auctor & architectus ejus conspirationis fuit, certum videtur exitium allatura. iv. Decembris, clō. Io. LXXXIII.

E P I S T O L A XXX.

A Meis postremis litteris nihil accidit memoratu, quod sciam, valde dignum, nisi quod deprehensi sunt quidam apud Alenzonium cum telis, veluti locati & parati ad aliquod facinus. Quæ res magnam injecit Alenzonio suspensionem, existimanti aliquid contra se initum consilii, & sibi submissos alicunde percussores. Tandem post sedulam inquisitionem compertum est, non ei factas insidias, sed Feruacquo, idque machinatione cujusdam ab accepta injuria ei ex professo hostis. Regina senior ad Alenzonium denuo profecta est, cum aliis de causis, tum ut suspensionem, si qua in eo hæsit, deleat. Ad eundem Alenzonium designati dicuntur ab omnibus fere Statibus Belgii rebellibus Oratores, præterquam à Flandris, quibus receptio Alenzonii probari adhuc non potuit. Præfatis Oratoribus venturis octodecim torques aurei apud Alenzonium conflantur. Hollandi autem jam jurasse, aut brevi juraturi in verba Auriaci existimantur; ita tamen, ut supremi Imperii honos Alenzonio relinquatur. Auriaco prius omnia deficient, quam continuandorum motuum, & novorum consiliorum facultas. Summus ejus administer & consiliarius Aldegundus factus est,

est, Antverpiæ Burgimagister. Multis etiamnum annis nullum mihi videor videre otium, nullam pacem in Belgio. Multum quidem profecit Parmensis, sed non minus fortassis negotii restat quam confectum sit. E Vasconibus Aquitanisque parum tranquillæ res nunciantur, locis utrimque interceptis, quæ per arma repetuntur. Ego C. M. V. hunc annum & alios quam plurimos prosperos cedere opto & precor, cui me humillime commendo. IX. Januarii, Cl. Io. LXXXIV.

EPISTOLA XXXI.

REX urget institutum sanctioris, & in melius conversæ vitæ. Putabatur acturus Lutetiæ dies istos geniales, qui sub quadragesimam actitari solent, ut consueverat. Solebat enim dicere, nisi per eos dies Lutetiæ esset, se sibi visum iri etiamnum esse in Polonia, propter affluentem ejus urbis omne genus voluptatum & deliciarum copiam, præsertim certarum mulierum quibus assueverat. Sed nunc migrare Divo Germano non placet, ubi vita solitudini prior. Interim conventus moribus corrigendis, Statuique Regni emendando institutus, continuatur; in quo multa salutaria quotidie fanciuntur, quale illud est:

Nihil est huic Regno gravius multitudine officiorum, quibus Rex illud onerat, dum sibi pecuniam conflatur. Illa nunc bona ex parte rescinduntur, abolenturque. Habebat, verbi gratia, Rex ad centum quinquaginta ministros cubicularios. Exautorati expunctique nunc omnes, præter sedecim, aut, ut quidam, viginti quatuor. Sic factum iri putant de cæteris, cum magno compendio & allevamento populi, cuius id totum humeris incumberebat. Quod tamen non fiet sine privatorum querela, qui hujusmodi officia præsentem pecuniâ suâ redemerunt. Quibus tametsi ratio inibitur ut satisfiat, non tamen fieri poterit sine incommodo & insigni jactura. Interea non abest suspicio belli intestini renascentis. Et sunt qui contendunt jam à Navarræo missum in Germaniam ad conducendum equitem. Regi certe miles conscribitur. Reginam Navarræ putant aut redisse in gratiam cum marito, aut certe brevi redituram, maxime operâ & interventu cujusdam Pernantii Lotharingi, præcipui novæ Religionis propugnatoris. Sunt etiam apud Alenzonium Oratores Belgici, ampliora mandata à suis civitatibus expectantes. Alenzonius urget, ut à fratre Regni vicarius constituatur, eadem cum potestate quam is habuit sub Rege & fratre

tre Carolo, quæ sane fuit amplissima; sed recusat Rex. Itaque parum inter eos conventurum videtur. Qua ex diffensione discordiæ, si bellum erit, etiam graviores timentur. Quotidie huc transfugiunt ex Anglia conjurationis illius in caput Reginæ factæ participes. Comitis cujusdam Nortfolkii eadem de causa in carcerem illic dati exitium extra controversiam habetur; sed non item Comitis Arundelii, in quem Reginæ clementia propensior videtur. Sed nec Regina Scotiæ omnium, ut arguitur, conscia, magno periculo vacat. Oratorem quidem Regis Catholici, cui hæc conspiratio magna ex parte refertur accepta, migrare Angliam jussum dicunt. Sunt qui eum Oratorem hac iter in Hispaniam habiturum putent. XII. Februarii, Cl. Io LXXXIV.

Reginæ senioris febris diuturnior aliquanto, quam sperabatur, Regem à sano D. Germani huc revocavit. xv. ejusdem.

E P I S T O L A XXXII.

MAtrem ægrotantem invisit Alenzonius, fuitque apud eam aliquot diebus antequam se Regi proderet. Postremo ejus, ut opinor, monitis ad Regem accessit salutatum, tanta cum reverentia & submissio-

ne, ut diu genu pene terram contingeret. A Rege sublevatus, sermonis initium fecit, ut Regem veniam oraret eorum, quæ contra eum secus admisisset. Respondit Rex, nulla opus esse veniâ; scire quidem opinionibus se de quibusdam dissentire, in quibus uter rectius sentiat se ad arbitrium matris referre paratum, staturumque eo quod illa judicasset. Ajunt datum Alenzonio consilium, ut si Regem in partes trahere, & motibus Belgicis permiscere vellet, daret operam ut sibi Joyfium & Espernonium, alios Regis oculos, conciliaret; eorum studio atque opera quovis impelli Regem posse. Quod consilium videtur amplexurus. Ajunt Oratores Brabantiae & Flandriae (nam & hi venerunt) facere potestatem Alenzonio imponendorum quibuscunque in urbibus praesidiorum, duabus exceptis Antverpia & Gandavo. Iidem Oratores venerunt Lutetiam, Regi suam causam probaturi. Alenzonius paucos dies cum Rege moratus se recepit ad castellum Theodorici, unde venerat, reverfurus huc ante solemne Paschatis. Exeuntem tota aula magno strepitu sequuta est, sed praecipue Joyfius & Espernonius, dimisilique sunt ab eo cum multis magnæ benevolentiae notis. Rex videtur suæ tutelæ Cameracum facturus, eoque nescio
 quas

quas copias, nomine tamen Alenzonii, transmissurus. In ore omnium est bellum contra Damvillam, quem nunc Ducem Montmorancium vocant. Is est Gubernator Provinciæ, quam Languedoccam dicunt. Præfecturæ hujusmodi nullis terminis definiri, sed vitæ æquales esse solent. Successor non datur nisi rebellibus, aut Maiestatis convictis. Regi fixum est ei Provinciæ præficere Joylii patrem; sed Montmorancius non videtur ejus possessione cuiquam cessurus, nisi ex ea pedibus trahatur. Dedit Rex operam, ut à Parlamentorum suorum Consiliariis causa cognosceretur, Montmoranciusque contumax & rebellis judicaretur. Ajunt post Pascha sumptum iri hoc bellum, Legatum Regis fore Alenzonium, quo testatius sit ejus erga Regem obsequium. Res ea in magna expectatione est. Magnæ sunt in illo tractu Montmorancii vires, multiplex scietas & confœderatio; multi ejus ruinâ ad suum exitium viam muniri suspicabuntur. Nuper parum abfuit, quin Rex in concilio quiddam admitteret regiæ clementiæ non satis consentaneum. Erat in eo concilio eques Maltensis, Priorem Campaniæ vocant, vir ingenio turbido, & non satis circumspecto; cumque Rex nescio qua de re, gravissima tamen, sedulo

differeret, eique Prior iste refragaretur, eo dilapsus est, ut his verbis uteretur: Si verum, Rex, velles dicere, meministi &c. Quibus verbis, ut in suam concumeliam prolatis, Rex vehementer excaudit, Et quid, inquit, egone tibi mentiri videor? cito procumbe in genua, & veniam precare. Quod cum esset ab illo factum, Rex quidem illi veniam dedit, sed cum hac conditione, ut statim abiret è conspectu suo. Quod cum ille cunctantius faceret, aut aliquid obloqueretur, sic ira Regi referbuit, ut educto gladio eum transfixurus fuerit, n̄ retentus ab iis qui aderant. Episcopus quidem Parisiensis adhuc vulneratam gerit manum, dum eam nudam in gladii aciem injicit. Sic fere Rex in concilio facinus pœnitentiam profitente indignum commisisset. Deprecantibus multis Rex ei ignov̄t, ita tamen, ut absistat aula, neque unquam fedet in suum conspectum. Quod quidem non est supplicii parum homini in aulâ educato, & qui nullam alibi quam in aula felicitatem novit. Don Bernardinus ille de Mendoza, conscius, ut fertur, & particeps tragœdiæ Anglicanæ, venit Lutetiam, ubi nescio cujus rei à Rege Catholico responsum expectat. Sunt qui

jugum. Itaque fortem cum Hollandis & Zelandis communicare, eundemque quem illi rerum suarum exitum exspectare constituerunt, cum quibus se foedere & societate junxerunt. Quod eorum consilium reliquias laboris portendit; si quidem illi populi, si qui hodie, valent opibus, undique muniti sunt, & habent in sua manu claustra maris. Nam reliqua quidem Brabantiae oppida una cum Flandris, permittentibus etiam Antverpiensibus, quo eo onere liberentur, ad veterem Regis Catholici obedientiam reversura existimantur, exceptis unis Bergis, quas in suam tutelam acceperunt Hollandi. Alen-zonio vero alia nunc quam rerum Bel-gicarum cura, quae proprie ad ipsum per-tinet. Si quidem rumor est constans eum phtysi, quae jam ad hecticen inclinât, la-borare. Quod si est verum, ut omnes adfirmant, longum ei vitae tempus super-esse non potest. Sic quamvis iniqui Va-lesii proximi erunt istius Regni hæredes Borbonii, Cardinalis imprimis, deinde Na-varraeus. Reginam quidem seniore ex animi ægitudine valetudine adversâ ad-flicti quidam dicunt; nam hinc aliquan-to longius ruri agit. Bellum quod erat in ore omnium adversus Damvillam Rex videtur deposuisse; nam testificatus est
vulgato

vulgato edicto sibi nihil tam cordi esse, quam pacem. Moveret se nemo, sed communi quieti omnes consulerent. Quod Regis edictum qui sunt adversæ factionis in contrarium rapiunt, tanquam certissimum belli signum. Ita eum solitum ajunt præstigia sibi effingere, quoties adversus eos bellum pararetur. Recte illi, an fecus, tempus aperiet. x. Aprilis, clō. Io. LXXXIV.

E P I S T O L A XXXV.

ALenzonii salus pro deplorata habetur. Quinimo fama percrebuerat his diebus, illum inter mortales esse desiisse; nec dies modo nominabatur xxv. hujus mensis, verum etiam hora, utpote x. noctis, quâ migrasse ex hac vita dicebatur. Jacuerat per aliquot horas sine ullo motu, ut extinctus judicaretur. Postea rediit ad se, & etiamnum vivit, si vivere est singulis momentis sine spe vitæ mortem expectare. Invisit eum Regius Archiater, qui reversus Reginam seniore bonâ spe implevit. Cæterum seorsim dixit amicis, non arbitrari se tota hac luna illum superfuturum. Erit quod volet Deus; qui M. V. fervet incolumen, cui ego me humillime commendo. xxix. April. clō. Io. LXXXIV.

E P I S T O L A XXXVI.

NON dubia habetur Gandavi, Brugarum, & Ostensæ cum Parmensi compositio. Ac jam quidem in summo templo Gandavi more Romano sacra celebrari ajunt; idem fieri Brugis in tribus templis. Una ejus oræ Slusa non discedit à fœdere, quod ei intercedit cum Flissingensibus. Brevi hujus compositionis leges in lucem exituras putant. III. May, clc. Ið. LXXXIV.

E P I S T O L A XXXVII.

ALenzonius etiamnum latet affixus cubiculo, vel potius lecto, nec ulli se præbet videndum, præterquam uni aut alteri, qui ei bene volunt, bene quoque sperare jubent. Sed qui sunt sine studio, desperatam ejus salutem putant; nec defunt qui jam mortuum arbitrentur, sed dissimulari. Quorsum evadat exspectatio, totam Galliam suspensam tenet, nec immerito; nulla enim hodie res est, quæ magis intersit ad istius Regni statum. Rex jam aliquamdiu ab uxore alieniorem se præbet. Caussam ejus rei putant æmulationem inter fratrem Reginæ, quem Ducem Mercurii vocant, & Ducem Joysium, qui sororem ejus habet in matrimonio.

Hunc

Hunc Rex cum amplissima potestate constituit Admirallium maris, Britannicæque præfecit Ducem Mercurii. Is in suæ Præfecturæ partibus sui juris debere esse putat collationem officiorum & munerum; contra Joyfius. De quo Rex certior factus graviter increpuit Ducem Mercurii, ab eoque tempore visus est adversus uxorem iniquior, ut cujus fiducia & conscientiam crederet pervicaciorē elatioremque præbere se Ducem Mercurii. Hinc injecta quibusdam suspicio Regem divorcium cum uxore meditari tanquam sterili, cum Regni status, si unquam, uxoris fecunditatem desideret. Missus in Aquitaniam cum ingenti & splendido comitatu Dux Espernonius, magnam præbet sermonibus & conjecturis materiam; nam istius itineris arcani vix unus atque alter, præter Regem, conscii habentur. Ipse quoque Rex brevi Lugdunum meditari dicitur, haud dubie non levi de causâ, sed quam nemo fidelius, neque certius aperuerit, quam tempus. v. Junii, clō. 10. LXXXIV.

E P I S T O L A XXXVIII.

L Etalem fuisse Alenzonii morbum, mors indicavit. Concessit fato die hujus mensis

mensis decimo , eodem pene tempore & momento , quo superioribus annis frater ejus Carolus , eodem certe morbo, nimirum è pulmonis ulcere , quemadmodum C. M. V. ex ipsius Regis litteris intellexit. Quorundam judicium est, publico magis bono sublatum quam natum , hominem obnoxium pravis futilium ministrorum consiliis , qui adulatores à veris amicis non discerneret, & qui magnam famam adfectaret, sed quamcunque potius quam bonam , facilem suscipiendis actionibus , sed faciliorem deponendis. Ergo omnis vita ejus inconstans , mobilis, inquieta , miscendis perturbandisque bene compositis rebus dedita , portendebatur. Hunc mater non ficto dolore luget ; in reliquorum lachrymis plus est fortassis ambitionis & simulationis , quam veri. Parari ajunt funus magnificum ; luctum tamen intra ferias D. Joannis proximas inclusum iri. Cadaver expectatur Lutetiæ. Rex vestem lugubrem atram præter morem induit , cum antea violacei coloris vestitu lugere Regibus mos fuerit. Hunc casum magnæ mutationis hujus Regni causam fore, sunt qui conjiciunt ; nec temere, ut opinor. Nam ita animatæ videntur præcipuæ hujus Regni provinciæ & civitates , ut non facile Regem accepturæ sint , qui
cum

cum eis in religione non consentiat. Quibus ad motus & tumultum non defuturi sunt duces, cum ipsi provinciarum Præfides, tum alii; quæ quibusdam tam certa tamque exitiosa videntur, ut jam de migrando è Gallia cogitent. Rex quidem Navarræum omni honore complectitur. Donavit eum Ducatu Alenzonii, & in literis eum honestat titulo, quo proximi Regni hæredes honestari solent. Ad hæc inventa est ratio, quâ intercepto Alenzonio, nihilominus miseræ Belgii continentur. Ajunt enim testamento legasse matri Cameracum. Accedet fortassis quicquid sibi usurpavit in Belgio, totaque illa actio. Hoc omne mater Navarræo cefura existimatur. Sic illi quod volet in Belgio liberum erit, sine ulla Regis Catholici de isto Rege querela. Hæret interim in lateribus Arthesii & Hannoniæ acerba pestis. Cameracense præsidium longe lateque incendiis & rapinâ populatur. Brugeses præsidium Regium acceperunt, Gandaveses Auriacense; sed ea fuit pabuli inopia, ut mox equitatus ea urbe excedere & abire coactus sit. Quare quidam suspicantur Gandaveses abjectam compositionis cum Parmensi actionem repetituros, vel metu appropinquantis recentis

tis militis Hispani. XVIII. Junii, clō. Io.
LXXXIV.

EPISTOLA XXXIX.

Feriis D. Joannis & duobus diebus frequentibus juxta perfoluta sunt Alenzonio ; quo in negotio nihil præcipuum annotatum , nisi quod in oratione funebri nulla rerum in Belgio gestarum facta sit mentio, neque ullius illarum Provinciarum insignia pompæ illata. Testamentum Alenzonii, cujusmodi circumfertur , his litteris adjunxi. Ducem Espernonium venientem ad se Rex Navarræ perquam comiter & honorifice complexus est ; quæ res lætitiæ fuit isti Regi. Uxor tamen Navarræi eum ad se admittere noluit. Idem Espernonius per provinciam Narbonensem Lugdunum petere existimatur ; quo loco Rex ei occursum sit. Marschallus Rhetzius versatur in Picardiâ , ubi arces atque oppida , quæ eo indigere videntur, præfidiis firmat , adversus subitas impressiones , & in quemcumque eventum. Multus pedes, multus eques passim locatur ; eo amplius, ut ego interpretor, ut si Cameracum obsidione premi contingat , non longe petendum , sed ad manus sit subsidium. Hollandi, Zelandique classem instituerunt, quâ
prohi-

prohibeant ne quid alicunde commeatus in oram Belgii, quæ suæ factionis non sit, importetur. Quæ res fortasse non-nihil cariorem annonam facit. xx. Junii, cIo. Io. LXXXIV.

E P I S T O L A XL.

Certum est Auriacum ictu minoris sclopeti interfectum; percussorem captum, & tormentis admotum nihil extorqueri ex se passum esse, quo auctore tantum facinus perpetrasset; tantum suâ manu scriptum reliquisse, eo adductum se studio liberandarum illarum provinciarum tali Tyranno. Venerunt huc Oratores ex Belgio, credo ut Regem in suas partes protraherent, sed haud commodum ab eo responsum abstulerunt. Nunc sollicitant Reginam seniore, à quâ quoque si rejiciantur, Regis Navarræ & Borboniorum opem imploraturi videntur. Lillo Antwerpiensium munimentum Parmensis obsidione premit, & ter tentatâ expugnatione oppugnantes magna cum cæde repulsi. Rex iter Lugdunum versus ingressus est, eâ maxime, ut putant, de causâ, ut in locum præsentis Præfecti Lugdunensis substituatur Espernonius Joyssive pater. Rex Navarræum invitat, delato ei

Regni vicariatu. Guisii dominationem cogitant. Aliquis videtur esse rerum timor, nec certum qualium, nisi quod hoc optime tempus declaraverit. Cameracenses Marefchallus Rhetzius in verba Reginae senioris adegisse jurejurando dicitur. XXIII. Julii, cIo. Io. LXXXIV.

E P I S T O L A X L I.

UNum in praesens se mihi offert, quod descriptione dignum sit, Oratores Belgicos magnâ vi niti ut in suas partes Regem protrahant. Valde favet eorum causâ Regina senior; itaque Regem ipsum nonnihil commovisse dicuntur. Remissus ex iis unus, & cum eo simul ille qui Alenzonio, dum viveret, Antverpiæ pro Oratore operam navavit. Hos commodum ad illos Status à Rege responsum ferre ajunt, consilium, operam, favorem, auxilia liberaliter promittente; nam ei Status è contra immodica, & pene dictu incredibilia offerunt. Res est magnæ expectationis. Sunt quidam, qui vehementer classicum canunt. Quid enim expectare Regem, aut quod opportunius tempus habiturum bellum, quod intra paucos annos necessarium sit futurum? cur eum non praesumere, cum tanta occasio,
tanta

tanta utilitas ostendatur ? Stulte optari, quod haberi possit. Esto, nunquam Gallis ex animo credent Belgæ, neque se eis subjicient; parum ne videtur eos à veteris domini obedientia abstraxisse ? Vivant aliqua ex parte liberi, ne sint plane dediti Gallis, dummodo vivant hostes infestissimi Hispanis. Exiguam profecto plagam Regis Catholici rebus inflixisse videri non potest, qui tot ab eo provincias abalienaverit, licet non plane sibi subdiderit. Nemini vero, bono judicio prædito, obscurum, quin Hispani, cupida regnandi natio, ubi se paululum confirmarint, nequaquam in tantâ potentiâ quieturi, sed reliquæ ditionis Christianæ imperium affectaturi sint. Quantum autem superest præ eo quod jam adepti sunt ? hîc nullam deinceps libertatem, nullam reliquorum Principum aut Rerumpublicarum dignitatem fore. Unius gentis Hispanicæ omnium rerum erit arbitrium, quo nihil miserius, neque indignius. Mature ergo tantæ ruinæ occurrendum, antequam coalescant vires. Non esse dubium, quin omnes Reges, Principes, & civitates, quibus sua salus aut dignitas cara sit, libenter arma consocient, & ad commune restinguendum incendium concurrant. Neque hæc non æquis auribus accipi puto, sed unum mor-

tis Regis Catholici tempus expectari. Eam videri summam miscendis rebus oportunitatem. Ab Lillo Parmensis ad Termondam castra transtulit, multis, ut narant, suorum desideratis. Calolum tamen castellum retinet, unde non parum prætervehentibus navigiis incommodi infertur. Termondæ non difficilem expugnationem sperant exclusâ ejus majori præsidii parte. Mareschallus Rhetzius est ad D. Quintini fanum, unde summopere conatur persuadere Balagnio, qui est Cameraci, ut eâ Præfecturâ Regi, quemque Rex volet imponere, cedat. Balagnius autem ejus loci civibus, propter dominatus impotentiam, magno est odio, nec de effectu desperatur. Spectatur jam Rhetzii in huiusmodi actionibus dexteritas & prudentia. Lutetiæ. xviii. Augusti, cIo. Io. LXXXIV.

E P I S T O L A XLII.

VIX est quod scribam, tametsi me ad scribendum tempus & officium vocent. Rex nulla, quod sciam, re memorabili confectâ Lugduno rediit. Fuit hic aliquamdiu in suburbana arce, quam *le bois de Vincennes* vocant, ubi templum Hieronymitarum construit, sibi suæque
Pœni-

Pœnitentium societati ; mores interim & flagitia castigans , præsertim eorum , qui pecuniam publicam , sive fisci , sive ærarii subverterunt ; quorum plena est Gallia. Nec parcit in his, ne summa quidem dignitate præditis. Itaque multi profugiunt metu. Ab his irrupturus in Concilia , quæ Parlamenta vocant , existimatur , jurisque & judiciorum rationem ab illis repetiturus ; nam & hanc nationem valde corruptam , & medicinæ indigentem arbitrantur. Regnant in Gallia, non minus fere quam ipse Rex , jusque habent quæstui , aut dant gratiæ. Cardinalis Borbonius , tametsi decrepitus , non videtur fatis æquo animo Navarræo fratris filio juri successionis Regni cedere. Ea re ad partes Guisianas valde inclinatur , quorum apud multos præcipua est auctoritas & gratia. Quinimo nuper dictitatum fuit , eum , sacris & Cardinalatu repudiatis , ducturum uxorem Monpenseriæ viduam , Ducis Guisii sororem ; manetque etiamnum ea fama. Mareschallus Rhetzius non discedit à Picardiâ , ubi quæ munitionibus defunt explenda curat , & loca pleraque præfidiis firmat. Nam Regiæ seniori nihil videtur deliberatius , quam Cameraci possessionem continuare. Ob id & miles Prætorianus eo missus. Ipsa Regina ad

Ligerim abest, circumque ea loca vagatur, congressum, ut rumor est, cum Rege Navarræo captans; sed is non videtur eo facile adduci, quod à Regis Reginæque insidiis sibi cavendum putet. De uxoris adventu non desperatur. Illuc & ipse Rex profectus est, aliquamdiu mansurus, nisi vetaret eadem pestilentia, quæ eum Lutetiâ arcet. Hic adhuc incertum est quo se applicet. Res in Belgio Regi Catholico procedunt ex sententia. Recepti in gratiam Gandavenfes iis, ut dicunt, legibus, ut ducenta coronatorum millia solvant; templa restituant; pro una geminam arcem habeant, sex capita quæ postulentur tradant. Sed & Bruxellenfes de deditione agitant. Propter hæc nihilominus non dimittit animos Antwerpia; sed nec Hollandi, neque Zelandi de inceptis quicquam diminuunt. Venit ab illis Reginæ senioris Orator. Jactat amplissimas condiciones, quibus eos cum Rege depacisci paratos adfirmat. Non est extra dubitationem quid futurum sit. Interea Deus Optimus Maximus C. M. V. confervet, cui ego me humillime commendo. IV. Octobris, cl^{ca} Io. LXXXIV.

E P I S T O L A XLIII.

NON modo speratus de die in diem Sanceri discessus longius fecit litterarum mearum intervallum, verum etiam quod nihil haberem scriptioe dignum. Rex lustratis diversis regionibus, ubi se à peste tutum fore crederet, postremo Blesii constitit. Sed & illinc eum pestis ejecit, abrepta de Gynecæo uxoris nobilium puellarum unâ. Sic postremo recepit se ad fanum D. Germani Layorum, eo in loco coeptam morum & institutorum censuram peracturus. Vidi eum Blesii, apud eum, Reginaeque matrem & uxorem, dolorem & luctum Christianissimæ, M. V. Sororis ex morte Alenzonii testatus. Fuit aliquis rumor novorum motuum Galliae Narbonensis; sed ii videntur confedisse. Don Bernardus ille de Mendoza, qui ex Angliâ hac iter habuit in Hispaniam, huc reversus est; primum ut luctum Domini sui de morte Alenzonii testificaretur; deinde ut amoto Taxio Oratorem ageret. Taxius in Belgium se recepit, inde in Hispaniam profecturus. Si boni Oratoris est magnum sumptum facere, non facile reperietur hoc Don Bernardino melior; nam ajunt illi esse in animo ad sedecim millia coronatorum quotannis in suam le-

gationem infumere. Utinam reliqua consentiant, nullâque re Taxio inferior sit. Dux Espernonius, Regis fere alter, pessimo strumæ sive scrophulæ genere laborat, cui medendo contactu dextræ Reges Gallici facultatem profitentur; cujus virtutis experiundæ magna nunc Regi occasio datur. Atque hæc scribo, quod nihil haberem quod scribam aliud; omnia enim congelasse videntur, quo majores fortasse sequenti vere motus expectandi. x. Decembr. clō. lō. LXXXIV.

E P I S T O L A XLIV.

Denuo adfunt à rebellibus Statibus è Belgio Oratores cum amplissimis, ut ajunt, mandatis, Regem, si possint, ad suam tutelam traducturi. Quid futurum sit, mihi non fatis liquet. Regi quidem belli suasores non desunt. Antwerpia interim gravi obsidione urgeri dicitur, pene intercepto fluminis sive æstuarii usu. xv. Decembr. clō. lō. LXXXIV.

E P I S T O L A XLV.

Adfunt denuo à rebellibus Belgii Statibus frequentes Oratores, cum amplissimis mandatis & ingentibus promissis,

missis. Duodecim oppida deferunt Regi, modo ipsi in tutelam & fidem recipiantur; in quibus oppidis summum sit ei jus & potestas. Pollicentur in sumptum belli in singulos menses centum millia coronatorum; ex quibus quinquaginta sumpturi sint à Regina Angliæ, quinquaginta ipsi præstabunt. De quibus rebus expectatur Orator Anglicus, cum magno & splendido comitatu. Adventui obtenduntur Insignia ordinis ejus Regni, quæ per eum huic Regi mittuntur. Interea jussi subsistere in propinquo oppido Oratores Belgici; nihilominus tamen cum Rege per scripta & codicillos agunt. Sumptus eis à publico suppeditantur. Facilem & expeditam viam ad victoriam Regi promittunt, si comœntu adversarios prohibeat, neque ex suo Regno quicquam exportari patiatur. Si id fiat, nullum intra annum in Belgio hostem fore; intercluso enim ex altera parte omni maritimo subsidio, non fore tolerabilem famem, ne nunc quidem, cum omnia à Gallia pateant, nisi difficili & gravi annonâ. Quæ ad hæc mens Regis futura sit, non est facilis conjectura. Si causam suscipiet, simul in se grave bellum trahet. Si rebellibus auxilio erit, minime probabile exemplum erit iis rebellibus quos habet domi. Postremo capienda arma

pro iis qui à communi religione diversa sentiunt, quos in Regno suo odit & averfatur, neque fert, nifi invitus. Non videntur ifta hominis fibi constantis. Palam certe non putant transgrefsurum in partes. Reginae matris auspiciis id bellum deftinatur, non tamen fine regis viribus & confenfu. Cujus autem ductu geretur, excogitare non poffum. Effet quidem idoneus Rex Navarræ, aut Condæus, fed neuter Regi fe credit, nuptiarum & cædis Bartholomæanæ memor. Attamen non defunt, qui dicant, Regem Navarræ fororem unicam Regni hæredem Condæo elocaturum, quo magis utriusque fecuritati confultum fit, fi qua vis alteri fiat, altero fuperfite qui vindicet. Harum rerum eventus diu ignorari non poffunt. Monf. ille de Selles, quem in Hispaniâ M. V. novit, in carcere Zelandico interiit. Edictum tandiu meditatam emendandis moribus tandem prodiit, fed quod nifi in paucis multorum exfpectationi non refpondeat. Ejus exemplar transcriptum mitto ad C. M. V. cui ego me humillime commendo, & Deum oro, ut diutiffimè fervet incolu- mem. xxv. Jan. clō. Io. LXXXV.

E P I S T O L A XLVI.

Rex Oratores Belgicos privatim audivit. Quæ forma fuerit eorum orationis, ex vero non possum dicere; nec tamen difficilis est conjectura. Regem quidem respondisse ajunt, in nullo se boni vicini officio cessaturum. Sunt Oratores numero quindecim, cum comitatu ad homines sexaginta, quibus se adjunxit Princeps d'Espinox, ille, qui cum fratre Marchione Richeburgenfi diu vixit in aula Divæ memoriæ Imperatoris Maximiliani. Etiam à Rege Catholico, & à Pontifice, & à Duce Sabaudix adventare Oratores percrebuit, aut certe litteras, quæ Regem fœderis moneant, & in officio contineant. Sed ego nec Sabaudi, nec Regis litteras aut legationem magnam vim habituras puto; quantum valitura sit Pontificis auctoritas non possum statuere. Oratoribus, quos dixi, publice sumptus suppeditantur. Venit postremo, qui exspectabatur Orator Anglicus, cum amplo & splendido comitatu. Ei nomen Comiti de Herbei. Regiâ stirpe ortum ipsi Angli confirmant. Sic obviam ei itum est, ut nihil fieri potuerit splendidius. Ædes præbitæ Regiis proximæ; sumptus decreti in singulos dies ducenti coronati.

quam id frustra fuit, seu firmitate corporis Regii, seu debilitate veneni, ad vim se convertit, intento in eum minori sclopeto. Sed nec ita propositi scopum attingit, captusque, & in carcerem datus, causam dicit ex vinculis. Casus iste Regem graviter movit, ut certe debuit, quod ad invidiam ejus plurimum pertineat; eaque de causa illi misit unum ex iis qui juridicundo præfunt, magnæ auctoritatis virum, qui causæ cognitioni, & tormentis ficarii illius intersit, resque certas & compertas referat, an aliquo auctore, an sua sponte & proprio odio eo processerit. VI. Martii, cl. J. LXXXV.

EPISTOLA XLVII.

HAud dubie nunciatur è Brabantia subactam fame Bruxellam Parmensi se dedisse; Antverpiam vero graviter premi, amisso navigationis usu ob flumen sive æstuarium ponte junctum, quod opus tandem ad exitum perductum sit. Eam rem credibile est calcar istis additurum, quo citius de negotio Belgico statuatur. Nam res illic nisi fulciantur, strenue ad ruinam tendunt. Oratores quidem contumaciam civitatum suis rebus parum confidere videri volunt, quod Rex suo nomine bellum gerere

rere nolit, sed maternis auspiciis deleget.
VII. Martii, c^lo. l^o. LXXXV.

E P I S T O L A XLVIII.

DImissus Orator Anglicus die hujus mensis decimo quarto, postquam viginti diebus hic fuisset, magno in honore, omnibusque cultus officiis. Abeunti donatum tantum vasorum argenteorum, quod quatuor coronatorum millibus æstimeretur. Sed & comitum præcipui donis honestati. Sequuti paulo post Belgarum Oratores, quorum singulis impertitæ catenæ aureæ pretio ducentorum coronatorum. Quorum adventus nullius, aut non magni usus fuit, aut certe valde tecti & dissimulati. Rex palam respondit, sibi esse in animo fervare pacem, quam haberet cum Rege Catholico. Reginam esse salutis eorum valde cupidam, sed quominus opem ferat, prohiberi voluntate Regis. An quid secretius sub hoc velo lateat, non habeo certum. Illi quidem omni conatu adnisi sunt Regem in apertum bellum trahere. Quod idem Oratori Anglo propositum fuit, sed parum videtur profecisse. Sunt qui putant nescio quid modicæ opis eis promississe Regem, donec ex hac tempestate impenden-

dente evasisset ; postquam conquieverit , majore auxilii mole subventurum. Non enim ambigue novi istius Regni tumultus portenduntur, Movent arma Guifiani , irati, ut vulgo ajunt , quod sua majorumque tanta merita nullâ Regis liberalitate pensentur , cum interim duo juvenes novi , nulla re , nisi arrogantia & superbiâ , insignes , magnis viribus & honoribus cumulentur. Neque hic consistunt. Volunt post Regis interitum designari Regem , qui Religionem profiteatur Catholicam ; revocantque denuo in scenam sacras societates , & foedera adversus hæreses instituta , in quibus sibi primas partes vindicant. Hoc est , cum præclare intelligant , si Rex Navarræ post Regis mortem rerum potiatur , nullum sibi in Gallia locum fore , mature obviam ire , & dum tempus est rebus suis consulere , vel cum summa istius Regni perturbatione , conantur. Ac sane suspendit ingens metus atque exspectatio omnes Galliaë populos , quisnam religionis status futurus sit Rege defuncto. Plerique enim veteres ritus , omnesque ceremonias & sacra sub Rege Navarræo profanatum dissipatumque iri credunt , eodemque loco , & forte pejore , Catholicos tum futuros , quam huc usque fuerunt qui diversam religionem sectati sunt. Ea opinio res novare volen-

volentibus magnam præbet oportunitatem ; præsertim iis qui à veterè religione nunquam deflexerunt. Quo numero sunt Guisiani ; quorum præterea ingens favor & gratia est apud populum , adeo ut voces interdum audiantur , quibus illis plus deferatur , quam Regi. Continuatam à Carolo Magno usque in hoc tempus gentem , perpetuos veteris religionis propugnatores , Regi & Regno Galliaë nunquam non fidos , tametsi neglectos , aliis locum obtinentibus , quem ipsi mereantur , nunc iusta de causa capere arma , munus Regis subire , & defendendam suscipere religionem. Stat etiam ab illa parte , relictis gentilibus suis , Cardinalis Borbonius. Regi per literas & nuncios admonenti , viderent quo progredierentur , responderunt , se nihil contra eum moliri , sibi manere fidem & obsequium , ne crederet fictis malevolorum criminibus. Nihilominus appropinquare equitum Germanorum adventum fama increbescit , jamque Lotharingiaë imminere , & brevi habiturum Guisium in armis ad viginti millia hominum. De pecuniâ si quærat aliquis , unde sit supeditatura , vulgi ad hoc expedita responsio est , pecuniam deesse non posse , amicis & adiutoribus Pontifice Maximo , & Rege Catholico : nam hos non
dubie

dubie cum Guisianis convenire. Enimvero si quis attendat quibus præcipue boni sint isti motus, non facile reperiet alios, quam Pontificem & Regem Catholicum; nam hujus quidem Provinciarum quies, & cœptorum quos sperat eventus, non aliunde pendet quam à motibus & perturbatione istius Regni. Non fallunt ista Regem Navarræ, neque ab eo negliguntur, quin & ipse ea comparat, quibus vim propulset, & salutem muniat. Idem Regi operam suam adversus hostem defert. Rex eum animo quieto esse jubet, neque quicquam attentare; tantum ita habere provisas urbes suas ne pateant hostium insidiis; fore sibi curæ cætera. Nescio quatenus is fidem adhibeat, nam non desunt quibus suspicari libet, nihil inscio atque invito Rege à Guisianis cœptari. Alii quidem hucusque Regem consiliorum Guisianorum expertem, sed eundem brevi cum illis sensurum, causamque communicurum judicant. Non quod eos præcipuo amore complectatur, sed quod Navarræum ob veteres discordias & dissidium religionis magis oderit. Neque mihi dubium est, quin, si detur ipsi optio, quemvis Regni hæredem malit, quam Navarræum. Quid enim actorum suorum firimum? cujus affinis, aut etiam consanguini

nei statum inconcussum? cujus amici fortunam nullam subituram mutationem hoc successore polliceri sibi possit? Postremo durum est post mortem prævidere florentes fore, quos in vita afflictos volueris. Sed est difficile talium rerum fontem & radices recludere; ideo melius, dum tempus in apertum proferat, in medio relinquuntur. Novam haud ita pridem in caput Reginae Angliæ conjurationem deprehensam constanti famâ circumfertur. Hollandiæ & Zelandiæ populi toti sunt in apparandâ classe, quâ perrupto ponte Antverpiæ subveniant. Quod si minus succedat, aggerem maritimum qui est citra Bergas subruant, ac mare Antverpiam usque immittant, ita ut deinceps naves irritò ponte ad moenia ejus urbis appellì possint, non sine miseranda accolarum clade. Tanta pertinacia est. Ipsi necessitatem vocant. xxvi. Martii, clō. 16. LXXXV.

E P I S T O L A XLIX.

MAGNUM in metu est bellum, subitum quidem illud & inexpectatum, Regi ipsi pene visum prius, quam cognitum. Ante duos menses Dux Bullonius eum per litteras monuerat ut rebus suis confu-
leret, parari bellum à Guisianis, quod à
fe

se tum neglectum identidem ingemiscere dicitur. Auctor istorum motuum specie præcipuus Cardinalis Borbonius, revera, ni fallor, Duces Guisus & Maynæus, & Cardinalis Lotharingus, fratres, Dux d'Aumale & Marchio d'Elbœuf patruelles, Dux item Mercurius Reginæ frater, oræ Britonum & Armoricæ civitatis Præfectus. Hos sequuntur multi alii, sed inferioris notæ, quos longum esset per censere. Causæ offensionum plures; imprimis æmulatio. Jamdiu ægre ferunt Guisiani, non se locum gratiæ & honoris, quo se dignos putant, apud Regem tenere; divitiis & dignitatibus alios cumulari, sui nullam haberi rationem; jacere ære alieno oppressos, officiis majorum & suis erga hoc Regnum contracto. Regem sibi duos juvenes selegisse, quos amaret, foveret, loco filiorum haberet, in quos Regni opes effunderet, qui ejus interiore convictu affidue uterentur; cum ipsi non modo ab ejus congressu, verum etiam à conspectu objectis foribus contumeliose repellerentur. Huc accessit, ut opinor, suspicio nec temere orta, fore ut Navarræi soror, ejus Regni & latissimæ ditionis hæres, nuberet Duci Espernonio, Connestabili, ut credunt, à Rege designato; quâ matrimonii conjunctione conciliatus Navarræo

Rex, alias iniquior, æquum se successioni illius præberet. Huic incommodo, ut gravissimo, visum fortassis Guifianis ire obviam; nam fatis constat eos, vel Navarræo, vel Condæi Regno, nullâ auctoritate, nullo numero in Gallia futuros. Cardinalis Borbonius Regni successoris nomen affectat, fertque indigne sibi præferri fratris filium, certiolemque hæredem judicari. Adeoque fastidito Cardinalitio habitu sibi placet in fagis, ut quibusdam delirare videatur. Persuasum habet deberi hoc à se Sedi Apostolicæ, deberi religioni quam profitetur, deberi generi & dignitati, ne huic Regi defuncto succedere alium quam Catholicum patiat. Sic tanquam conjurationis caput se infert, & primas partes deposcit. Religio, bonum publicum, conventus Ordinum, incolumitas Regni, salus bonorum, tralatitia res novas volentibus usurpare, adsciscuntur, obtendunturque. Quin etiam afferri bulla, jamjamque adesse dicebatur, quæ Regi Navarræ & Condæo omni spe successione interdicit, ut inhabilibus & indignis. Haud scio quam utili ad concordiam exemplo, præsertim his temporibus, quibus triumphatis Persis, si unquam, Christianorum finibus pertimescendus sit Turca. Fallitur enim, si quis tam diutur-

no bello aliud Turcæ quæsitum putet, quam ut sibi ad excidium Christianitatis viam muniret, ut postquam is hostis sive sublatus, sive domitus tuta terga præstitisset, ipse totis viribus de salute & Imperii summa inæquabili certamine nobiscum dimicaret. Atque ea quæ dixi tam grata sunt in vulgus, sic animos multorum permovent, ut nesciam quid futurum sit. Regi quidem nihil potuit accidere, neque inexpectatius, neque incommodius, imparato ab exercitu, nudo à pecunia. Vix est Catholicorum optimatum quispiam, qui non Guisii consiliorum particeps, & fautor occultus habeatur. Provinciæ fere omnes nutant; præcipue civitates partim sunt infidæ, partim præsidium accipere recusant. Ita Rex vix habet quo se vertat, inter certos hostes, amicos vel imbecilles, vel exiguos. Et quamquam agat omnia ut vires contrahat, tamen hoste jam propinquo, & jam accincto omnis festinatio tarda est. De uno Duce Mercurii mihi mirum, adduci potuisse, ut contra Regem indueret arma, qui sororem habeat Reginam, & sit ipse magnis & recentibus Regis beneficiis auctus. Sed & hunc movit jurium, quæ prædecessores ejus Britonum gubernatores habuerunt, ereptorum, & ad Ducem Joysium ut maris Admiralium

translatorum, injuria. Urbs Aurelia primæ est post Lutetiam auctoritatis; stat à partibus Guisianis. Oppidum Normanniæ maritimum Caen, cui arx imminet munitissima, est in potestate Marchionis d'Elbœuf. Arcem tenet d'O, quondam inter intimos Regis, nunc Guisianus. Complura alia loca Dux d'Aumale occupavit, ad quæ recuperanda proficiscitur Dux Joyfius. Blaya locus haud longe Burdegala diffitus, & à quo multum noceri illi civitati potest, si Regi fidelis esse pergat. Lanfaccius junior, & ipse Guisianus, eum præsidio infedit. Brisaccus Andium arcem tenet. Sic plures partim per Galliam projecta Regiæ Majestatis reverentia quotidie desciscunt. Tentata quoque Marfilia, sed inauspicato. Ergo hîc rerum status Ducem Espernonium, juvenem alias tantæ superbix, ut Regii generis homines aperto capite, ipse operto se alloquentes audiret, aliquanto comiorem reddidit, ut & ipse pileo manum admoveat. Itaque vulgari joco, pileum quem antea ignorare videbatur ubi esset, jam reperisse dicitur. Rex circumquaque suos Oratores dimisit, qui sævientes animos lenirent; sed nihil æqui referunt. Regina senior etiamnum est apud Guisium, cujus atroces in filium querelas sæpe audire cogitur. Eodem accessit

cessit Cardinalis Borbonius, ante cujus adventum negabat Guisius ad se de his rebus adiri debuisse. Sibi nullam præcipuam potestatem, sed ut unumquemlibet foederi sancto sive sacro militare. Est ibidem cum amplissimis à Rege mandatis Archiepiscopus Lugdunensis. Si quid transigi possit, ea una spes Gallix salutis. Itaque magna est expectatio reditus Reginæ, quo vel optata cum Guisianis pax referetur, vel perniciosi ducetur belli initium. Sunt qui affirmant non aliter de pace conventurum, quam si Regi Catholico restituatur Cameracum. Adeo non dissimulanter præ se ferunt Guisiani, se communicatis cum Rege Catholico consiliis arma movisse. Regina Angliæ, quam non latet quam ista ad se pertineant, sex millia equitum ære suo conductorum auxilium Regi offerre dicitur, optione datâ sive Anglos malit, sive Helvetios. Rex quoque Navarræ magnum offert popularium suorum numerum, ut qui vereatur, neque temere, ne hæc postremo in suo capite cudatur faba. De cæde Marchionis Richeburgi, & ut etiam ajunt, Billii, & quorundam aliorum ad pontem Antverpiensem haud dubie Cæsarea Majestas Vestra audierit. Vereor ut semper eadem scribendi facultas suppetat, itineribus quibus Metam &

Nanceum itur alterutrius partis militibus infestis, omnia scrutantibus ac dissipantibus. Ac nescio an hæ ipsæ litteræ pervadere sine naufragio poterunt. xxv. Aprilis, cdo. Id. lxxxv.

E P I S T O L A L.

Guifius oppidum Verdunum cum nonnulla resistantium cæde interceptit. Ad Guifianorum item factionem Lugdunum & Nantes defecisse creduntur. Ex Anglia novi motus detectio, conscio Comite Arundellio captoque, nunciatur. xxviii. Aprilis, cdo. Id. lxxxv.

E P I S T O L A LI.

Bellum strenue gliscit, nihil tamen gestum valde commemoratu dignum. Clerus dicitur suppeditare Regi quot mensibus centum millia coronatorum in sumptum belli, cum eo ut Rex terminum quem Huguenotorum migrationi finierat contrahat quemadmodum fecit, ut ex edicto quod his conjunctum est, Majestas Vestra videre poterit. Sed tamen ne sic quidem Rex fidem facit se revera & sincere cum sacrâ societate sentire, & in partes illas trans-

transivisse. Sunt enim qui dicant eum ita fingere ut pecuniam eliciat, quam consecutus pellem versurus sit. Dies docebit. Magnum tumultum excitarunt pauci milites Huguenoti infra viginti, qui arcem Andegavensem occuparunt, præsertim ubi auditum eo venire Principem Condæum, & jam trajecisse Ligerim, & in suburbio castra locavisse. Concurrit eo quidquid erat militum, five equitum five peditum, una cum Helvetiis ipsius Regis custodiæ, ductores omnes, Joysius, Espernonius, Maynæus, Bironius. Sed Condæus, postquam se tantis copiis circumveniri vidit, neque se posse in arcem evadere, damnato consilio trans Ligerim se recepit, dissipatisque copiis in tutum atque intra sua præsidia pervenit; rumore hic interea sparso, & credito, illum in transitu fluminis cujusdam captum. Sed mox de vanitate ejus rumoris constitit. Paulo post Rex copias revocavit, propter continuas pluvias, & tempus anni gerendo bello contrarium, male acceptas, & non immunes à grassantis luis contagione. Oppidum Burgundiæ, Auxone vulgo vocant, Majestatis suum Præfectum postulavit, quod præsidium Hispanicum in arcem accipere cogitasset, & eo obtentu arcem magna ex parte delent. Et Lugdu-

nenfes jam pridem arcem suam solo æquarunt. Idem ut fieret de Andegavenfi Regem imperasse ajunt. Sic magna hic fit arcium ruina ; alibi ædificantur. Cum his conjuncta erit Bulla Pontificia , qua inhabiles ad succedendum huic Regno Navarræus & Condæus declarantur. Quam vim habitura sit novit Deus. Mihi metuendum videtur ne turba sit majoris tumultus. Nihilominus dicitur Rex bona Navarræi , quibus manum injicere potuit, confiscata fiduciario titulo donasse patrueli ejus Cardinali Vendosmo. Episcopus Parisiensis Romam Regis nomine Legatus abiit, de alienatione bonorum Ecclesiasticorum, aliisque , ut credibile est, de rebus multis acturus. Orator item novus Constantinopolim profectus non ultimæ nobilitatis, quem nihil quod expediat Germaniæ tranquillitati structurum puto. Unus hîc timetur eques Germanus, cui distinendo Turcicorum armorum terrorem remedio esse videtur istis persuasum. Intelligo fasciculum unum mearum litterarum quas scripsi mense Majo desiderari. Nescio ubi hæserit. Miseram per viam Bruxellenfem, ut tutiorem ; ut etiam hunc mitto , sed cautius. Spero & illum Cæsareæ Majestati Vestræ redditum iri, fero tamen. Lutetiæ. xv. Novembris clō. Io. LXXXV.

E P I S T O L A L I I.

ET si nihil incidit à postremis meis literis scriptione dignum, scribo tamen nactus scribendi oportunitatem, quæ rara est hoc tempore. Dux Maynæus cum suis copiis pervenit ad loca finibus hostium proxima. Brevi audiemus quos progressus faciet, & quo eventu bellaturus sit. Rex animum vehementer obfirmavit ne quem sectæ Huguenoticæ, aut alium quam Catholicæ religionis in Gallia patiat. Itaque se proripiunt qui religionem mutare nolunt. Fuerat his diebus porrectus Regi libellus nomine mulierum & puellarum quarundam, quo ei supplicabatur ut illis tuto manere liceret, victuris in abdito sine ullâ cujusquam offensione. Rex assentiri noluit, sed fide suâ in Angliam incolumes trajiciendas curavit. De reliquo totus ipse deditus novis suis ceremoniis, & vitæ solitudini, ut non desint qui vereantur ne ex eo in adversam valetudinem, aut certe in genus aliquod odiosæ superstitionis prolabatur. Regina Angliæ non dissimulanter Hollandiæ, & Zelandiæ, & quarundam aliarum civitatum tutelam suscipit, ut etiam scripto publice edito testata est. Locis mediterraneis haud scio quantum opis allatura

ra

ra fit ; sed maritimus ejus Regni situs , & reliquorum locorum , & validæ clas-
 sis oportunitas magnum auxilium videtur
 promittere. Sic certe bellum ducetur ,
 prorogabuntur miseriæ , incerti posteri
 temporis eventis aditus reservabuntur , &
 clauso mari cæteras Belgici tractus regio-
 nes famis metus premet. vi. Decembr. clō.
 Io. LXXXV.

E P I S T O L A L I I I .

Vulgata jam adventantium Germano-
 rum equitum fama. Rex Ducem
 Espernonium Metas ad suam Præfecturam
 dimisit. Ea urbs mire turbata est propter
 novitatem religionis. viii. Decembr. clō.
 Io. LXXXV.

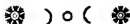
INDEX

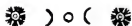
INDEX IN BUSBEQUII EPISTOLAS DE ITINERI- BUS TURCICO ET AMA- SIANO.

A.

<p>A Ckbyuck 67</p> <p>Achmat Bassa 85</p> <p>Achomates Bassa à carnifice interfici non vult, sed amicum ut se interficiat rogat 126</p> <p>Achomati Bassæ primo Visiriorum laqueo gula fracta ibid.</p> <p>Achomatis Bassæ obitus causæ 125</p> <p>Ædibus magnificis cur Turcæ non studeant 17</p> <p>Ædificia elegantia in Turcia pauca aut nulla 17</p> <p>Aga Turcis quid 89</p> <p>Aitocza Turcis quid 81</p>	<p>Alaure quid Turcis 19</p> <p>Albertus de Ubiis 244</p> <p>Alchimia quid valeat in obsidione 266</p> <p>Alcorano insidere homini Christiano capitale 40</p> <p>Alcoranus quid 90</p> <p>Alcoranus quanta in veneratione 40</p> <p>Alexander Macedo qualis Imperator, erga imbelles & bellicosos. 363</p> <p>Alexander magnus ex Turcarum opinione quis 82</p> <p>Aluarus de Sande 267</p> <p>Amasia præfectura Turcica 45</p> <p>Amasiæ urbis Cappadociæ descriptio 83</p> <p style="text-align: right;">Ama-</p>
--	--

Amasianum iter	1	Arcadii expeditionis historia in columna exculpta	56
Amurates Belgradum oppugnavit	21	Architectus qui obeliscum Constantinopoli humi jacentem erexit	57
Anates cornicines	69	Archiepiscopus Strigoniensis	9
Ancyra urbs	68	Arcae hippodromi Constantinopoli	57
Ancyrae descriptio	74	Ariovisti cum Julio Caesare colloquium	163
Ancyra hodie Angur	70	Arsla leonem Turcis significat	186
Anguis Bufonem à Clunib. orsus decludit	140	Arslambegus Singiacus	186
Angur Turcis quid	70	Ars paterna non hereditaria nec virtus alia	88
Anguriae	208	Asiam quomodo Turcae vocent	63
Angustiae quib. Darius exercitum contra Scythas trajecit	62	Asperus Turcis quid	31
Anima in hominem unde ex Turcarum opinione	88	Affans vervecem ferventi in furno non laeditur	314
Annibalis tres victoriae	363	Attila qualis	360
Anthrax pestilens ejusque malignitas	97	Aula vera bona non novit nisi sero	354
Antipodes petuntur propter aurum & Turca interim nos aggreditur	60	Aulica vita splendor multae miseriae	354
Antoninus Nicæam restitavit	67	Aves capi non posse aliquis quomodo affirmet	77
Apparitores Chiausi sunt Turcis	11	Avium variarum copia prope Adrianopolim	132
Aqua immortalitatem bibentibus praestans	81	Augusti res gestae in tabulis	
Aerarium Suleimanni à Rustano constructum	43		
Arab forbet Turcis quid	79		
Araxis fl. Turcarum & Persarum limes.	254		

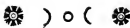

bulis 74
 Auratbafar Turcis 56
 quid 56
 Aurora adventante Tur-
 cæ ad venerandum
 Deum vocantur alta à
 turri 29
 Axuar oppidum à Baja-
 zete capitur 218

B.

Bajazes major ju-
 ftam conjugem
 in matrimonio
 habuit. 41
 a Tamerlane una cum
 uxore captus est ibid.
 Bajazetis præfectura
 quæ 211
 Bajazetes ad patrem vo-
 catur & venit 122
 Bajazetes minor Sulei-
 manno patri concilia-
 tus 110
 Bajazetes quandiu in of-
 ficio manferit 209
 Bajazetes omnia circum-
 fpicit quo fratris ma-
 nus carnifices aliquan-
 do evitet 113
 Bajazetes quo prætextu
 Mustapham vivere fin-
 gat 114
 Bajazetes Axuar oppi-
 dum cepit 218
 Bajazetis ad suos adhor-
 tatio, fratrem aggre-
 di-

tur 122 123 224
 Bajazetes Bassam Erce-
 rumenfem fallit
 aftu 252
 Bassæ Sebaftanopolita-
 no illudit 251
 Bajazetes Pertau domum
 remittit 216
 Bajazetes in Persia 254
 Bajazetes squalore de-
 formatus & carcere 331
 Bajazetes strangula-
 tur 332
 Baglifon 83
 Balduinus Major Fan-
 driæ comes 33
 Balneæ Turcicarum mu-
 lierum 170
 Balneæ conciliatrices
 amorum 171
 Balsamum eximium mu-
 nus Turcicum, ejus
 fruticis succi genus
 duplex 345
 Balsamum Busbequii ve-
 rum 371
 Balygazar 76
 Bassa Budensis 3
 Bassæ visirii Turcis qui 4
 Bassæ mirantur nigrum
 vestitum in Christianis
 legatis 75
 Bassarum mos ante sua
 quadragesima 326 327
 Bassarum sermonibus re-
 liquorum Turcarum
 sermones congru-
 unt

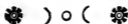

unt	111	Bulgarorum reges	31
Bazargyck	67	Bulgararum fœminarum	
Belgradum	18	ornatus	31 32
Belgradi, descriptio, ejus		Busbequii patria	301
Incolæ	20	Busbequius quis in vita	
Belgradum quando à		Busbequius legatus in	
Turcis captum	21 364	Anghiam	2
Bellerbegus Græciæ	329	Busbequii celeritas in ap-	
Bellingeri gener	268	parando se legationi	
Bellonus errat in hyenæ		Turcicæ	3
descriptione	72	Busbequius legationi suf-	
Riceps testudo	64	ficitur, per biduum à	
Borchara urbs Pers.	309	Maluezio de Turca-	
Bosphori fauces duas ar-		rum consuetudine &	
ces habent	62	cautela instituitur	7
Bosphorus Thracius	61	Busbequius Vienna dif-	
Bosphorana concubina		cedit, & Ficiminum	
Suleimanni	40	pervenit	7. 8
Bosouick	67	Busbequius quomodo ac-	
Botargæ	55	ceptus à Turcis prope	
Brachia ingredientibus		Strigonium	9
ad Turcarum Imp. cur		Busbequius in Amasiam	
teneantur	86	iter parat	63
Bruxella	2	Busbequius Budam ve-	
Buda	3	nit & quomodo ibi ac-	
Budæ descriptio	15	ceptus	11
Buda quando à Turcis		Busbequius secundo le-	
capta	21	gationi se accingit	109
Buda Belgradi iter pediti		Busbequius valvas fo-	
XII. dierum	18	rium aperit & visendi	
Budensis juvenus lania-		Suleimanni gratia pro-	
ti, faucii spontaneè		dit	227
sic deformati Busbe-		Busbequius fidejebet	
quium excipiunt	350	pro captivis	274
Bulgari unde dicti	33	Busbequius libellum	
Bulgari Illyrica lingua		Bassis exhibet quo te-	
utuntur	34	statur se ignarum vo-	
		lun-	

luntatis sui domini Constantinopol. ma- nere <u>131</u>	Carabouluck quid <u>37</u>	Turcis
Busbequius castra Tur- carum contemplatur ignotus <u>234</u>	Caravafarai quid <u>24 136</u>	Turcis
Busbequius in Germa- niam iter ingredi- tur <u>342</u>	Caravafciârai quid <u>78</u>	Turcis
Byzantium vetus ubi li- tum putetur <u>55</u>	Caravvanam quid <u>310</u>	
G.	Careftranum locus quo Suleimannus Bajaze- tem citavit <u>122</u>	
C æſaris dictum ve- ni, vidi, vi- ci <u>363</u>	Carcer Turcicus captivo- rum <u>62</u>	
Cæſ. Maieſt. poſtulata à Turcarum Imp. qua- lia <u>86</u>	Carcer pro arce quando furit vulgus <u>317</u>	
Caddy iudex Turcis <u>315</u>	Carnes Turcis quæ <u>79</u>	
Cameli uſui peregrinan- tibus <u>310</u>	Carolus Cæſar <u>4</u>	
Camelorum uſus <u>156 157</u>	Carolus v. qua exiſtima- tione apud Turcas <u>263</u>	
Camelopardalis <u>deſcri- ptio 58</u>	Caroli quinti laus <u>303</u>	
Campaniæ & Pannoniæ comparatio <u>99 100</u>	Caroli quinti inſignia à Turcis capta <u>268</u>	
Canis apud Turcas ſpre- tum animal <u>164</u>	Caffumbafa <u>67</u>	
Capitanei Turcici <u>89</u>	Caftrorum Turcicorum ratio <u>234</u>	
Cappadociæ regum monumentorum veſti- gia <u>85</u>	Catacuzenorum reli- quiæ <u>33</u>	
Capræ ex quarum vellere veſtes undulatae <u>68</u>	Catarli pagus <u>64</u>	
Captivi Turcarum quo- modo tractentur <u>271</u>	Chalcedo urbs ubi olim ſita <u>64</u>	
Capus Turcis ignotus <u>79</u>	Charta ex bombycum exuviis <u>311</u>	
Caradenis Turcis quid <u>61</u>	Charta ad ſordida uſur- pari Turcæ ægerrimè ferunt <u>39</u>	
	Chartæ Turcæ multum tribuunt & cur <u>39</u>	
	Cathaja regio <u>309</u>	
	Cathajæ rex muneribus afficitur à mercatori- bus	

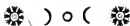
N n

bus	311	Christiani certis dieb.	
Cathaini peregrinorum		bacchari & furere vi-	
hominum contuber-		dentur	236
nium diuturnum non		Christianis Turcarum	
ferunt, per Cathajam		templa ingredi diffi-	
uti peregrinan-		culter conceditur	52
dum	311	Ciacales bestię	66
Caviarum	55	Circulator plumbum	
Cervicalia Turcica		igne liquefactum con-	
quę	25	trectat, & manus eo	
Cervus audito nomine		levat	314
Dei caput inclinat	145	Clades Christianorum ad	
Chederle heros quidam		Nicopolim Varnam &	
Turcis & secta inde		Mohatios campos	362
nata	81	Clades Sfortię Pallavici-	
Chederlis equi lotium		ni & Episcopi quinque	
fontem peperit	82	Ecclesiensis	177
Chiaufada locus	68	Clades prope Sigethum	
Chiaufi Turcis		ut Bassis narretur	183
quid	11	Classis Turcica	262
Chiauforum officium		Classis victrix Constan-	
quale	ibid.	tinopolim venit	266
Chiaufus apud Turcas		Codognatus orator	320
quis	136	in Cœmiteriis Græco-	
Chiaufus intercludens		rum hinnulorum aut	
hospites ipse excludi-		cervorum dedola-	
tur	203	tę effigies quid sibi	
Chilancyck	70	velint	23
Chiurli oppidum insigne		Colchi hodie qui	187
pugna Selimi cum Pa-		Colchorum regio qua-	
tre Bajazete	37	lis	189
Chiurtus eques	219	Color purpureus egregius	
Chio insula à veteribus		Turcis & belli nun-	
incolis Genuensibus		cius	76
tenetur	268	Color viridis Turcis com-	
Choron	81	mendatur niger vilis	
Christiani expugnarunt		& inauspicatus	75
Meningem insu-		Colores auspicati	76
lam	262	Columna Octaviani	61
		Co.	

runt	302	dens	58
Divanum Turcis		Endrene olim Hadriano-	
quid	93 125 131	polis	35
Divortia Turcis variis ex		Equi appellati hynntu	
caussis fiunt	169	respondent	156
Diverforium Turci-		Equis Turcicis nihil	
cum	24	manfuetius	153
Domus ex Argilla	85	Equorum Turcicorum	
Domus subterranea	68	initio itineris alendo-	
Don Petri Lassi	2	rum ratio	340
Dragomannus Turcis in-		Esseck oppidulum	
terpres dicitur	320	Katzianeri & nostri ex-	
Duces Hispani à Busbe-		ercitus internecone	
quio redempti	319	nobile	100
E.		Expostulare etiam inju-	
E brahimus Bassa ur-		riam facientes Turcis	
bi præfectus Con-		& Hungaris commu-	
stantinopolis	40	ne	103
Ebrahimus Bassa Pru-		Exitus acta probat Tur-	
siadem ad Musta-		cis, peculiare di-	
phæ filium interficien-		ctum	334 335
dum mittitur: ejusque		F.	
in hoc negotio astus &		F Abio Maximo mi-	
insidiæ	49	nus animi plus con-	
Ebrahimus officio detur-		fili	363
batur, restituitur ho-		Falcones gruem aggre-	
nori	320 321	entes	132
Ebrahimus Turcæ pri-		Febricitantem frigida	
marius interpres	302	aqua fundi num utile	95
Ebrahimus ad legatio-		Felis Turcis in deliciis	
nem à Busbequio ex-		est	164
peditur	339	Feræ domitæ Constanti-	
Ebrahimus Francofur-		nopoli multæ	58
diam ducitur	353	Ferdinandus Archi-	
Effigies dedolatæ anima-		dux	108
lium in cœmiteriis		Ferdinandus Archidux	
quid apud Græcos de-		cum gloria ad patrem	
signent	23	redit	181
Elephas saltans & pila lu-		Ferdinandus Romano-	
		rum	

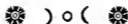

rum rex	2 108	Funambulus Senecæ!	58
Ferdinandi regis benevolentia	2	Fundulos capi Turcis ridiculum	77
Ferdinandi laudes & seqq.	355	Funes madefacti se contrahunt	57
Ferdinandus Transilvania potitur	5	Furator dextro Mercurio magni æstimatur	193
Ferdinandus pacta sua cum Veyvoda irrita fieri non vult	6	Furcæ Caudinæ	102
Ferrum candens ori inditum non nocet	313	G.	
Ferventi in furno vervecem afflans non læditur	314	G asto ducis Medinæ fil.	268
Ficiminum	8	Galerus Turcicus	32
Filiis Turcarum Imp. parente mortuo & uno imperatore facto inevitabilis mortis necessitas manet	43	Gebise Bithyniæ opp.	65
Florum studiosi Turcæ	36	Gerbæ insulæ quondam Meninx dictæ	262
Fons Budæ in summo mirè fervens; in fundo pisces natantes habens	17	Gerbenis clades	337
Formica Indica canis magnitudine	325	Germanica vocabula quæ in Taurica Chersoneso trita	303 seqq.
Forum mulierum	56	Germani in Moldaviam irruerunt	296
Franciscus Zay	6	Georgiani populi, S. Georgii fabula & Turcarum Chederles S. Georgius quomodo pingatur à Græcis	329 81 83
Francofurdæ comitia	351	Giangir Suleimanni fil. quomodo perierit	112 113
Francofurdenses portæ veteri ceremonia referari non debent, cum fit delectio aut Regis aut Imperatoris	353	Giazari Turcis qui	12
Fugaciæ Turcis quid	31	Gianizari præsidarii Christianorum Judæorumque sunt, eorum vestitus, eorum mos in salutandis, monachis non militibus similes	12 13 14
		Gianizarorum modestia	
		N n 3	filen-

- & silentium in præsentia Imp. 89
- Gianizarus Christianos sibi hospitium quærentes domi suæ, malè excipit 346
- Giaurinum 105
- Giufel Turcis quid 86
- Gothia insula 308 309
- Gothorum, Westgothorum, & Ostrogothorum diversa nomina unde 309
- Goukurthoy 81
- Græci magis quam Turcæ piscationi student 53
- Græcorum ritus circa funera, circa nuptias 23 & seqq.
- Græcorum superstitione in piscium reprobatione 54
- Græci stratagemate utuntur cum interdictum iis esset vino 278
- Grus Ballærica ejusque natura 143 144
- Gulielmus Quacquelbenus Busbequii medicus, ejus periculum in Bassa Budensi curando 12
- Glycyrrhiza veluti silvula 76
- H.**
- H** Adrianopolis nunc Endrene dicta, ejus origo & descriptio 35
- Hæmi montes eorumque situs 33
- Haleppus Syriæ urbs 330
- Hally laus 290 91
- Hally Bassa Epirota 177
- Hally fit Visiriorum primus 280
- Hally Bassa Visiriorum secundus, ejus prandium quo Persarum oratorem regis excipit 91
- Hally Bassa equos dono mittit Busbequio 340
- Hally & Rustani comparatio 290 291
- Halys ripa 176
- Halys Turcis quomodo nominetur 81
- Hannibalis sepulchrum ubi 65
- Harda fluviol. 35
- Hassan Aga orator Turcicus ad Persas 331
- Hazdengri 70
- Hebrus fluvius 34
- Heydones Hungaris qui 19
- Heydones prædatores 102
- Hierosolymam visere volentes capiuntur à Syris &, quomodo liberentur 299 300
- Hippodromi area Constantinopoli 56
- Hircani ex Demerlanis posteris 330
- Hispani in Meninge insula

fula cum Turcis belligerant	262	Imp. Turcicorum liberis, patre moriente, & uno ex iis imperatore facto, inevitabilis mortis necessitas manet	43
Hispani arcem per triennium defendunt	265	Imp. Turcici cur à duccendis uxoribus abstineant	41
Hispaniæ virtutis magna opinio apud Turcas	263	Incendiorum ratio apud Turcas	84
Hoggiæ Turcis qui	327	Indi petuntur propter prædas, interim Turcæ ingruunt	60
Horæ Turcis nullæ	29	Instrumenta Symphonica in Turcia comburuntur	276 277
Horologia in Turcia publica, cur rara	199	Insulæ	281
Homines versipelles Ciacales Turcæ vocant	66	Interdictum de vino Constantinopolim importando	277
Hostes quibus obfisti non potest	360 361	Introducendi legatos ad Imp. Turcarum mos qualis	86
Hungari Transilvaniam cum suis regnis conciliare student	4	Ioan. de Cardona	268
Hungarorum ad Cæsarem defectio	338	Ioannes de Castella ut captus	265
Hufarones Hungaris quid	8	Ioan. Paxius præfectus Comaronii	8
Hyæna animal quale	71	Ioann. Van der Aa Secretarius	3
Hyæna ut capiatur	72 73	Iobus Salomonis magister curiæ ex Turcarum sententia	82
Hyacinthorum prope Hadrianopolin	36	Iris flu.	83
		Irruptio in Moldoviam	296
		Ifabella Regina Transilvaniae	177
			16
		N n 4	
I.			
I Agodna pagus	22		
I lalanchich	70		
I Ieiunium Turcicum	326		
I Ieiunium Turcicum etiam sine aquæ hauftu fit	47 237		
I Ienyfar	67		
I Imaret Turcis Xenodochia	38		

Ismael rex Persarum	59	Literæ Cæsaris à Bassis	
Iudicii exemplum quo		perquiruntur	172
Turcæ contra Christianos	agunt	Literæ quas Ebrahimus	
	316	legere nequit	173
Iugurtha Turcis quid	78	Literas Turcarum Imp.	
Iulii Cæsaris milites		panno aureo obsi-	
etiam unguentati bene	pugnarunt	gnat	92
	163	Literati Turcarum qua-	
	K.	les	327
K Araly	70	Locus communis de au-	
Kafockli	pa-	licis	358; & seq.
gus	65	Locus communis de ca-	
Katzianerus ejusque cla-		ptivis Turcicis	270 &c.
des	100	Locus communis de vi-	
	L.	tute & vitiis	88
L Ac acidum Turcis		Locus communis de vi-	
usitatum	78	tiis Christianorum &	
Lacus Ascanii ri-		Turcarum frugalita-	
pa	65	te	60
Lafqueu	100	Ludovicus rex Hunga-	
Lavinus captivos Chri-		riæ	21
stianos exorat à Turca		Ludovici regis Hungar.	
& Busbequio dono		clades	101
mittit	301	Lupi vulpibus majo-	
Lazarus ductor Epirota		res	66
ejusque supplicium	62	Lupi se produnt cum	
in Lecto cœnatio	85	furtum facere conan-	
Lectorum Turcicorum		tur	ibid.
descriptio	10		M.
Legati ex aula Turcica		M Ahathli	70
non quodocunque vo-		Mahemet Vifi-	
lunt dimittuntur	128	riorum	ter-
Lemnia terra quando		tius	329
hauriatur	199	Mahometes Constantino-	
Libri Græci manuscripti		polis expugnator Bel-	
per Busbequium al-		gradum oppugnavit	21
lati	372	Mahometes legislator	
Libyssa olim nunc Ge-		abscindere sibi mani-	
bise vocatur	65	cam maluit, quam fe-	
		li	

- li somnum turbare [164](#)
Mahumetes arcem in
faucibus Bosphori mu-
nit [62](#)
Mahometes supremi ju-
dicii tempore suos se-
ctatores quomodo in
cælum vocabit [39](#)
Mahumetis fabula de
vini potu [239](#) &c.
Mahumetis nomine pro-
nunciato capita ad ge-
nua submitunt Tur-
cæ: nomine DEI pro-
lato in faciem venera-
bundi procidunt [250](#)
Majorum pietas: nostra
avaritia [60](#)
Maltenfes milites in
Phœniciam irruerunt
& multos captos inde
abstraxerunt [300](#)
Maluezius rerum Turci-
carum peritus, orator
Turcicus [3. 4](#)
Maluezius incarceratur,
morbum in carcere
contrahit [5](#)
Maluezius carcere libe-
ratus ad Ferdinandum
redit [6](#)
Maluezius recidit in
morbum, an legatio-
nem subterfuga-
t [ibid. 7](#)
Mancipia Christiana
quomodo venalia
agantur [96](#)
Mancipium vulgare quot
coronatis æstime-
tur [148](#)
Marci Despotæ Servia
vindex [86](#)
Mare nigrum [61](#)
Matrimonium Turcis
unde confirmetur [41](#)
Maximilianus Bohemia
rex [106](#)
Mazotthoy [70](#)
Medicus Busbequii lue
corripitur & mori-
tur, ejus hæresis de
peste grassante, plus
esse in ea metus quam
periculi [281](#)
Medinae arx [264](#)
Mehemet Visiriorum Bal-
sorum tertius ad Seli-
mum destinatur [215](#)
Mendici Turcici eorum-
que ratio [146](#)
Meninx Insula nunc Ger-
bæ vocata [262](#)
Mercator Italogræcus;
ejusque dictum de
captivis Hispani-
nis [275 276](#)
Mercatores ut Cathajam
proficiscantur [309](#) &c.
Mercatores captivos ad-
jutant multum [275](#)
Milliaria Turcis nulla [29](#)
Mohacz funestus clade
Ludovici regis Hung.
locus [101](#)
in Moldaviam irruptio
Cæsariani militis [296](#)
Monachi Turcici [81](#)
N. n 5 Mo-

- Monachus Turcicus peregrinator ejusque miracula 312 &c.
Monomachia apud Turcas punitur 185 186
Monstra multa 287
Morava fluvius 22
Mortui sepeliendi ritus Græcorum 23
Mortuos suos Turcæ federe fingunt & quomodo 71
Moronellæ 55
Moschea Turcis quid 82
Muffti sacerdos summus apud Turcas 45
Muffti de Bajazete confultitur à Suleimano, ejus responsum 217
Muffti confilium de permutandis captivis 325
Mulier juvenulæ filiæ amore capta 171
Mulier à viro sine potiundi libidine & proinde sine labe mentis conspici haud potest ex **Turcarum** opinione 168
Munera Turcæ ut distribuunt 87
Munitionibus non est factis unquam provifum 22
Murus marmoreus 65
Musca Cathai multa 311
Mustapha filius Suleimanni ex qua muliere 40
Mustapha multos suos studiosos reliquit 114
Mustapha fictus 114 &c.
Mustapha Amafia proficiscitur ad patrem vocatus venit & quid cum illo fiat 46
Mustapha ut se in territorio patris defendat, Nervo gulæ injecto perit ibid. 47
Mustaphæ filius Prusiade educatur 48
Mustaphæ filii novissima verba & mors 51
Mustum Turcis conceditur 279
Muti Turcis in deliciis 46
Muti aliquot ad cædendum Mustapham destinati, ibid.
- N.
- N**Apellus verus 312
Narcissorum prope Hadrianopolim copia 36
Nassadæ naves Hungaris 6
Natantes insulæ num 62
Nationes qua de causa sedes suas mutant 33
Natolia hodie Turcis 63
Naturalium scientiæ usus 65
Nicæa, ejus situs 65 66
Nicomedia 65
Nissa 22
Nif-

Niffæ descriptio [24](#)
 Niffus flu. [24](#)
 Nix Constantinopoli
 nullo fere tempore de-
 fit [79](#)
 Nobilitas apud Turcas
 quo loco [33](#) [87](#)
 Noes navis altera Busbe-
 quii domus [142](#)
 Non perit quod bonis
 bene fit [274](#)
 Nox Turcis omnis in-
 certa [29](#)
 Numismata antiqua Bus-
 bequio oblata [20](#) [21](#)
 Numismata vetera qualia
 Busbequius invenerit
[73](#)

O.

OBeliscus Constan-
 tinopoli infi-
 gnis [56](#)
 Obsonia Turcarum
 quæ [78](#)
 Officia Turcæ ut distri-
 buant [87](#)
 Officialium Turcarum
 Imperatoris silentium
 & modestia [89](#)
 Olympi angustia [67](#)
 Olympus Asiæ mons
 perpetua nive condi-
 tus [137](#)
 Olympus conspicuus
 Constantinopoli [53](#)
 Onyches lapides [61](#)

Orator Persicus Amasiam
 ad Turcam venit,
 ejusque munera [90](#)
 Oratores in Divano dis-
 cessuri mensæ adhi-
 bentur [339](#)
 Ordei cremor Turcis in
 usu salubre secundum
 Galenum [26](#) [27](#)
 Oriza instar tritici in
 Turcia provenit [35](#)
 Otmanlik Othomanni
 principis Ottomanno-
 rum receptaculum [68](#)
 Ottomannorum prin-
 ceptus qualis [4](#)
 Ova solis & stercoris pu-
 trescentis vapore ani-
 mantur [152](#)
 Oves caudam aliquot li-
 brarum [69](#)
 Oxygala Galeni [78](#)

P.

PÆstum prope Bu-
 dam [15](#)
 Palæologorum re-
 liquiæ [33](#)
 Palinai Budam ve-
 nit [11](#) [12](#)
 Panis subcinericius ejus-
 que conficiendi
 ratio [31](#)
 Papyrus Cathaina ex
 bombycum involu-
 cris [311](#)
 Paschales ceremoniæ
 Turcarum [249](#)
 Pa-

- P**astores diu noctuque in
campis degentes &
uxores in curribus cir-
cumvehentes [69](#)
- P**atrii mores contagione
peregrinitatis labem
contrahunt [311](#)
- P**ausonium [17](#)
- P**aulus Palinae [8](#)
- P**ax inter Hispaniæ &
Galliæ reges Turcis
molesta [319](#)
- P**ecunia omnibus incom-
modis captivorum me-
detur [272](#)
- P**edites Prætoriani Tur-
cis [12](#)
- P**ellices assumere quot-
quot volunt Turcæ
possunt [168](#)
- P**ellicum liberi quo lo-
co apud Turcas [41](#)
- P**era oppidum [271](#)
- P**eregrinis per triduum
in Caravasarais esse li-
cet [27](#)
- P**erensis turris carcer [271](#)
- P**ermutatio commercii
genus ubi in usu [191](#)
- P**ersa & Turcæ pacifcan-
tur [90](#)
- P**ersarum rex Sagthamas
Suleimanno offen-
sus [44](#)
- P**ersarum & Turcarum
discrimen in religione
[176](#)
- P**ersiæ aliquot civitates
[309](#)
- P**ertau Bassa Visirius [118](#)
- P**ertau Bassarum visirio-
rum quartus ad Baja-
zetem dilegitur [215](#)
in Peste macula pur-
purea in corpore mor-
tis indicium [283](#)
- P**estis Constantinopoli
[276](#) [279](#)
- P**harus Turcis quid [61](#)
- P**ihalius Bassa maris
præfectus [263](#)
- P**ihalius Gastonem occul-
tat ejusque inde me-
tus [268](#) [269](#)
- P**hilippi regis nuptiæ [2](#)
- P**hilippus rex Hispaniæ
qua existimatione apud
Turcas [263](#)
- P**hilippopolis ejusque
descriptio [35](#)
- P**hysicarum scientia re-
rum quid ad archite-
cturam usus ferat [57](#)
- P**iscatio Busbequii in
Principo [284](#)
- P**iscatores in Turcia
pauci [77](#)
- P**isces uti aufugere co-
nentur [285](#)
- P**isces Constantinopoli
qui abundant [53](#)
- P**iscium varia genera [285](#)
- P**innotheres pisces [286](#)
- P**lantæ siivæ herbæ in
itinere Amasiano oc-
currentes [74](#)
- P**lantæ in insula Prin-
cipo [284](#)
- P**œ-

Pœna commissa impunè peccari postmodum, Turcis persuasum est 14 15
 Pons Mustaphæ per Hebrum 34
 Pontis Trajani pilæ 22
 Pontum vidisse, non minoris negotii quàm navigasse Corinthum veteribus 59
 Pontus quomodo Turcis vocetur 61
 Pontus an propter arenam advenientem reddatur navigationi inutilis 63
 Portentorum varia genera 287
 Potio Arabica quæ 80
 Potughia 70
 Potus Turcici genus ex uvis passis 79
 Potus de more gentis Turcicæ 79
 de Prædestinatione Busbequii cum Turca disputatio 335
 Præfectum Turcæ Singiacum vocant & cur 10
 Prandium Hally Bassæ centum juvenibus ministratum 91
 Principi res quomodo proponatur multum refert 281
 Principo insula 281
 Principum animi se in

modum speculorum habent 294
 Procopia insula 309
 Proverb. currenti calcare addere, facilis descensus averni, qui nucleum esse vult, frangat nucem, Bis quæ pulchra, optimum est non nasci proximum quam citissimè denasci 2 126 107 109 in dedic.
 Prusienses mulieres ob cædem Mustaphæ filii in rabiem quasi aguntur 51
 Pseudomustapha ejusque conamina 114 & seq.
 Pseudomustaphæ milites diffugiunt: ipse vero captus Constantinopolim ducitur 120
 Puerorum amore Turcæ delectantur 93
 Puerorum puellarumque venalium frequentia in Turcia 96

Q.

Q Uadragesima Turcarum 236 326

R.

R Aci Turcis quid 103
 Ranæ coaxant Decem-

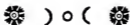
dervent Turcis	34 35	Selimi præfectura quæ	
Salviatus orator Regis			211
Galliæ	321	Selimus Suleimanni fil.	
Sammercanda urbs Per-		ad imperium destina-	
farum	309	tus	113
Sandæus in Divanum in-		Selimus intentus Baja-	
troductus ejusque cum		zeti pro mœnibus Ico-	
Baffis ibi colloquium	270	nii castra ponit	218
Sandæus natura qualis	322	Senecæ funambulus	58
		Senis cujusdam dictum	
Sangarius flu	70	de fortitudine Barba-	
Sardoniches lapis	61	rorum & Græcorum	
Savus flu.	20	timiditate	37
Saxones sub Carolo Ma-		Sepulchra Turcarum	
gno in Tauricam Cher-		qualia	70
sonesum deducti	308	Serviæ Despotarum do-	
Schedas Turcæ parietum		mus Sophia	31
rimis inserunt, cur		Servianorum arx Syman-	
	38 39	dria 22 pagus Jagod-	
Sclopetarii apud Tarta-		na	ibid.
ros	304	Servitus sublata, an nobis	
Sclopeti Turcis magno		profit	147
terrori	184	Servitii varia incommo-	
Scordion allium sapit	98	da & commoda	ibid.
ejus decoctum cum		Sighetum à Turcis ob-	
terra Lemnia & ele-		fidetur	178
ctuario, diascordii pro		Silurus Danubio fre-	
peste	ibid.	quens	77
Selimbria propeque		Singiaccus Turcis quid	
eam fossæ & aggeris			10
Græcorum Imp. con-		Singiaccus qui exerci-	
tra barbarorum incur-		tum conservavit Tur-	
sus vestigia	37	cicum deponitur	180
Selimbriæ opportunita-		Sinister locus Turcis ho-	
tes & aëris commen-		nestior & dignior cur	
datio	ibid. & 38		18
Selimi cum patre Baja-		Solimi cum Ismaele Per-	
zete pugna ubi	37	farum rege pugna	59
		Sophiæ templum Con-	
		stan-	

- stantinopoli [52](#)
Sophia ejusque descriptio [31](#)
Stabulorum Turcicorum ratio [27](#)
Stœcade campi referenti [64](#)
Strabonis patria [83](#)
Strigonium arx Turcica [9](#)
Strigonii descriptio ibid.
Strigonium à nostris capitur [181](#)
Suburbia in Turcia magna [20](#)
Suleimanni descriptio [93](#)
Suleimanni concubina [40](#)
Suleimanni dictum de Pihelio, pœnas sceleris attinens [269](#)
Suleimanni liberi [112](#)
Suleimanni de peste judicium [208](#)
Suleimanni tria optata [365](#)
Suleimanni vultus utrum variatus ex victoria clasica & Mustapha [267](#)
Suleimannus Muffti consulit de Bajazete [45 217](#)
Suleimannus transmisit in Asiam ad frangendos Bajazetis spiritus [225](#)
Suleimannus pseudomustaphæ resistere conatur totis viribus [118](#)
Suleimannus fit religionis suæ observantior [276](#)
Suleimannus re pecuniaria plerumque laborabat [42](#)
Suleimannus Bajazetem interfectum cupit [330](#)
Suleimannus Hungaricum solum ducentis equitum millibus insultat [361](#)
Suleimannus Belgradum ut ceperit [21](#)
Suleimannus Adrianopolim cur proficiscatur [132](#)
Suleimannus Mustapham arcessit [44](#)
Suleimannus Perfarum fines ubique præfidiis munit [329](#)
Suleimannus Bajazeti ignoscere constituit [122](#)
Sultanus nomen honorificum apud Turcas [179](#)
Sumptus annui in legatione Busbequii [293](#)
Sus Turcis impurissimum animal censetur [142](#)
Symandria arx [22](#)
Symplegades insulæ [62](#)
Synopi montes [76](#)
Syri parentibus & liberis per Maltenfes spoliati in hospites Venetos manus injiciunt [300](#)
- T.
- T**Alifmanni Turcis qui [29](#)
Tamerlanes Bajazetem majorem cepit

pit	41	Tulipan Turcis quid	36
Tamerlanes hostis importunissimus	218	Tunfa fluviol.	35
Tartarorum regulus eoque exercitus natura	304	Turcæ ad justas uxores pellices assumere possunt	168
- eorum victus ib. &	305	Turcis à parricidio regnum auspicari necesse	44
Tartarus aperto semper capite pugnans	11	Turcæ ædificiorum elegantia non student	16
Taschan urbs Pers.	309	Turcarum armatura	9
Tauricæ Cherfonesi gens origine Germanica	303	Turcæ attackis testudinibus se pollui existimant	64
Taurici Cherfoneses duo	ibid.	Turcæ brutis præstant, quæ vix hominibus præstarent	164
Tauriorum numisma	21	ægre ferunt bestiam per cruciatum interfici	165
Tectofagum	74	Turcica classis in Menin-gem insulam	262
Testudines maximæ in Turcia ubi	64	Turca Constantinopoli senex potaturus clamat, ut anima se in angulum quendam recipiat, aut migret ne contaminetur per potationem suam	15
Theke Thioi	81	Turcæ cum extremis difficultatibus patientia sobrietate victus & parsimonia pugnant	160
Thermæ Nicææ	67	Turcarum cum Christianorum militibus comparantur	160
Tibiscus flu.	20	Turcæ cum Persis pacem constituunt	92
Tollerantia Turcarum dolorum	350	Turcæ cur parum impendant in ædes antiquas	
Tolna Hungariæ municipium	20		
Tornacum	2		
Transilvania	4		
Transilvania tota à Ferdinando recipitur	5		
Transilvania quando mancipata	21		
Transilvaniæ urbes Saxonibus inhabitantur	308		
Triremes prætoriam captæ à Turcis	266		
Tuguria Christianorum in Turcia qualia	25		
Tuigon Bassa & ejus nominis etymon	11		

- quas farciendas tege-
 dasve 15 **16**
 Turcarum deliciae **93**
 Turcae de mensis opipa-
 ris sibi auferunt po-
 tius quam aliis mit-
 tant **326**
 Turcarum de peste opi-
 nio **289**
 Turcarum de peste con-
 tagiosa opinio **280**
 Turcarum de peccatis
 & poenis opinio 15
 eorum de vini potu
 opiniones *ibid.*
 Turcarum opinio de
 Chederle **81**
 Turcarum opinio de ju-
 dicio defunctorum 71
 Turcarum de virtute
 opinio **87**
 Turcae è minimis rebus
 maximarum auguria
 ducunt **214**
 Turca erro **309**
 Turcae ex duabus maxi-
 me rebus usum ca-
 piunt Oriza & Came-
 lis **156**
 Turcarum hæresis de
 beatis post hanc vi-
 tam 176
 Turcarum Imperatoris fi-
 lii adulti Constantino-
 polim intrare non de-
 bent **122**
 Turcarum Imperatoris
 sedile quale **86**
 Turcarum Imp. in Asia
 cum exercitu 40
 Turcae Imperii æmulos
 non ferunt **43**
 Turcarum in accipienda
 castigatione patientia
 241
 Turcae in amicos & ho-
 stes nimii 5
 Turcae in expeditionibus
 quot Camelis utantur
157
 Turcarum ingenia ut mi-
 tiganda **36**
 Turcae in honore erga
 amicos; & contume-
 lia erga hostes ni-
 mii **90**
 Turcae in militibus quid
 spectent **161**
 Turcarum in regno Hun-
 gariae grassationis re-
 tardatio quaedam 4
 Turcarum institutum ut
 qui major sit mino-
 rem salutando præve-
 niat **138**
 Turcae lunæ splendore
 decipiuntur **28 29**
 Turcae magnis flumini-
 bus non absimiles **22**
 Turcis matrimonii & fi-
 des ex dote colligi-
 tur **41**
 Turcicae militiae fructus
 unde **148**
 Turcarum mos in exci-
 piendis peregrinis ac-
 clamazione **FELICITER** **18**
 Turcae multum in Hun-
 garia sibi licere autu-
 mant

mant 298
 Turcæ non omnes pisces
 attingunt 53 54
 Turcæ nullam habent
 temporum rationem
 & historias confun-
 dunt 82
 Turcæ occulta flagitia
 non valde, manifesta
 graviter puniunt 172
 Turcæ omni lenitate e-
 quos educant 153
 Turcæ omnia quæ vo-
 lunt æqua putant 110
 Turcæ per cratem fer-
 ream fervefactam cœ-
 lum petent 39
 Turcæ pietatis loco du-
 cunt Christianum fal-
 so accusare 317
 Turcis portæ Franco-
 furdienfes aperiuntur
 353
 Turcæ quomodo & quan-
 do ad sacra die vocen-
 tur 29
 Turca fauciatus duos au-
 reos ducatos pro cura-
 tione accipit 105
 Turcarum sententia de
 monomachia 186 187
 Turcæ si bene res procedant
 quocunque confilio
 institutz sunt, ad
 Deum authorem referunt
 333
 Turcarum superbia unde
 110
 Turcæ tabulas supremæ
 voluntatis conficiunt
 263

Turcarum temeritas in-
 ter navigandum 19
 Turcæ Transilvaniam re-
 petunt à Ferdinando 4
 Turcæ victoriam classi-
 cam sibi invicem gra-
 tulantur 264
 Turcæ vini dulcedine il-
 linuntur 14
 vini potus ipsis crimi-
 ni datur ibid.
 Turcæ unde suspiciosi
 facti 205 206
 Turcæ ut ædibus utan-
 tur 16
 Turcæ uti legatum Bus-
 bequium in planitie
 prope Strigonium ac-
 ceperint 9
 Turcæ uxorum pudici-
 tiæ student 168
 in Turcia vivere volen-
 ti semper manus in
 Marsupio sit 36
 Turris lumen noctu na-
 vigantibus præbens 61
 Typographia Cathai mul-
 tis retro seculis 311
 Typographia in Turcia
 non admittitur 199

V.

V Aga flu. 6
 Valpouar arx 20
 Veduvickius Cæ-
 saris legatus 4
 Veivoydæ vidua 4
 Vestales virgines Romæ
 earumque ignis 27
 Vestitus Turcicus se-
 num 75
 O o a . Ve-

